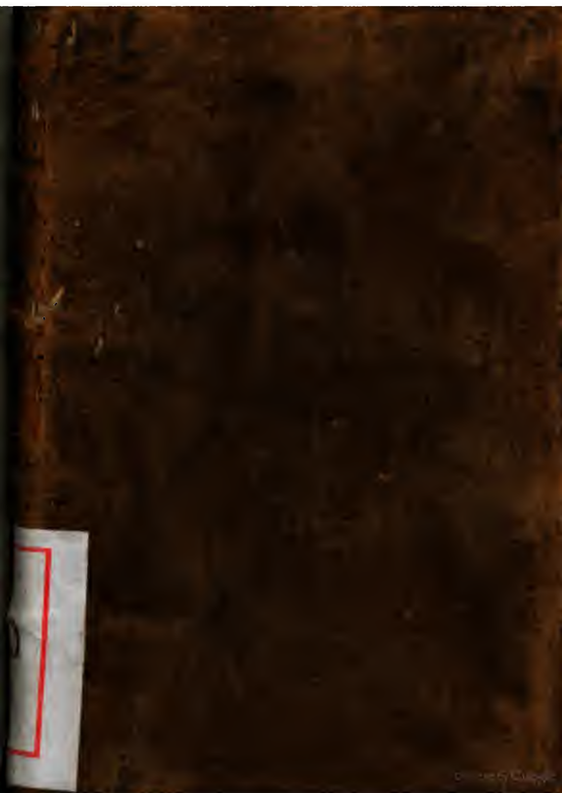

DELICIAE

ERVDITORVM.

DELICIAE ERVDITORVM SEV VETERVM ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ OPVSCVLORVM COLLECTANEA

IO. LAMIVS

Collegit, illuſtravit, edidit.

FLORENTIAE. MDCCXXXVI.
Ex Typographio PETR. CAIET. VIVIANII
ad Inſigne D. THOMAE AQVINATIS.

Cum adprobatione.

MICHAELIS GLYCAE

EPISTOLARVM

PARS PRIMA.

NOBILISSIMO ET AMPLISSIMO VIRO

BERNARDIN. RICCARDIO

CLANNIS ET RVPIS ALTAE MARCHIONI
EQVESTRIS DIVI STEPHANI ORDINIS
PRIORI
SERENISSIMI MAGNI ETRVRIAE DVCIS
CVBICVLI PRAEPOSITO
COH. PRAET. GERMANORVM EQVIT.
CATAPHRACTAE PRAEFECTO
DOMINO MVNIFICENTISSIMO
HOC QVALECVMQVE OBSEQVII ET
VENERATIONIS MONVMENTVM
I O. L A M I V S
DEDICO CONSECROQVE

IBI potiſſimum haſce Collectaneorum meorum primitias, VIR AMPLISSIME, tam-

quam praesenti cuidam Numini consecrandas fuisse, nullus aequus rerum aestimator inficias ierit. Nam & munifico Musas, Musarumque Alumnos, patrocinio tueris ac foves; & me in primis TV, PATERQVE TVVS, ac FRATRES, Viri natalibus, virtute, dignitate, longe clarissimi, peculiaribus, iisque maximis, beneficiis obligavistis. Nam, quum mei a nemine ratio heic haberetur, despectusque solum vertere iterum meditarer, VOS uni me bono animo esse, & praesidio vestro atque opibus adiutum, in patria Vrbe permanere, voluistis. Quare, quum amplitudini VESTRAE & liberalitati, quaecumque ingenii mei, laudatorumque laborum, monumenta

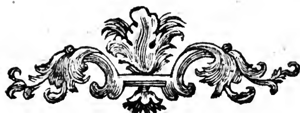
pro-

prodierint, accepta iure optimo referenda ſint, par quoque erat ut iſthuc ipſum manifeſta aliqua grati memoriſque animi ſignificatione teſtatiſſimum facerem. Quid quod eae ipſae Commentationes, quae hoc primo volumine continentur, ex inſtructiſſima & ornatiſſima tua Bibliotheca erutae ſunt; adeoque TIBI, etiam alia facie ac cultu conſpicuae, hac ſaltem ratione reſtituendae videantur? Excipe igitur pacato vultu hoc munuſculum, illudque reſpice veluti maioris moliminis Prodromum, quo ulterius TVI glorioſi NOMINIS, TVAEQVE GENTIS illuſtriſſimae laudes, titulos, decora, efferre, ac celebrare non deſinam. Vale, VIR NOBILISSIME, TEQVE

Deus Opt. Max. diu incolumem felicitati temporum ſervet. Dabam Florentiae IX. Kal. Ianuar. A. R. S. MDCCXXXVI.

CAN-

CANDIDO LECTORI

IO. LAMIVS S. D.

Vum peregre iamdudum profectus, nobiles quasdam, & maxime celebres, Europae regiones haud incuriose lustrarem, GERMANIAM vero in primis ac GALLIAS; & varias eximiasque dotes, quibus eas Natura prodige auxit ac exornavit, & laudata studia ac mores, quibus solertes & industrii incolae excellunt, quadam perculsus admiratione & iucunditate subspexi. Sed quod praecipua meum animum suavitate delinivit, & incredibilis voluptatis illecebris potenter attraxit, gentium illarum fuit in litteras bonasque artes proclivitas singularis, & in eruditione comparanda, liberalibusque disciplinis illustrandis perficiendisque, labor indefessus atque admiranda sedulitas. In hac autem cura, atque negotio, digno profecto quod laudibus

qui-

quibusque feratur, studium ac diligentiam illam probavi vehementer, qua omnes Bibliothecarum pluteos, omnes Archivorum angulos, excutiunt & lustrant, vetustos codices evolvunt, disiectas & situ squallidas chartas, corrosasque membranas, vestigant ac colligunt, ut tandem aliquod inde eruant docti alicuius Scriptoris, cultique ingenii, monumentum, quo vel antiquae historiae, & rebus praeclare gestis, memoriaque dignissimis, lux nova sincериorque feneretur; vel doctrinae ceterae, egregiaeque artes, incrementum accipiant, & numeris omnibus absolvantur. Heinc enim, ut elucet atque eminet, eos progressus scientia nostris temporibus fecit, ut non densa tantum atque horrens barbariae, quae dudum invaluerat, caligo penitus discussa fuerit; verum etiam aethere, ut ita dicam, largiore, & nitidissimo solidioris litteraturae, & castigatioris eruditionis, meridie perfrueremur. Heinc quoque laus eximia & immortalis ingeniis nobilissimis iure optimo parta est, SCALIGERO, CASAVBONO, SALMASIO, GROTIO, MEVRSIO, CANISIO, BIGOTIO, RVINARTO, MABILLONIO, MARTENIO, ACHERIO, DVRANTIO, MONTIFALCONIO, SIRMVNDO, SCHOTTO, PONTANO, BOLLANDO, PAPEBROCHIO, PISTORIO, FREHERO, GVDIO, MEIBOMIO, VOSSIO, VSSERIO, GRVTERO, PETZIO, *sexcentisque aliis, qui hac ratione & litterariam Remp. maximo beneficio*

obli-

obligavere, & patrias regiones fama, titulisque praeclarissimis, decorantes, se in GLORIAE *quodammodo atque* AETERNITATIS *aede consecraverunt. At illustria quoque exempla in antecessum mea mihi* ITALIA *suppeditaverat, inque meum animum quaedam aemulationis semina iecerat: quare illorum fulgore captus iam & incensus, quum in felicibus tantorum Virorum sedibus peregrinus deinde versarer, insanas nescio quas pectore flammas ardoremque conceperam, cuius scintillae carceris & angustiarum impatientes erumpebant identidem, & cum apertis desiderii mei significationibus undique absistentes exsiliebant. Nam ille divini nominis vir* CAES. BARONIVS, *doctrina nescio an dignitate sublimior, & eruditissimus* LVD. ANT. MVRATORIVS, *nostri saeculi decus & ornamentum, ut ceteros bene multos silentio praeteream, faces mihi ignem iam correpturo mature subdiderant, acresque in stadium descensuro addiderant stimulos. Sed quod proclivem animum, & suo quodammodo pondere illo se ferentem, vehementius urgebat, mea ipsa* FLORENTIA *erat, Vrbs illa acrium feliciumque ingeniorum feracissima, & amplissimum litterarum egregiarumque artium theatrum, quae mihi etiam absenti saepius ante oculos obversata, eximia civium suorum decora, & studia incluta, in memoriam adsidue revocabat. Nonne vides, mihi eam dicentem audire videbar,*

ubi

ubi primum litterae, artes, doctrinae, disciplinaeque liberales, intermortuae dudum, excitatae fuerint ac restituate? Vbi praeclara veterum monumenta, docta volumina, eminentissimorum Virorum eruditi labores, in lucem iterum revocati sint, & publico usui, & commoditati, patuerint? Quisnam ante illos θεοεικέλους MEDICES, COSMAM & LAVRENTIVM, *Bibliothecam pretiosis cuiusque doctrinae, linguae cuiusque, voluminibus instructissimam communi populorum utilitati sequioribus hisce saeculis dedicavit? Vnde nam, nisi e meo sinu, docti illi atque absolutissimi, planeque admirandi, Graecorum Sapientum commentarii chalcographico opere descripti in vulgus primitus prodiere? Quomodo typis excusae, Orientalium Scriptorum, exotico prorsus & apud nos insueto sermone, exaratae lucubrationes Europae toti innotuissent, nisi mei illi iidem* MEDICES, *laudatissimo ausu, ac regio plane sumtu, & typos eiusmodi fabricandos curavissent, & describenda commentaria; atque ita splendida memorabiliaque exempla praebuissent, quibus in laude consequenda, litterisque iuvandis, posteri deinceps, gloriose ac magnificenter, insisterent? Veniat tibi in mentem tot meorum praestantissimorum civium*, FICINI, NERLIORVM, VICTORII, DONII, CORBINELLII, ZACHAGNII, BONAROTII, SALVINIORVM, BONAVENTVRII, COCCHII, BISCIONII, VRSII, GO-

Gorii, Boctarii, Martinii, Mannii, Lvpii, *qui delitescentia veterum scripta, & sepulta in tenebris atque oblivione monumenta, in lucem hanc liquidam eduxere, & magna cum laude, eruditorumque hominum adprobatione, ejusmodi perampla scientiae ac disciplinarum incrementa, publici iuris esse voluerunt. Haec, atque his similia, dilecta Vrbs adfari videbatur, & quo sui hortatus maiori me efficientia ac virtute propellerent, ipsa etiam se conceptae iam meo in pectore flammae alimenta ministraturam promte liberaliterque promittebat. Patentes mihi suas ostentabat Bibliothecas, omnigenis codicibus MSS. & iis quidem eximiis & praecellentibus, locupletissimas,* Riccardianam, Stroctianam, ad D. Marci, ad S. Crvcis, ad D. Mariae, *aliàsque permultas, quarum tamen omnium princeps est & clarissima* Regia Medicea ad D. Lavrentii; *cuius codicum MSS. copia, dignitas, atque praestantia singularis, notior est atque celebrior, quam ut heic commemorare, & praedicare, opus sit. Domesticis igitur exemplis excitatus, & peregrinis impulsus, vitamque per egregias artes excolendi, & rem litterariam pro virili iuvandi, desiderio usque flagrans, horum veterum ἀνεκδότων Commentariorum editioni animum lubenter adplicui, sero tamen, & longo iam tempore elapso, quam isthuc ipsum in animum meum induxeram, eo quod*

mul-

multa mihi obcurrerint, quae obici atque impedimento essent, & aestuantis cupiditatis impatientiam veluti certis vinculis coercerent. Primum quidem in caussa fuere longae ac difficiles quinque annorum per varias, ut dixi, Europae provincias peregrinationes: in quibus tamen uberem mihi pro meo captu cognitionum veluti sponte se obferentium copiam comparare facillime licuit, atque itinerum incommodis superiori & opera Theologica, & Historica, & Critica, & Latina Etruscaque Poemata, commentari; quae partim typis excusa iam edidi, partim vero in praesens tempus opportune emittenda reservantur. Quum autem prolixis peregrinationum laboribus defunctus prospere in patriam quodam veluti postliminio rediissem, Fortunam quoque reducem haudquaquam experto, praesidia quaeque statim, quibus mea consilia facile exsequerer, penitus defuere; nullamque opem in salebroso atque arduo studiorum meorum cursu reperire fuit; adeo ut prope iam patriis finibus, alio titulis honestissimis evocatus, iterum excedere, & solum vertere coactus fuissem, nisi splendidum ac munificum Heroum RICCARDIORUM *patrocinium tempestive intercessisset, effecissetque, & ut Florentiae remanerem, & eorum Bibliothecae praeficerer, & Historiae Ecclesiasticae Cathedram in Florentina Academia, licet sterilem, obtinerem. Interea vero Bibliothecae, cuius mihi*

hi cura ab illis aeterni nominis VIRIS *demandata fuerat, in ordinem redigendae pro meo munere sedulo incumbens, et locupletissimo, eodemque exactissimo, codicum cum MSS. tum χαλκογράπτων catalogo, qui mihi in primis cordi erat, contexendo contente adsidueque occupatus, tantum mihi otii haud superesse intelligebam, quantum laboriosa haec & difficilis ἀνέκδοτα doctorum hominum Opuscula vulgandi provincia, quid ferre mei humeri valerent diu versanti, casusque omnes serio expendenti, requirere videbatur. Nam ceteris difficultatibus & illud accedebat incommodi, quod non evulgandas Commentationes recensere tantum, & cum primigenio contextu conferre, & illustrare, & e Graeco, vel alio idiomate, in Latinum, ubi opus fuerat, convertere ipse deberem; verum etiam ex vetustis, & male aetatem ferentibus codicibus, & scriptura plerumque fugitiva & evanida, vel saltem intellectu aliquando difficillima, nocturno diurnoque, eodemque improbo, labore, exscribere eas moleste compellerer. Siquidem in ea urbe versor, in qua neminem, quem codicibus Graecis MSS. emendate exscribendis iusta mercede conducas, invenire est: paucos vero admodum, qui Latinos etiam, & Italicos, libros manu exaratos tibi exacte castigateque transcribant. Nihilo tamen minus postremum, quum ea ipsa negotiorum turba ac tumultus, quibus undique circumfluebar, ar-*

dens

dens huius editionis desiderium refrigere minime paterentur (nam in codicibus Riccardianae Bibliothecae evolvendis, digerendisque, antiqua egregiaque cuiuscumque artis ac disciplinae inedita monumenta mihi idemtidem obcurrebant, & novis usque stimulis animum interquiescere non sinebant, sed ad provinciam tandem capessendam mirabiliter incitabant) forte fortuna usuvenit, ut consilii mei eruditum virum IOS. MAR. MECACTIVM *participarem; qui, ut est ad quaeque audenda fiduciae & alacritatis admirabilis, rem praeclaram & maxime laudabilem, dixit, me animo volutare, nec comperendinatione amplius, aut ulla haesitatione, sed mature facto opus esse; quin & moras omnes praecipitandas: se paratum operam omnem, qua pote, indesinenter praestare; variosque codices exscribendi, multaque alia proposito conducentia procurandi, laborem suscipere. Tunc ipse improviso praesidio laetus, & in spem certam successus erectus, moras rumpere animum induxi meum: adeoque ambo convenimus, & concorditer quibusdam veluti orgiis foederati conspiramus; arduumque opus manus admoventes molimur: et solus ipse non amplius, nec denso circumstantium negotiorum agmine, nec ulla alia rei difficultate; deterreor. Eoque magis meis coeptis minime diffidebam, quod probe nossem* MECACTIVM, *hominem facilem, & impigrum, popularibusque notissimum; quod-*

que

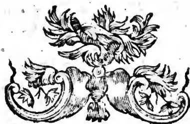
que multo optabilius fuerat atque opportunius, litteris adprime instructum, & qui praeter alia ingenii sui & eruditionis specimina, elegans etiam atque utile Florentinae Historiae Breviarium condidisset, brevi ab eo typis evulgandum. Itaque, ut iam ἐγκυκλίοις datis litteris pollicitus fui, XXIIII *plus minus voluminibus praeclaras atque eximias virorum eruditorum, qui ante* XVI *Christiani nominis saeculum floruere, commentationes ἀνεκδότους certo ordine ac ratione comprehendam, atque ita prodituras in lucem digeram, ut singulis voluminibus diversi argumenti, aut linguae, aut generis compositionis, opera quoad fieri potest minime contineantur: sed eiusdem stili, & idiomatis, & materiae, omnes. Nam, ut opportune iam edixi, cuiuscumque disciplinae, & facultatis opuscula, & differentibus etiam linguis exarata, colligere, & publicare fert animus, ut non praeceptis tantum illustribus, & documentis gravissimis, novisque oblatis cognitionibus, blande ad sui lectionem viros litterarum amantes adliciant; sed ipsa etiam rerum, argumentorum, & orationis varietate legentium animos iucunde detineant, oblectentque suaviter. Breves quidem, & compendiariae eiusmodi lucubrationes seligentur, quod quidem voluminum forma, & magnitudo exigere videatur: ampliores enim, prolixioresque commentarios, quos etiam, egregios, & publica luce dignissimos, memoratae Biblio-*

thecae abunde sufficiunt, in maioris molis volumina olim, si Deus faxit, includendos consulto reservamus. Quamquam vero potissima propositi mei pars fuerit opuscula ea edere, quae in Florentinis Bibliothecis ignota hactenus, aut neglecta, delituerant: non tamen ita hac veluti lege obligabimur, ut siqua ex aliis Etruriae, Italiaeque, aliarumque etiam remotiorum Provinciarum Bibliothecis a viris doctrina & humanitate conspicuis ad nos transmissa liberaliter fuerint, generali huic collectioni apte & tempestive inserere recusaturi simus: sed gratiam potius aeternam ornatissimis viris habebimus, qui huiusmodi nos muneribus auxerint, eorumque virtutis & eruditionis laudes praedicare non omittemus. Simili quoque exceptione usuri prudenter sumus in eo, quod nihil nos, quod saeculo XV posterius sit, edituros recepimus: si quod enim occurrat viri scientia & iudicio praestantissimi ineditum commentarium, quodque non exiguam Litterariae Reip. utilitatem & ornamentum adlaturum esse videatur, aetate licet paulo recentius, nihilo tamen minus suum in his Collectaneis locum iure optimo habebit. Illud quoque indictum nolim, nos, etsi vetusta omnigenae doctrinae opera congerere huc decreverimus, carmina tamen, & orationes exclusuros, cum quia innumerae iam id genus lucubrationum a viris litteratis editiones adornatae fuerunt, tum quia

eam

eam utilitatem minime adlaturas esse existimavimus, quam nostri huius laboris atque operae scopum esse voluimus. Quamobrem ubi non mediocre emolumentum legentibus ex huiusmodi etiam commentationibus proventurum manifeste elucebit, ita ut vel ad historiae supplementum & illustrationem, vel ad aliarum liberalium artium & disciplinarum ornatum & incrementum, non parum conlaturas esse intelligatur, nostri operis & curae illae etiam pars erunt, & una cum aliis seriis magis, gravioribusque commentariis, typis excusa vulgabuntur. Haec autem omnia adeo ornate diligenterque composita edentur, & eo cultu instruentur, ceterisque praesidiis iuvabuntur, ut Auctoris cujuslibet vita compendiaria oratione conscripta Commentarios ipsius antecedat, indiceturque insuper Bibliotheca, ex qua illi prodierint, codicumque MSS ex quibus exscripti fuerint, brevis historia concinnetur. Variantes quoque Lectiones adscribentur, ubi plures ejusdem operis Codices offendantur; & scholia erudita, criticaeque animadversiones, eaque omnia luculentissima, adposite atque opportune adiicientur. Ceterum mea haec Collectanea Delicias Ervditorvm *inscribere visum est, non tantum ut quae nam & quales cultorum honestissimorumque hominum deliciae sint, & suavissimae voluptates, manifesto indicio aequi rerum aestimatores perspicue comprehendant, & tandem maleferiati quidam ac*

lividi viros doctos, & ardenti virtute supra communem sortem evectos, exagitare hoc nomine vereantur; quantum ut titulo significantissimo proderetur ea, quae illis offertur, novae & insuetae lectionis sincera iucunditas, & florida, ac blanda selectae & multiiugis eruditionis amoenitas. Nec aliud profecto ex hisce meis laboribus sibi proventurum honestos viros, & litterarum amantes speravisse iam video, dum certatim, ante omnem etiam tituli lenocinantis illecebram, ad hanc Analectorum editionem promovendam collatis in antecessum sumtibus concurrere; quorum ut virtus, humanitas, atque liberalitas, perpetua famae adclamatione perennent, perque universas terrarum orbis regiones aeternum celebranda circumferantur, eorum nomina heic in certam seriem digesta describentur.

CA-

CATALOGVS EORVM

Qui horum voluminum pretia in antecessum contulerunt.

* *

AQVIS SEXTIIS.

Thomassin de Masaugues. Illustrissimus Dominus Praeses.

BERGOMI.

Lupi. Illustrifs. D. Comes Alexander.

BONONIAE.

Fiacchi. Adm. Rev D. Maria Angelus Monachus Camaldulensis, Classensis Monasterii Bibliothecarius.

CASTRI FLORENTINI.

Baldi. Adm. Rev. D. Collegiatae Ecclesiae Praepositus.

EMPORII.

Tempesti. Perillustris Dom. Petrus I. V. Doctor.

FANI FORTVNAE.

Flavi Costanzi. Illustrifs. Dom. Antonius.

FERRARIAE.

Bentivogli. Illustrifs. & Excellentifs. Dom. Guido Marchio ex Hispaniae Optimatibus.
Borsetti. Illustrifs. D. Ferrantes I. V. Doctor, ac Illustrissimae Civitatis Ferrariae Secretarius.
Marchionni. Reverendifs. D. Casimirus Cistercienfis Abbas S. Bartholi ad Ferrariam.
Riminaldi. Illustrifs. D. Comes Ioannes Baptista.

FESVLIS.

Reverendissimi Patres S. Dominici Ordinis Praed.

FLORENTIAE.

Acciaiuoli Torriglioni. Illustrifs. & Clarifs. D. Sen. & Marchio Antonius Franciscus Eques D. Stephani.
Albizzi. Illustrifs. Dom. Lucas Casimirus Marchio.
Allegri. Adm. Rev. D. Albericus Monachus Cistercienfis.
Altoviti. Illustrifs. & Reverendifs. Dom. Antonius Metropolitanae Ecclesiae Canonicus.
Antinori. Illustrifs. & Clarifs. D. Senator Vincentius Prior Equestr. Ord. Divi Stephani.
Aquilanti. Perillustris & Rev. Dom. Cosmus.
Avanzini. Illustrifs. D. Ioseph Medicinae Professor.

Bac-

Bacci. Adm. Rev. Dom. Alexander.
Baccioni. Adm. Rev. Dom. Ioannes Dominicus.
Baccioni. Perilluſtris Dom. Ioſeph Romulus.
Bagnuoli. Perilluſtris Dom. Cancellarius Ioannes Baptiſta I. V. Doctor.
Baldacci. Adm. Rev. Dom. Philippus.
Baldi. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Baldigiani. Illuſtriſs. Dom. Ioannes Dominicus.
Bandieri. Perilluſtris Dom. Philippus I. V. Doctor.
Barberini. Adm. Rev. Dom. Marcus.
Bargiacchi. Illuſtriſs. Dom. Nicolaus.
Bartholommei. Illuſtriſs. Dom. Marchio Matthias.
Bechelli. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Bellucci. Perilluſtris & Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Berti. Perilluſtris Dom. Ioſeph I. V. Doctor.
Bertini. Perilluſtris Dom. Dominicus.
Bertini. Perilluſtris Dom. Ioſeph Doctor Medicus.
Beſozzi. Adm. Rev. D. Auguſtinus Canonicus Lateranen.
Bini. Adm. Rev. Dom. Ioſeph Clemens.
Bondelmonti. Illuſtriſs. Dom. Ioſeph.
Borghigiani. Adm. Rev. Dom. Benedictus Maria Prior S. Stephani in Pane.
Borghigiani. Adm. Rev. Pater Vincentius Maria Ord. Praedicat.
Branchi. Perilluſtris Dom. Philippus.
Brandi. Perilluſtris Dom. Abbas Antonius Franciſcus.
Breſciani. Illuſtriſs. Dom. Benedictus Regiae Celſitudinis Mag. Etrur. Ducis Secretarius, & Bibliothecarius, &c.
Brocchi. Adm. Rev. Dom. Ioſeph. S. Theol. Doctor, & Seminarii Florentini Rector.
Bruni. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Canigiani. Illuſtriſs. Dom. Thomas Commendator S. Ioannis Ieroſolymitani.

Canini. Perillustris Dom. Cancellarius Caietanus I. V. Doctor.
Capassi. Reverendiss. P. Gerardus ex Generalis Ordinis Servorum B. M. V.
Carnesecchi. Illustriss. Dom. Franciscus.
Cerretani. Illustriss. & Reverendiss. Augustinus, Ecclesiae Metropolitanae Canonicus.
Chiari. Adm. Rev. Dom. Ioseph
Civinini. Perillustris Dom. Ioannes Dominicus Doctor Medicus.
Collini. Perillustris Dom. Laurentius.
Compagni. Illustriss. Dom. Ioannes.
Cremoncini. Adm. Rev. Dom. N N.
Da Galasso. Perillustris Dom. Philippus.
De Florentia. Reverendiss. Pater Cosmus Antonius Ord. Min. Obser.
Della Stufa. Illustriss. & Clariss. Senat. Marchio Sigismundus.
Del Monte. Illustriss. Dom. Marchio Andreas.
Del Sera. Illustriss. Dom. Aloysius I. V. Doctor.
De Sancta Cruce. Reverendiss. Pater Ioannes Ant. Commissarius Generalis Ord. Min. Obs.
Dogliosi. Adm. Rev. Dom. Ioseph Maria.
Dolci. Adm. Rev. Dom. Alexander Clericorum S. Ioannis Magister.
Dolci. Perillustris Dom. Xaverius Cosmus.
Doni. Illustriss. Dom. Andreas Advocatus.
Fabri. Admod. Rev. Dom. Cosmus Plebanus S. Petri in Bossolo.
Fabri. Perillustris Dom. Laurentius Doctor Medicus.
Fagiuoli. Perillustris Dom. Ioannes Baptista.
Fancelli. Adm. Rev. Pater Ioannes Petrus Prior Servorum B. M. V. Florentiae.
Federighi. Illustriss. Dom. Ioannes.

Feroni. Illustrifs. Dom. Marchio Franciſcus Antonius.
Fiacchi. Perilluſtris Dom. Cancellar. Franciſcus I. V. Doctor.
Ficini. Perilluſtris Dom. Antonius Franciſcus I. V. Doctor.
Finazzi. Perilluſtris Dom. Philippus.
Franceſchi. Illuſtriſs. Dom. Baro Franciſcus Eques D. Stephani.
Franchi. Adm. Rev. D. N N S. Theologiae Doctor, & in Seminario Florent. humaniorum Literarum Profeſſor.
Franchi. Adm. Rev. Dom. Nicolaus Severus I. V. Doctor.
Fratini. Adm. Rev. P. Dominicus Maria ex Minimis S. Franciſci de Paula.
Freſcobaldi. Illuſtriſs. Dom. Franciſcus.
Galilaei. Illuſtriſs. Dom. Philippus.
Galli. Illuſtriſſima Dom. Comes Catharina.
Gambaſſini. Adm. Rev. Dom. Thomas Plebanus S. Iuliani ad Septimum Proton. Ap. I. V. Doctor.
Gerini Bonciani. Illuſtriſs. D. Hieronymus.
Gherardi. Perilluſtris Dom. Cancellarius Caietanus I. V. Doctor.
Giraldi. Illuſtriſs. Dom. Ioannes Eques D. Stephani.
Giuntini. Perilluſtris D. Hieronymus Doctor Medicus.
Gondi. Illuſtriſs. & Clariſs. Dom. Senator Ioannes Franciſcus.
Gori. Adm. Rev. Dom. Antonius Franciſcus S. Theolog. Doctor, ac in Florentina Academia Hiſtoriae Profeſſor.
Gori. Perilluſtris Dom. Ioſeph Doctor Medicus.
Guicciardini. Illuſtriſs. Dom. Comes Franciſcus.
Guidi. Illuſtriſs. & Clariſs. Dom. Iacobus Senator, & Comes.

Leſ-

Lessi. Adm. Rev. Dom. Ioseph.
Libri. Illustrifs. Dom. Laurentius.
Lucattelli. Adm. Rev. Dom. Bernardus S. Theologiae Doctor.
Luzzi. Perillustris Dom. Laurentius I. V. Doctor.
Magrini. Adm. Rev. Dom. Sanctes Prior S. Zenobii ad Calignanum.
Malaspina. Illustrifs. & Clarifs. Marcellus Senator & Marchio.
Malaspina. Illustrifs. Dom. Marchio Ioannes Franciscus.
Manetti. Illustrifs. & Reverendifs. Dom. Bonaiuncta Metropolitanae Ecclesiae Canonicus.
Manni. Perillustris Dom. Dominicus Maria Strotianae Bibliothecae Bibliothecarius, & Etruscae Linguae in Semin. Florent. Lector.
Mannini. Perillustris Dom. Octavius.
Marchi. Perillustris Dom. Franciscus Doctor Medicus.
Marchionni. Illustrifs. Dom. N N.
Martelli. Illustrifs. Dom. Nicolaus Bailivus Divi Stephani.
Martellucci. Perillustris Dom. Ioannes Baptista.
Martini. Admod. Rev. Dom. Antonius.
Martini. Perillustris Dom. Hieronymus.
Mataffi. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptista.
Mazzei. Adm. Rev. Dom. Petrus Maria Prior S. Martini de Gangalandi.
Mazzei. Adm. Rev. P. Lector Ioseph Maria Carmelita.
Mellini. Adm. Rev. Dom. Alexander.
Minerbetti. Illustrifs. Dom. Horatius Eques Divi Stephani.
Monaldi. Adm. Rev. Dom. N N. Plebanus S. Petri in Mercatu.

Mo-

Moniglia. Illustrifs. Dom. Ioseph Andreas Publicus Iuris Pontificii Professor.
Morandini. Perillustris & Rev. Dom. Ioseph Maria.
Morosi. Adm. Rev. Dom. Alexander.
Neri. Adm. Rev. Dom. Romulus Prior S. Bartholomaei a Quarata.
Nobili. Illustrifs. D. Ioannes Laurentius.
Niccoli. Perillustris & Rev. Dom. Raimundus.
Niccolini. Illustrifs. Dom. Marchio Antonius.
Paoli. Adm. Rev. P. Thomas Maria, ex Ministris Infirmorum.
Paperini. Illustrifs. Dom. Bernardus Aurei Calcaris Eques.
Pasquali. Illustrifs. Dom. Cosmas Eques D. Stephani.
Pasquali. Illustrifs. Dom. Ioseph.
Patriarchi. Adm. Rev. Dom. Petrus.
Pellegrini. Adm. Rev. Dom. Petrus.
Peruzzi. Illustrifs. Dom. Simon Bindus in Academia Florentina Etruscae Linguae Professor.
Pescetti. Adm. Rev. Dom. Ascanius Plebanus S. Romuli ad Gavillas.
Picchianti. Adm. Rev. Dom. Philippus Plebanus S. Petri ad Ripolim.
Pigri. Perillustris D. Cancellar. Angelus I. V. Doctor.
Pittoreggi. Adm. Rev. Dom. Franciscus Prior S. Bartholomaei ad tres Sanctos.
Pomi. Perillustris Dom. Hyacinthus.
Popoleschi. Illustrifs. Dom. Rodulphus Eques Divi Stephani.
Postini. Perillustris Dom. Vincentius.
Pucci. Illustrifs. & Clarifs. Dom. Laurentius Senator, & Marchio.
Querci. Illustrifs. Dom. Stephanus Advocatus.
Ricci. Illustrifs. Dom. Vincentius.

Ri-

Ridolfi. Illuftrifs. Dom. Iofeph Marchio.
Rota. Illuftrifs. Dom. Philippus Advocatus.
Ruota. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptifta Monachus Caffinenfis.
Saller. Perilluftris Dom. Cancellarius Petrus I. V. Doctor.
Salvatici. Perilluftris Dom. Lucas Antonius.
Salvemini. Perilluftris Dom. Cancellarius Ioannes Francifcus I. V. Doctor.
Salvini. Illuftrifs. ac Reverendifs. Salvinus, Ecclefiae Metropolitanae Canonicus.
Sandonnini. Illuftrifs. Dom. Comes Iachinus I. V. Doctor.
Sarchi. Illuftrifs. Dom. Ioannes Dominicus I. V. Doctor.
Saffi. Illuftrifs. Dom. Martialis.
Senfi. Perilluftris Dom. Iofeph Doctor Medicus.
Serriftori. Illuftrifs. Dom. Andreas.
Squarcialupi Minerbetti. Illuftrifs. Dom. Aleander.
Tartaglia. Adm. Rev. Dom. Iacobus.
Tazzi. Perilluftris & Rever. Dom. Dominicus.
Tofanari. Adm. Rev. Dom. Francifcus.
Torrigiani. Illuftrifs. Dom. Marchio Ioannes Vincentius.
Tofi. Adm. Rev. Dom. Caietanus.
Taviani. Adm. Rev. Dom. Sanctus.
Veneziani. Adm. Rev. Dom. Caietanus.
Veraci. Adm. Rev. Dom. Petrus.
Veracini. Adm. Rev. Dom. Thomas.
Vernaccia. Illuftrifs. Dom. Dominicus.
Vghi. Illuftrifs. Dom. Petrus Vicedominus perpetuus Archiepifcopat. Florentin.
Vguccioni. Illuftrifs. Dom. Antoninus.
Vguccioni. Illuftrifs. D. Ricoverus Eques D. Stephani.

Vguc-

Vguccioni. Illuſtriſs. & Clariſs. Dom. Senator Ioannes.
Vinci. Perilluſtris Dom. Petrus I. V. Doctor.
Vitelli. Adm. Rev. P. Fulgentius Ord. Min. Obſer.
Zanobetti. Perilluſtris Dom. Paulus.
Zagri. Illuſtriſs. Dom. Philippus.
Zerli. Adm. Rev. Dom. Franciſcus Sac. Theolog. Doctor, & in Seminario Florent. Philoſophiae Profeſſor.

GENVAE.

Borgo. Perilluſtris Dom. Nicolaus.

LIBVRNI.

Gentili. Reverendiſs. Dom. Pamphilus Canonicus Collegiatae Eccleſiae & I. V. Doctor.
Mornini. Perilluſtris Dom. Arnaldus.
Reverendiſſimi Patres Trinitarii.

MONTE POLITIANO.

Samuelli. Illuſtriſſimus Dominus Abbas Claudius Eques D. Stephani.

MVTINAE.

Graſſetti. Illuſtriſs. Dom. Thomas.
Molinari. Perilluſtris Dom. Rupertus I. V. Doctor.

PIENTIAE.

Ciani. Reverendiſs. Dom. Ioan. Baptiſta Canonicus Cathedralis Eccleſiae I. V. Doctor.

PISAVRI.

Brigi. Illuſtriſs. Dom. Franciſcus Maria.
De Abbatibus Olivieri. Illuſtriſs. D. Annibal.

PISCIAE.

Baldaſſeroni. Perilluſtris Dom. Ioannes I. V. Doctor.
Flori. Illuſtriſs. Dom. Antonius Eques D. Stephani.

PISTORII.

Gori. Perilluſtris Dom. Ioſeph Paulus.
Sozzifanti. Illuſtriſs. Dom. Octavius Eccleſiae Cathedralis Canonicus.
Tani Comandi. Perilluſtris Dom. Franciſcus Maria Doctor Medicus.

PRATI.

Bettazzi. Adm. Rev. Dom. Iacobus Plebanus.
Bianchini. Adm. Rev. D. Ioſeph Plebanus I. V. D.

ROMAE.

Acciaiuoli. Illuſtriſs. & Reverendiſs. Praeſul Philippus Proton. Apoſt. &c. Florentinus.

Bonaccorsi. Illustrifs. & Reverendifs. Praesul Simon Maceratensis, Ferrariae Vicelegatus.

Feroni. Illustrifs. & Reverendifs. Praesul Ioseph Maria Archiep. Damascenus, Sac. Congregat. Immunit. Eccles. Secretarius, Canonicus S. Ioannis in Laterano, Abbas S. Galgani, Florentinus.

Moraldi. Illustrifs. Dom. Ioseph Auditor Nuntii Apostolici Florentiae.

Riccardi. Illustrifs. & Reverendifs. Praesul Franciscus Maria Protonot. Apostol. Florentinus.

Stoppani. Illustrifs. Excellentifs. & Reverendifs. Praesul Ioannes Franciscus Archiep. Corinthi Apostolicus apud Magnum Etruriae Ducem Orator, Mediolanensis.

SANCTA CRVCE.

Scaramucci. Perillustris Dom. Hippolytus I. V. Doctor.

SANCTO MINIATE.

Gucci. Perillustris Dom. Carolus Episcopalis Curiae Cancellarius.

SENIS.

Borghesi. Illustrifs. Dom. Ioannes.

Careggio. Adm. Rev. P. Petrus Thomas, Carmelita.

Lami. Adm. Rev. P. Magister, & Prior, Aloysius Dominicus, Carmelita.

Mar-

Martinozzi. Illuſtriſs. Dom. Fulvius Eques D. Stephani.

Maſini. Adm. Rev. P. Magiſter Ioannes Baptiſta Carmelita.

VENETIIS.

Mitarelli. Adm. Rev. Dom. Ioannes Benedictus Monachus Camaldulenſis Lector in Coenobio S. Michaelis.

Tiepolo. Excellentiſſima N. Dom. Angela.

VTINI.

Freſchi. Illuſtriſs. Dom. Comes Carolus.

Illorum vero nomina, qui in hoc Album referri in poſterum volent, voluminibus inſequentibus eodem ordine recenſebuntur, editis opportune Catalogi huius ſupplementis. Nondum enim viris litterarum fautoribus id expetituris aditus praecluſus eſt.

IO. LAMI
DE
MICHAELE GLYCA
EIVSQVE SCRIPTIS
DISSERTATIO.

ICHAEL cognominatus est *Glycas*, quod ex *Glycetarum* familia esset, ut versus, qui in variis Codicibus ejus Annalium MSS. occurrunt, manifeste indicant: in iis enim habetur:

Ὅς ἐκ γένους ἔσχηκε γλυκετῶν λάχος
Ὁ συγγεγραφὼς Μιχαὴλ τὸ βιβλίον.
Qui ex genere habuit Glycetarum sortem
Is, qui conscripsit, Michael, hunc libellum.

Quare fallitur *Io. Alb. Fabricius*, qui cognomen illud ab eo adscitum, quum monasticum habitum induisset, nullo antiquitatis monumento, nulla historiae fide, arbitratur.

 Si-

Siculus autem natione fuit, quod ex Codicibus MSS. elucet: eum enim Σικελιώτην constanter adpellant, ut eruditissimus *Phil. Labbeus* in Annalium *Glycae* Praefatione testatur. Nec abluderet τοῦ γλυκᾶ cognomen, si qua is vixit aetate, Siculos Dorica adhuc dialecto usos fuisse constaret; quod tamen cur non credamus nulla causa subest. *In Calabria enim, & in aliis Neapolitani regni regionibus, atque in Sicilia, ad proxima usque saecula Graeca lingua obtinuit, ut non plebeio solum usu, sed etiam Ecclesiastico, in officiis suis Graeca lingua frequentaretur, donec Sixti IV jussu ac decreto, omnibus ut Latine persolverent officia provisum est*; quae sunt verba doctissimi *Montisfalconii Diar. Ital. Capite XV*. Simile tamen cognomentum etiam Byzantii fuit; nam *Ioannes Glycys* Byzantinus, huius urbis Patriarcha, claruit Anno MCCCXVI, de quo videndus *Rob. Gerius Append. ad Hist. Litter. Script. Eccles. Gul. Cavei*: quamquam *Ioannes Glycas*, *Dufresnio* dicitur.

Privatus an in Magistratu, laudatus *Labbeus* inquit, *aut dignitate aliqua publica, militari, aulica, forensive ornatus; coniugatus, an caelebs vixerit, plane nescio: nec adspersa singulis fere paginis υἱοῦ, τέκνου, καὶ ἀγαπητοῦ vocabula, patrem potius, quam* se-

seniorem ac magistrum, discipuli aut amici juvenis gratia opus illud elucubrantem, designat. Grammaticum tamen professione fuisse argumento est inscriptio Epistolae primae, ut in Codice Riccardiano, quo usi sumus, habetur; quae quidem ea est quae sequitur: Γραμματικοῦ Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ σιναΐτῃ κτλ. *Michaelis Glycae Grammatici, ad maxime venerandum Monachum, & Stylitam Ioannem Sinaitam &c.* Quod quidem Grammatici nomen professionis esse non est cur dubitemus, & quod, etiam postquam Monasticam vitam amplexus esset, retinere potuit; siquidem eam umquam amplexus est: nam, ut dixi, omni historiae auctoritate destitutus id, una cum *Fabricio*, quis crederet. Et quidem Monachi passim, aliique in eminenti dignitate constituti, super Theologicis, gravissimisque controversiis, eum consulebant, ut ex Epistolis, seu Dissertationibus, quas edimus, certum exploratumque est. Quis autem facile opinetur, hominem sacris & castioris alicuius sectae institutis minime addictum, sed e medio populo, quum tot Episcopi, Ecclesiasticique praeceptores, vulgo suppeterent, ab eis in Religionis, dogmatumque Christianorum, negotio, consultum adeo frequenter fuisse? Non me quidem

latet, mere etiam laicos aliquando in Ecclesia docuisse, & habuisse conciones, ut ex *Eusebio* de Origene adhuc iuvene liquet; & Prosper Aquitanus, multa, quae ipsis Ecclesiastici ordinis Magistris ardua, & salebrosa, videri poterant, in re Theologica docte, & praeclariter, pertractavit; attamen illhuc ipsum in re tam obscura & ambigua nescio quid subspicionis inducere dissimulandum haudquaquam existimo. Confirmari id etiam posset animadvertendo in Codice Caesareo Κυρὸν *Glycan* adpellari; quo vocabulo contracto Monachi praesertim, sequioribus saeculis, indigetabantur: non secus quidem atque nos *Domnos* Monachos honoris caussa nuncupamus, quod latius ac dilucidius in scholiis ad Dissertationem primam expedimus, & classicorum Scriptorum testimoniis in medium adductis comprobamus. Quid quod Codex MSS. Annalium *Glycae* Vallicellanus hujusmodi titulum praefert? Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ χρονικὸν, κτλ. *Eloquentissimi, & beatissimi domni Michaelis Glycae Chronicon &c.* qui forte non tam morum probitatem, & sanctitudinem, quam Monasticam professionem, designare posse videatur. Codex quoque Monasterii Fontisebraldensis paucis mutatis sic incipit: τοῦ σοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου *&c.* *Sapientissimi, & beatissimi &c.*

Quid-

Quidquid autem ſit, illud exploratae fidei eſt, Virum hunc litterarum ſtudiis maxime deditum, φιλόπονον καὶ φιλομαθῆ, fuiſſe, cunctiſque adeo fere diſciplinis eruditum: paſſim enim in ſuis operibus Theologum ſimul, ſacrarum litterarum interpretem, Medicum, naturaliſque ſcientiae indagatorem ſolertiſſimum, peritiſſimumque ſe prodit Hiſtoricum. Nec eloquentiae quidem laude caret, & facili quadam ac plana dicendi ratione Lectorem oblectat, ac detinet, ita ut eloquentia cum ingenii felicitate certare videatur. Itaque ob ejus doctrinae praeſtantiam merito λογιώτατος καὶ σοφώτατος adpellatus eſt, ut ex ejus Epiſtolarum generali inſcriptione in Codice Caeſareo apud *P. Lambecium Cod. Theolog. CLIX.* intelligitur, eſt enim ea, quae ſequitur: τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ κτλ. *Sapientiſsimi, & eloquentiſsimi Michaelis Glycae &c.* & ex inſcriptionibus Codicum Annalium Vallicellani, & Fontisebraldenſis, quas paulo ſuperius attulimus. Et quidem in magna ob doctrinam exiſtimatione fuiſſe indicant etiam luculenter ejus epiſtolae, quae Monachis paſſim, aliiſque, qui eum de quaeſtionibus difficillimis conſulebant, mittuntur, ut per ea tempora omnes fere ad eum doctrinae cauſſa, ſeu acceſſu, ſeu litteris, confluxiſſe videantur.

Qua aetate *Glycas* noster vixerit, post novam eruditissimi *Leon. Allatii* opinionem, quam *Casim. Oudinus* suo calculo comprobat, in sententiis est. Plerique tamen omnes Saeculi XII Scriptorem eum existimant, *Io. Zonarae*, *Georgii Cedreni*, *Const. Manassis* *σύγχρονον*, aliorumque similium. Et quidem suam historiam, quam ab orbe condito exorditur, usque ad obitum Alexii Comneni, & annum Christi MCXVIII, deducit. Heinc *a G. Io. Vossio Lib. II. De histor. Graec. Cap. XXVII* ad annum MCXX refertur; quemadmodum & a *Guliel. Caveo in Hist. Litter. Script. Eccles. Ph. Labbeo* verisimile est, eum circa annum MCL floruisse: cui epochae alii quoque adstipulantur, si *Allatium* & *Oudinum* laudatos exceperis. Ille enim *Glycam* saeculi XV Scriptorem esse, & anno MCCCCXXX ac deinceps claruisse, pertendit, ratioque, qua innititur, est, quod ex Glycae epistolis plures ad Maximum Smeniotem, & Esaiam Cyprium Monachum, qui tunc temporis vivebant, scriptae sunt. *Oudinus* addit *Glycae* syntagma historicum olere Graeciam recentissimam, quod ille vel morte vel negotiis occupatus ultra annum MCXIIX non extenderit. Itaque iuxta memoratos Scriptores *Glycas σύγχρονος* fuisset *Macarii Ancyrani Metropolitae*, *Nicolai Sclengiae*, *Io. Ducae*, alio-

rum-

rumque hujus aetatis virorum, qui lucubrationibus editis nomen suum posteritati commendaverunt. Verum id, quod litem omnem dirimit, sunt Epistolae *Glycae* XXXV, XXXVI, & XXXXI, quae ad Imperatorem Constantinum Palaeologum scriptae sunt; constat autem ex verioribus Chronologis Constantinum Palaeologum non ante annum MCCCCXXXXV, vel iuxta alios MCCCCXXXXVIII imperium suscepisse Orientis, quod anno MCCCCLIII, in Constantinopolitana clade extinctus, amisit, quum annis VIII, vel iuxta alios V, etsi non integris, imperasset. Iam memoratarum Epistolarum inscriptiones in alio volumine una cum aliarum titulis adferemus, & ex iis veritas illa, quam adstruimus, evidenter elucebit. *Carol.* quidem *Dufresnius* Vir doctissimus, in Praefatione, quam operibus *Io. Zonarae* praemisit, quum in eam sententiam discesisset, quae vult hasce Epistolas esse *Io. Zonarae* foetum, ut evincat eas, vel earum saltem aliquas, esse scriptas ea aetate, qua ille vivebat, clarum perspectumque esse ait, nonnullarum auctorem, si non omnium, vixisse sub Manuele Comneno: nam Epistolam XXXVIII in indice Lambeciano Manuelis Comneni Imperatoris esse arbitratur, quare & subsequens *Antapologeticum*, quod quidem statim subditur in Codice

Caesareo & in Regio Parisiensi, eodem tempore scriptum esse infert. Eam aetatem etiam arguit ex viris primariis Aulae Constantinopolitanae, quibus aliquot Epistolae inscribuntur: atque in iis Ioanne Duca Magno Hetaeriarcha & Sebasto, cuius prae ceteris mentio occurrit apud *Nicetam* in *Alexio Manuelis F.* & Manuele Comneno Sebasto Oratore, qui non alius est ab eo, cuius pariter *Cinnamus* meminit *Lib. V*. Sed recte observat *Cas. Oudinus* falsum esse *Dufresnium*, dum censuit Epistolam XXXVIII ad Alypium Monachum esse Manuelis Comneni, quum vere *Glycae* sit Monachum illum ab Astrologiae studio dehortantis: concedit tantum *Antapologeticum* esse Manuelis Comneni, cujus quidem nomen praefert, & numero XXXVIIII collocatur. Quum enim Alypius in Astrologiae studium toto pondere ferretur, nec *Glycae* consiliis & hortationibus adquiesceret, ut studium suum defenderet, nihil ipse regessit, sed aliena scriptione usus est, mittens pro responsione *Antapologeticum* Manuelis Comneni ab annis circiter CCC in gratiam Astrologiae, qua delectabatur, conscriptum; vel alium Manuelem Comnenum fuisse subspicatur. Ad ea vero quae *Dufresnius* de primariis Aulae Constantinopolitanae viris adducit, ita laudatus *Oudinus* respondet: *Non*

his

his nominibus veteres hi intelliguntur, sed recentiores ejusdem nominis, & dignitatis, qui anno circiter MCCCCL in Imperio Orientali sub Constantino Palaeologo, ultimo Graecorum Imperatore, dignitatibus his fungebantur: ut constat ex Ioanne Duca, cujus historiam in manibus habemus: qui Michaelis Glycae σύγχρονοι quum fuerint, ad illos epistolas dedisse nihil mirum videbitur. Atque ita quidem ille. Et, ut videtur, *Io. Ducas*, ille idem est, qui scripsit historiam Constantinopolitanam, quando Constantinopolis a Mahumete II Turcarum Rege expugnata est, eaque illis imperii esse sedes coepit, quod fuit anno Hegirae DCCCLVII, Christi autem MCCCCLIII, quo vivebat ille *Ducas* ex inclita Ducarum familia oriundus. Hic de gestis Turcarum adversus Graecos, & Constantinopoli subacta, commentarius exstat MSS. Graece in Bibliotheca Christianissimi Francorum Regis, quem una cum interpretatione sua Latina *Ism. Bullialdus* in corpore Byzantinae historiae edendum curavit, & de quo *Ger. Io. Vossius Lib. IV de Histor. Graec. Cap. XIX.* Exstant inter Epistolas *Michaelis Glycae* Epistolae duae ad hunc Ioannem Ducam nempe XXI & LII. De Ioanne autem Duca plura videnda apud *Cas. Oudinum* ad annum MCCCCLX, & in *Io. Zonara*.

Ope-

Opera, quae *Glycas* ſcripſit, ſunt in primis Annales, Patriarcharum, Regum, atque Imperatorum res geſtas, hiſtoriamque omnem Iudaicam, Romanam, ac Conſtantinopolitanam, ita complectentes, ut eodem contextu controverſas inter Theologos, Philoſophoſque, quaeſtiones agitaverit, ac de rebus omnibus, quae in Coelo, Aere, Terra, ac Mari, fiunt, de avibus, piſcibus, animalibus, homine, atque Angelis, differuerit, ſequutus veterum Patrum *Euſtathii*, *Baſilii*, *Nyſſeni*, *Chryſoſtomi*, *Sinaitae*, *Piſidae*, aliorumque veſtigia ac pene verba: qui quidem omnes opus ſex dierum, quod Graeca voce Hexaemeron dicere ſolemus, ſingulari diligentia concinnarunt. Sed quia notatur a *Th. Dempſtero Lib. I. Paralip. ad Roſinum Cap.* 1. quaſi leges hiſtorico praeſcriptas non ſervaverit, heic tempeſtive deſcribenda videntur verba *Leunclavii* Prooemio in *Glycae* Annales: *Quod ſi quis arbitratur*, inquit, *hiſce de rebus minime diſſerendum vel in hiſtoria, vel in adnotatione temporum: is ſciat, primum haec junioribus eſſe perſcripta, quorum animos rectis ſententiis (ut paulo ante ſignificabamus) imbui permagni refert. Deinde velim Glycae noſtro vel illam ob cauſſam ſit aequior, quod pleraque non ita prolixe, nec confuſe, tradiderit, ut Cedrenum & alios factitaſſe videmus: qui com*

pen-

pendia quaedam promittentes, volumina prorsus ingentia, quaeque sine taedio perlegi nequeunt, posteris reliquere. Huius Operis titulus in Codicibus Vallicellano, & Fontisebraldensi ita habet: Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ χρονικὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνοπτικὸν, διεξιὸν κατ' ἐπιτομὴν περί τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, περί τε τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθέντων ἐν ἡμέραις ϛ'. περί τε τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τῶν λοιπῶν καθεξῆς. *Eloquentissimi, & beatissimi domni Michaelis Glycae Chronicon compendiarium ab orbe condito, breviter percurrens ea, quae attinent coelum, & terram, lucemque ejus, & omnia, ut uno verbo dicam, a Deo sex diebus fabrefacta, Adamique fictionem, & cetera, quae deinceps contigerunt*. Sequuntur aliquot versus cum titulo: στίχοι ἴαμβοι εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον. *Versus Iambi in praesentem librum*. Qui quidem integre & emendate leguntur in Codice Claromontano, & quibusdam aliis, & sunt qui sequuntur.

Βίβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
Εἰς τὸ γλυκὺ σύνταγμα σχεδιασθεῖσα
Ἔργοις παρέστω κλῆσις ἡ γεγραφότος
Ὃς ἐκ γένους ἔσχηκε γλυκεῖαν λάχος
Ὁ συγγεγραφὼς Μιχαὴλ τὸ βιβλίον
Θείων λόγων ἔννοιαν περιλαμβάνων.

Liber

Liber chronicus, compositio artificii
In dulcem contextum concinnata,
Re adesto adpellatio ejus, qui scripsit,
Qui ex genere habuit Glycetarum sortem,
Ille scilicet, qui conscripsit, Michael, libellum,
Divinorum sermonum intelligentiam comprehendens.

Omnium primus *Glycae* annales in Latinam linguam a se conversos edidit *Io. Leunclavius* Amelburnus, & eos quidem in quatuor partes distributos *Philip. Labbeus* deinde una cum primigenio textu Graeco, castigationibus, variantibus lectionibus, scholiis, & supplementis, Lutetiae Parisiorum publici juris fecit. *Io. Meursius* tertiam istorum Annalium partem separatim edidit, sub Historiae Romanae titulo, cum sua Latina interpretatione & scholiis, & *Theodoro Metochitae* perperam attribuit. Qua de causa ita vir doctus falsus sit, & multos in fraudem induxerit, difficile est expiscari. Nisi forte a Graeculo quodam delusus est, qui ipsi hoc *Glycae* fragmentum, aut *And. Schotto*, a quo se accepisse fatetur, tamquam a *Theod. Metochita* concinnatum, venditaverit: sive possessoris nomen, quod titulus Θεοδώρυ Μετοχίτυ praeferebat, in veri Auctoris, quae, ut fere fit, in MS. forte deerat, adpellationem transierit.

Prae-

Praeter Annales scripsit *Glycas* Epistolas plurimas, interrogatus a diversis super variis quaestionibus Theologicis, dubiisque ad coelestium Scripturarum enarrationem resolvendis; quas solita dicendi facilitate, & multiiugis eruditionis illecebra, & amoenitate, conscripsit. Quae quidem earum exstant, quod sciam, LVI numerum explent. *Lambecius* tamen in *Codice Theolog*. CCXXXIII. *Lib. V. Comm.* observat in hoc Codice aliter Epistolas *Glycae* disponi, tam numero, quam ordine, adeo ut ea, quae in aliis Codicibus est XXXV, in hoc Codice sit LXIIII & ultima. Hae omnes enim quinque Codicibus MSS. Bibliothecae Caesareae continentur, ut apud *Pet. Lambecium Codicib. Theolog.* CLIX. CLX. CCXXXII. CCXXXIII. & CCCXXXIII videre est. *Glycae* quidem Epistolae magno in pretio habitae sunt a Viris doctis, & plerique etiam publici iuris facere conati sunt; sed vel integris Codicibus destituti, vel morte praeventi, vel alia de causa impediti, id praestare non potuerunt. Earum quidem Codicem *Georg. Dousa* Constantinopoli attulerat, sed recenti, & parum fida, manu, ut ipse testatur, exscriptum: immo & mutilum interdum, ut ex Epistola XIII, quam ex eo Codice *Bon. Vulcanius* edidit, patet. Nam *Bon. Vulcanius*, quum *Dousae* Codicem nactus esset, tres ex illis Epi-

sto-

ſtolis edidit una cum ſua Latina interpretatione in Notis ad *S. Cyrillum Contra Anthropomorphitas*, quum interim omnium harum Epiſtolarum editionem meditaretur, ut in laudatis Notis adfirmat. Tres autem Epiſtolae, quas typis mandavit *Vulcanius*, ordine ſunt x. xiii. xxxii. *Iac.* quoque *Pontanus* duas ex hiſce litteris, quas ab *Andrea Schotto* habuerat, Latine a ſe converſas excudendas curavit, quae hodie in *Maxima Patrum Bibliotheca*, & in Annalium *Glycae* editione Pariſienſi a *Philippo Labbeo* adornata, habentur; ſed nec textum Graecum adpoſuit, & alterius vix dimidia pars eſt, quam edidit, adeo mancum & detruncatum fuiſſe oportet Codicem, quo uſus eſt. Tandem *Leo Allatius De Conſenſu utriuſque Eccleſiae. Contra Creigthonem. De Libris Eccleſiaſticis Graecor. Lib. de Purgator. & Lib. adverſus Hottingerum*, haſce epiſtolas ſaepe laudat, & fragmenta plurima, nec contemnenda quidem, earum adducit; immo in quibusdam locis, nonnullas etiam integras deſcribit.

Nos igitur horum virorum praeſtantiſſimorum propoſitum laudabile ſequuti, nonnullas *Glycae* Epiſtolas in lucem edere animum induximus, noſtraeque *ἀνεκδότων* Collectionis velut in ipſa fronte conſtituere; cum ob argumentum nobile, & excellens, utpote Theologicum; tum in memoratorum

rum

rum Scriptorum laudis & venerationis argumentum. Quum enim in MS. Bibliothecae Riccardianae, cui praesum, Codicem quintodecimo quidem, ut videtur, saeculo, sed egregie, exacteque, descriptum incidissem, quo harum Epistolarum quatuordecim continentur, has saltem publico non invidere mecum ipse deliberavi, adeoque exscripsi mea manu diligenter, & in Latinam linguam sedulo pro virili, accurateque, converti. Huius autem meae editionis specimen dederam in Appendice illorum Commentariorum, quibus *De recta Christianorum in eo, quod Mysterium Divinae Trinitatis attinet, sententia* titulum feci, memoratarum Epistolarum tertia Graece ac Latine publici iuris facta; ibique iam me olim ceteras quoque, quas habuissem, editurum receperam: quare nunc fidem libero. Inter has quidem non eas tantum proferam, quae *ἀνέκδοτοι* sunt, sed ut opus perfectum & absolutum, quoad fieri potest, exsistat, iis suo loco & illas, quae ab aliis editae fuerunt, interseram; fragmenta etiam, undecumque corradere licuerit, adiiciam: & ubi plus praestare non dabitur, saltem reliquarum nudos titulos, ut eos *Lambecius* recenset & exhibet, in medium adducam. Quamquam & eas, quae alias editae fuere, *ἀνεκδότους*, & nunc primum, in publicum

pro-

prodire visum iri prudentioribus spero; nam vel exactiores, & emendatiores; vel integriores; vel primigenia sua lingua, qua exaratae fuerunt, emittentur. Ecce enim *Pontanus* Latine tantum, alteramque mutilam excudit: ipse Graecum contextum adponam, & quaecumque desunt ex Codice Riccardiano supplebo. *Bonavent. Vulcanius* Graece quidem ac Latine suas vulgavit, sed mendoso Codice usus, unam etiam *ἀκέφαλον* edere coactus est: in hac editione & emendatae omnes, & integrae, perlegentur. Denique fragmentis earum, & titulis, illud novi saltem accedet, quod cum Latina interpretatione prodibunt. Adde quod opportuna scholia identidem adscripsimus, & perpetuum prope commentarium attexuimus. Id quod novum saltem erit in iis, quas *Leo Allatius* edidit: nam eas & Graece & Latine, & castigatissimas, quae fuit viri diligentia & eruditio, evulgavit. Non quod nostri propositi pars sit, adeo frequentia, & prolixiora etiam, scholia ad ea opera, quae in Collectione nostra publici iuris facturi sumus, commentari: sed in editione harum Epistolarum id necessarium esse arbitratus sum. Quum enim *Glycas* noster sequioribus saeculis vixerit, & quando Graeci homines sine nugis, & ineptiis, vix quidquam scribere adgressi sunt, eius opinionum li-

licentiam, & τὸ παράδοξον, compescere interdum oportuit, ac certis fraenis coercere, Theologorum melius sapientiusque opinantium consulta, e regione, ut ita dicam, statuendo, tamquam adversus eum aciem instructissimam, atque ita legentium rectae sententiae, & securitati, consulere. Non enim semper optimas, ratasque sententias, & antiquorum Patrum placita, seligere & amplexari videtur; sed de regia opinionum via ita quaedam ad divortia deflectere aliquando, ut facile possit a delicatioribus quibusdam novitatis & αὐτομολίας insimulari. Ad hoc igitur saltem meae observationes inservient, ut recta *Glycae* sententia apertius dilucidiusque percipiatur, & non facile cuiuscumque criminationibus, in his, in quibus minime meretur, obnoxius evadat. In quibusdam excusari aut defendi non potest, utpote Graeci schismatis homo, & erraticarum illius gentis opinionum aliquando propugnator, ut ostendetur inferius. Non tamen ideo spernendus Auctor hic videatur, nam & ex his sequioris aevi Scriptoribus Graecis magnam Catholicae Ecclesiae utilitatem provenire cognoscitur, sive ut historia Ecclesiastica locupletior exactiorque habeatur: sive ut Graeci schismatis errores facilius refellantur: sive ut nostrorum temporum Sectarii falsarum opinionum, certorumque delira-

mentorum, rei manifeſte revincantur : id quod aperte elucet ex *Io. Morini*, *Leon. Allatii*, *Pet. Arcudii*, *Fr. Combefiſii*, aliorumque doctiſſimorum hominum lucubrationibus, quos inter memorandus praecipue *Nicol. Comnenus Pappadopolus*, qui anno MDCXCVII librum typis mandavit Patavii, ita inſcriptum: *Praenotiones Myſtagocicae ex Iure canonico, ſive Reſponſa ſex, in quibus una proponitur Eccleſiae utriuſque, Graecae, & Latinae, ſuffragium de iis, quae omnino praemittenda ſunt ordinibus ſacris, atque obiter & Graecia adverſus calumniatores defenditur, & praecipuae Photianorum ineptiae refelluntur.* Ibi innumeri Scriptores Graeci, proximioris praeſertim aetatis, in medium adferuntur, qui maxima pars ignoti nobis erant, ut ſcribit praeſtantiſſimus *Monsfalconius Diar. Ital. Cap.* XXVIII.

Ceterum nunc monendum eſt, in quibusdam Codicibus haſce Epiſtolas non *Michaeli Glycae*, ſed *Io. Zonarae* tribui, ut in Codice Regio, cujus meminit *Dufresnius*, quamquam recentiori manu ſcripto, anno ſcilicet Mundi iuxta Graecos MMMMMMDCCCCLXXXXVI (Chriſti MCCCCLXXXVIII) Indict. VI. Hunc enim titulum praefert: Ἐπιςολαὶ κυροῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ καὶ πρωτοασηκρῆτις καὶ Δρουγγαρίου τῆς Βίγλης. *Epiſtolae Domni Ioannis Zonarae, & Protoaſecretis, & Praefecti Vigilum. Zonarae* quoque has Epiſtolas adſcribebat Codex,

dex, quem *Georg. Douza* Conſtantinopoli attulerat, exſtatque modo in Bibliotheca Lugduno-Batava; quare & illae, quas ex eo edidit *Bonav. Vulcanius*, eidem *Zonarae* tribuuntur. *Zonarae* pariter vindicat Index Graecorum librorum ex Codice MS. Regio 2813. *Philippus* quoque *Labbeus Tom. I. de Scriptor. Eccleſ* in *Georg. Cedreno* haſce Epiſtolas *Zonarae* potius eſſe exiſtimat, quas exſtare tantum numero XLVI adfirmat, & ſubſpicatur eis additas aliquot fuiſſe alicuius Scriptoris *Glyca* recentioris Epiſtolas. *Qui enim fieri potuit*, inquit, *ut de Cedreno ne verbum quidem fecerit in Annalibus ſuis Glycas, qui Ioannem Scylitzen, Ioannemque Zonaram, tam ſaepe adpellat?* Quae quidem ratio mihi languidula videtur, ac futilis. *Labbeus* uſus videtur Codice MS. Claromontani Collegii Pariſienſis Societatis Ieſu, qui Epiſtolas XLVI continet *Zonarae* tributas. Hinc factum eſt, ut promiſcue haſce Epiſtolas ſub nomine *Zonarae*, aut *Glycae*, laudet *Allatius*; quamquam contra Creigthonum ſcribens in eam concedere ſententiam videtur, ut *Glycae* potius, quam *Zonarae* illas attribuat: ibi enim ita ſcribit: *Haec, & alia Michael Glycas, Epiſtola ſatis prolixa ad Ioannicium Monachum &c.* Et idem quoque facit paſſim in Opere *De perpetuo conſenſu utriuſque Eccleſiae &c.* & in

Diſſertationibus *De Libris Eccleſiaſticis Graecorum*, quoque ut plurimum *Glycae* eas vindicat. Et recte quidem, ut arbitror, ita ſentit vir ille doctiſſimus. Quomodo enim *Io. Zonarae* adſeri poſſunt illae Epiſtolae, quas Conſtantini Palaeologi aetate ſcriptas fuiſſe exploratae fidei eſt, ut ſuperius oſtendimus? *Zonaras* enim non ſub hoc Principe, neque ſaeculo XV, ſed ſub Alexio Comneno, XII videlicet ſaeculo, ab anno MCX ad MCXX floruit, ac paucis poſt annis Ioanne Alexii F. imperante naturae conceſſit. Inſuper duo Caeſarei Codices, quos *Lib. IV Commentariorum* laudat *Lambecius*, quorum prior Epiſtolas L, alter LVI continet, *Michaelem Glycam* auctorem praeferunt, hoc lemmate: Τȣ̃ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς. *Sapientiſſimi, & eloquentiſſimi domni Michaelis Glycae in divinae Scripturae dubitationes*. Et ad calcem Codicis poſterioris haec ſcribuntur: Τȣ̃το βιβλίον ὑπάρχει Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ. *Hic libellus eſt Michaelis Glycae*. Sed & Codex Riccardianus, quo utimur, ita inſcribitur: Γραμματικȣ̃ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ. *Grammatici Michaelis Glycae*. Laudantur etiam a *Geſnero* ſub nomine *Glycae*, ut & ab *Hoeſchelio* ex Bibliotheca Auguſtana eodem titulo *Cod.* LXV. & a *Iac. Pontano*, qui prio-

res

res duas Latine convertit atque edidit. Sed & has sub *Glycae* nomine citant *Casaubonus Exercit. in Baron.* XVI. *n.* XLIX. *Antonius Possevinus Tom. II. Adparatus sacri*, & *Io. Baptista Cotelerius* in Notis ad Opera SS. Patrum, qui temporibus Apostolicis floruerunt, ubi inquit: *Quae etiam citat Michael Glycas in libro posteriore operis εἰς τὰ ἄπορα τῆς γραφῆς Cap.* XXXII. *Exstat id opus MS. in Bibliotheca Thuana, compositumque est ex Orthodoxa fide S. Ioannis Damasceni, adiectis nonnullis aliorum Patrum*. Sed & *Gul. Caveus* in *Ioanne Zonara* eas *Glycae* potius adiucandas existimat. Ex his, quae hactenus disseruimus, constitit arbitror, non tantum has Epistolas genuinum esse *Michaelis Glycae* foetum; verum etiam, quem eae in diversis Codicibus titulum praeferant. Quibus addi potest inscriptio Codicis Augustani LVII. quae ita habet: *Michaelis Glycae explicationes obscurorum locorum Sacrae Scripturae*.

Ceterum aliquot alios tractatus hactenus ineditos recenset *Leo Allatius de Consensu utriusque Ecclesiae Lib.* II. *Cap.* XVIII. nempe, *Librum ad Maximum Smeniotem de processione Spiritus sancti*, cuius fragmentum habet ibidem *Lib.* III. *Cap.* II. *Ad eumdem, an Christus Azymo in suprema coena usus sit. Ad Esaiam Monachum de animabus a corpore separatis*. Verum hi omnes Tractatus,

 nihil

nihil aliud mihi cum *Oudino* eſſe videntur, quam Epiſtolae *Michaelis Glycae*, in quibus Scripturae loca quaedam obſcura, vel controverſa, ille explicat.

Sed quia ad calcem Codicis Regii deſcribuntur eorum nomina, quorum auctoritate uſus eſt Epiſtolarum Scriptor, eam hic deſcribere operae pretium eſſe exiſtimavi. Συγγράφοντες καὶ συμμάρτυρες τῆς βίβλυ αὐτοὶ, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Ἰωάννης ὁ χρυσορρήμων, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Κύριλλος, ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, Ἀναςάσιος ὁ Σιναίτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Ἀνδρέας Κρήτης, Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ Ἀπόςολοι, Νικηφόρος Πατριάρχης, σὺν τούτοις καὶ Μωσῆς καὶ Δαβὶδ, καί τις ὁ φωτίζων τούτους, καὶ μάρτυς ἀψευδὴς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Qui ſimul ſcripſerunt, ſimulque teſtes hujus libri fuere, ſunt hi: Gregorius Theologus, Magnus Baſilius, Gregorius Niſſenus, Ioannes Auriſluus, Magnus Athanaſius, Cyrillus, Magnus Epiphanius, Anaſtaſius Sinaites, Ioannes Damaſcenus, Gregorius Dialogus, Andreas Cretenſis, Petrus & Paulus Apoſtoli, Nicephorus Patriarcha, cumque his Moſes & David, &, qui hoſce illuminat, teſtiſque eſt mentiri neſcius, Spiritus ſanctus.*

Verum antequam de *Glycae* Epiſtolis agere deſinamus, de Codice Riccardiano

Le-

Lectorem edocere fert animus. Codex hic Chartaceus est, notatus numero XIX. Pluteo K. Ordine I. inter Graeca Manuscripta. Continet primum Epistolas *Glycae* nonnullas, deinde *Christoduli* Monachi, seu *Ioannis Cantacuzeni*, Dialogos VIII adversus Iudaeos manu diversa exaratos. Primi autem titulus ita habet: *Χριστοδούλου μοναχοῦ κατὰ Ἰουδαίων λόγος ά. Christoduli Monachi adversus Iudaeos Sermo I.* Incipit vero: *Οὐκ οἶδ' ὁπότερον κάλλιον φαῖεν ἄν τινες, ἐπιγράψας τῷ τοιούτῳ συντάγματι κατὰ Ἰουδαίων ἄρα, ἢ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν κτλ.* Est in fine & aliud perbreve opusculum, alia quoque manu, ut videtur, exscriptum, cui praefigitur. *Δόγματα ὀρθόδοξα, ἅπερ ἐξέθεντο οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες, καὶ οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι: Dogmata Orthodoxa quae exposuerunt Sancti Apostoli, & omnes Sancti Patres, & Oecumenici Doctores.* Initium autem eius est: *Πιστεύομεν καθὼς ἐβαπτίσθημεν εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὸν ἕνα θεὸν κτλ.* Omnia tamen haec opera saeculo XV. descripta esse videntur, etsi nullibi anni, vel temporis, quo scripta fuerunt, adnotatio pareat. *Glycae* autem Epistolae omnes, quae hoc Codice habentur, XIV tantum sunt, quarum prima ad Ioannem Sinaitam scripta est, prout in Indice Lambeciano, & ceterae etiam eodem ordine,

ac ſerie, qua in memorato Indice, progrediuntur. Vnum tantum ſingulare habet hic Codex, quod numeri adnotatio indicat, eam Epiſtolam non eſſe *Glycae* primam, ſed tertiam; ita ut quartadecima decimaſexta, numero adſcripto, ſignificetur. Ceterum eſt admodum correctus, & emendatus; integer quoque, & eleganter exaratus, ut plurimi faciendus eſſe videatur.

Sed iam in alia *Glycae* opera inquiramus, deque iis loquentem audiamus *Caſ. Oudinum* in *Glyca: Inter MSS. Codices*, inquit, *Bodleianae Oxonii in Anglia Bibliothecae Cod.* DCCXX. *in MSS. Codicibus Guillelmi Laudi litt. C. Cod.* 77. *Graece exſtant Michaelis Glycae ſermones varii: & ibidem Cod.* DCCXXIII *in Manuſcriptis Codicibus eiusdem ibidem Cod.* XCI. *n.* 2. *exſtat Michaelis Glycae Tractatus, qui in varia Capita dividitur &c. qui liber anno aerae Graecanicae* 6978 *ſcriptus eſſe dicitur, hoc eſt, anno Chriſti nati* 1470. *Denique in Catalogo Bibliothecae Marquardi Gudii, qui Regiae Maieſtatis Daniae Conſiliarius fuit in ſupremo Tribunali Ducatus Slesvvicenſis, anno* 1706 *Kilonii edito in* 4. *apud Bartholdum Reutherum pag.* 533. *inter MSS. Codices Graecos in* 4. *Cod. L. Michaelis Glycae ſermones, Chartaceo Codice bonae notae, quem titulus σοφώτατον καὶ λογιώτατον laudat, ubi*

ar-

argumenta ſermonum recenſentur ſummatim, ſingulis per ordinem operi praemiſſis. Haec quidem ille. Sed haec fere omnia, nil aliud mihi eſſe videntur, quam ipſae *Glycae* Epiſtolae, quae λόγοι *Sermones* interdum inſcribuntur, ut quidem aliquando fit in Codice Riccardiano. *Guil.* quidem *Caveus* in ſua *Litteraria Scriptorum Eccleſiaſticorum hiſtoria* ſcriptum reliquit, Codice Philoſophico CIII Bibliothecae Caeſareae, nonnulla *Glycae* Capita Philoſophica adſervari: ſed eius inimicus & inſectator acerrimus *Caſ. Oudinus*, id falſi arguit, adfirmatque, quum conſuluiſſet, nihil ſe tale reperiſſe.

Iam tempus, quum de *Glycae* ſcriptis late egerimus, perſcrutari, quibus ille Chriſtianae religionis dogmatis cenſendus ſit, quod quidem ex ipſius ſcriptis eruendum videtur. *Glycam* quidem Orthodoxum *Phil. Labbeus* arbitratur: ſed evidentia ipſa contrarium demonſtravit. Antiquum enim ſchiſma & ipſe fovens, quaedam contra Latinos compoſuit. Nam ſcripſit primum ad Maximum Smeniotem, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι λαβὼν ὁ Χριστὸς ἄζυμον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς μεγάλης πέμπτης ὡς τῷ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, τηνικαῦτα δῆθεν τοῖς οἰκείοις τὸ πάσχα ἐτέλησεν. *An dicentibus attendendum ſit Chriſtum veſpere magnae Feriae V, quum Paſcha celebraretur, accepiſſe Azymum, & ſic ſuis tum*

Pa-

Pascha tradidisse. Principium autem est: Ὁ περὶ τῶν ἀζύμων λόγος, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλή, καὶ πολλοῖς ἔφθασε. Scripsit deinde eidem περί τινων χρήσεων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὐ μὲν δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὸν ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις. *De nonnullis Patrum testimoniis, quibus probatur, ex solo Patre, non autem & ex Filio, Spiritum sanctum procedere: & non esse idem missionem & processionem.* Principium, τί δέ σοι καὶ περὶ τῆς ἀρρήτου τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως. Verum tamen est eum pro Latinis quoque contra suos Graecos scripsisse ad Esaiam Monachum, περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντᾷ τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομέναις τοῦ σώματος, καὶ ὅπου αὗται ἀπέρχονται. *Quid sit de animabus, postquam fuerint a corpore separatae, & quo illae abeant?* Principium, Καὶ περὶ τῶν μὲν δικαίων, τί χρὴ καὶ λέγειν. Inibi probat luculentissime in coelum eas deferri, ideoque praesentes Deum manifeste intueri, atque ita summa beatitate gaudere: ut hinc arguas omnes Graecorum errores, ipsis etiam Graecis, qui schisma foverunt, non eodem loco fuisse. Hic postremus Sermo decimae octavae Epistolae locum obtinet in Indice Lambeciano, a qua non multum dissimilis argumenti videtur esse ea, quae sequitur, undevicesima, eidem Monacho scripta. Alii autem duo tra-

cta-

ctatus adversus Latinos sunt vigesima septima, & duodetrigesima, Epistolae in Indice memorato, quem post Epistolas ad Operis calcem, ut iam diximus, cum aliis fragmentis, tempestive exhibebimus.

Jam vero quid de Glycae eruditione, iudicio, diligentia, & opinionibus, dicendum & sentiendum sit, alibi, licet persunctorie & obiter, enuntiavimus; quare haec in praesentia pluribus diducere pro inutili ac supervacaneo haberi posset. Hic tantum adscribere e re fore arbitror catalogum Auctorum, qui in *Glycae* operibus, cum Epistolis, tum Annalibus, citantur, & ex quibus omnia sua collegisse compilans ille videtur,

Floriferis ut Apes in saltibus omnia libant.

Hunc quidem praeter brevem illum Auctorum, qui in Epistolis laudantur, quem paulo superius descripsimus, alii quoque concinnarunt; sed, quem ipse contexui, copiosiorem absolutioremque esse inficiabitur nemo.

A U-

AUCTORES, ET LIBRI

Tam editi, quam ἀνέκδοτοι, ex quibus Michael Glycas *ſua collegit.*

AElianus
Alexander Monachus
Ambroſius Mediolanenſis
Amphilochius Iconienſis
Anabatianus. *S. Pauli Anabaticon*
Anaſtaſius Sinaites
Anaſtaſius Sinaites alter
Anaxagoras
Anaximander
Anaximenes
Andreas Cretenſis
Andromachus Medicus
Antoninus Auguſtus
Apollinarius Laodicenſis
Apollonius Tyaneus
Aquila
Arcadii Reſponſum
Ariſtoteles
Athanaſius
Athenodorus Philoſophus
Auctor Quaeſtionum ad Antiochum
Auguſtinus
Barlaamus
Barſanuphius
Baſilius Magnus
Baſilius Medicus

Cae-

Caesarius Nazianzeni frater
Caius Hiſtoricus
Clemens Alexandrinus
Concilium Carthaginienſe
Coſmas Ieroſolymitanus Maiumae Epiſc.
Cyrillus Alexandrinus
Cyrillus Ieroſolymitanus
Damaſus Papa
Daniel Propheta
David Propheta
Democritus
Diodorus Tarſenſis
Diogenes Cynicus
Dionyſius Areopagita
Dionyſius Corinthius
Dioſcorides
Empedocles
Ephraemus
Epiphanius Epiſcopus
Epiphanius Presbyter
Euſebius Caeſarienſis
Euſtathius Antiochenus
Eutyches Haereticus
Eutychius Patriarcha
Galenus
Gennadius Patriarcha CP.
Georgius Cedrenus Chronographus
Georgius Syncellus
Germanus Patriarcha CP.
Gregorius Nazianzenus
Gregorius Nyſſenus

Liber De Basilii miraculis, qui ab Amphilochio scriptus putatur
Libanius Sophista
Macarius Aegyptius
Manes
Marcus Monachus
Maximus Monachus
Methodius Patriarcha CP.
Michael Cerularius
Michael Parapinacius Imperator
Michael Psellus
Nectarius Patriarcha CP.
Nestorius Patriarcha CP.
Nemesius Emesenus
Nicander Colophonius
Nicephorus Patriarcha CP.
Origenes
Papias Historicus
Parva Genesis
Patricius Prusensis
Paulus Samosatensis
Paulus Sinopensis
Petrus ad Faustum
Philo Iudaeus
Philo Philosophus Historicus Ecclesiasti cus
Philolaus
Photius
Pionius
Plato
Plotinus
Plutarchus

Por-

FINIS.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΚΥΡΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ

Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς

ΛΟΓΟΙ.

SAPIENTISSIMI ET ELOQUENTISSIMI

DOMNI MICHAELIS GLYCAE (1)

GRAMMATICI (2)

In Divinae Scripturae dubia

DISPVTATIONES, ſive EPISTOLAE.

Τῷ τιμιωτάτῳ Μοναχῷ, καὶ Στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Σιναΐτῃ. Εἰ χρὴ συγκαταβαίνειν τοῖς πταίουσι καὶ μὴ κατὰ λόγον αὐτοῖς ἐπιτιμᾷν τὰ προσήκοντα.

Ad Domnum (3) Ioannem (4) Sinaiten (5) Monachum, & Stylitam (6) maxime venerandum. Utrum in peccatum lapſis condeſcendendum ſit, an, prout ratio poſtulat, increpandi ſint?

Λόγος α.

Diſputatio I.

Iac. Pontano S. I. Interprete.

Αἰ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή, τοῖς ἀρχαιοτέροις ἱστόρη-

Oc etiam inter alia a veteribus conſignatum eſt literis, o ſacrum di-

(1) Titulus praefixus Glycae Epiſtolis in Codice Caeſareo.

ῥηται, τὴν γλαῦκα τὸ ὄρνεον τὸ ἀμορφότατον ζῶον	divinumque caput(7), avem Noctuam, defor. mis-

(2) Ita adpellatur in Codice Riccardiano, quo nos usi sumus.

(3) *Domnum* Κυρόν.] A Graecis sequioris aevi Scriptoribus κυρὸς pro κύριος passim usurpatur, quemadmodum κῦρ, & κύρις, & κύρης in eodem significatu. Itaque legitur Κῦρ Κωνσταντῖνος apud Anonymum Combefisianum *in Porphyrog. n.* 4. Κῦρ Λέων apud eumdem *Porphyrog. in Basilio num.* 100. *Edit. Combef.* Κῦρ Ἀλέξιος in Pacto Boemundi apud *Annam Comnenam Lib.* XIII. qui eodem libro etiam Κυρὸς dicitur. Κῦρ autem indeclinabiliter usurpabant, quare in *Typico S. Sabae Cap.* VII. legitur. καινὼν ὁ τῦ Κῦρ Κοσμᾶ, καὶ Κῦρ Θεοφάνες. Κύρης occurrit non semel apud *Constantinum de Adm. Imp.* ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ Κύρης Ῥωμανός. Κῦρις autem legitur in *Act. X. Concilii Chalcedonensis*. Κῦρις Εὐστάθιος λέγει, & alibi; *Apud S. Ephraem in Actis S. Abramii*; *Gregorium in Vita Basilii Iunioris*; *Theophanem in Copronymo*, & *Constantino filio Irenes*; *Dorotheum Doctrin.* II. *Iohan. Moschum in Limon. Eustathium in Vita Eutychii Patriarchae Constantinopolitani*; *In Vita S. Nili Iunioris*; *in Apophthegmatis Patrum*; *In Actis S. Maximi Confessoris*; &, ut alios Scriptores brevitatis gratia praeteream; in *Vita MS. S. Euphrosynes*, ubi ita indigetantur Monachi. Apud *Montemfalconium Diar. Ital. Cap.* XV. in Cod. MS. Biblioth. Monast. S. Basilii, femineo genere Κύρα Γουαζρίς. Videtur tamen & ab antiquioribus Graecis aliquid huic adfine esse dictum, & vox Κύριος non integra interdum esse prolata apud quosdam. *Hesychius* enim scribit

ζῶον μέγα τι χρῆμα οἴεται ὁ ἀετὸς καὶ πα-ρά-	missimum (8) animal, Aquilae (9) eximium

C 2 quid-

bit Adonin a Laconibus *κῦρις*, & *κυρὶς* fuisse nuncupatum. Non aliter Latini vocem *Domnus*, ex *Dominus* contractam, ad testandam venerationem adhibuerunt. Sed audiamus quid Vir eruditissimus *Carolus Du-Fresnius* super hoc in suo *Glossario* commentetur. *Apud Scriptores*, inquit, *aevi medii venerationem praecipuam debere adpellationem* Domni, *apice uno ex* Domini *voce rejecto, observarunt pridem Viri docti, & tribui vulgo Ecclesiastica dignitate fulgentibus, ac vitae sanctitate insignibus*. Ita passim Episcopis hanc tribuunt *Gregorius Magnus*, *Paulinus*, *Evodius*, *Fortunatus*, *Nicetius Trevirensis*, *Avitus Viennensis*, *Gregorius Turonensis*, *Ennodius*, *Ivo Carnotensis*, & alii. Summis primum Pontificibus peculiarem fuisse adpellationem contendit *Onuphrius*. *Constantinus Pogonatus* Imperator in VI Synhodo: *Σάκρα δόμνῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης*. *Fulco Lib. I. Gestorum viae Ierosolymitanae*.

Prospiceret Domnus sapienti pectore Papa
Quid facto sit opus.

Postea Abbatibus etiam & Claustralibus attributa *Domni* adpellatio. *Iohannes de Ianua: Domnus & Domna, per syncopen, proprie convenit Claustralibus: sed Dominus, Domina, mundanis*. *Regula S. Benedicti Cap.* LXIII. *Abbas autem qui vices Christi creditur agere, Domnus, & Abbas, vocetur*. *Odilo* in *Vita S. Maioli*. *Et ab omnibus Domnus & Abba honoratur*. At ex Casinensibus Constitutionibus ad hoc Caput, aliis quoque Monachis communis erat &c. Id quod omne mirifice illustrat vocem illam *κυρός*.

ῥάδοξον· καὶ καθάπερ	quidpiam, & admi-
τινὰ φύσιν θαύματος	rabile videri: quam
ἀξίαν	ut

(4) Quis hic fit Ioannes Sinaita me prorfus fugit. Alii certe fuerunt Ioannes Sinaitae, qui *Glycae* aetati minime conveniunt, ut Ioannes Sinaites, qui dictus eft Climacus, & alius Ioannes Abbas Montis Sina, diverfus, ut volunt, a Climaco, & qui in MSS. Codicibus perhibetur auctor germanus Hiftoriae SS. Barlaam, & Iofaphat, ut fcribit *Phil. Labbeus Differtat. De Scriptorib. Ecclef.* Ioannis cuiusdam Sinaitae fermones afceticos MSS. in Bibliotheca Iuftinianea Venetiis adfervari fcribit *Monsfalconius Diar. Ital. cap.* XXVIII. Fuit quoque Ioannes Montis Sinai Monachus, qui anno 1084. floruit, de quo *Caveus;* nifi idem eft cum proxime memorato.

(5) *Sinaiten*] In Monte Sina Monachorum Coenobia & Monafteria erant, unde Anaftafius ille Sinaita celeberrimus, qui in eo monte vitam monafticam agens philofophabatur, ut loquitur *Nicephorus Lib.* XVII *Hift. Eccl. Cap.* XIX. *& Lib.* XVIII. *Cap.* XLIV Sed de Monachis & Monafteriis Montis Sina videndi *Simeon Metaphraftes* in *Vita Sanctorum Galactionis, & Epiftemes* apud *Surium; Everwinus* Abbas Monafterii Dolienfis in *Vita S. Simeonis* Monachi Trevirenfis, qui quum Monachus Sinaites fuiffet, anno 1035 diem obiit; quae vita pariter habetur apud *Surium;* Sanctus *Nilus* Abbas libello *De interemtione Sanctorum Patrum, qui erant in Sina, & Rhaiti regione* apud laudatos *Metaphraftem*, & *Surium*, quae quidem perfequutio anno IX Anaftafii Imperatoris indictione II contigit. Plura quoque de Sinaitis referet *Anaftafius* ille Monachus, cuius operis in *Cod. Colbertino* 4726 hic ex-

ftat

ἀξίαν περιέπει ταύ-την καὶ τέθηπε, καὶ ταῦ-τα	ut natura suscipien-dam honorabunda pro-

stat titulus: Ἀναστασίου Μοναχοῦ διηγήσεις διάφοροι περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων πατέρων. *Ammonius* etiam Monachus, qui narrationem de Sanctis Patribus Sinaitis a Barbaris peremtis, a doctissimo *Combefisio* editam, conscripsit. Saeculo XV quidem Monachi Sinaitae supererant, ut ex Operibus *Gennadii Scholarii* intelligere est. Quin Monasteria quaedam adhuc in Monte Sina exsistunt, ut videre est apud *Thevenotium Lib. II. Itiner. Cap.* XXVI, *&* *seqq.* & clarum praecipue est Monasterium Sanctae Catharinae, de quo laudatus *Thevenotius*, & *Monsfalconius Diar. Italic. Cap.* XV.

(6) *Stylitam*.] στυλίτῃ quidem deest in Codice Riccardiano, sed Codex, quo *Pontanus* usus est, illud habebat. Hoc nomine adpellatur Monachus, qui in columna vitam exigit. *Suidas*: στυλίτης ὁ ἐπὶ κίονος ἱστάμενος. *Stylita, qui super columnam stat*. Nam columna Graecis Grammaticis στύλος, & στήλη ab eadem origine, sive etiam κίων dicitur. Unde *Georgius Hamartolus* in Constante Filio Constantini post *Heraclonem* illos monachos vocat κιονίτας, *Cionitas*, idest, *Columnarios*. Sed a στήλη etiam στηλῖται dicti sunt, ut videre est in marginali nota Eclogae Universi Iuris, quam *Leunclavius* edidit, *Lib.* VII. *Tit.* VIII. *Cap.* II. Huius instituti auctor fuit Sanctus *Simeon* cognomento *Stylita*. *Theodorus Lector Ecclesf.* I. Συμεὼν ἀπὸ κώμης ἦν Σιζὰν καὶ πρῶτος τῶν κιόνων ἐπιτήδευμα ἐπενόησεν. *Evagrius Lib.* I. *Cap.* XIII. de eodem S. Simeone: Πρῶτος τὴν ἐπὶ κίονος στάσιν ἐπιτηδεύσας δίπηχυ μόλις ἐνδιαίτημα τὸ περίμετρον. Adde *Lib.* V. *Cap.* XXIII. Adeundi *Nilus Mo-*

na-

τα μηδὲ τι ἕτερον οὖσαν, ἢ γλαῦκα, δυσει- prosequatur, & obstupescat; quum tamen

nachus Lib. II. *Epist.* CXIV *ad Nicandrum* συλίτην, *& Epist.* CXV. *Vita S. Theodosii Coenobiarchae. Vita S. Lucae Iunioris, & Ioh. Moschus in Limon. Cap.* XXVIII. XXIX. XXXVI. CXVIII. CXXIX. *Niceph. Lib.* XIV. *Cap.* XV. *Eulogius Alexandrinus apud Photium Orat.* IX. *Theodorus Petraeorum Episcopus. Gregorius Turonensis de Gloria Confessorum Cap.* XXXVI. *Suidas, Cedrenus.* Vixit Simeon hic sub Theodosio, & Leone Imperatoribus, mortuus est anno IV Imperii Leonis.

(7) Caput sumitur pro persona. *Euripides* in *Oreste*.

Α'κουε δὴ νῦν, ὦ κασίγνητον κάρα,
Ε'ως ἐᾶσί σ' ἀ' φρονεῖν ἐριννύες
Audi vero nunc, o frater,
Donec sinunt te sapere Erinnyes

Et ex intervallo:

Καὶ νῦν ἀνακάλυπτ', ὦ κασίγνητον κάρα,
Ε'κ δακρύωντ' ἄπελθε.
Et nunc retege, o Soror,
Et abi a lacrimis.

Et ibidem pariter:

Ω' πρέσβυ χαῖρε, ζηνὸς ὁμόλεκτρον κάρα.
Salve Senex, cum Iove eamdem coniugem habens.

Et mox:

Μενέλαε προσφθέγγῃ νιν ἀνόσιον κάρα
Menelae, adloqueris ipsum pollutum caput.

Idem in *Hippolyt. Coron.*

ὦ κακὸν κάρα
O scelestum caput.

Et in *Rheso.*

Α'πολ-

εἰδῆ, καὶ καταφρόνητον men aliud nihil sit, τοῖς πολλοῖς. καὶ μή μοι nisi turpis, & vulgo λέγε C 4 despi-

Α'πόλλον ὦ δῖα κεφαλὰ μόλε τοξήρης.
Apollo, o divinum Caput, venias
Arcitenens.

Et *Sophocles* in *Electra*.

Γέλωτι φαιδρῷ τοὐμὸν ὄψεται κάρα
Laeta me videbit.

Eadem phrasis passim occurrit in divinis Scripturis, ut 2. *Reg. Cap.* II. *v.* 25. *τὸ αἷμά σου ἔσαι ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου. Sanguis tuus erit super caput tuum.* iuxta LXX. II. *Reg. Cap.* I. *v.* 16. *Ezechielis Cap.* XXXIII. *v.* 4. *Actorum Cap.* XVIII. *v.* 6. Et Latinis etiam Auctoribus usitata est. *Plaut. Epid. Act.* 1 *Sc.* 1.

Plane hoc corruptum est caput.

Propertius Lib. II. *Eleg.* I.

Et sumta, & posita pace fidele caput.

Item Iurisconsultis, dum tributa in capita imperare, succedere, vel dividere in capita, dicunt. Est autem sermo tropicus, synecdoche scilicet membri. Caput enim pars princeps, & veluti arx est corporis humani. Hic idem *Michael* Epistola insequenti: *ἐπίγνωθι οὖν ὦ ἱερὰ κεφαλή. Franciscus Philelphus* Epistola ad Andream apud *Montemfalc. Diar. Ital. C.* XXV. *ἔρρωσον φιλτάτη μοι κεφαλή.*

(8) De avis Noctuae deformitate lepidissimos *Gregorii* Nazianzeni Iambicos habemus *Carmine* XXII.

Τὴν γλαῦκ' ἐπέσκωπτέ τις. ἡ δὲ ἐφθέγγατο
Τῶν σκωμμάτων ἕκαστον ἀςόχῳ λόγῳ.
Ὅσον κάρηνον! τοῦ Διὸς δὲ πήλικον.
Ἡ γλαυκότης δέ! τοῦτο τῆς γλαυκώπιδος.
Φθέγγη δύσηχον. ἡ δὲ κίττα καὶ πλέον.

Τὸ

λέγε τὴν ἱστορίαν εἶναι ψόδῃ, μηδὲ πρὸς ἡδόνην

despicabilis Noctua. Nolim mihi obcurras,

Τὸ λεπτόπουν πῶς; ψὴρ δέ σοι τί φαίνεται;
Ἐπεὶ δὲ πάντα διέδρασε ῥαδίως,
Ἑνὶ κρατεῖται καὶ σοφὴ οὖσ᾽ ὅμως.
Ἀλλ᾽ ὡς σοφὴ, σκόπησον· ὡς τούτων μὲν ἐν
Ἑνὶ πρόεστι, σοὶ δὲ ἅπαντα καὶ λίαν·
Γλαυκὴ, δύσηχος, λεπτόπους, βαρύκρανος.
Τούτοις ἀπῆλθεν ἐντραπεῖσ᾽ ἡ φιλτάτη.
Noctuam aliquis inridebat, illa autem eludebat
Unumquodque scommatum solerti sermone.
Quale caput! Iovis autem caput quale est.
Glaucedo autem? Hoc Deae caesiis oculis proprium.
Insuaviter cantas. Pica etiam insuavius.
Pedis tenuitas quomodo? De Sturno quid tibi videtur?
At postquam omnia facile diluisset
In uno victa est, quantumvis sapiens.
Sed ut sapiens animadverte, harum quidem singula
Singulis inesse, in te vero omnia, & supra modum;
Quum & glauca sis, & cantu rudis, & pede tenuis, & capite gravis.
Ad quae verba pudore suffusa abiit bona noctua.

(9) Unde id acceperit *Glycas* fieri non potuit ut reperirem. Sed certum & exploratum est, videri hanc volucrem ceteris avibus stupori esse, & admirationi. *Timo* Syllographus apud *Laertium*, & *Hesychium Illustrem* de *Arcesilao*.

Οἱ δὲ μὲν ἠύτε γλαῦκα περὶ σπίζαι τερατεῦντο.
Illum autem mirabantur, ut aviculae, quae noctuam circumstant.

Dio

νην τῶν ἀκουόντων μυθοπλασθῆναι ταύτην ἀνέκαθεν. Ἐξ ἡμῶν γὰρ αὐτῶν ἐπιβεβαιοῦνται τὰ κατ᾽ αὐτὴν, καὶ τὸ αὐτὸ πίστον ἔχουσιν. ἴδου γὰρ ὁ ὑψιπέτης σὺ καὶ μετάρσιος ὁ δίκην ἀετοῦ τὸν ἀέρα τέμνων, ὁ τὸν αἰθέρα ταῖς νοηταῖς ὑπεριπτάμε-

ras, narrationem hanc, falsam atque ad voluptatem audientium iam olim excogitatam esse fabulam: ex nobis enim ipsis, si alia argumenta desint firmitatem, probabilitatemque, sumit. Nam ecce altivolans (1) tu, & sublimis

Dio Chrysostomus in *Olympico sermone*: Οἱ δὲ ἄνθρωποί φασιν, ὅτι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα. *Homines autem dicunt aves mirari noctuam. Aristoteles Lib.* IX. *hist. Animal. Cap.* I. τὰ ἄλλα ὀρνίθια τὴν γλαῦκα περιπέτεται ὃ καλεῖται θαυμάζειν. *Ceterae aviculae noctuam circumvolant, quod mirari vocatur.* Hujus autem rei rationem prorsus fabulosam adfert *Servius* in 1. *Georgicorum*. *Nyctimene, postquam cum patre concubuit, & adgnovit facinus, in silvis se abdidit, & lucem refugit, ubi Deorum voluntate conversa est in avem, quae tanto scelere omnibus avibus est admirationi.* Aliam caussam ex AEsopo tradit *Dio* laudatus in citato sermone, non minus fabulosam. Heinc *Noctua* Ebraeis תנשמת *Thinsemeth* dicta est, tamquam *stupenda* & *mirabilis*, doctissimo *Sam. Bocharto* auctore. *Glycas* videtur hoc initio imitatus *Dionem Chrysostomum* in *Oratione Olympica*.

(1) Aquila volatu sublimius sese effert, quam ceterae aves, unde *altivolans* ὑψιπέτης, & ὑψιπετήεις Poetis dicta est, ut *Homero Iliad.* μ', & ν', & χ', &

μενος πτέρυξιν, ὁ πρὸς ὑπαντὴν τοῦ οὐρανοῦ ἐλδσομένου πτώματος ἕτοιμος μέγα τι νομίζεις ἐμὲ, καὶ διὰ πολλοῦ τοῦ καύματος ἔχεις,

limis, qui instar Aquilae aërem tranas: qui pennis sub intelligentiam cadentibus ad aethera (1) subvolas: qui ad occursum cor-

& *Odyss.* ὐ, & ὠ. & *Nonno Dionysiacorum Lib.* XL. Heinc & oraculum de Atheniensibus editum,

Αἰετὸς ἐν νεφέλῃσι γενήσεαι

Aquila in nubibus fies.

Scholiastes *Aristophanis* in *Avibus* significari ait illos τοσοῦτον αὐξηθήσεσθαι ὅσον αἰετὸς τῶν ἄλλων ὀρνέων ἐν ταῖς νεφέλαις προύχει. *Tantum augendos, quantum Aquila in nubibus supra ceteras aves eminet*. Apuleius *Lib. I. Floridorum*. *Aquila enimvero quum se nubium tenus altissime sublimavit; evecta alis totum istud spatium, quo pluitur, & ningitur, ultra quod cacumen nec fulmini nec fulguri locus, in ipso, ut ita dixerim, solo aetheris, & fastigio biemis*. Et *Horus Lib.* II. *Cap.* LIII. de Aquila scribit: ὑψηλότερον πάντων τῶν πετεινῶν ἵπταται. *Omnium avium altissime volat*. qua de caussa, si *Aristoteli Lib.* IX. *Hist. Cap.* XXXII. fides, eam homines avium solam divinam esse perhibuere. Non aliter de Aquila coelestes literae loquuntur. *Salomon Proverb.* XXIII. 5. *Ut Aquila volabit in coelum*. *Abdias* autem *vers.* 4. Idumaeos adloquens munitionum suarum altitudine superbientes: *Si extuleris tamquam Aquila, & inter stellas posueris nidum tuum, inde deiiciam te, ait Dominus*.

(1) Codex Riccardianus ὑπεριπτάμενος. *supervolans*. *Pontanus* legisse videtur ὑφιπτάμενος.

χεις, καὶ καθάπερ τι χρῆ-	(1) corporis de (2) coelo

(1) Codex Riccardianus habet πτώματος. *Cadaveris*. *Pontanus* legisse videtur σώματος.

(2) Ἀλληγορίαν, quam inceperat, continuans, de Domino olim ad iudicandum venturo loquitur, ac si de quodam corpore coelitus descensuro loqueretur. Est enim quoddam Aquilarum genus, quod corporibus exanimis, aut cadaveribus, vescitur, ut est Percnopterus, vel Gypaeetus, degeneris Aquilae genus vulturina specie, quae sola Aquilarum exanima est corpora, ut ex *Aristotele Lib.* IX. *Hist. Cap.* XXXII. habet *Plinius Lib.* X. *Cap.* III. Generatim enim Aquilae cadavera non gustant, quare *Tzetzes Chil.* V. *Cap.* 9.

Λέοντες θῆρες σὺν αὐτοῖς καὶ ἀετῶν τὸ γένος
Νεκρῶν οὐχ ἀπογεύονται τὸ σύνολον σωμάτων.
Leones ferae, & cum ipsis Aquilarum genus
Mortua corpora plane non gustant.

Quare de illis intelligenda veniunt, quae leguntur in *Iobo* de Aquila *Cap.* XXXIX. 30. *Et ubi sunt confossi, ibi est*, hoc est, *confossorum*, vel *occisorum* cadavera. Ad quem locum palam adludunt Christi verba *Matth.* XXIV. 28. & *Luc.* XVII. 37. *Vbicumque est cadaver, ibi congregabuntur & Aquilae*. Quae firmantur insuper ex verbis *Salomonis Proverb.* XXX. 17. *Oculum, qui patrem deridet, matrisque disciplinam spernit, hunc effodient Corvi vallis, & Aquilae pulli comedent*. Dixi autem eum ἀλληγορίαν continuare, quod aperte his verbis iustorum occursum, quo Domino de coelo ad homines iudicandos descendenti isti in aera obviam ibunt, significet, iuxta illud *Apostoli I. Thessalon. Cap. IV.* de Resurrectione agentis,

χρῆμα ἐράσμιον, πανταχοῦ περιάγεις καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς ξένοις τισὶ καταγοητεύεις ἀκούσμασι. καί σὺ μὲν οὕτω πρός με διάκεισαι. ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ γλαύξ εἰμι, ἀμορφίαν τε τὴν ἐντὸς περικείμενος αὐτὸ τὸ τῆς ἡμέρας ἀμβλυώττων ἀπαύγασμα· ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἔργα φωτὸς ἤδη καλούμενος ὀκνῶ καὶ ἀναδύομαι· ἅτε τοῦ πράγματος ὑπὲρ ἐμὴν ὄντως καὶ φύσιν

lo quondam venturi paratus & expeditus es, me plurimi facis, & magnopere admiraris; nec secus atque amabile aliquid ubique circumfers, multorumque aures novis cuibusdam de me commemorationibus, ceu magico carmine delinis atque demulces. At tua quidem de me talis est opinio Ego vero plane nihil, praeter quam Noctua (1) sum, intus de-

tis. *Nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus.*

(1) Viden apertam *Dionis Chrysostomi* imitationem? In *Olympica* enim *oratione* sic ait: ὡς δὲ καὶ ὑμεῖς τοσαῦτα θεάματα ἔχοντες τερπνά, τοσαῦτα δὲ ἀκούσματα, τοῦτο ῥήτορας δεινοὺς, τοῦτο δὲ ξυγγραφέας ἡδίσους ἐμμέτρων καὶ ἀμέτρων λόγων, τοῦτο δὲ ταὼς ποικίλους, τοῦτο δὲ ὡς πολλοὺς σοφιστὰς δόξῃ καὶ μαθηταῖς ἐπαιρομένους, οἷον πτεροῖς. ὑμεῖς δ' ἐμοὶ πρόσιτε καὶ βούλεσθε ἀκούειν τοῦ μηδὲ εἰδότος μηδὲ φάσκοντος εἰδέναι· ἆρ' οὐκ ὀρθῶς ἀπεικάζω τὴν σπουδὴν ὑμῶν τῷ περὶ τὴν γλαῦκα γινομένῳ, σχεδὸν οὐκ ἄ-

νευ

καὶ δύναμιν· μὴ τοίνυν τῷ περὶ ἡμᾶς φίλτρῳ νικώμενος, μέγα τι νόμιζε εἶναι τοὺς μηδὲν ὄντας ἡμᾶς. μηδὲ θειοτέρων ἅπτεσθαι νοημάτων ἀνάγκαζε, τούς τε βίον ἀκάθαρτον ἔχοντας, καὶ γλῶσσαν ὡσαύτως ἐν τοῖς τοιού-

deformis undequaque, & ad ipsum hoc diei lumen caecutiens (1); quamobrem & nunc ad opera lucis invitatus tergiversor, & negotium supra ingenium, supraque (2) vires meas, refugio. Quare noli amo-

νευ δαιμονίας τινὸς βουλήσεως; κτλ. *Sic vos quoque, quum tot amoena habeatis spectacula, tot quoque auditiones, partim quidem vehementes rethores, partim autem conscriptores iucundissimos & carminibus & prosa: partim autem varios pavones, nempe multos sophistas, gloria & discipulis elatos, quasi pennis; vos, inquam, his relictis me convenitis, & audire eum vultis, qui nihil scit, neque se scire adfirmat. An non recte adsimilo studium vestrum ei, quod noctuae accidere solet, fere haud absque divina quadam voluntate?*

(1) Noctuam interdiu omnino caecutire negat *Ioh. Ionstonus Hist. de Avibus Tit.* VII. *Cap.* V. Diurno tamen splendore eius visum hebetari non inficiandum, ut scribit *Ambrosius Lib.*V.*Hexaemeron.Cap.* XXIV. *Exorto autem die, & circumfuso splendore Solis, visus ejus hebetatur, quasi quibusdam erret in tenebris.*

(2) *Horatius* in *Arte:*

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus

Quare *Ovidius* II. *Trist.*

Divitis ingenii est immania Caesaris acta
Condere, materia ne superetur opus.

τούτοις ἀπαίγδυτον φέροντας. μηδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον μανείημεν ὡς τίνες τε ἡμεῖς ἐσμὲν καὶ ὅπη κακῶν ἐληλάκει τὰ καθ' ἡμᾶς ἠγνοηκέναι παντάπασιν. ἐγὼ δέδοικα μὴ καθ' ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐκεῖνος ἐξενεχθείη λόγος ὁ λέγων. ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; ὅθεν ἐγκωμιάζειν ἡμᾶς ἄμεινον ἦν. οὐ μὴν ὅλως παριάζεσθαι καὶ τῶν ὑπὲρ ὑμᾶς ἀπερισκέπτως κατατολμᾶν· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ σὸν ἐπίταγμα παρ

amore nostri victus excellentes arbitrari, qui nihil sumus: nec velis ad divinos sensus pertractandos compellere, quorum, & vita impura, & lingua similiter ad res istiusmodi explicandas imperita, invenitur. Haud enim eo insaniae progrediemur, ut & (1) qui simus, & quo malorum peccando devenerimus, funditus nesciamus. Equidem metuo, ne adversum nos propheticum illud proferatur. *Quare* (2) *tu enar-*

(1) *Iuvenalis:*

De coelo descendit γνῶθι σεαυτόν.

Socrates mortalium ominum sapientissimus Apollinis oraculo declaratus est, quod seipsum noscens se nihil scire professus sit, ut scribit *Plato* in *Apologia*. *Persius*.

Nec te quaesiveris extra.

Hipparchus Pisistrati F. inter publica praecepta id reponebat, teste *Platone* in *Hipparcho*.

(2) *Psalm*. XXXXIX.

παρ' οὐδὲν θέμενοι τῷ τῆς ἀνηκοίας ἐγκλήματι περιπέσωμεν, ἰδοὺ τῇ σῇ θαῤῥήσαντες ὁσιότητι, καὶ τῶν ἀνεφήκτων κατατολμῶμεν, καὶ ὡς δυνάμεις περί ὧν ἠρώτηκας ποιούμεθα τὴν ἀπόκρισιν· ἔνθεν τοι καὶ ἄκουε. Ὅτι μὲν οὖν, ὁσιώτατε, τοῖς ἐν ἁμαρτίᾳ ζῶσι πόρνῃ τυχὸν ἢ μοιχείᾳ συγκαταβαίνειν οὐκ ἔννομον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἐπιτιμήσεις ἐπάγειν αὐτοῖς, ἀφ' ὧν εἴωθε τὰ ψυχικὰ θεραπεύεσθαι τραύματα, δέδεικται μὲν ἀρκούντως ἀπό τε τῶν ἱερῶν γραφῶν. οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σωματικῶν ἰατρῶν ἐνερ-

enarras iustitias meas, & adsumis testamentum meum per os tuum? Itaque praestaret nos laudationes scribere, quam adeo libere, & absolute, nihil recusare, & inconsulto viribus superiora suscipere. Verumenimvero, ne iussa tua aspernantes, inobedientiae culpam commereamur, ne confisi sanctitate tua audemus adgredi, ad quae pertingere nequimus, & ut possumus, quaesita tua dissolvimus. Proinde heinc aures mihi da. In peccatis (1) se volutantibus, vir sanctis-

(1) Vetus Ecclesiae disciplina iustam in huiusmodi homines severitatem exercebat, nec iis tantum, qui frequenter in id genus peccata laberentur, sed etiam illis, qui semel vel adulterium, vel homicidium, admisissent, vel ad Deorum cultum defecissent, aut reconciliationem omnino denegabat, aut in morte tantum commmunionem concedebat, aut nonnisi ex-

ἐναργές σοι πρόκειται τὸ ὑπόδειγμα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τέμνουσιν οὗτοι κατὰ καιροὺς, εἴγε τέμνειν ἀνάγκη, καυτῆρί τε κέχρηνται, καὶ πι-

ctiſſime, ut in ſtupris, ut in adulteriis, protinus condeſcendere non eſſe fas: ſed tales potius iis reprehenſionibus confe-ctan-

expiatis longa poenitentia delictis reſipiſcentes abſolvebat. Negatam eſſe alicubi, & aliquando, reconciliationem, vel in ipſo mortis articulo, conſtat ex *D. Cypriano Epiſt.* LII. *ad Antonianum*, *ex Concilio Arelatenſi* I. *Canone ultimo*, *ex Innocentio* I. *Epiſt.* III. *ad Exſuperium Toloſanum Cap.* II. Et id quidem in uſu erat, non quod Novatiani deliramentis adquieverint, ſed ne Eccleſiaſtica diſciplina labefieret. *Non deſperatione indulgentiae, ſed rigore diſciplinae*, ut in ſimili cauſa loquitur *Auguſtinus Epiſt.* L. Quod ſecundo loco adſeruimus, liquet ex *Gregorio Nyſſeno Epiſtola Canonica ad Letoium Can.* I. *Ex Concilio Carthaginienſi* IV. *Can.* LXXVI *&* LXXVII, *ex Concilio Arauſicano* I. *Can.* III. *ex Concilio Epaonenſi Can.* XXXVI. ſed in primis *ex Concilio Illiberitano Can.* I. *&* II, quibus quidem Euchariſtia in vitae exitu denegatur, ſed non abſolutio interdicitur. De eo quod tertio loco pronuntiavimus, nemo dubitaverit, qui hiſtoriam Eccleſiaſticam ſaltem a limine ſalutaverit, & vel ſemel tot Canones poenitentiales, quorum celeber in antiqua Eccleſia uſus fuit, inſpexerit. Sed ex ipſis Haereſibus in Eccleſia exortis antiquae diſciplinae rigor elucet: niſi enim hunc nimis producere & ampliare voluiſſent, non adeo deſipuiſſet *Montanus*, & eius aſſecla *Tertullianus*; non adeo *Novatianus* deliraſſet; non adeo *Donatiſtae* inſaniviſſent; non exitiale ſchiſma *Lucifer* Calaritanus excitaſſet.

πικρὰ διδόασι φάρμακα· τῇ νόσῳτε πολλάκις ἀπαγορεύουσι καὶ τοῖς κάμνουσι μηνύουσι θάνατον· τίνος ἕνεκεν; ὥστε ποιῆσαι προσδεκτικοτέρους αὐτοὺς, καὶ μηδέν τοι τέως ἐξ ἀγνοίας πάθωσιν ἀπροσδόκητον. εἰ δὲ καὶ ἀταξίᾳ τούτους ἴδωσι καὶ ἀδιαφορίᾳ χρωμένους περὶ τὴν δίαιταν, τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴτε πόῤῥω ποιοῦσιν αὐτοὺς ὡς ἰδιορύθμους ὄντας, καὶ μὴ κεχρῆσθαι πειθομένους ταῖς ἰατρικαῖς παραδόσεσι. πόῤῥω δὲ ποι-

οῦ-

ctandos, quibus animae vulnera sanari consueverunt, Sacra Scriptura satis superque demonstravit: & nihilominus idem corporum Medici evidenti documento ostendunt. Vides enim illos secare(1) aliquando, quum necessitas sectionem flagitat. Praeterea ustiones, & amara medicamenta adhibent; valetudinem saepe desperant, & aegrotis mortem augurantur. Cur tandem? ut eos in tuenda sanitate in po-

(1) *Ovidius* I. *Metamorph.*

Sed immedicabile vulnus

Ense recidendum est ne pars sincera trahatur.

Isidorus Lib. III. *de summo Bono Cap.* XLVI. *Cum dolore sunt abscindenda, quae leniter sanari non possunt.* Egregie de more *Celsus Lib.* VII. in Prooemio de Chirurgo loquens. *Immisericors sic, ut sanari velit eum quem accipit, non ut clamore eius motus, vel magis quam res desiderat, properet, vel minus quam necesse est, secet: sed perinde faciat omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius adfectus oriatur.*

οὖσιν, ἵνα μὴ καὶ μῶμος αὐτοῖς ἐπιβείη ἅτε δὴ κακοτέχνοις, οὐ καὶ πονηρὸν ἐκ τούτου κτίσαιντο ὄνομα. διά τι τοῦτο καὶ ἐὰν τοῖς αὐτοῖς ἐπιςαίη τις βαρείᾳ μὲν νόσῳ κάτοχος ὢν, ἀναγκάζων δὲ ὁμοίως αὐτοὺς οὐ καιρῷ δέοντι κερᾶσαι τι φάρμακον αὐτῷ, οὐ μόνον οὐ δέχονται τὴν αἴτησιν εὐμενῶς, ἀλλὰ καὶ ὡς μεμηνότα τοῦτον ἀποδιώκουσιν· εἰ γὰρ καὶ συγκαταβαίνουσιν ἐςιν ὅτε τῷ κάμνοντι καὶ παραμυθίας αὐτὸν ἀξιοῦσιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ φονέως ὄνομα δέχεσθαι διάγε τὴν ἐκείνου ἄκαιρον αἴτησιν. ὅτι δὲ τὸ σωτήριον φάρμακον ὀλέθριον οἶδε ποιεῖν ὁ μὴ προσήκων καιρὸς, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἔδειξεν οὕτως εἰπών· ἀκαιρίῃ ἐν μὲν ὑγείῃ νοῦσον ἤνεγ-

ſterum cautiores efficiant, & ita nihil eis ignorantibus inopinum officiat. Quod ſi eos in victu nullum ſervare ordinem, & promiſcue quidvis edere aut bibere viderint, quid opus eſt verbis? Ab iis viſendis abſtinent, ut qui ad ſuos ipſorum numeros vivant, & auxilia medica uſurpare negligant. Ideo autem ſe ab illis removent, nequa labe ignominiae inurantur, quaſi artem male didicerint, & inde nomen eorum in contemtu ponatur. Quocirca ſiquis etiam ad eos acceſſerit, difficili morbo impeditus, & eos quamquam tempore parum opportuno medicamentum ſibi componere urgeat, non ſolum pre-

νεγκεν· ἐν δὲ νούσῳ θάνατον. Εἰ δὲ τοιαύτη καὶ τοσαύτη πρόσεστι τοῖς τῶν σωμάτων ἡμῶν ἰατροῖς ἀκρίβεια, καὶ γὰρ οὐδέ ποτε συγκαταβαίνουσιν οὗτοι τοῖς κάμνουσιν, ἔνθα προφανὴς ὑπάρχει ὁ κίνδυνος. Πολλῷ μᾶλλον οἱ τῶν ψυχικῶν παθῶν ἰατροὶ καὶ ἀκριβείας ἀνθέξονται, καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος τοὺς κακῶς ἔχοντας διαιτήσουσι. Καὶ οὕτω μὲν τῶν σωμα-

precibus eius benevole non adnuunt; verum etiam, ut amentem repellunt. Etsi enim nonnumquam indulgeant aegrotanti, eumque consolatione deliniant, non tamen eo usque id faciunt, ut propter intempestivam eius petitionem homicidae (1) audire velint. Salutarem porro medicinam pestiferam posse reddi, si alieno tempore fiat, Sapiens ille

(1) Scribit *Plinius Lib.* XXIX. *Cap.* I. inscriptum infelicis cuiusdam monumento, Turba se Medicorum periisse. Archagathum vero Medicum Peloponnesium, qui Romam anno V.C. DXXXV. venit, a saevitia secandi, urendique, Carnificem fuisse vocatum. De Medicis Graecis Cato: *Iurarunt inter se Barbaros necare omnes medicina.* Homicidae quidem passim Medici audiunt. *Plinius* loco laudato: *Discunt periculis nostris, & per experimenta mortes agunt, Medicoque tantum hominem occidisse summa impunitas est.* Heinc de Themisone *Iuvenalis:*

Quot Themison aegros autumno occiderit uno.

Lex Attica, de qua *Antiphon Orat.* XII., Medicum, si aegrum interfecisset, insontem iudicabat.

ματικῶν παθῶν ἰατροὶ καὶ φρονοῦσι πάντα καὶ πράττουσι κατάτε τοὺς νόμους τοὺς ἰατρικοὺς, καὶ ταῦτα, σῶμα θεραπεύειν ἀγωνιζόμενοι, πολλῷ καταδεέστερον ὂν τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ Κηδεμὼν ἡμῶν καὶ Σωτὴρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀριδηλότερον ἔδειξε εἴτε χρὴ συγκαταβαίνειν ἀνθρωπίνοις θελήμασιν, εἴτε καὶ μή. ἔφθασε γὰρ ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰπεῖν.

Ἐὰν

ille docuit his verbis, *ἀκαιρίη ἐν μὲν ὑγείῃ νοῦσον ἤνεγκεν· ἐν δὲ νούσῳ θάνατον. Intempestivitas in sanitate morbum, in morbo mortem attulit.* (1) Iam si talis ac tanta diligentia a corporum Medicis praestatur (neque enim unquam indulgent aegrotis, ubi manifestum periculum cernunt) multo magis morborum ad animam pertinentium Medici, & curam

(1) *Ovidius De Remedio Amoris:*

Temporibus medicina valet: data tempore prosunt,
Et data non apto tempore vina nocent.

Divus *Augustinus* memoriae prodidit; quum quidam aegrotus pharmaco, quod Medicus dederat, sumto convaluisset, evenisse ut, quum aliquanto post in eumdem morbum incidisset, ad idem remedium, inconsulto Medico, confugeret. Miranti autem quod morbo non levaretur, Medicum respondisse, idem quidem pharmacum, sed non a se datum, ab aegroto sumtum fuisse: atque ita insinuavit Medicorum esse dare pharmaca, qui norunt quando & quomodo danda sint.

Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· καὶ τηνικαῦτα πολλοὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ οὐκ ἔτι περιεπάτουν μετ' αὐτοῦ λέγοντες. ὁ λόγος οὗτος σκληρός ἐστι, τίς δύναται ἀκούειν αὐτοῦ; καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνοι. Τί δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐπὶ τούτοις; οὔτε τὸν λόγον πρὸς τὸ μαλακώτερον ἔστρεψεν, οὔτε τῶν ἀποπηδόντων ὅλως ἐφρόντισεν. ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς ὑπάγειν, ὡς ὁ θεήγορος Ἰωάννης φησί. Τοῦτο δὲ πάντως ἐποίησεν, οὐχ ὅτι σωτηρίας ἐκείνους οὐκ ἤθελε τυχεῖν, ἀλλ' ὅτι τοιαύτης ἰατρείας δεόμενοι, καὶ μὴ συνιέντες, μηδὲ διδασκάλῳ πείθεσθαι μεμαθηκότες, ἀπελ-

ram praecipuam ſuſcipient, & ſecundum leges ſpiritus male habentium diaetam moderabuntur. Sic igitur corporeis adfectibus medentes & ſentiunt, & faciunt omnia ex medicinae praeceptis, idque ut corpus, quod multis partibus anima eſt inferius, ad ſanitatem ſuo labore perducant. Curator autem, & Salvator noſter Ieſus Chriſtus praeclarius oſtendit, num voluntatibus humanis condeſcendere oporteat, necne. Dixit enim, *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Tum vero *multi diſcipulorum eius abibant retro, nec amplius ambu-*

ἀπελθεῖν εἰς τὰ ὀπίσω καθῶς ἠρετίσαντο συνεχωρήθησαν. Ὅτι δὲ τοιαύτης ἰατρείας ἐχρήζομεν ὁμολογεῖται τοῦτο παντάπασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πολυμήχανος δράκων διὰ στόματος ἡμῖν ἀρχῆθεν ἐνῆκε τὸν ὄλεθρον, διὰ στόματος αὖθις καὶ τὰ τῆς θεραπείας ἐπινενόηται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς Ἰουδαίους ὁ κύριος ἔλεγεν. Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. τίνος ἕνεκεν; ὅτι τῷ τοῦ νοητοῦ ὄφεως ἰῷ νεκρωθῆναι πρὸ χρόνων ἐφθάκειτε

bulabant cum eo, dicentes, durus est hic sermo; & quis potest illum audire? Atque illi quidem hoc modo. Quid ad haec Salvator noster? neque mollius quidpiam loquutus est; & sede serentes nihil curavit penitus; sed eos abire sivit, ut divinus *Ioannes* ait. Hoc autem fecit utique, non quod eos salutem adipisci nollet: verum quod, quum tali medicina indigerent, nec intelligerent, nec magistro obedire didicissent, retro abire pro ipsorum arbitrio permissi sunt. (1) Indi-

(1) *Horatius.*

Ridebit monitor non exauditus, ut ille
Qui male parentem in rupem detrusit Asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?

Zeno cuidam dicenti, *Cur me unum omnium non corrigis? Non enim*, inquit, *tibi credo*. Subindicans sibi non esse spem, illum, si conriperetur, fore meliorem, ut scribit *Laertius in Vita*. Vide paulo inferius.

τε· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, προκαθάρσεως ἀνάγκη λοιπόν· οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ἡ σὴ ὁσιότης ὅτι καὶ οἱ θέλοντες λαβεῖν ἀντίδοτον, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τῷ φαρμάκῳ κέχρηνται· πρὶν ἢ δηλαδὴ τοὺς ἀπὸ μοχθέρας διαίτης ἐπισυναχθέντας οὐκ ἀγαθοὺς χυμοὺς ἐκκαθάρωσιν. ἀλλὰ προλεπτύνονται, καὶ τότε τὸ φάρμακον δέχονται. τοῦτο δὲ ποιοῦσι πάντως ἵνα μὴ ἀντὶ χρηστοῦ φαρμάκου δηλετήριος ἡ ἀντίδοτος εὑρηθήσεται. οὐκοῦν ἀσύμφορον ἐστι τοῖς μὴ φθάσασι προκαθαρθῆναι καλῶς τῆς ἱερᾶς ἀπογεύσασθαι κύλικος· ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχ ἵνα ῥίψουσιν ἑαυτοὺς εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλ᾽ ἵνα τοὺς τρόπους διδάξωμεν μᾶλλον, δι᾽ ὧν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θά-

digere autem nos ista medicina, constat omnimodis. Postquam enim malorum multorum machinator Draco ille a principio exitium nobis in os immisit, vicissim curatio per os excogitata, & inventa est. Hoc enim sensu etiam Iudaeis Dominus dixit: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Quid ita? Quoniam Serpentis, quem mente percipimus, veneno ante tempus mortui estis. Quod quum ita sit, de cetero praepurgatione opus est. Novit enim probe Sanctitas tua, & iam volentes antidotum recipere, eo non similiter, & fortuito uti

θάνατος ἐπιφέρεσθαι εἴωθε. Εἰ μὲν οὖν ἐλέγομεν ὅτι καὶ μετὰ τὸ κενῶσαι τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς χυμοὺς, ἐντεῦθεν ἐπιτηδείους ἑαυτοὺς ἀποκαταστῆσαι τοῦ ποτηρίου καταπολαύειν οὐ συγχωρούμεθα, τότε χώραν ὁμολογουμένως εἶχε τὰ τῆς ἀπογνώσεως. Εἰ δὲ τοιοῦτον μὲν οὐκ ἔστιν οὐδὲν, μανθάνει δὲ μόνον ὁ προσερχόμενος ὅπως δεῖ προσέρχεσθαι, καὶ ἵνα μὴ θάνατος αὐτῷ μᾶλλον ἀντὶ ζωῆς εἴη τὸ κέρδος ἐκεῖθεν. Κατὰ γὰρ τὸν μακάριον παῦλον διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς τε καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοίμονται ἱκανοί, ποία τούτων ἀπόγνωσις εἰ μὴ καὶ μᾶλλον σωτηρίας ἐλπίς, ὧν ἡ τῆς ἀληθείας ἐπιφέρει ἐπίγνωσις. προσέχειν οὖν ἐπὶ τούτοις ἄξιον, ὅσον τῶν ἀγαθῶν, ἡ τοῦ δέο-

uti, priusquam videlicet malignis humoribus, a vitiosa victus ratione collectis, sese purgaverint: sed attenuantur, & purgantur ante, & sic demum pharmacum accipiunt. Quod sine dubio idcirco faciunt, ne pro pharmaco utili, noxium accipiatur. Quare sacrum gustare calicem nihil prodest, nisi prius bene purgatus sit. (1) Haec porro dicimus, non ut nos in desperationem abiiciamus; verum ut modos potius, ac rationes doceamus, per quas vita, & mors, invehi solet. Quod si adfirmaremus, etiam eiectis humoribus vitiosis, & inde nobis aptitudine conciliata, nondum

(1) Apostolus 1. ad Corinth. Cap. XI.

δέοντος εὕρεσις· τοσοῦτον αὖθις κακῶν, ἡ τοῦ συμφέροντος ἄγνοια. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τῶν ἠῤῥωστικότων οὐκ ὀλίγοι θανάτῳ περιπεσεῖν ἐκινδύνευσαν, ἐπειδὴ κακοτέχνοις ἐγκύρσαντες ἰατροῖς φάρμακα τῇ νόσῳ κατάλληλα οὐκ ἐδέξαντο. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φείδεσθαί τινος οὐχ ὅσιον, εἴγε προφανῶς ὑπάρχει καὶ μᾶλλον ὁ κίνδυνος, αὐτῷ τε τῷ κακῶς ἔχοντι, καὶ τῷ τὰ φάρμακα ἐπιφέροντι. καὶ εἰ βούλει τῇ παραινέσει πρόσχες ἣν ὁ μέγας βασίλειος ἱερεῖ παντὶ παραινεῖ λέγων· ὅρα μὴ πτοηθεὶς ἄνθρωπον εἰς πτῶσίν σου· μὴ παραδῷς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἰς χεῖρας ἀναξίων, μὴ ἐντραπῇς τινα τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν οἷς οἱ θεῖοι κανό-

νες

dum permitti nos ſacro poculo frui, tum ſequeretur ut deſperandum eſſet. Quod ſi nihil eſt huiuſmodi, & qui accedit, tantummodo diſcit quomodo accedendum ſit, ne inde mortem pro vita lucretur (nam iuxta beatum Paulum (1) *ideo inter nos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi*) qualis eſt iſta in hac re deſperatio? Immo potius ſalutis concipienda ſpes, quam veritatis cognitio parit. Quam ob cauſſam vigilandum eſt. Quantum enim habet boni eius quo facto opus eſt agnitio, tantum contra habet mali eius quod conducibile eſt ignoratio. Reputa enim

te-

(1) 1. *Ad Corinth. Cap.* XI.

νες οὐκ ἐπιτρέπτουσι μὴ μεταδίδου· καὶ γὰρ ὡς ἔθνικοι εὐλογίσθησαν· εἰ δὲ μὴ ἐπιστρέψουσι, καὶ αὐτοῖς οὐαὶ, καὶ μεταδίδουσι αὐτοῖς. πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης οὕτως εὕρηται τοῖς τὰ θεῖα μεταχειριζομένοις δῶρα λέγων· εἰ γὰρ συνιδότες τινὶ πονηρίαν συγχωρήσετε ταύτης μετάσχειν τῆς τραπέζης, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ζητηθήσεται. κἂν στράτηγος προσίῃ λοιπὸν, κἂν ὕπαρχος κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον. μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, συγκαταβαίνειν ὡς οἶμαι οὐκ εὔλογον, ἔνθα ψυχικὸς ὑπάρχει καὶ μᾶλλον ὁ κίνδυνος· ἀλλ᾽ ἐπιφέρειν ἐκεῖσε

τὰ

tecum, non paucos infirmorum adiiſſe, mortis periculum, quia, quum in medicos inexercitatos incidiſſent,congruentia morbo remedia non ſunt adepti. Quod ſi iſtuc ita ſe habet, nulli rei parcere, aequum videtur: ſi quid potius tum ipſi male valenti, tum pharmaca miniſtranti manifeſte periculum imminet. Ac ſi placet, admonitionem auſculta, qua *Baſilius* Magnus Sacerdotem unumquemque compellat, in haec verba. *Vide ne paveas hominem, ad lapſum, & delictum tuum, neve tradas filium Dei in manus indignorum. Ne revereare quemquam, glorioſum terrae in bora illa. Et ut paucis*

com-

τὰ φάρμακα κατάγε τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος, εἴγε καὶ μᾶλλον εὐπειθοῦσιν οἱ κάμνοντες. Οἱ δὲ σκληροί τινες οὗτοι καὶ ἰδιόρυθμοι ὄντες ἀπαρέσκονται τῇ θεραπείᾳ, δισὶν ἐπὶ τούτοις θάτερον· ἢ διορθοῦσθαι κατὰ μικρὸν αὐτοὺς, ἢ τῶν τοιούτων ἀφίστασθαι τέλεον· ἐπεὶ δὲ ἀπειθεῖ λάῳ καὶ ἀντιλέγοντι, κατά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐκεῖνο χρὴ λέγειν τὸ, σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν. Βαρὺς μὲν οὖν ὁ λόγος οὗτος εἶναι δοκεῖ καὶ σκληρὸς καὶ ἀπότομος, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἅπλως, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον ὅσοι κατὰ Χριστὸν ἀθέλουσι ζῆν τὸν οὐ-

comprehendam, *quos sacri Canones excludunt*, *ne illos fac participes*. Insuper & *Ioannem aurea fundentem flumina* divina dona administrantes sic affatum constat. *Si enim conscii nequitiae cuiuspiam*, *huius mensae eum participem fieri permiseritis*, *sanguis eius de manibus vestris requiretur*. *Sive ergo dux accesserit*, *sive praefectus*, *sive ipse diademate cinctus*, *indigne autem accesserit*, *probibe*; *maiorem illo potestatem obtines*. (1)His positis non est, opinor, consentaneum condescendere, ubi potius animae periculum

(1) Mirabile sanctae huius severitatis exemplum praebuit Ambrosius Mediolanensis, Theodosium Augustum ab Ecclesiae limine excludens, quod poenitentiam nondum implesset. Adi *Theodoretum Lib. V. Histor. Eccles. Cap.* XVII.

οὕτω λέγοντα. Ὁ ζύγος μου χρηστός ἐστι καὶ τὸ φορτίον μου ἔλαφρον· εἴπερ οὖν ἔλαφρα τὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐντάλματα, τί ποιήσομεν ἡμεῖς εἴγε τῇ οἰκείᾳ ῥαθυμίᾳ βαρέα ταῦτα ποιοῦμεν καὶ φορτικά; μηδὲ τοῦτο κἂν ἐννοῆσαι δυνηθέντες ὅτι τῷ μὲν ἰατρῷ τῶν σωματικῶν παθῶν ἐν οὐδένι ἀντιλέγομεν, ἀλλὰ καὶ

lum est; sed adhibendam illic medicinam; secundum leges spiritus, si modo etiam obtemperent aegroti. Sin autem praefati, & suo ipsorum se arbitratu regentes, curationem aegre sustinent, alterum e duobus in his faciendum; ut vel pedetentim emendentur; (1) vel omnino (2) deserantur. Nam super

(1) Menander Comicus:

Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν
Χρόνος ἐστὶν, οὗτος καί σε νῦν ἰάσεται
Medicus omnium necessariorum malorum
Tempus est, quod tibi quoque nunc medebitur.

Ovidius IV. *Tristium* VI. de tempore loquens

Hoc etiam saevas paulatim mitigat iras,
Hoc minuit luctus, maestaque corda levat.
Cuncta potest igitur tacito pede lapsa vetustas.

(2) Aliter tamen censuit *Philo*, qui libro *de Sacrificio Abelis*, *& Caini*, scripsit: *Conandum est, ut etiam certo perdendos a suis vitiis servemus quantum possumus, imitando bonos Medicos, qui quamvis videant haud posse aegros a se servari, tamen libenter omnem curationem admovent, ne per eorum negligentiam videatur res non successisse ex sententia.* Ceterum memo-

καὶ ὀδύναις ἑαυτοὺς ὑποβάλλομεν καὶ πικρῶν ἀνεχόμεθα πόσεων, καὶ σιδήριον ἐκπυρωθὲν κατὰ στομάχου δεχόμεθα, καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα καρτεροῦμεν πολλὰ διάγε τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος· τῷ δὲ πνευματικῷ ἡμῶν ἰατρῷ οὐδαμῶς ὑποκεῖσθαι καταδεχόμεθα· παντάπασι δὲ τὰ ἐκείνου περιεργαζόμεθα, βαρὺν αὐτὸν εἶναι τοῖς ἐπιτιμίοις λέγοντες καὶ σοβαρὸν αὖθις ἐν ὁμιλίαις καὶ φορτικόν. μὴ λογιζόμενοι καθ᾽ ἑαυτοὺς ὅτι κατὰ τὰ πρόσοντα ἡμῖν πάθη καὶ τὰς ἐμπλάστρους ὀφείλομεν δέχεσθαι. ὅτι μὲν γὰρ ὀφελεῖν οἶδε καὶ τὸ συγκαταβαίνειν

ἐνίο-

per populo incredulo, & contradicente, ut ait Magnus *Basilius*, illud dicendum; *Servans serva animam tuam*. Molesta quidem adparet haec oratio, & dura, & severa; at non omnibus prorsus: verum illis magis, qui secundum Christum nolunt vivere, ita dicentem, *Iugum meum suave, & onus meum leve*. Si ergo levia sunt Servatoris nostri mandata, quid faciemus nos, qui ea per nostram segnitiem gravia, & odiosa, reddimus? Nec istuc saltem cogitare possumus, nos Medicis corporum nusquam repugnare.

Quin

moriae proditum est *D. Benedictum*, quum Monachos salutaribus monitis minime parentes adspiceret, & de eorum emendatione desperaret, eos reliquisse. Vide *Gregor. Magnum Dialog.* II. *Cap.* III.

ἐνίοτε, τοῦτο καὶ ἡμῖν ὁμολογεῖται, πλὴν οὐκ ἐπὶ πᾶσιν καὶ διὰ πάντων τὸ ὠφέλιμον, ὅτι μὴ τῆς αὐτῆς ἕξεως ὑπάρχουσιν ἅπαντες. τῷ μὲν γὰρ ἑτοίμως ἔχοντι καὶ ὑπείκειν ἐστὶν ὅτε καὶ ὑποστρέφειν ἡνίκα καιρὸς, συμφέρει πάντως ἡ συγκατάβασις, ἐπὶ πλέον γὰρ τὸν τοιοῦτον ἐφέλκεται καὶ ῥαδίως τῷ τοῦ πνεύματος ὑποβάλλει ζυγῷ. Τῷ δὲ ἰδιορύθμῳ καὶ ἀνυποστρόφῳ καὶ πρόσγε τὰ φάρμακα παντάπασιν ἀηδῶς ἔχοντι καὶ λίαν ἐστὶ τὸ συγκαταβαίνειν ἀσύμφορον. παρασύρεσθαι γὰρ ἐπὶ πλέον ποιεῖν καὶ καταλισθαίνειν αὐτὸν, ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύ-

Quin doloribus nos ipſos ſubiicimus, & amaras potiones patienter haurimus, & cauterium in cervicibus perferimus, & alia huius generis, propter curationem corporis, multa toleramus; (1) ſpirituali vero Medico noſtro neutiquam ſubdi volumus, omnibus modis res eius curioſe perſcrutantes; dictitantes eum poenis infligendis rigidum; rurſus in congreſſibus adrogantem, & inſolentem, eſſe; non videntes, ſecundum ulcera quibus laboramus, emplaſtra quoque nobis imponenda. Scio enim aliquando utile eſſe, condeſcendere, hoc, in-

(1) *Horatius Lib.* II. *Epiſt.* II.

Quae laedunt oculos feſtinas demere, ſiquid
Eſt animum, differs curandi tempus in annum?

κύριος πότε μὲν ἔλεγεν. ἵνα μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, βάλλε ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν· πότε δὲ τῶν σκανδάλων ὑπερορῶν ἔλεγε. φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου οὐράνιος ἐκριζωθήσεται. ἔδειξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι συμφέρει καὶ οὐ συμφέρει πολλάκις ἡ συγκατάβασις. Ἐφ᾽ ᾧ καὶ τῶν οὐκ εὐλόγως ἐπ᾽ αὐτῷ σκανδαλιζομένων ὑπερορῶν ἔλεγε. φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ἐκριζωθήσεται. προσέχειν οὖν ἐπὶ τούτοις ἄξιον. εἰ γὰρ ὁ τῶν σωματικῶν παθῶν ἰατρὸς οὐκ εἴωθεν τὰ τῆς νόσου μεταχειρίζεσθαι καθ᾽ οἷον δή τινα τρόπον ἕτερον ἢ μήγε κατὰ τοὺς νόμους τοὺς ἰατρικοὺς, εἰ καὶ βαρυαλγῶν ἐνίοτε ὁ νο-

inquam, nos quoque confitemur. Verumtamen non in singulis, & per omnia utile est, quoniam nec eiusdem habitus sunt omnes. Nam qui promtus est, & cedere aliquando, & referre pedem, quando id tempus postulat, huic plane conducit condescensio, talem quippe trahit amplius, & facile iugo spiritus subiicit. Ast pro sua libidine viventi, & retrogredi minime volenti, & pharmaca penitus aversanti, ei condescensio multum incommodat. Facit enim amplius transversum agi, & labi. Ob hoc enim Dominus nunc dixit, *ut autem non scandalizemus eos, accipe hamum, & vade in*

νοσῶν ἀπαρέσκεται, πολλῷ μᾶλλον τὸν πνευματικὸν ἰατρὸν οὐ χρὴ συγκαταβαίνειν ἀνθρωπίνοις θελήμασιν. Εἴγε καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ζητηθήσεται τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξ ἀμελείας ψυχικῷ περιπεσόντων θανάτῳ. Ἢ τὴν γλῶτταν ἔπεχε τέλεον, εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ κάμνοντες ἐπαγόμενα φάρμακα παντάπασιν ἀποςρέφονται· τηνικαῦτα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῶν σῶν χειρῶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων αὐτῶν τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκζητηθήσεται. καὶ ἄκουε τί φησι διὰ Ἐζεκιὴλ ὁ θεός. Ἐὰν ὁ σκοπὸς σαλπίσῃ τῇ σάλπιγγι καὶ σημανεῖ τῷ λαῷ καὶ ἀκούσε ὁ ἀκούων τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος καὶ μὴ φυλάξηται, καὶ ἐπέλθῃ ἡ ῥομφαία καὶ καταλάβῃ αὐ-

in mare: nunc autem ſcandalum flocci pendens, inquit, *plantatio, quam non plantavit pater meus coeleſtis, eradicabitur.* Demonſtravit namque hinc, & prodeſſe, & non prodeſſe frequenter condeſcenſionem. Quare & eos qui immerito in eo offendebantur parvi faciens, aiebat, *plantatio, quam non plantavit pater meus, eradicabitur.* His de cauſis caute agendum eſt. Si enim Medicus corporalis non conſuevit tractare morbum alio quocumque modo; ſed tantum ex decretis Medicorum, quamvis interdum aegrotus iraſcatur; quanto magis ſpiritualem Medicum, humanis cupiditatibus condeſcendere non oportet; ſiquidem

αὐτὸν τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔσαι· ὅτι τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀκούσας οὐκ ἐφυλάξατο. ταῦτα ἐκ πολλῶν ὀλίγα, πλείω καὶ γὰρ ὁ καιρὸς λέγειν οὐ συγχωρεῖ.

dem de eius manibus in primis eorum ſanguis requiretur, qui ex negligentia illius in perniciem animae incurrerint? Aut igitur ut noſti medere, aut linguam contine omnino; præſertim ſi aegroti adhibita medicamenta indignantur. Tunc enim non de tuis, ſed de ipſorummet manibus eorum ſanguis requiretur. Audi quid per Ezechielem dicat Deus. *Si ſpeculator cecinerit tuba, & ſignificaverit populo, & audierit audiens vocem tubae, & irruerit romphaea, & comprehenderit eum; ſanguis eius in capite eius erit, quia vocem tubae audivit, & non ſe cuſtodivit.* Haec ex paucis multa, plura enim per anguſtias temporis non licuit.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι φυσικοῖς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως πάθεσι, καὶ ὅτι βρῶσιν αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ ἤσθιε. καὶ ὅτι συκῆ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ὡς ἐκεῖνοί φασι.

Λόγος β'.

Ad venerabilem in primis Monachum Domnum Ioannem (1) *Smeniotam.* (2) *Vtrum audiendi sint dicentes, hominem a principio caducum corpus habuisse: & passionibus, sive incommodis naturalibus, etiam ante transgressionem obnoxium fuisse: cibumque sensibilem in paradiso adhibuisse; & lignum scientiae, ficum exstitisse.*

Disputatio II.

Eodem Pontano Interprete.

ΟΤι μὲν οὖν (3) ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος θανάτου καὶ φθορᾶς ὑπέρτερος ἦν

Primum(4) quidem hominem illum ab interitu & corruptione initio liberum,

(1) Falsus est *Pontanus* adpellando *Ioannem*, quem *Maximum* dicere debuerat, ut habet Codex Caesareus Theol. CLIX. apud *Lambecium Lib.* IV. *Com.* Quis autem sit hic *Maximus Smeniotes* ignoro prorsus, & an idem sit cum Maximo illo Monacho, qui Quaestiones sacras miscellaneas ad Nicephorum magnae Ecclesiae CP. Chartophylacem scripsit, de quo agit *Lambecius Lib.* VI. *Comment. Cod. Iurid.* XVII. In

Co-

ἣν ἀπ' ἀρχῆς, θανάτῳ δὲ κατεκρίθη μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑποπεσεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων ὁ σόφος ἔδειξεν σολομῶν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτως εἰπῶν· ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ'

rum, post prolapsionem in peccatum, morte damnatum esse, ante alios sapiens Salomon (5) docuit in libro Sapientiae suae ad verbum ita loquens. *Deus mortem non fecit: sed in incorruptione creavit hominem, ad imaginem pro-*

E 2 *priae*

Codice Riccardiano deest, *Ioannes*, & *Maximus*, tantumque habetur; τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ τῷ Σμενιώτῃ.

(2) In aliis duobus Codicibus harum Epistolarum MSS. Caesareis pro Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ legitur, Μαξίμῳ τῷ Ἀσμενιώτῃ.

(3) *Lambecius Cod.* CLIX. habet, Ὅτι μὲν γὰρ &c.

(4) Haec eadem disputat *Glycas Part. I. Annal.* ubi dissertatio haec prope integra habetur.

(5) Sapientiae liber sub Salomonis olim nomine circumferebatur, sed recentioris quidem auctoris est, Iudaei scilicet cujusdam Hellenistae foetus. Scriptum enim Graeca lingua fuisse vix dubitandum videtur, quidquid secus doctissimus *Grotius* censuerit. Adeantur, si vacat, *Nourrius Adpar. ad Bibliothec. Max. Patrum. Lib.* III. *Dissert.* II. *Cap.* III. *art.* III. *Simonius Lib.* I. *Hist. Crit. V. T. Cap.* VIII. *Calmetius in Praefatione in hunc Lib.* & pluria de eodem nos commentati sumus *Lib.* IV. *De recta quoad Trinitatem Sententia Cap.* III. ut *Nat. Alexandrum* omittam *Hist. V. T. Aet.* VI. *Dissert.* VII. *Art.* VI.

κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ· φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, πῶς αὐτὸν εἴπομεν ὅλως ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι; καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ θάνατον, ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς. Εἰ γὰρ εἴπωμεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκείνου καὶ φθορᾷ κατά τινα τρόπον ὑπέκειτο, οὐδέν τι παριστῶμεν ἕτερον ἢ ὅτι παρὰ Θεοῦ τηνικαῦτα τὸ καταρχεῖν ἡμῶν ἔσχε ἥτε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ὅτι μηδὲ θανάτου, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, ποιητὴς ὁ Θεός· ἀμφιβάλλειν γὰρ ἐπὶ τούτοις

τοις

priae aeternitatis fecit illum; invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum. Si igitur Deus hominem in incorruptione condidit, ad similitudinem aeternitatis suae, quonam tandem modo corruptioni, & mortalitati subiectum adferemus, idque quum Deus, ut audisti, mortem ab initio non fecerit? Nam si dicimus corpus illud Adami corruptioni aliquo modo obnoxium fuisse, nihil aliud dicimus, quam corruptionem ac mortem tunc a Deo dominatum in nos habuisse. Atqui aliter, aliter inquam res est; quoniam, ut iam dicebamus, Deus mortem non fecit. Quocirca de hoc dubitare nefas. Etenim si,

que-

τοις οὐχ ὅσιον. Εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοί φασι θνητὸς ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, πότε λοιπὸν ἐδέξατο τοῦ θανάτου τὰ ἐπιτίμια; πότε ἢ καὶ τοὺς δερματίνους ἠμφιέσατο χιτῶνας, εἴπερ ἐκτίσθη παρὰ θεοῦ θνητὸς

quemadmodum illi volunt, etiam ante praevaricationem Adam primus homo mortalis erat, quid illi postea inrogatum mortis supplicium? quid pelliceam (1) indutus est tunicam, siquidem a primordio eum Deus mortalem pro-

(1) *Lud. Thomasinus Tom.* II. *Theolog. Dogm. Lib.* I. *Cap.* XX. §. 2. *Primus parens ubi a visione, & fruitione Dei, refrixit, non in corpus, sed in tunicas pelliceas, idest in corpus corruptibile, & obliviosum, praecipitatus est &c.* Glycas noster *Par.* I. *Annalium* ubi περὶ χρεωδαισίας agit, secundum literam accipit illud: *Induit eos tunicis pelliceis.* Postea vero pellicearum tunicarum nomine mortale corpus ἀλληγορικῶς intelligit. Ab Origenis tamen sententia longe recedit. Eadem enim *Part.* I. *Annal.* quum Chrysostomi verba de pelliceis tunicis retulisset, eiusque rationem probasset, scribit ἐντεῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὠριγένης ἀποπνιγόμενος φαίνεται μᾶλλον ἐν οἷς ἐκενολόγησεν ἀσώματον τὸν Ἀδάμ. *Quae ratio Origenem illum exsecrabilem quasi suffocatum manifeste perimit, simulque vanam ipsius orationem, qua corporis expertem Adamum fecit. Macarius* tamen *Magnes Serm.* XVII. *in Genesin* indoctos brutosque adpellat eos, qui censent tunicas pelliceas, tales vere fuisse; pertendit enim harum nomine significari

τὸς κατ' ἀρχάς; Διὰ τί καὶ φύλλα συκῆς ἔῤῥαπται, καὶ ἀπὸ θεοῦ κρύπτεσθαι ἤθελεν; εἰ μήγε θεώσεως ἐλπίδι δελεασθεὶς ἀφῃρέθητε τὴν πρώτην στολὴν, καὶ θνητὸς ἐξ ἀθανάτου παραχρῆμα ἐγένετο. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ δαμασκηνός. περὶ ταῦτα γὰρ καὶ οὗτος οὕτω που λέγων εὕρηται. κατ' ἀρχὰς ὁ παμπόνηρος ἐλπίδα θεώσεως ἐνέσπειρε τῷ Ἀδὰμ, καὶ οὕτως αὐτὸν εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον. εἰπάτωσαν οὖν που πρότερον ὄντα καὶ πόθεν αὐτὸν εἰς τὸν

procreaverat. Cur etiam folia ficus consuit, & Deum latere conatus est, si non divinitatis adipiscendae spe illectus, primam stolam perdidit, & pro immortali mortalis repente evasit? Accipe quod in rebus divinis egregie versatus *Ioannes* Damascenus super hoc alicubi scriptum reliquit. *Principio nequissimus ille Diabolus spem consequendae divinitatis Adamo iniecit, atque ita eum ad conditionem moriendi, more animantium brutorum deiecit.* Doceant igitur isti, ubi prius quum esset, & unde ipsum ad interi-

ri corpus, post hominis in peccatum lapsum, gravius ac crassius effectum: quae quidem communis opinio fuit inter antiquos, sed reiecta, & confutata, a *Clemente* Alexandrino in haeretico Iulio Cassiano, & post eum ab aliis: quare mirandum quod *Origenes* in eadem haeresi fuerit.

τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον, ἢ πάντως ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἀθανασίας ἣν εἶχε πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. διὰ παρακοῆς λοιπὸν ὁ γενάρχης ὑπέπεσε καὶ φθορᾷ καὶ θνητότητι, διὰ παρακοῆς ἐνδύσασθαι κατεκρίθη δερματίνους ἐκείνους χιτῶνας, διὰ παρακοῆς ἡ ταλαίπορος αὕτη καὶ πολυπαθὴς εἰσῆλθε διαγωγή. ἐπειδὴ γάρ φησι τοῦτο ἐποίησας ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι ἡ γῆ. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν. εἴγε θνητὸς ἐκτίσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν αὐτὸν ἁμαρτήσαντα θανάτῳ κατεδίκασεν ὁ θεός. πῶς γὰρ εἴγε καὶ καταδίκης ἄνευ ὁ θάνατος εἴωθε φυσικῶς ἕπεσθαι τοῖς θνητοῖς

οὐ-

teritum cum beſtiis communem deiecerit: Ab ſublimitate immortalitatis utique, qua ante mandatum ab ſe violatum praeditus erat. Per inobedientiam igitur generis noſtri auctor ad corruptionem, & neceſſitatem ſubeundae mortis, redactus: per inobedientiam ad induendam pelliceam illam tunicam damnatus eſt: per inobedientiam calamitoſa haec, & variis expoſita incommodis, vita introivit. Ait enim, *quia hoc feciſti, ſpinas, & tribulos terra pariet tibi*. Quid multa? ſi primitus Adam ita fuiſſet conditus, non eum peccato iam irretitum morte condemnaſſet Deus. Qui enim condemnaſſet?

 nam

οὐκοῦν ἄφες αὐτούς, εἴγε καὶ μᾶλλον ἐν καρθαγένῃ * σύστασα ταῦτα σύνοδος ἐπιβεβαιοῖ τὰ εἰρημένα ἐν ἑκατοστῷ ἐννάτῳ κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγου-

nam vel citra condemnationem mors mortales sequi consuevit. Quamobrem nihil tibi cum illis sit; praesertim quando Carthagine (1) congre-

* Veteres Graeci Καρχηδόνι dixissent. Sic Hispani novam Carthaginem *Carthagenam* adpellant.

(1) Coelestius Pelagii discipulus, & auditor, inter alios errores, quos una cum praeceptore docuit, & illum in primis praedicabat, Adam mortalem factum, qui sive peccaret, sive non peccaret, moriturus fuisset: peccatum Adae ipsum solum laesisse, non genus humanum: parvulos, qui nascuntur, in eo statu esse, in quo fuit Adam ante praevaricationem. Igitur Roma profectus Carthaginem adpulit, ibique haec aliaque perniciosa ac virulenta dogmata disseminare ausus est. Huius impietati Patres Africani ut obsisterent, varios conventus celebravere, quatuorque in primis Carthagine, quorum primus Anno Christi CCCCXI & insequenti, secundus CCCCXVI, tertius denique, & quartus CCCCXVIII. coacti sunt. Horum conciliorum gesta intereidere, & primi quidem vix fragmentum superest apud *Augustinum Lib. II. De gratia Christi, & Peccato Originali*. Secundi vero exstat tantum Epistola Synodalis ad Innocentium Papam, & Innocentii ad eamdem Synodum Rescriptum. Tertium, & quartum, quorum meminit *Augustinus Epistola* CXV. alias XLVII. praeter XIX. canones plenarii, solida interiere. Heinc videri posset ignotum quot capita, vel quot Canones, in his Synodis cusi fue-

γουσα κατὰ λέξιν. Εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν

gregata Synodus quae dicta sunt confirmat; cuius illa verba canone centesimo nono legun-

fuerint, vel ad quam Synodum Canon hic CIX. a *Glyca* laudatus referendus sit, nisi iam ex Codice Ecclesiae Africanae Concilii plenarii esse constaret. Ceterum *D. Augustinus* citato *Libro* II. *De Gratia*, & *Cap*. V. haec habet inter alia ex I. Synodo. *Aurelius Episcopus dixit; Rogo quid conlegerim ego ex huiusmodi obiectione, dico, Adam constitutus in Paradiso, quod ante dicatur inexterminabilis factus, postea post transgressionem praecepti factus sit corruptibilis. Hoc dicis Frater Pauline? Paulinus Diaconus dixit: Hoc Domine*. Sed nonnullis visus est Canon etiam quidam I. Concilii Milevitani Anno CCCCXVI. ob eamdem causam coacti ita concipi: *Placuit ergo omnibus Episcopis, qui fuerunt in hac sancta Synodo, constituere haec, quae in praesenti Concilio definita sunt, ut quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae, anathema sit*. Verum censent, ut innuimus, viri longe doctissimi celebres Canones contra Pelagianos, quorum CIX. a *Glyca* nostro laudatur, Synodo Carthaginiensi plenariae, ut eam vocat *Augustinus*, & quam diximus Anno CCCCXVIII. coactam, adscribendos esse; & Canonem illum, quem modo retulimus, & Concilio Milevitano II. a multis, & a *Gratiano* in primis *Dist*. IV. *De Consecrat*. tribuitur, esse huius Concilii Carthaginiensis; & id notant *Labbeus*, & *Cossartius*, & pluribus pro-

bat

τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθορὰν, ἤτω ἀνάθεμα. οὕτω μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ ὅσοι τὸν Ἀδὰμ, μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος, λέγουσι, πόῤῥω που πίπτουσι τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ. καὶ διςάζειν ἐπὶ τούτοις οὐ δέον σοι. εἰ μὲν γὰρ ὅτε πάρηγε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀπο-

guntur. *Si quis dicit Adamum mortalem a Deo formatum, & non post peccatum corruptioni factum obnoxium, anathema esto.* Sic etiam, vir sanctissime, quotquot Adamum medium inter immortalitatem, & mortalitatem, constituunt, procul a vera ratione discedunt. Quapropter tibi dubitandum non est. Etenim si Deus, quum pro-

bat *Paschasius Quesnellius Dissert.* XIII. *addita Tom.* II. *Operum D. Leonis*. Et quidem in Codice Canonum Ecclesiae Africanae, quem *Christophorus Iustellus* primum edidit, ac deinde alii eruditi viri, & praecipue *Phil. Labbeus* laudatus Graece ac Latine (Graece enim conversus fuerat a Graecis) suae conlectioni Conciliorum inseruit, laudatus Canon sub numero CIX. Concilio plenario Carthaginiensi vindicatur, & est idem Canon qui a *Glyca* citatur. Sed de hoc praeter Scriptores modo citatos consulatur etiam *Van-Espen Tract. Historico-Canonico Par.* II. *Cap.* III. §. X. Idem iam definiverat contra eumdem Pelagium Synodus Palaestina, ut docet *Augustinus Lib. De Gestis Pelagii Cap.* III. Idem etiam sanxit *Synodus Tridentina Sess.* V. *Canon.* I.

ἀποθανεῖσθε. εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀποθάνατον ἀρχῆθεν αὐτὸν εἶναι δοξάζοντες. ἐπεὶ δὲ πολλῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον ἐδίδοτο τὰ τῆς ἐντολῆς, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν, ἐὰν γὰρ φάγητέ φησι θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, πολυπραγμονεῖν ὅλως οὐκ ἔπρεπε περὶ τοῦ πρωτοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἐρευνητικῶς τέως ἐπερχομένους τὴν ἁγίαν γραφήν· ἀκριβῶς ἰδότας ἐντεῦθεν ὁποῖος ἐπλάσθη τὸ κατὰ φύσιν ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγενημένος θεῦ. πρόδηλον γὰρ, ὅτι τιμῆσαι βουλόμενος ὁ θεὸς τῶν ἰδίων χειρῶν τὸ πλαστούργημα ἐκ προιμίων αὐτίκα καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς τῆ-

produceret hominem, tunc illi dixisset, *quo die comederitis de arbore, morte moriemini*, attulissent isti aliquid, qui principio mortalem eum simul & immortalem fuisse opinãtur. Quia vero multo post eius creationem mandatum dedit, unde & mors occasionem contra nos nacta est, (ait enim *si comederitis morte moriemini.*) curiosius indagare primi hominis conditionem prorsus non decebat eos, qui Sacram Scripturam interim legunt, & per scrutãtur: quum hinc perfecte scirent quali natura esset conditus qui secundum imaginem Dei scilicet factus esset. Patet enim, Deum manuum suarum figmentum hono-

τῇ ἀφθαρσίᾳ τετίμηκε· καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορός· ἀλλὰ μὴ ἀπιστεῖ τοῖς λεγομένοις ἐπειδὴ καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ἐπιγείων ἄρχοντα καταστῆσαι τὸν ἄνθρωπον, τούτου χάριν, ὥς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ, τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο· βουλόμενος ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ψυχὴν ἐδέξατο παρὰ Θεοῦ νοερὰν ὁ Ἀδὰμ, οὐδέν τι ἔμελλεν εἶναι κατάγε τὸν θειότατον Ἰωάννην, ἅτε δὲ πλασθεὶς ἀπὸ χοὸς ὅθεν ἄρα

norare volentem, a primordiis ſtatim atque ab ipſo principio illud incorruptionis munere condecoraſſe. Atque huic univerſus Sanctorum chorus adſtipulatur; nec tu fidem dictis non adhibe. Quoniam namque Deus hominem omnium terrenorum principem conſtituere voluit ob id (ut *auream orationem fundens Ioannes* inquit) animae eſſentiam illi largitus eſt, hinc ipſum etiã iugiter immortalem eſſe volens. Nam ſi hoc non fuiſſet, ſi animum mentis compotem a Deo Adamus non accepiſſet, nihil (1) erat futurus,

(1) *Perſius:*

Gigni

De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reverti.

Non nihil igitur erat futurus, ſed in ea, quibus conſtabat, principia reſolvendus.

ἄρα καὶ τὰ ἄλογα ζῶα παρήχθεσαν· ἐπίγνωθι οὖν ὦ ἱερὰ κεφαλὴ ὅτι διὰ πολλὴν ἀγαθότητα τοῦ τὰ τοιαῦτα δωρουμένου θεοῦ ἡ ἀφθαρσία ἐδίδοτο. τηνικαῦτα πλαττομένῳ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, καὶ ἦν ἡ χάρις εὐθέως ἐν αὐτῷ τελεία τε ἅμα καὶ ἀπηρτισμένη πάντάπασι. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ θεῖος αὐτῷ παράδεισος ἐδίδοτο πρὸς κατοίκησιν· οὐκ ἂν ἐδίδοτο τιμῆς ἕνεκεν ἡ κατὰ πάντων τῶν ἐπι-

rus, juxta diviniſſimum *Ioannem*; utpote formatus de pulvere, unde nimirum beſtiae quoque procreatae ſunt. Intellige igitur, o ſacrum caput, ex multa bonitate Dei talibus munerantis, incorruptionem tunc Adamo, quem primum finxit, impertitam eſſe, & gratiam ſtatim in ipſo perfectam ſimul, & omnibus numeris conſummatam penitus, fuiſſe. Alioqui non ille ſacer paradiſus(1) ad ha-

(1) Liber cui titulus eſt λεπτὴ γένεσις dicit Adamum poſt XL. dies Paradiſum eſſe ingreſſum, Evam vero poſt LXXX. ut refert *Glycas* III. *Par. Annal.* Multum diſcrepant inter ſe divini Interpretes dum, quid nomine Paradiſi intelligatur, expedire volunt. Audiatur *Auguſtinus Lib.* VIII. *De Geneſi ad literam Cap.* I. *Non ignoro de Paradiſo multos multa dixiſſe. Tres tamen de hac re quaſi generales ſunt ſententiae. Vna eorum, qui tantummodo corporaliter Paradiſum intelligi volunt. Alia eorum, qui ſpiritualiter tantum. Tertia eorum, qui utroque modo Paradi-*

ἐπιγείων ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἐδίδοτο τηνικαῦτα τὸ

habitandum contigisset: non ei honoris ergo

disum accipiunt, alias corporaliter, alias autem spiritualiter. Breviter ergo ut dicam, tertiam mihi fateor placere sententiam. In hac se esse opinione *Augustinus* fatetur etiam *Lib. de Genesi contra Manichaeos, & Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXI. In eadem quoque fuere *Ambrosius Lib. De Paradiso, & Hieronymus Epistola* LXI. *ad Pammachium, & Comment. ad Cap.* X. *Danielis, & De locis Ebraicis*, ut de *Methodio, Chrysostomo, Epiphanio, Theodoreto, Beda*, nihil dicam. Ceterum *Philo* Iudaeus, & *Origenes*, memoratam secundo loco sententiam amplexi sunt, quibus licet alibi paulo iniquior *Hieronymus*, tamen in Libro *De locis Ebraicis* ita scribit: *Euphrates fluvius Mesopotamiae in Paradiso oriens. Porro Salustius, Auctor certissimus, adserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ex quo animadvertimus, aliter de Paradiso, & fluminibus eius, intelligendum.* Heinc inventus est qui nostra etiam aetate hanc opinionem temere defendere ausus sit. Sed quoniam Apocryphi libri deliramenta quaedam superius adduximus, & aliud polymatheias gratia subdere non pigeat Iudaeorum somnium, Paradisum videlicet, ante coelum, & terram, a Deo conditum fuisse, ut *Lib.* IV. *Esdrae Cap.* III. legitur. De quo tamen haec habentur apud eruditissimum *Hieronymum* in *Quaestionibus Ebraicis: Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam coelum, & terram, Deus faceret, Paradisum ante condiderat, sicut & legitur in Ebraeo: Plantaverat autem Deus Paradisum in Eden, a principio.* Vide quae de Paradiso inferius ex *D. Augustino* pariter adnotantur.

τὸ τῆς ἀθανασίας ἀξίωμα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ἐδίδοτο χάριν. ὡς εἴρηται παρὰ Θεοῦ τῷ Ἀδάμ. ἡ δὲ θεία ἐκείνη φωνὴ ἡ νομοθετοῦσα μὴ φαγεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, ἵνα μὴ θανάτῳ ἀποθάνῃ, πολλῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ἐδίδοτο ὕστερον, ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν. ἐδίδοτο δὲ καθ' οὓς οἶδε λόγους ἐκεῖνος ὁ τὰ πάντα εἰδὼς καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν. οὐκοῦν ἄφες αὐτοὺς· μὴ συναρπάζου τοῖς λόγοις καὶ σὺ τῶν πολλῶν· ἔκτισε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, τοῦτ' ἐστὶν, ἄφθαρτον αὐτὸν αὐτίκα παρήγαγε, καὶ τούτου χάριν ἀμφι-

ergo in omnia terrena imperium datum esset; non illi tunc amplitudo, secundum imaginem aeternitatis, Dei collata fuisset. Verum haec quidem a principio ipso ex gratia Adamo a Deo concessa sunt, ut diximus. Divina autem vox illa, ne comederet de ligno scientiae, ne morte moreretur, multo post creationem istam ei legem imposuit, ut supra meminimus. Imposuit autem iis de causis, quas novit ille, *qui novit omnia, etiam antequam fiant*. Quamobrem sine illos; noli tu quoque sermone imperitorum simul auferri. Creavit enim Deus hominem in incorruptione, hoc est illico incorruptibilem ipsum

φιβάλλειν οὐκ εὔλογον· εἰ γὰρ ἔκτισε τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ὡς ἤδη προείρηται κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. τί χρὴ καὶ λέγειν ὁποῖον ἐκεῖνον ἔκτισε κατὰ φύσιν, εἴ γε κατ᾽ εἰκόνα τῆς αὐτοῦ τέως ἀϊδιότητος ἐκεῖνον ἔκτισε, ἢ πάντως φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον, ὡς ὁ λόγος μικρὸν ὕστερον ἀριδηλό-

ipſum produxit. Atque idcirco a ratione alienum dubitare. Si enim Deus, ut iam ſignificavimus, primum hominem ſecundum imaginem aeternitais ſuae (1) ab initio condidit, quid quaeſo dicere attinet, qualem ſecundum imaginem aeternitatis ſuae illum tunc condidit? quae quidem ab omni corruptione extranea

(1) Noſter *Glycas* ſentire videtur hominis cum Deo ſimilitudinem in eius quoque immortalitate conſiſtere: & corpus etiam, quatenus corruptionis expers permanſit, aliqualem Dei imaginem retuliſſe, quod quidem recte dici poteſt, nec ideo in Antropophormitarum errores prolabi periclitamur. Nam nec magnus *Auguſtinus De diverſis Quaeſtionibus Octoginta tribus Quaeſt.* 11. divinam quamdam imaginem in humano corpore conſiderari aliquo modo poſſe inficiatur. Eius verba ſunt. *Non modo qua eſt, & in quantum eſt, utique bonum eſt* (ſcilicet hominis corpus) *ſed etiam quia tale eſt, ut ad contemplandum coelum ſit aptius, magis in hoc ad imaginem & ſimilitudinem Dei, quam cetera corpora animalium, factum iure videri poteſt.* Videndus *Ovidius* I. *Metam.*

λότατα παρίστησι τῇ σῇ ὁσιότητι. μὴ θαύμαζε οὖν, εἴγε καὶ τὸν Συναίτην ἔχει θεῖον Ἀναστάσιον ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγοντα. καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, ἄζυγος, ἄφθαρτος. εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις ἄφθαρτος ἦν ὥστε διαληφθεὶς ἔφη ἀνὴρ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τί χρὴ καὶ λέγειν, ἄφθαρτον μὲν γὰρ αὐτὸν ὁ θεὸς αὐτίκα παρήγαγεν, ὡς ἤδη προείρηται, καὶ δὲ καὶ ἀθανα-
να

nea est, ut oratio paulo infra Sanctitati tuae luculentissime demonstrabit. Ne itaque mireris, quandoquidem & divinum *Anastasium* (1) Sinaitam habes, cuius in oratione *De resurrectione* haec sunt adverbum: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem suam fecit illum. Prima est haec fictio, simplex, omni iugo soluta, incorruptibilis*. Si ergo prima creatio corruptione vacabat, ut divinus vir de primo homine differens dixit, quid requirimus amplius? incorruptibilem enim illum iam tum Deus pro-

(1) *Anastasius* Sinaita, Patriarcha Antiochenus, qui quinque Orationes dogmaticas scripsit, inter quas & illa *De resurrectione Christi* reperitur, videtur fuisse iunior Anastasius, qui sub initium saeculi XI. floruit, ut constare potest consulenti *Cas. Oudinum De Scriptoribus Ecclesiasticis*.

νασίᾳ τετίμηκε. καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· ὁ θειότατος Ἀνδρέας Κρήτης ἐν τῷ εἰς τοὺς κεκοιμημένους λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω εὕρηται λέγων. πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λογικόν τε, καὶ νοερὸν, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀνόλεθρον. εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ Θεὸς, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ εἰπεῖν ἔφθασε, πόθεν ἐκεῖνοι λοιπὸν ἢ ποίῳ διδασκάλῳ χρώμενοι, καὶ θνητότητα τῷ ἀθανάτῳ παραμιγνύσι

produxit, ut iam docuimus: quin & immortalitate cohoneſtavit. Nec mea iſthaec verba ſunt: ſanctiſſimus *Andreas* (1) Cretenſis, ſermone *De defunctis* ita loquutus reperitur. *Ficto ab ſe homini Deus rationis, & intelligentiae, & immortalitatis, & immunitatis ab interitu, ornamenta contulit.* Iam ſi Deus homini immortalitatis ornamenta praebuit, ut divinus hic vir adfirmavit, unde poſtea diſputatores illi, aut quali tandem magiſtro

(1) *Andreas* Cretenſis, natus Damaſci, Ieroſolymis Monachi vitam egit, antequam Conſtantinopolim adſciſceretur anno DCLXXX. Varia ſcripſit, quae videri poſſunt apud *Lambecium*, *Combefiſium*, *Caveum*, *Oudinum*, *Fabricium*, alioſque. Huius Homiliam quamdam, tamquam ἀνέκδοτον Graece, ac Latine, excudi fecit *Ang. Maria Riccius*, quum tamen integro prope ſaeculo ante doctiſſimus *Combefiſius* edidiſſet. Ea eſt *De B. Virginis nativitate*.

σι καὶ ταυτὶ πρὸ τοῦ δοθεῖναι τὴν ἐντολὴν αὐτῷ παρὰ θεοῦ, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἀξιοῦμεν μαθεῖν. εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοί φασι θανάτου δεκτικὸς ἐπλάσθη παρὰ θεοῦ κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀδὰμ, ἐπὶ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι μετὰ βραχὺ περιέπεσεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοῦτο πάντως εἰπεῖν· ὅτι τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους οὐ λαμπροὺς ἐδημιούργησε μόνον ὁ θεὸς ὥσπερ δὴ καὶ πάσας τὰς ἄνω στρατίας· ἀλλὰ σκότους ὁμολογουμένως αὐτοὺς ἐποί-

stro usi, mortalitatem immortali admiscuerint, idque priusquam ei mandatum daretur a Deo, hoc ante omnia discere postulamus. Si enim Adam, quod adseverant, mortis capax a Deo formatus est principio, non postquam paulo post ad corruptionem mortalitatemque redactus est, hoc quoque dicamus prorsus necesse est, etiam lapsos Angelos non solum non lucidos fabricasse Deum, sicuti (1) omnes ordines coelestes; sed tene-

 bra-

(1) Angeli omnes boni creati sunt, mali sua voluntate evaserunt. *Petrus Lombardus Lib.* II. *Dist.* III. *D. Thom.* I. I. *Q.* LXII. *Art.* III. *Augustinus* lucis nomine Angelos intelligit apud Moysen, ubi de creatione agit, ut videre est in Libris *De Genesi ad literam*, *De Civitate Dei*, *&* *Confessionum*, quam opinionem amplexus est etiam *Rupertus Abbas Lib.* I. *De Trinitate*, *&* *Operibus eius Cap.* X.

ποίησε δεκτικούς. ἐπὶ γὰρ τούτου καὶ πᾶσα ἡ προσοῦσα φαιδρότης αὐτοῖς ἠλλάγητε παραχρῆμα, καὶ σκότος ὅλη ἐγένετο. ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτ' ἐκεῖνο, καθὼς δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν. ὁ γὰρ Θεὸς ὁ δοὺς μὲν ἀξίωμα τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς τὸ ἀθάνατον, ἀγγέλοις τοῖς ἐκπεσοῦσι φῶς ἄῤῥητον ἐν ἀρχῇ χαρισάμενος, ἐκεῖνος αὖθις αὐτοὺς ἀπεστέρησε καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χαρίσματος. τίνος ἕνεκεν; ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς ἐφαντάσθησαν. ἐπειδὴ μίζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβον ἔννοιαν, ὡς ἡ

brarum (1) convenienter eos capaces fecisse. In his enim omnis quem possidebant splendor subito mutatus, in tenebras totus concessit. Sed neque hoc ab initio fuit, nec illud; quamquam id nobis adhuc indoctis videatur. Deus enim, qui hominem a principio immortalitate exornavit, & Angelis lapsis lumen inexplicabile principio largitus est, ille rursum eos, & loco, & charismate, spoliavit. Quam ob causam? quia maiora & ultra captum suum conceperunt, (2) & de dignitate sua cogitarunt, ut sacra Scri-

(1) Veteres quidam Iudaei perperam censuerunt secunda die Daemones, & Inferos, a Deo productos fuisse. Quare liquet eos opinatos Daemonas malos a Deo fuisse conditos, quod & alii censuere.

(2) Vide *D. Thom.* I. I. Q. LXIII. *Art.* III.

ἡ ἁγία διέξεισι περὶ τούτου γραφή. καὶ ἄκουε τί πρὸς αὐτὸν ἔλεγε τέως τὸν Σατανὰν διὰ αὐτοῦ προφήτυ Ἰεζεκιὴλ ὁ Θεός. Ἅμα τῷ ὑψωθεῖναι τὴν καρδίαν σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου, καὶ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου Θεός εἰμι ἐγὼ, θᾶττον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δι' αὐτοῦ χερουβὶμ ἔῤῥιψά σε, καὶ διεφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου μετ' αὐτοῦ κάλλους σου. οὕτω μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἄφθαρτος ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ καὶ ἀθάνατος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐφαντάσθη, Θεός τε γένεσθαι ἤλπισε, διὰ

Scriptura testatur. Audias licet, quid ad ipsum, Satanam nempe, per (1) Ezechielem Deus. *Simul atque exsaltatum est cor tuum, propter pulcritudinem tuam, & dixisti in corde tuo, Deus sum ego, repente de Coelo de Cherubim proieci te, & periit scientia tua, cum pulcritudine tua*. Ergo primus homo, vir sanctissime, corruptionis, & interitus expers a Deo creatus est. Ceterum ubi se maiora meditatus, divinitatem sibi promisit, castigans illum Deus, ne quid tale posthac animo versaret, corruptibilem,

(1) Cap. XXVIII. Tamen eo capite de Tyro agitur: quare haec nonnisi ἀλληγορικῶς ad Diabolum transferuntur, quemadmodum ea, quae habet *Esaias Cap.* XIV. ut docet etiam *Augustinus. Lib.* XI. *De Genesi ad litteram*.

διὰ τοῦτο σωφρονίζων αὐτὸν ὁ Θεὸς ἵνα μὴ καὶ εἰς ἔτι τοιαῦτα φαντάζηται, φθαρτὸν ἐξ ἀφθάρτου, καὶ θνητὸν ἐξ ἀθανάτου πεποίηκεν· οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ παραδείσου ἐξόριστον αὐτίκα ποιεῖ τὸν Ἀδάμ. εἰ καὶ χάριν αὐτοῦ τὸ θεῖον ἐκεῖνο τέμενος φιλοτιμώτερον ἔκτισε. καὶ τί λέγω παραδείσου ἔκπτωσιν, ὅπουγε καὶ ἣν ἔσχε παρὰ Θεοῦ ἐξ-

lem ex incorruptibili, & mortalem ex immortali reddidit. Neque hoc solum; sed insuper e Paradiso sine mora exterminavit, tametsi eius gratia sacrum illum hortum exquisite plantaverat. Sed quid ego exterminationem e Paradiso memoro, quando, & potestatem in animantes rationis inopes a Deo sibi tributam mox (1) amisit, &

(1) Vide inferius *Epist* IV. *&* V. *& Isidorum* Pelusiotam. Animalia, & feras, homini initio terrori, & nocumento, non fuisse, sed post praevaricationem, videtur innuere *Theodoretus Interrogatio.* XVIII. *in Genesin. Adae*, inquit, *priusquam peccasset, adsistebant bestiae obsequium deferentes, &c. Et Augustinus Lib.* III. *De Genes. ad liter. Cap.* XV. *Potuerunt ergo ista etiam creata nihil nocere si caussa non exstitisset, vel terrendorum puniendorumque vitiorum, vel probandae perficiendaeque virtutis, &c.* *Glycas* noster *Part.* I. *Annalium*: καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὑπο- τα-

ἐξουσίαν ἐπῆγε τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀφῃρέθητε παραχρῆμα, καὶ δεδοιμένω τοὺς ὑπὸ χεῖρα κατεδίκαζε δι' αὐτὴν παράβασιν; ὅρα γὰρ ὅτι καὶ λέων αὐτοῦ κατεφρόνησε, καὶ πάρδαλις ἀπεπήδησε, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὴν ὑποταγὴν ἀρνησάμενα πόρρω που διέστησαν ἀπ' αὐτοῦ. πρόσεχε οὖν, εἰ γὰρ καὶ ἤγαγε ταῦτα πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς, εἰ καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐ-

& propter transgressionem damnatus est ita, ut quas sub iure suo haberet, eas formidaret? Vides enim quomodo & Leo ipsum contemnat, & Pardalis fugiat, & ceterae omnes subiectionem recusantes, longius ab eo recedant. Adverte igitur animum. Tametsi animalia Deus ad ipsum adduxit; tametsi omnia sub pedibus eius subiecit, ut est apud *Davidem*; nihilo minus pecca-

ταγὴν αὐτῶν ἐπιγνωσθῆναι, καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσαντο ἅπαντα. *Sunt etiam dilecte qui scire velint, quamobrem animalia Deus ad Adamum deduxerit? Vt heinc scilicet eorum obedientia cognosceretur, quippe circumstabant ipsum omnia tamquam eius mancipia. Pseudo-Abdias Lib.* VII. de Paradiso agens: *Famulantur ibi hominibus Leones, & Tigrides, & Pardi: & quidquid iusserit homo avibus aut feris, quasi carissimo, & dilecto Dei, mox obtemperant cum reverentia iussionis eius...... Nullus ibi est latratus Canum, nullus Leonum rugitus: omnia blanda sunt, omnia mansueta, omnia quieta.*

τοῦ καθά φησι καὶ Δαβὶδ, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία καὶ ταύτης αὐτὸν ἀπεστέρησε τῆς ἀρχῆς. ἐστέρησε δὲ πῶς; οὐχ ὅτι καὶ ἀναρχίας ἦν ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δεκτικὴ, καθάπερ οἱ πλείους δοξάζουσιν· ἀλλ' ὅτι τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παραβὰς ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ πάντων ἐκείνων ἐξέπεσε τῶν ὑπὸ Θεοῦ κατὰ χάριν ἐγχειρισθέντων αὐτῷ. οὕτω μὲν, ὁσιώτατε, καὶ ἐπὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς ἐστιν ἰδεῖν. εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι πάντα ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὁ Θεὸς οἰκείῳ βουλήματι, καθὰ δὴ περὶ τούτου φησὶ καὶ ὁ προφήτης Ἀμῶς, πιστεύειν ἐξ ἀναγκῆς ὀφείλομεν, ὅτι καὶ θνητὸν ἐξ ἀθανάτου ποιεῖ, καὶ ἀθάνατον αὖθις ἀπὸ θνητοῦ καὶ ἀφθάρτου.

μη-

tum, hoc etiam principatu, illum privavit. Quomodo autem privavit? non quod illa ἀρχὴ etiam ἀναρχίας ſuſceptiva erat, ut plerique exiſtimant: ſed quod Adamus datum ſibi mandatum tranſgreſſus, omnibus illis a Deo ipſi per gratiam traditis excidit. Idem in immortalitate quoque cernere eſt. Si enim credimus, Deum omnia proprio conſilio, & voluntate facere, & commutare, quod Propheta *Amos* canit, efficitur omnino, ut credere debeamus, illum quoque mortalem ex immortali, rurſumque immortalem ex mortali, & corruptibili facere. Quare nemo dicat, Adamum a principio morti ob-

no-

μηδεὶς λεγέτω λοιπὸν ὅτι θανάτου δεκτικὸς ἐκτίσθη κατ᾽ ἀρχὰς ὁ Ἀδάμ· εἴγε φθορᾷ μετὰ βραχὺ καὶ θανάτῳ ὑπέπεσεν. ἀφὲς αὐτοὺς ἐπειδὴ παίζουσι προδήλως ἐν οὐ παικτοῖς. Ἅμα γὰρ παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἅμα

noxium esse conditum, etsi paulo post in corruptionem, & mortem, incidit. Mitte illos, quandoquidem manifeste ludunt, in quibus ludendum non est. Simul enim violavit mandatum Adamus, & simul (1) posse mori

(1) Mori non poterat ab initio Adamus, non quod corpus sui natura mortale non sit, atque solubile, sed quia Dei voluntas fortius est cuiusque rei vinculum, quam ut ulla de causa dissolvi possit iuxta auream *Platonis* doctrinam in *Timaeo*, ubi Deum conditorem ita Deos adloquentem inducit: *Haec vos, qui Deorum satu orti estis attendite: quorum operum ego parens, effectorque sum, non sunt dissolubilia me invito: quamquam omne colligatum solvi potest. Sed haud quaquam boni est ratione vinctum velle dissolvere. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, aut indissolubiles, non potestis. Neutiquam tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus valentior, quam consilium meum: quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum, quum gignebamini, colligati*, ut *Platonis* verba Latine vertit *M. Tullius*. Ceterum quod *Glycas* ait, Adamum post peccatum posse mori coepisse, non liberam voluntatem respicit, sed corporis conditionem; nam & ante peccatum

ἅμα θανάτου γέγονε δεκτικός. Καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ἡ ἁγία γραφὴ λέγουσα· ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴ γε κατ᾽ ἀρχὰς ἐκτίσθη θανάτου δεκτικὸς ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν ὁ Σολομῶν ἔλεγε θάνατον ὁ θεὸς οὐκ ἐποίησε. ταῦτα γὰρ σύμφωνά εἰσι καὶ πανυ προσάλληλα. φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν ὅτι ἅμα παρέβη τὴν ἐντολὴν, καὶ ἅμα γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; ἦν

ri coepit. Confirmat hoc Scriptura Sacra. *Quacumque die comederitis de arbore moriemini*. Quid plura? si a principo ita conditus esset Adamus, ut morti deberetur, non diceret Salomon *Deus mortem non fecit*. Ista enim non cohaerent, & parum inter se congruunt. Claret igitur hinc, simul fregisse mandatum, & simul factum quod non erat. Quid porro isthuc est? Mors in Adamum principio minime cadebat: sed ubi de ligno comedit, tum cecidit. *Quacum-* que

catum suo arbitrio mori poterat, peccando scilicet, & in mortalem conditionem decidere. Videatur *Petrus Lombardus Lib.* II. *Sent. Dist.* XIX. *&* *Thomas* I. I. *Q.* XCVII. *Art.* I. ubi ostenditur Adamum fuisse immortalem Dei munere tantum, non sui natura, quod didicerunt ex *Augustino Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. *&* XXIII. *Lib.* VIII. *De Genes. ad Lit. Cap.* IV. *&* V., *&* *Auctore Quaestionum Veteris, & Novi Testamenti Quaest.* XIX.

θανάτου δεκτικὸς οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ; ἀλλὰ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου θανάτου τηνικαῦτα γέγονε δεκτικός· ᾗ γὰρ ὥρᾳ φησὶ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ καὶ ψυχῆς αὐτῷ μετέδωκεν νοερᾶς ὁ θεὸς ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκὲς καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς· ἀλλὰ τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις ὡς προείρηται καὶ ἀθανασίας αὐτὸν ἐγύμνωσε καὶ παραδείσου ἐξώρισε· καὶ εἰς γῆν ἀποστραφῆναι πάλιν ὅθεν ἐλήφθη πεποίηκε. καλῶς οὖν ὁ προφήτης Ἀμῶς ἔλεγεν ὅτι πάντα ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὁ θεὸς οἰ-

οἰ-

que enim hora comederitis, inquit, *de ligno, morte moriemini*. Noli porro iſtuc mirari. Quamvis enim animam intelligentem ei Deus indidit, ut inde aeternitate augeretur; (& fidem facit ille *Lingua aureus*) tamen, ut iam dictum eſt, mandati tranſgreſſio, & immortalitate ipſum nudavit, & Paradiſo expulit, & in terram, de qua ſumtus erat, reverti fecit. Recte igitur Propheta *Amos*, Deum omnia facere, & tranſmutare arbitratu ſuo ad utilitatem noſtram dicebat. Cognoſce itaque. Si enim ut copioſe probavimus, & incorruptibilis, & immortalis, a Deo Adamus creatus eſt, unde quaeſo illi prorumpen-

tes,

οἰκείῳ βουλήματι, προάγει τὸ συμφέρον ἡμῖν: ἐπίγνωθι οὖν. εἰ γὰρ ὡς ὁ λόγος ἐκ πολλῶν ἔδειξε καὶ ἄφθαρτος ἐκτίσθη παρὰ θεοῦ καὶ ἀθάνατος ὁ Ἀδὰμ, πόθεν ἐκεῖνοι λοιπὸν ὁρμώμενοι μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος, ὅλῃ ψυχῇ διισχυρίζονται καὶ οὐ παντάπασι τὸν Ἀδὰμ ἀθάνατον ἀποφαίνονται, κατὰ τὸ δοθὲν

tes, (1) medium ipsum inter immortalitatem, & mortalitatem, fuisse toto pectore contendunt, & non omnimodis immortalem secundum dignitatem ei ante peccatum impertitam pronuntiant? Ad haec respondeant velim. Atqui nihil adferre queant. Neque, ut nosti, tantummodo mediam ipsum inter haec

(1) Recte videtur dici posse Adamum ante peccatum inter mortalitatem, & immortalitatem, fuisse medium: immortalis enim erat Dei munere, mortalis natura, & conditione: immortalis, si obediens permanere voluisset: mortalis, si in Deum peccando deliquisset. Egregie *Petrus Lombardus Lib. II. Sentent. Dist.* XIX. *Primus ergo homo secundum naturam corporis terreni, immortalis fuit quodammodo, secundum aliquid, quia potuit non mori: & mortalis quodammodo, quia potuit mori. In illo namque primo statu habuit posse mori, & posse non mori.* Ideo de eo dicit *Augustinus Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXIII. *Non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed ligno vitae a mortis necessitate prohibebatur.* Mirari igitur subit, quod *Glycas* haec tam manifesta impugnare non vereatur. Vide paulo inferius.

θὲν αὐτῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀξίωμα; δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν. Ἐκεῖνοι γὰρ, ὡς ὁρᾷς, οὐ μέσον αὐτὸν εἶναι δισχυρίζονται μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθη φυσικὰ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται τῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀφθάρτῳ καὶ ἀνολέθρῳ καὶ ἀπαθεῖ. Καὶ ταῦτα χωρὶς ἀποδείξεως ὡς εἴρηται γραφικῆς. ἀλλὰ

haec duo extrema naturam habuisse adfirmant: sed insuper etiam (1) perpessiones naturales adfingere, eidem non pertimescunt, qui ante peccatum a corruptione, interituque liber, nec pati poterat. Nec sententiam e Scripturis probant, ut diximus. Sed tu ne timueris. Tali namque natura fuisse hominem ab initio, incorru-

(1) Homo ante peccatum eo sensu dicitur naturalibus perpessionibus minime obnoxius fuisse, ut intelligatur iis adfectibus non fuisse perturbatum, quibus natura labefactatur, sed eas habuisse passiones, quibus natura vel absolvitur potius, vel reficitur, ut docet *Thomas* I. I. Q. XCVII. art. II. Heinc Magnus *Augustinus Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap.* X. de Protoplastis scribit: *Quam igitur felices erant, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum laedebantur incommodis: tam felix universa societas esset humana, si nec illi malum quod etiam in posteros traiicerent; nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quae damnationem reciperet*. Non discrepat *Chrysostomus Homil.* XVI. & XVII. *in Genes.*

λα μὴ δέδοιθι τούτου ἕνεκεν. ὅτι μὲν γὰρ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς, ἀφθάρτου δηλαδὴ καὶ ἀπαθοῦς. καὶ ὅτι καθοῖον δή τινα τρόπον ἐκεῖνος οὐκ ἔπασχε φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερος ὤν, ἔδειξεν μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον ἕπτα καὶ δεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ λέγων· ὅτι τοιαύτην ἀπάθειαν εἶχε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ὁποῖαν ἔχουσι καὶ ἄγγελοι· καὶ ὅτι δόξης μέτοχος ἀφάτου. ἔδειξε δὲ πολλῷ πλέον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ἀνδριάντων σαφέστερον, ἅτε δὴ τὸν περὶ τούτου λόγον ποιούμενος. ἐπει-

δὴ

ruptibili puta, & impassibili, & nullo modo passum, ab omni corruptione remotum, *Lingua aureus*, Homilia [1] decimaseptima in *Hexaemeron*, sive *Sex dies* id docuit, ubi ait, hominem ante peccatum, adeo segregatum, & liberum a perpessionibus fuisse, ut sunt Angeli, gloria perfruentem ineffabili. Et longe fusius in libro *De statuis*, ubi hac de re dilucidius verba facit. Quum enim corpus hoc corruptibile [2] tantopere quidam calumniarentur, ut etiam divina fabricatione indignum dictitarent (aiebant enim,

si

(1) Legendum, ut videtur *sextadecima*, in qua Homilia eiusmodi habentur.

(2) Vt apud *Tertullianum De Resurrect. Carnis* Haeretici quidam.

δὴ γὰρ τὸ σῶμα τῦτο τὸ φθαρτὸν διασύροντες ἐπὶ τοσοῦτον ἦσάν τινες ὥστε καὶ ἀνάξιον αὐτὸν τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν. ἔλεγε γὰρ ὡς εἴγε πλᾶσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν οὐκ ἂν οὕτω μυρίοις ὑπέκειτο πάθεσι, τοίοις δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐκείνος λόγοις ἐχρήσατο. μή μοι τὸν ἄνθρωπον τούτων λεγέτω τις πρὸς τὸν κεκρουκότα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἠτιμωμένον· ἀλλ' εἰ βέλεσθε μαθεῖν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἔπλασε τὸ σῶμα ἡμῶν ὁ Θεός, ἐπὶ τὸν παράδεισον ἔλθωμεν, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἄνθρωπον ἴδωμεν· οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθαρτὸν καὶ ἐπίκαιρον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τις χρυσοῦς

si plasma divinarum manuum esset, non ita innumeris malis subiiceretur) sic eos est adgressus. *Ne quis mibi hominem hunc dicat, qui offendit, qui damnatus est, qui ignominia adfectus. Sed si noscere quaeritis, quale a principio corpus nostrum finxerit Deus, Paradisum ingrediamur, & ab initio hominem conditum inspiciamus. Non enim, ut nunc, corpus illud corruptibile, & fluxum, erat: sed tamquam aurea quaedam statua, recens e conflatorio educta, & clare fulgens, ita omni corruptione vacabat: non labor molestabat, non sudor labefactabat, non solicitudines incumbebant, non tristitiae obsidebant, non sordes, non lacrimae, non aliud quid-*

τοῦς Ἀνδρίας ἀπὸ χονευτηρίου τροελθὼν καὶ λαμπρὸς ἀποςίλβων οὕτω πάσης φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπήλλακτο· καὶ οὔτε πόνος ἠνόχλει οὔτε ἱδρῶς ἐλυμαίνετο, οὐ φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμίαι ἐπολιόρκουν· οὐ ῥύπος, οὐ δάκρυον, οὐδ᾽ ἄλλοτι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύβρισε, θεός τε γένεσθαι ἤλπισε, καὶ μείζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβεν ἔννοιαν· τότε δὴ τότε σωφρονίζων αὐτὸν ὁ θεὸς φθαρτὸν ἐποίησε καὶ θνητόν· καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέδησε. ταῦτα μὲν οὖν ὁ θειότατος Ἰωάννης. ἐφ᾽ ᾧ καὶ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε. τὸ γὰρ οἷχ

quidpiam malorum similium. Verum postquam in benefactorem se contumeliose gessit, & Deum fieri se posse speravit, excellentioraque quam pro dignitate sua meditatus est, tunc nimirum, tunc sapiens Deus adhibita illi correctione, corruptibilem, mortalemque fecit, & his tam multis necessitatibus adligavit. Hactenus *Iohannes* ille diviniſſimus. Ergo incorruptibile illud corpus iure vocavit. Quod enim quaſi corruptioni cuidam expoſitum non eſt, pro certo incorruptibile eſt. Quod ſi incorruptibile quomodo obſecro, & qua ratione patiebatur? diſcere iſthuc cupimus. Nos enim per noſmet cogitando conſequi non poſſumus, quo pa-

δή τινι φθορᾷ μὴ ὑποκείμενον ἄφθαρτον, πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. ἡμεῖς γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἐννοῆσαι πῶς ὑπόπιπτε πάθεσι σῶμα πάσης ἀπηλλαγμένον φθορᾶς, οὐκ ἔσμεν ἱκανοὶ, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν. οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ τὰ τοῦ Ἡρακλείας, εἰ καὶ θεῖα σοφὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀμφιβολίαν ἡμῖν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐνίησι: ταύτῃ τοι καὶ προσφέρειν αὐτὸν ἐπὶ μέσου τόγε νῦν ἔχον οὐκ ἔπρεπε· τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοὺς λόγους ἐκεῖνος ἐπε

pacto corpus ab omni corruptione alienum pati, & adfici potuerit, atque ideo doceri rogamus. Porro, sanctissime vir, etiam ab Heracleae Episcopo, (1) quamquam in divinis rebus sapiente, disputata dubitationem non vulgarem nobis iniiciunt. Quapropter illum in praesens adducere in medium non decebat. Quae est igitur illa dubitatio? Quoniam ille explanans, quae de homine differuit celebris in Theologia *Gregorius*, (2) quomodo

G

(1) Episcopus, seu Metropolita Heracleae in Thracia, *Nicetas* ille est, qui antea Serrarum in Macedonia Episcopus fuerat, & qui anno MLXXVII. clarus in *Gregorii* Nazianzeni Orationes XVII. commentarium elucubravit.

(2) Ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας. *Magnus Theologus*. Sic *Euripides Iphigen. in Tauris*.

Ἐστι δή σοι τοῦτο ἐν ἡδονῇ μαθεῖν;

Est

ἐπεξηγούμενος ἐν οἷς ἔφθασε περὶ τοῦ ἀνθρώ- do ſcilicet ab initio effictus ſit a Deo, & qua-

Eſt ne tibi iucundum hoc ſcire?

Item in *Hecuba*,

Ψευδῆ δοκοῦντας δαιμόνων εἶναι γένος,
Τύχην δὲ πάντα τᾶν βροτοῖς ἐπισκοπεῖν.
Falſo exiſtimantes eſſe deorum genus,
Fortunam vero omnia mortalia gubernare.

Idem in *Electra*.

Ἐπεὶ νῦν ἐξήμαρτες ἐν σμικροῖσιν ὤν.
Quando nunc peccaſti, homo exſiſtens tenuis.

In *Hippolyto* pariter *coronat*.

τῆς νούσου δέ σοι
Ζητοῦσά γ' εὗρον φάρμακα, οὐχ ἃ βουλόμην.
Εἰ δ' εὖγ' ἔπραξα, κάρτ' ἂν ἐν σοφοῖσιν ἦν.
Morbi vero tibi
Quaerens remedia, inveni non quae volui.
Si vero feliciter rem geſſiſſem, valde ſapiens fuiſſem.

Sic *Petrus* Apoſtolus II. C. II. 7. δίκαιον Λὼτ καταπονούμενον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς ἐῤῥύσατο. *Et iuſtum Lotum, laſciva nefariorum converſatione fatigatum, eripuit. Paulus* autem I. *Corinth.* C. II. 7. ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν τοῦ θεοῦ ἐν μυστηρίῳ. *Sed loquimur ſapientiam Dei in myſterio*, hoc eſt, *myſticam*. Vide quoque ſis eamdem phraſin II. *Corinth. Cap.* III. 7. *&* I. *Corinth. Cap.* XV. 52. 53. Modus autem hic loquendi cum Arabibus, tum Ebraeis maxime vulgaris eſt. Et ſic quoque exponendum autumant viri docti illud Pſalmi LI. *Ecce enim in iniquitatibus formatus ſum: & in peccatis concepit me mater mea.* Hoc eſt. *Ecce enim iniquus formatus ſum, & peccatorem concepit me mater mea.*

θρώπου διαλαβεῖν. ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος. πῶς τε τὴν πλάσιν ἔσχηκε κατ' ἀρχὰς ἐκ θεοῦ καὶ οἵας αὐτίκα μετείληχε φύσεως· ὁποῖός τε ἦν καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν γέγονε, καὶ οἵας ἔτυχε καὶ μετὰ ταῦτα λήξεως· ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ. διὸ ταῦτα δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν· ἢ ὅτι τῶν θεολογικῶν ἰχνῶν ἀκολουθῆσαι κατόπιν ἐκεῖνο οὐκ ἔφθασεν, εἰ καὶ τολμηρὸν ἡμᾶς οὕτως εἰπεῖν, ἢ ὅτι τὸ πολλῷ τολμηρότερον αὐτὸς ἑαυτῷ λοιπὸν ἐναντιούμενος ἦν ὁ μέγας Γρηγόριος. ἀλλὰ χαλεπαίνειν ἐπὶ τούτοις οὐχ ὅσιον. εἰ γὰρ καὶ φορτικοὺς ἡμᾶς οἱ πλείους ἡγοῦνται καὶ δὴ ἀσυνέτους ἀποκαλοῦσι τοιαῦτα δῆθεν ἀποφαι-

qualem mox naturam sortitus, qualisque post casum factus sit, & qualem deinde sortem adeptus, ne malum foret (1) sempiternum, haec duo nobis cogitanda reliquit; aut se Theologicis vestigiis non institisse (etsi hoc audacius a nobis dicitur) aut, quod longe audacius est, magnum hunc *Gregorium* ipsum sibi contradicere. Verum, idcirco mihi succensere haud aequum est. Licet enim plures nos pro superbis habeant, & insipientes vocent, qui haec nimirum ad fidem, ut videtur, difficiliora adfirmemus; tamen siquis accurate inquisierit, quomodo & qua ratione Theologicas

G 2 *Gre-*

(1) Vide inferius.

φαινομένους οὐκ εὐμαθῶς τὸ δοκεῖν. ἀλλ' εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἐπεξηγήθη τὰ θεολογικὰ ταῦτα ῥητὰ, τὸ πρᾶγμα κἀκεῖνος θαυμάσει· κἀντεῦθεν ἡμᾶς ἀπολύσει τῆς αἰτιάσεως. καλῶς οὖν ὁ μακάριος ἔλεγε Παῦλος, ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω ἵνα καὶ διερμηνεύῃ: ὅρα γὰρ ὅτι ποτὲ μὲν ἐκεῖνος ἐν τῷδε τῷ λόγῳ πρόσκαιρον εἶναι ἔλεγε κατάγε τὸ σῶμα πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον· ποτὲ δὲ φθορᾶς ὁμοῦ καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὥσπερ οὖν ἀθανασίας καὶ θνητότητος μέσον εἶναι διετείνετο τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδὰμ καὶ τοῖς φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθεσιν, ὡς ἂν οὕτω πάσχῃ, καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παι-

διευ-

Gregorii ſententias expoſuerit, admirabitur, & inde nos accuſare deſinet. Bene igitur beatus *Paulus: Qui loquitur linguis, oret ut interpretetur.* Ecce enim in hoc libro aliquando dixit, hominem eſſe temporarium ſecundum corpus, ante peccatum; aliquando inter corruptionem ſimul, & incorruptionem, ſicut inter mortalitatem, & immortalitatem medium primum illum Adamum, & naturalibus paſſionibus ſubiectum fuiſſe contendit, ut ita patiens admoneretur, & de praeſtantia mentis ſuperbiens emendaretur. Aliquando ſummam ipſum apathiam habuiſſe, & corpus eius, omni corruptio-

ne

δεύηται τῷ μεγέθει τοῦ νοὸς ἐπαιρόμενος. ἐνίοτε δὲ πάλιν ἄκραν ἔχειν αὐτὸν ἀπάθειαν ἔλεγε. καὶ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον ἦν ἅτε δὲ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρεῖν. ὅθεν οὐκ εὐπαράδεκτα ταῦτα τοῖς ἀκριβῶς τὰ θεῖα κατεξετάζουσι κρίνεται.

καὶ

ne superius, utpote immortalitatis secundum gratiam minime expers, fuisse dixit. Haec, divina accuratius perpendentibus, nequaquam admittenda censentur. Cave autem adroganter hoc a me dictum existimes. Si enim neque hoc erat primus homo, (1) ne-

G 3 que

(1) Quo sensu haec vera esse possint iam superius animadvertimus *pag.* 92. Et lubet heic subdere quae de Adamo scribit, numquam sine laude memorandus *Augustinus* etiam *Lib.* I. *De peccatorum meritis & Remissione Cap.* III. *Sicut enim*, inquit, *haec ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse ut vulneretur: sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse ut moreretur.* Ambrosius *De Paradis. Cap.* V. *Non tamen incorruptae inviolabilisque naturae, utpote qui postea peccato lapsus est.* Laudatus pariter *Augustinus Lib.* VI. *De Genes. ad litter. Cap.* XXV. *Illud quoque ante peccatum, & mortale secundum aliam, & immortale secundum aliam causam dici poterat, idest, mortale quia poterat mori, immortale, quia poterat non mori .... Neque enim immortale, quod mori omnino non possit, erit nisi spiritale, quod nobis futurum in resurrectione promittitur.* Consule adnotata inferius *pag.* 109. & 116.

καὶ μή μοι τὸν λόγον ἡγοῦ τουτονὶ φορτικόν. εἰ γὰρ οὔτε τοῦτο ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος οὔτε ἐκεῖνο, τοῦτ' ἐςὶν, οὔτε φθαρτὸς, οὔτε ἄφθαρτος· οὔτε θνητὸς οὔτε ἀθάνατος, ὡς ἐκείνῳ δοκεῖ, πῶς αὖθις αὐτὸν ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν ἔλεγε τῆς τε κατὰ χάριν οὐκ ἀμοιρεῖν ἀθανασίας αὐτόν; ἐγώγε τέως ἀμηχανίᾳ συνέχομαι, πῶς εἰς τοσοῦτον ἐλύληθε διαφωνίας ὁ θαυμαςὸς ἐκεῖνος ἀνήρ. πῶς αὐτὸς ἑαυτῷ κατὰ τὸ δοκοῦν τέως ἡμῖν ἐναντιούμενος φαίνεται. εἰ γὰρ οὔτε φθαρτὸς ἦν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, οὔτε μὲν ἄφθαρτος, πῶς ἔπασχε λοιπὸν ὑπομνήσεως ἕνεκα καὶ παιδεύσεως; τὸ πάσχον ἐξ ἀνάγκης φθαρτόν. εἰ δὲ φθαρτὸς ὁ Ἀδὰμ ἐπειδὴ πάσχων ἦν, πῶς αὖθις

que illud; ideſt, nec corruptibilis, nec incorruptibilis; nec mortalis, nec immortalis, ut illi placet, quomodo rurſus eumdem ſummam habuiſſe apathiam, & ſecundum gratiam immortalitatis non expertem fuiſſe adſerit? Equidem prae ſtupore vix me capio; quomodo admirandus ille vir in tantam diſcrepantiam devenerit: quomodo, ut nobis quidem videtur, ipſe ſecum pugnet. Si enim nec corruptibilis erat primus homo, nec incorruptibilis, quomodo igitur admonitionis, & caſtigationis cauſa patiebatur? Pati, neceſſario eſt corruptibilis. Si autem corruptibilis Adamus, quoniam patieba-

θις αὐτὸν ἀφθάρτου τε καὶ φθαρτοῦ μέσον εἶναι διισχυρίζονται φύσεως; ἀσυλλόγιστα ταῦτα καὶ λίαν εἶναι δοκοῦσι τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν· εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοί φασι μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος τοῦτ' ἐστὶν ἀθανασίας καὶ θνητότητος τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ὁ θεῖος ἔφη Γρηγόριος, πῶς αὐτὸ προλαβὼν ὁ μέγας οὗτος ἐπωνόμασε πρόσκαιρον, δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. εἰ γὰρ πρόσκαιρον ἦν εὔδηλον ὅτι καὶ θνητόν. εἰ δὲ θνητὸς Ἀδὰμ, ἐπειδὴ πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα, πῶς αὐτὸ μετὰ ταῦτα μέσον εἶναι ἔλεγε μεγέθους καὶ ταπεινότητος; ἐπίγνωθι οὖν, ὦ ἱερὰ κεφαλὴ, ὅτι περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ὀλίγα τινὰ διεξελθὼν ὁ θεῖος Γρη-

batur, qui tandem ipsum incorruptibilis, & corruptibilis naturae, medium fuisse probare adnituntur? Haec nobis indoctis male conclusa ab illis videntur. Si enim, ut illi autumant, medium inter magnitudinem, & humilitatem, hoc est, inter immortalitatem, & mortalitatem, corpus Adami fuisse divinus *Gregorius* docet, quid est, quod idem vir magnus antea temporaneum vocavit? Huic oppositioni respondeant. Si enim temporaneum erat, patet etiam mortale fuisse. Si mortalis Adamus, quoniam corpus ad tempus durans gerebat, quomodo ipsum postea medium inter magnitudinem,

γόριος ἀφορμὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ἔδωκε τῷ διαληφθέντι πατρὶ περὶ τοῦ πρώτου τὰ τοιαῦτα διειληφέναι Ἀδάμ· οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ τὸ μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, οὐ περὶ φθορᾶς ὡς οἶμαι καὶ ἀφθαρσίας ὁ μέγας ἐξέδωκεν, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς πάντως καὶ σώματος. ψυχὴ καὶ γὰρ ἀνθρώπου πάντως διὰ τοῦ θείου ἐμφυσήματος τὸ εἶναι λαβοῦσα μείζων ὁμολογουμένως τοῦ πηλίνου τοῦδε καθέστηκε σώματος. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν. εἴγε καὶ τὰς θεολογικὰς συλλαβὰς ἀκριβῶς ἐπέλθῃς, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐκδοθεῖσαν ἐξήγησιν, τότε μαθεῖν ἔχεις ὁποία ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ἡ διαφορά. καὶ ὅτι τῷ εὐσεβεῖ λογισμῷ καὶ λίαν

& humilitatem fuisse ait. Scito igitur, o sacrum caput, de communi hominum natura pauca quaedam differentem *Gregorium*, occasionem nescio quo pacto dedisse patri huic existimandi, de primo homine ista disseruisse. Sic igitur, Sãctissime, & medium magnitudinis atque humilitatis, non de corruptione, ut arbitror, & incorruptione magnus ille scripsit: sed universe de anima, & corpore. Etenim anima cuiusque, per divinam insufflationem, ut esset, consequuta, maior sine dubio luteo isto corpore fuit. Et quid plura attinet? nam si verba Theologica attente legas, deinde expositionem super ipsa

αν ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τὰ τοιαῦτα ἐπεξηγήσεως· αὐτίκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον ϗ ἀθάνατον, ϗ τὸ εἶναι ἵνα πάσχῃ, ϗ πάσχων ὑπομεμνήσκηται καὶ παιδεύηται, καὶ τὸ ζῶον ἐντεῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιςάμενον, οὐ μὲν οὖν οὐδαμῶς ἐφαρμόσει τις τῷ γενάρχῃ ἐκείνῳ καὶ πρώτῳ Α᾽δάμ· εἰ μή που καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως εἴπωμεν ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι, τὸν ἐπ᾽ ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ. ταῦτα καὶ σιωπᾶν ἐπὶ τούτοις ἄμεινον ἦν. εἴ γε καὶ μᾶλλον αὐτὸν τὸν θεῖον Γρηγόριον οὐδέν τι τοιοῦτον εἰπόντα διέγνωμεν ἐπείγε τῷ πρώτῳ τέως Α᾽δάμ. πῶς γὰρ εἴγε παρακατειὼν ϗ σῶμα δι-

ipſa conſideres, tunc, tunc, inquam, diſces, quantum diſcrepent, & a pia cogitatione hanc explicationem mirum in modum abhorrere diſces. *Ne longe abeamus, temporarium & immortale: & ut patiatur, & patiens admoneatur & erudiatur. Et animal ſit conſtitutum, & alio poſtea converſum, neutiquam generis noſtri principi illi, & primo Adamo, quiſpiam accomodaverit, niſi in incorruptione, & ſecundum imaginem aeternitatis Dei creatum, etiam ante praevaricationem corruptioni, & mortalitati debitum fuiſſe fateamur.* Quae quum ita ſint, praeſtabat ſilere, quum praeſertim ipſum beatum *Gregorium* ſuper primaevo homine nihil tale tum dixiſſe videa-

δίδωσιν αὐτῷ φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον. καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ἐν οἷς οὕτω κατὰ λέξιν ἔλεγε· καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος· τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς; ἐφ᾽ ᾧ καὶ προσέχειν ἄξιον. εἰ γὰρ ἔπρεπε τοιοῦτον εἶναι τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἀνενδεᾶ δηλαδὴ παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος, ἄκρα δὲ τοῦτο πάντως ἀπάθεια, πρόδηλον ὅτι τὸ πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, καὶ

τὸ

deamus. Quomodo enim, si pergens etiam corpus illi dat a quacumque corruptione invictum, & confirmat sententiam his verbis; *& sine omni tegumento, & munimento. Talem quippe conveniebat esse, qui primus conderetur?* Attentione digna res. Si enim decebat talem esse, qui primus fuit conditus, (1) non egentem videlicet ullo tegumento, aut munimento (est autem haec perfecta apathia)

(2) Sic *Plato* in *Politico* scribit aureo saeculo homines nudos, nullisque ut plurimum stragulis sub dio passim egisse. *Nudi quinetiam, & expediti*, inquit, *& errabundi, ut plurimum pascebantur. Nam temperies illis innoxia, mollia quoque passim parata cubilia, &c.* Lucretius *Lib.* V.

Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.
Sed nemora, atque cavos montes, silvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra, &c.

τὸ εἶναι ἵνα πάσχῃ καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται, περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἔλεγε φύσεως, ὡς ἤδη προείπομεν. ἀδύνατον γὰρ αὐτὸν ἑαυτῷ τὸν μέγαν ἐναντιοῦσθαι Γρηγόριον, ποτὲ μὲν ἀπαθὲς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ λέγοντα, ποτὲ δὲ πάθεσι φυσικοῖς ὑποκείμενον, καὶ ταῦτα πρὸ τῆς παραβάσεως. Ὅτι δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ μὴ δεόμενον οὐδένος ἐπικαλύμματος, ἄφθαρτον εἶναι καὶ ἀθάνατον ὡμολόγηται, καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν· ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον πέντε καὶ δεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ καὶ τάδε διέξεισι. φυσικαῖς ἀνάγκαις ἐν πα-

thia (1)) liquet, *temporarium*, & *immortale*, & *ut patiatur*, & *patiens*, *admoneatur* & *erudiatur*; iſta, inquam, de communi hominum natura accipienda, ut iam monuimus. Fuit enim impoſſibile a ſe diſſidere magnum *Gregorium*, nunc impaſſibile adfirmantem corpus Adami, nunc paſſionibus naturalibus, idque ante tranſgreſſionem, ſubiectum. Quod porro corpus illud non egens ullo tegumento incorruptibile & immortale ſine controverſia fuerit, luculentius etiam *Ioannes Chryſoſtomus* tradit. Nam concione decima quin-

(1) Non tantum quoad animum, quam Stoici invehere conabantur; ſed etiam quoad corpus. De apathia Stoicorum vide quae adnotamus inferius ad hanc eamdem Epiſtolam.

παραδείσῳ οὐδαμῶς συνείχοντο οἱ πρωτόπλαστοι· ἀλλὰ δι' ὅλου κτισθέντες ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι οὐδὲ τῆς τῶν ἱματίων ἐδέοντο περιβολῆς. εἴπερ οὖν ἀγάπητε δι' ὅλου Ἀδὰμ ἄφθαρτος ἐκτίσθη καὶ ἀθάνατος, πῶς ἐκεῖνοι μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγουσι; δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἀθάνατος ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, τοῦ μεγαλοδώρου τηνικαῦτα χαρισαμένου τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. καὶ πείθου τῷ χρυσοῤῥήμονι κἀνταῦθα Ἰωάννῃ λέγοντι· μηδὲν εἰσηνέγκων εἰς τὸν βίον ὁ ἄνθρωπος, ἀθανασίαν αὐτίκα ἐδέξατο, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐν παραδείσῳ ἀπόλαυσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς θείας εὑρέθη παρήκοος ἐντο-

το-

quinta in *Hexaemeron* inter cetera sic loquitur. *Naturae necessitatibus in Paradiso nequaquam constringebantur protoplasti, prorsus incorruptibiles, & immortales creati, neque vestimentorum amictu egebant.* Si igitur, dilecte, Adam prorsus incorruptibilis, & immortalis, est procreatus, quomodo illi medium inter immortalitatem, & mortalitatem, statuunt? Multis itaque demonstratum est hominem ab initio immortalem esse formatum, tunc ei immortalitatem donante Deo qui magna donare consuevit. Et fidem habe etiam hic *Ioanni Oris aurei* dicenti *Quum nihil intulisset in vitam homo, mox immortalitatem omnem-*

omnem-

τολῆς, ἀφερεῖται τὴν ἀθανασίαν. αὐτίκα καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γίνεται. ἐν ᾗ γὰρ ὥρᾳ φησὶ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ περὶ μὲν τούτου οὕτως· ὅτι δὲ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Κύριλλος, ἐν τῇ εἰς τὴν δη-

omnemque aliam in Paradiso voluptatem accepit. Sed ubi divino mandato inobediens factus est, illico immortalitate spoliatus, ex immortali mortalis est redditus. Quacumque enim hora comederitis, inquit, de arbore, morte moriemini. Ac de istis quidem ita (1) dictum

(1) Quaecumque hactenus *Glycas* disseruit, corpus Adami natura immortale, & corruptionis expers, fuisse nequaquam ostendunt, sed vi & virtute arboris vitae, quae immortalitatem illi, ut ita dicam, suppeditabat, ut praeclariter docent *Augustinus* locis supra laudatis, & *Auctor Quaest.* V. *&* N.T. *Quaest.* XIX. ubi ita infit. *Quandiu enim creatoris lege duravit, dignus fuit edere de arbore vitae ut mori non posset. Nec enim corpus tale erat, quod dissolvi impossibile videretur. Sed gustus arboris vitae corruptionem corporis inhibebat. Denique etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, si modo permissum illi esset edere de arbore vitae. Nam quomodo immortale corpus habebat, quod cibo substentabatur, &c.* Et hos sequitur *Thomas* I. I. *Q.* XCVII. *Art.* III. *Pseudo-Abdias* Lib. VII. in aliam causam reiicit Adami immmortalitatem; de Paradiso enim agens ait: *Non labor fatigationibus subiacet, non infirmitas aliqua sanitati succedit: tristitia, & fletus, & mors ibi penitus locum non habent.*

δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτω εἰπών. ἐπεποίητο μὲν ἀπὸ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ, ἄμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν. ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγός. ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ παριςῶν ἔλεγε· πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν αὐτῷ ἐχαρίσατο. πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θειότατος Βαρλαὰμ οὕτω πρὸς Ἰωάσαφ ἔλεγε· τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας βα-

ctum esto. Fuisse autem incorruptibile, & immortale corpus illud, docuit etiam beatus *Cyrillus*, in oratione de fabricatione hominis, ubi ad verbum sic est. *Creatum est quidem corpus Adami e terra, a corruptione autem, & morte, invictum. Auctor enim, & suppeditator vitae, illi vitam inseverat.* Quin & Magnus *Basilius*. *Quum finxisset hominem Deus*, inquit, *aeternae vitae fruitionem illi donavit.* Praeterea divinissimus (1) *Barlaam* sic ad

bent. Aureae enim, quae ibi sunt, blandiuntur potius quam perflant, & aeternitatem naribus inferunt. Nam sicut thymiamatis fumus excludit putores, ita nares ibi vitam expirant aeternam, quae non permittit hominem neque fatigationem incurrere, nec dolorem; sed semper aequalem, semper iuvenem, semper laetum, & semper immobilem, permanere.

(1) *Barlaamus* scilicet apud *Io. Damascenum:* nam is Historiae illius, quae *Iosaphati, & Barlaami* inscribitur,

βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο παρίστησι διεξιὼν οὑτωσὶ κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον εἰκοστῇ πρώτῃ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ· δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. ἐπὶ γὰρ τοῦτο καὶ ἔλεγε. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον ἄρχοντα πάντων τῶν ἐπιγείων· καὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον ὑποφαίνει τὸ κατ' εἰκόνα, ἀλλ' ἢ τὸν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δεσποτείας λόγον. ὥσ-

ad Iosaphat. *Primum hominem Deus potestate arbitrii sui, & immortalitate bonoratum, regem omnium terrenorum declaravit.* Idem *Ioannes Chrysostomus*, sic ad verbum differens concione vigesima prima in Hexaemeron. (1) *Fabricatum a se hominem Deus omnium, quae sub aspectum cadunt, principatum habere voluit. Propter boc enim dixit, faciamus hominem ad imaginem nostram. Faciamus hominem principem terrenorum universorum. Etenim nihil aliud illud secundum imaginem, nisi prin-*

tur, auctor esse perhibetur. Consulendus *Caveus*, *Oudinus*. *Labbeus* tamen scribit in MSS. Codicibus *Ioanni* cuidam *Sinaitae* eam vindicari, ut superius etiam *pag.* 4. observavimus.

(1) Haec eadem refert ex *Chrysostomo* noster *Glycas Part.* I. *Annalium*.

ὥσπερ γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶντε ὁρατῶν, τῶντε ἀοράτων δημιουργὸς ἁπάντων ὑπάρχων· οὕτω καὶ τὸ ζῶον τοῦτο τὸ λογικὸν δημιουργήσας ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν

principatum, (1) *& dominationem significat. Sicut enim universitatis Dominus in omnia imperium obtinet, adspectabilia, & inadspectabilia, ut omnium conditor: sic quum animal hoc mente, & consilio praeditum, condidis-*

(1) *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. adversus Anthropomorphitas Cap.* V. οὐχ ἀπίθανόν γε καὶ κατὰ τὸ ἀρχικὸν ἐνεῖναι λέγειν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ὁμοίωσιν τὴν πρὸς θεόν. δέδωται γὰρ αὐτῷ τὸ ἀρχειν ἁπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. *Neque vero dissentaneum veritati fuerit dicere, etiam ratione principatus homini similitudinem cum Deo inesse. Datum enim illi est imperium in omnia, quae in terra sunt.* Theodoretus *Interrogat.* XX. *in Genesin: Nonnulli dixerunt, ad imaginem Dei creatum esse hominem, secundum facultatem dominandi, argumento clarissimo usi, ex eo quod creator subiunxit: Et dominetur piscibus maris, & volatilibus coeli, & bestiis, & universae terrae, & omnibus reptilibus repentibus super terram. Quemadmodum enim ipse omnium tenet imperium: ita dedit homini dominium animalium irrationalium.* In hac sententia fuere ipse *Theodoretus in Cap.* I. *Epist.* I. *ad Corinthios; Isidorus Pelusiota Lib.* III. *Epist.* XCV. *Ioannes Chrysostomus Homil.* X. *in Genes. & Diodorus Tarsensis apud Theodoretum.* Nec ab ea abhorrere videtur *Augustinus Lib.* I. *De Genesi contra Manichaeos Cap.* XVII.

τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν· διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο. βουληθεὶς αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. ἀλλὰ μὴ ἀπίστει τοῖς λεγομένοις· εἴγε καὶ ὁ Σολομὼν αὐτὸ τοῦτο παρίστησι λέγων. ἐπ᾽ ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ· καὶ εἶχε μὲν ἂν οὕτω τὰ κατ᾽ αὐτὸν διηνεκές· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διὰ ῥαθυμίαν ὤλισθε καὶ παρέβη τὴν δωθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν, οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τέλεον αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς αὐτὸν ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς. Εὔδηλον

οὖν

diſſet, id omnibus quae oculis ſentiuntur praeeſſe voluit. Quare & animae eſſentiam illi donavit, quo duraret aevo ſempiterno. Tu noli dictis diffidere; *Si* quidem & *Salomon* hoc ipſum indicat. *In incorruptione*, inquit, *Deus hominem creavit, & ſecundum imaginem aeternitatis ipſius.* Et eſſet quidem ita ſempiternus; ſed quia per ſocordiam lapſus eſt, & praeſcriptum ſibi mandatum violavit, nec ſic quidem omnino ab eo ſe removit; ſed immortalitate quidem exutum, & morte damnatum, in eodem ferme imperio reliquit. (1) Planum eſt i-

H gi-

(1) *Iſidorus* Peluſiota *Epiſt.* XCV. *Lib.* III. Adami imperium docet poſt peccatum mutilatum quidem fuiſſe, non vero ablatum omnino. Καὶ πάσης μὲν

οὐχ

οὖν, ὅτι πρὸ τῆς βρώσεως ἀθάνατος ὑπῆρχεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν

gitur, hominem antequam de vetito ligno vesceretur, a morte liberum fuisse; non enim

οὐκ ἐξεβλήθη, ἵνα μὴ ὅλως ἡ χάρις εὑρεθῇ, ἠκρωτηριάσθη δή. οὐ γὰρ δίκαιον ἦν τὸν ἡττηθέντα καὶ στεφανωθῆναι, ἀλλὰ τῷ φόβῳ τῶν θηρίων σωφρονισθῆναι. *Neque enim omni imperio est eiectus, ne irrita plane & cassa esset gratia, sed truncata. Neque enim aequum erat eum, qui victus esset, etiam coronari, sed metu ferarum castigari.* Sic *Glycas* noster *Part.* I. *Annalium.* Ἀλλὰ καὶ παραβάντα τὴν ἐντολὴν, οὐκ ἀπεστράφη τέλεον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι. διὰ γὰρ τοῦ πρόσοντος αὐτῷ λόγου καὶ τήμερον πάλιν κρατεῖ. εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγρίους ὁρῷς αὐθαδείᾳ χρωμένους ἐστὶν ὅτε καὶ ὁρμῶντας ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε· ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θείαν πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας ἐπιμεμνῆσθαι καὶ ἄκοντας, δι' ἣν δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὑποχείρια καταδικάσθημεν. *Quin etiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatus, sed immortalitate spoliatum, & ad mortem condemnatum, prope in eodem imperio reliquit. Nam homo per rationem, qua praeditus est, etiam hodie cuncta in potestate sua retinet. Quamquam enim feras agrestes nonnumquam pro lubitu suo videmus in hominem inruere: id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel inviti de peccato admoneamur, cuius caussa nobis hoc contigit supplicii, ut subiectos imperio nostro metuamus.* Haec eadem docet *Io. Chrysostomus Hom.* IX. *in Genes.*

Egre-

ἂν ἐν τάξει τιμωρίας, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ ἓξ καὶ δεκάτῃ φησὶν ὁμιλίᾳ, ἐπήγαγεν αὐτῷ μετὰ τὴν βρῶσιν τὸν θάνατον. ἀλλ᾽ ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μόνον ὁ θεὸς βασιλέα καταστῆσαι πάντων τῶν ὁρωμένων αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπηρτισμένην ἔδειξε τὴν ἀρχήν. ἤγαγε γὰρ τὰ ζῶα πάντα τηνικαῦτα πρὸς αὐτὸν καίτοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἀγνοῶν, καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῷ παριστάμενα σχή-

enim pro ſupplicio, ut *Chryſoſtomus* in decima ſexta homilia, docet, mortem ei poſt eſum inflixiſſet. Verum hoc loco advertendus eſt animus. Non ſolum omnium, quae adſpectu percipiuntur, regem eum conſtituere Deo placuit: ſed & opere ipſo imperium eius abſolutum plane demonſtravit. Omnia enim tunc animantia ad illum adduxit; tametſi quid futurum eſſet non ignoraret. Atque ita omnia ſer-

H 2 vo-

Egregie *Ambroſius Lib.* VI. *in Hexaemeron. Videbatur nihil Elephantis creatura habere robuſtius, nihil tam terribile vel procerum: nihil tam ferum, quam Leones, vel Tigrides ſunt: & haec ſerviunt homini, & naturam ſuam humana inſtitutione deponunt: obliviſcuntur, quod nata ſunt: induunt, quod iubentur. Quid multa? Docentur ut parvuli, ſerviunt ut infirmi, verberantur ut timidi, corriguntur ut ſubditi: in mores tranſeunt noſtros, quoniam motus proprios perdiderunt.*

σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπονυμίας ἐδέχοντο. οὕτω μὲν οὖν ἔφθασε διάγε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίας τιμήσας αὐτόν· εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρατροπὴν οὐκ ἦν ἀ-

vorum specie illi repraesentata, adpellationes ab eo susceperunt. Sic igitur per intelligentem animam(1) immortalitate eum honoravit. Quamquam enim, & futuram non multo post

(1) Non tantum quoad animam homo fuit immortalis, verum ipsa etiam anima, ante primi hominis peccatum, erat corporis immortalitatis effectrix, ut docet *Thomas* I. I. *Quaest.* XCVII. *Art.* I. Scribit enim: *Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem: sed inerat animae vis quaedam supernaturaliter divinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione praeservare, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset*. Quod docet etiam *Art.* III. At si vitae arbor immortalitatem corpori conferebat, quadam inspiratione salubritatis occulta, ut *Augustinus* ait, num ille animae vigor ex fructus gustu producebatur, ita ut ligni illius comestio signum esset coelestis virtutis animae a Deo adflatae ut corpori perpetuitatem impertiret? Certe *Bonaventura in* II. *Sentent. Dist.* XVII. ita scribit: *Ergo sicut sacramenta nostra non creant gratiam, sed divina virtus ipsis adsistens, in eorum legitima perceptione, gratiam infundit; sic fructus eius arboris non dabat immortalitatem, sed divina virtus, quum fructus ille comedebatur, immortalitatem homini largiebatur*. Sed de his alii viderint; & consulendum superius *pag.* 109.

ἀγνοῶν. ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνης οὐ θέλει προγνώσεως τὴν ἑαυτοῦ βουλὴν ἐπ' αὐτοῦ θεοπρεπῶς ἐκπληροῖ καὶ ψυχῆς αὐτοῦ καθὰ δὴ καὶ προείρηται μεταδίδωσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές· εἴπερ οὖν ὁσιώτατε ἄνερ ἐν ἀθανασίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε, καθὰ δὴ προείρηται, σφάλλουσιν προφανῶς ἐκεῖνοι λοιπὸν, ὅσοι καὶ θνητότητα τῇ ἀθανασίᾳ ἐκείνου παραμιγνύουσιν. οὐ μικρῶς γὰρ ἐντεῦθεν ἀμβλύνουσί τε καὶ ὑποτέμνουσι τὴν δωθεῖσαν ἐν ἀρχῇ παρὰ θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τιμήν. ἐφ' ᾧ καὶ θνητότητα τοῦ ἀθανάτῳ παραμιγνύειν αὐτοὺς ὅλως οὐκ ἔπρεπεν· εἴγε τοῦ χρυσορρήμονος Ἰωάννου τέως ἤκουσαν, οὐ-

post praevaricationem ipsius praenosset, tamen ex sola praescientia eum damnare nolens, suam voluntatem in eo, ut Deo dignum fuit, explevit, & anima ipsum, ut iam dictum est, impertivit per quam in perpetuum immmortalis esset. Si ergo immortalitate hominem cohonestavit, manifesto in errore versantur, quicunque mortalitatem illius immortalitati admiscent. Non parum enim hinc honorem homini a Deo in principio collatum obscurant, & imminuunt. Vnde & mortalitatem cum immortali confundere prorsus non decebat: siquidem *Ioannem Chrysostomum* prius dicentem audi-

οὕτω λέγοντος. ὥσπερ τις χρυσοῦς ἀνδριὰς ἀπὸ χωνευτηρίου προελθὼν ἄρτι καὶ λαμπρῶς ἀποστίλβων· οὕτως ἐκεῖνο τὸ σῶμα φθορᾶς ἁπάσης ἀπήλλακτο· διὸ δὴ καὶ θνητότητα τῷ ἀθανάτῳ παραμιγνύειν οὐκ ἔπρεπεν· εἴγε καὶ παραδείγματι τοιούτῳ οὕτω καὶ μᾶλλον ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν ἐχρήσατο. δέδεικται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ σῶμα ἐκεῖνο θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἦν, ὥσπερ προελθὼν ἄρτι χρυσοῦς ἀνδριὰς καὶ λαμπρῶς ἀποστίλβων, ῥύπου παντὸς ὑπέρτερος ἐξ ἀνάγκης εἶναι ὅτι οὕτως ὁμολογεῖται καὶ πιστεύεται· ἄφθαρτος μὲν οὖν ἀπὸ θεοῦ παρήχθη κατ᾽ ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. εἰ δὲ καὶ θανάτῳ κατεδίκασεν αὐτὸν

ὕστε-

verunt: *Sicut aurea statua, modo de conflatorio educta, & clare fulgens; sic illius corpus ab omni corruptione liberum erat.* Quare & mortalitatem cum immortali coniungere fas non erat: quandoquidem *Aurea lingua* exemplo hoc potissimum usa est. Declarat quippe hinc corpus eius morte, & corruptione, fuisse maius: ut prodeuntem modo statuam, & clare fulgentem, omni labe vacare necessario confitendum, & credendum est. Incorruptibilis igitur, & immortalis in principio homo; quem etsi postea morte damnavit, tamen non diu sine consolatione reliquit. Audi quid de hoc scribit ma-

gnus

ὕστερον· ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπαραμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. Καὶ ἄκουε τί περὶ τούτου φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ. θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοὴν, κολύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεὸς, ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι. ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντες· ὅτι τὴν ἀπαφθάρτησιν ἡμῶν καὶ πολυζωΐαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν ἐναργῶς παριστᾶ.

gnus *Athanasius*, sermone *De Adsumptione*. *Mors quidem ingressa est per inobedientiam. Tamen laxans minarum vigorem Deus statim spem immortalitatis humano generi praebet, & Enoch* (1) *de medio rapit, & hinc mortalem naturam terminos immortalitatis suscipere docet*. Haec etiam discipuli Christi confirmantes aiunt, incorruptionem, & diuturnitatẽ vitae nostrae exemplis Enoch, & Eliae, evidenter stabiliri. Per translationem enim ipsorum spem immortalitatis, mortali huic naturae mirabiliter admodum ingeneravit. Et idcirco

(1) De raptu, & translatione Enochi, & Eliae, vide quae disputat doctissimus *Nat. Alexander Hist. Vet. Test. Tom.* I. *Aet.* I. *Dissert.* V. *Prop.* I. & *Tom.* II. *Aet.* V. *Dissert.* VI.

στᾶ. διὰ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτῶν ἀθανασίας ἐλπίδα τῇ θνητῇ ταύτῃ φύσει καὶ πάνυ θαυμασίως ἐνέσπειρε. καὶ τούτου χάριν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἔλεγεν, ὅτι καὶ τὸν Ἠλίαν ἁρπάζει, καὶ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρει ἀφέντα κάτω τὸν θάνατον. οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης οὕτω πρὸς αὐτὸν εὕρηται λέγων. τὸ ἐξάραν ἅρμα σε τὸ πυρίπνοον χάριν σοι τῶν θαυμάτων παρέσχεν, Ἠλία θεσβῆτα, ἀφθαρτίσαν σε τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον ἕως ἂν κηρύξῃς τὴν τῶν πάντων συντέλειαν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὴ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν, ὅτι τὴν ἀφθαρσίαν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω

καὶ

eo magnus *Athanasius* dixit, Eliam rapi, & velut in coelum subvehi, mortem infra relinquentem. Damascenus praeterea *Ioannes* sic eum adfatur: *Currus in sublime te tollens igneus gratiam miraculorum tibi dedit, Elia Thesbita, incorruptum te faciens, ut non videas mortem donec praedicaveris omnium consummationem*. Et hi quidem sic. *Ioannes* autem illud *Os aureum*, hanc incorruptionem primum illum hominem habuisse, illustrius docet; cuius verba recitabo. *Placuit Enoch, & transfertur: Vide Domini bonitatem. Quum enim invenisset virum virtutis officia præstantem, non eum privavit di-*

gni-

κατὰ λέξιν εἰπών. εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ καὶ μετατίθεται. καὶ ὅρα δεσπότου ἀγαθότητα. εὑρὼν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας, ἣν τῷ προτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβά-

gnitate, qua protoplastum ante mandati transgressionem cumulaverat. (1) Quae porro illa dignitas, quam primo homini principio Deus donavit? incorruptibilem, immortalem, exitii expertem esse, ut liquido

(1) Haec eadem docet etiam ὁ πάνυ *Augustinus Lib.* I. *De Peccatorum meritis, & remissione Cap.* III. adfirmans Enochum, & Eliam, non aliter adhuc vivos permanere, quam primus homo, & eius posteri, si minus ille peccasset, immortales futuri erant. *Si enim Deus*, inquit, *Israelitarum vestimentis, & calceamentis praestitit quod per tot annos non sunt obtrita; quid mirum si obedienti homini eiusdem potentia praestaretur, ut animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quemdam statum, quo sine defectu esset annorum, tempore quo Deus vellet, a mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus? Sicut enim haec ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse ut vulneretur: sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse ut moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali, atque mortali, etiam illis, qui sine morte hinc translati sunt, fuisse concessam.* Neque *enim Enoch, & Elias, per tam longam aetatem senectute marcuerunt, nec tamen eos credo iam in illam spiritalem qualitatem corporis commutatos, qualis in resurrectione promittitur, &c.*

βάσεως τῆς ἐντολῆς· ἀλλὰ γάρ τις ἡ ἀξία ἣν ἐχαρίσατο τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς, τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνόλεθρον, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἀριδηλότερον ἔδειξε· ἣν δὴ ἀξίαν ἔλαβε μὲν ὁ Ἀδὰμ, ἀφηρέθη δὲ ὅμως αὐτὴν, ἐπειδὴ παρέβη τὴν ἐντολὴν, ἐπειδὴ κακοβούλως ἥψατο τοῦ φυτοῦ. ἀμέλει καὶ ἵνα μὴ παντελῶς ἀπογνῶμεν, ὡς οὐκέτι τὴν ἀθανασίαν ἐκείνην ἀποληψόμενοι, μετατίθησι τὸν Ἐνὼχ, ἀφθαρσίας τε αὐτὸν ἀξιοῖ, καὶ οὕτω ζῆν εἰς αἰῶνας παρασκευάζει, διδάσκων

do. oſtenſum eſt. Quam dignitatem accepit quidem Adamus, perdidit tamen ſimul ac mandatum neglexit, perverſoque conſilio arborem tetigit. Itaque ut non penitus deſperemus, quaſi immortalitatem illam numquam recuperaturi, trãsfert Enoch, & immortalitate eum dignatur, perque multa ſaecula vitam ei producit: hinc ſignificans (1) mortalem naturam noſtram terminos immortalitatis illius expectare, qua per tranſgreſſionem Adamus excidit. Quod ſi haec ita ſunt, quid plu-

(1) Enochi, & Eliae, tranſlationem futurae eſſe reſurrectionis imaginem, & argumentum, docent *Tertullianus De Reſurrectione carnis*, *Auguſtinus Lib.* XV. *De Civ. Dei Cap.* XIX. *Paulinus Poem.* V. *Theodoretus Interrogatione* XLV. *in Geneſin*, *Thomas in Cap.* II. *Epiſtolae ad Ebraeos*.

σκων ἐκ τούτου τὴν θνητὴν φύσιν ἡμῶν; ὅρους ἀθανασίας ἐκείνης ἐκδέχεσθαι, ἧς ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀπαφθαρτησιν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχεσθαι τὴν φύσιν ἐδί-

plura attinet dicere? Si enim primus ille homo hanc incorruptionem habuit, quam expectare Deus mortalem naturam docuit, Enoch transferendo, adparet plane, talem a Deo hominem ab initio conditum, qualem (1) ex mortuis resur-

(1) Fallitur profecto *Glycas*, & procul a vera ratione recedit, si doctissimis Theologis fides, ut quidem videtur, habenda est. Vnus prae cunctis loquatur magnus *Augustinus*. Hic *Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. ita de corpore Sanctorum in ultima resurrectione restituto agens infit. *Non solum enim non erit tale, quale nunc est in quavis optima valetudine; sed nec tale quidem, quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritualia, sed adhuc animalia corpora terrena gestantes.* Capite autem XXIII. scribit: *Primus autem homo de terra terrenus in animam viventem factus est, non in spiritum vivificantem: quod ei per obedientiae meritum servabatur. Ideo corpus eius, quod cibo ac potu egebat, ne fame adficeretur, ac siti, & non immortalitate illa absoluta, atque indissolubili, sed ligno vitae a mortis necessitate prohibebatur, atque in iuventutis flore retinebatur, non spi-*

ἐδίδασκε μετατεθεὶς ὁ Ἐνὼχ, φαίνεται παντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ὁποῖον ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φά-
σκει-

surrecturum divina praedicant oracula . Ne igitur haesita. Cogita tecum, quod etiam divinus *Anastasius* Sinaita, in oratione *De Resurrectione* de *spirituale, sed animale fuisse non dubium est, nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei praedicentis, minantisque, sententiam delinquendo conruisset.* Et ex intervallo: *In corpore ergo animali primum hominem factum, ut Apostolus loquitur. Volens enim ab spirituali, quod in resurrectione futurum est, hoc, quod nunc est, animale discernere, Seminatur, inquit, in corruptione, surget incorruptibile; Seminatur in contumelia, surget in gloria; Seminatur in infirmitate, surget in virtute; Seminatur corpus animale, surget spirituale. Deinde ut hoc probaret, si est, inquit, corpus animale, est & spirituale. Et ut quid esset corpus animale ostenderet, sic, inquit, scriptum est, Factus est primus homo in animam viventem. Isto igitur modo voluit ostendere quid sit corpus animale, &c.* Et mox: *Prius est enim animale corpus quale habuit primus Adam, quamvis non moriturum nisi peccasset, &c. Postea vero spirituale quale iam praecessit in Christo tamquam in capite nostro, sequuturum est autem in membris eius ultima resurrectione mortuorum. Adiungit deinde Apostolus duorum istorum hominum evidentissimam differentiam dicens: Primus homo de terra terrenus; secundus homo de coelo coelestis.* Hinc corrigendus *Glycas* etiam in insequentibus litteris, in quibus talia habet ad fastidium. Consulenda quoque superius adnotata *pag* 101. 109. & 116.

σκουσι λόγια· μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Σιναίτης Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τούτου λόγον ἀριδηλότερόν σοι ποιεῖται καὶ οὕτω φησί. τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγείρεται τὸ σῶμα τὸ πεσὸν, ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλλόμενον ἅπαν ὅπερ ἔφθασε δι' αὐτὴν ἁμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ. πρόσεχε οὖν. εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγείγερται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς· τὸ γὰρ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο τότε σῶμα θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἐγερθῆναι ὁμολογεῖται, καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτω λέγων. δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν,

de his clarissime posuit in hunc modum.(1) *Tale e mortuis excitatur corpus exanime, quale erat a principio, reiectis omnibus, quae illi propter peccatum contigerant*. Attende igitur. Si tale resurgit, quale a principio erat: resurgens autem, tunc corpus certum est morte, & corruptione superius resurrecturum, id quod maximus ille *Paulus* testatur, *Oportet*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem:* manifestum fit & corpus illud, primum videlicet a Deo creatum, vere immortale fuisse, & incorruptibile, quod toties iam di-

(1) *Anastasii* Sinaitae sermones tres *De Resurrectione* MSS. Graece adservantur in celebri Bibliotheca Laurentiana.

σίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ σῶμα ἐκεῖνο, λέγω δὲ τὸ πρώτως ὑπὸ θεοῦ ποιηθὲν, ἀθάνατον ἀληθῶς ὑπῆρχε καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. αὐτὸ τοῦτο παρίστησι καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον εὕρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ θεῖον ῥητὸν ἐπεξηγούμενος τὸ διαλαμβάνον οὕτως ἐν λέξεσι. τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον. καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον. λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ θεοῦ πεποιημένος ὁ ἄνθρωπος οὐχ ὁ νῦν ἐστι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἤγουν τρεπτὸς καὶ φθαρτὸς τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ ποιηθήσεται ὕστερον, ἄτρεπτος δηλονότι καὶ ἄφθαρ-

diximus. Id ipſum quoque docet Nyſſae Epiſcopus Sanctus *Gregorius*, praeſertim ubi divinum Eccleſiaſtae dictum exponit, nempe iſtuc. *Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quid quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt.* Ait enim manu Dei factum hominem, non eſſe, qui nunc eſt propter peccatum, ſive mutabilem, & corruptibilem. Si igitur, *in incorruptione Deus hominem fecit ſecundum imaginem, aeternitatis ſuae*; ut *Salomon* ait: ſi in eo declaravit ſtudium erga illum ſuum, quod animam ratione praeditam illi immiſit, ut eſſet etiam immortalis iugiter, ſicut *Chryſoſtomus* inquit: ſi igitur aeter-

nae

ϑαρτος. εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ᾽ ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ κατά φησι Σολομῶν. εἴπερ ἔδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μεταδοὺς αὐτῷ ψυχῆς νοερᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκὲς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησιν. εἴπερ οὖν αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἀνθρώπῳ κατ᾽ ἀρχὰς ὁ Θεὸς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις τοῦ Ἀδὰμ ἄφθαρτος ἦν ὡς ὁ Σιναίτης φησὶ Θεῖος Ἀναςάσιος. εἴπερ οὖν σῶμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κατ᾽ ἀρχὰς ὁ Θεὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνόλεθρον ὡς ὁ Θεῖος Ἀνδρέας εὕρηται λέγων. εἴπερ οὖν αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον

nae vitae fruitionem donavit ab initio homini Deus, ut ait magnus *Basilius*: si igitur prima creatio Adami incorruptibilis erat, ut divinus *Anastasius* Sinaita scribit: si igitur dignitatem dedit principio homini Deus, nempe exitii expertem esse, ut Sanctum *Andream* Cretensem dixisse patet: si igitur libertate voluntatis, & immortalitate quum decorasset hominem Deus, regem omnium terrenorum instituit, ut Beatus *Barlaam* dixit: quomodo adhuc mortalem a Deo productum adseremus? prorsus impossibile opinor esse. Quidni? quando & Theologiae doctissimus *Gregorius* non finit de primo ho-

πον ὁ Θεὸς βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέςησε καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ. πῶς λοιπὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον καὶ θνητὸν ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν ἀνένδεκτον ὡς οἶμαι τοῦτο καὶ λίαν ἐςί. καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀνένδεκτον εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ ἐᾷ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι, παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος ἀνενδεὰ τὸν ἀπ' ἀρχῆς εἶνει εἰπὼν ἔδειξε προφανῶς ὅτι ςόλην ἀθανασίας ἀμφιεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. καὶ γὰρ καὶ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ ἐσχάτη τῶν σωμάτων ἔγερσις ἐπάνοδος εἶναι ἐλέγετο

προσ

homine talia cogitando concipere. Nullius enim tegumenti, & munimenti indigum primum hominem, quum adfirmasset, stola immortalitatis vestitum esse, qui primus a Deo est fabricatus, haud obscure admonet. Etenim si secus esset, extrema illa corporum resurrectio ad veterem illam, & primam vitam reversio esse non diceretur. (1)

Hactenus Iac. Pontani interpretatio, cetera Io. Lamius edidit, & Latine vertit.

Et fidem habe in praesentia magno *Paulo* dicenti: *Seminatur in corruptione; resurgit in incorruptione*,

(1) Vide inferius *Epist.* III.

πρόσγε τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην διαγογήν. καὶ πείθου κἀνταῦθα τῷ μεγάλῳ Παύλῳ λέγοντι. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἣν ἐχαρίσατο αὖθις ὁ κύριος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει διάγε τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ παραδόξου ἐγέρσεως. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ θείᾳ βίβλῳ ᾗ τὸ ὄνομα Ὁδηγός· ἐν ἀρχῇ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος ὑπὸ θεοῦ γεγονὼς ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἁμαρτίας γέγονε φθαρτὸς καὶ θνητὸς καὶ ὑλικὸς καὶ ῥευστός. ἀμέ-

ne, (1) quam iterum humanae naturae per admirabilem suam a mortuis resurrectionem elargitus est Dominus. Audi quoque quid adserat *Anastasius* ille divinus in suo divino libro, quem *Viae Ducem* (2) inscripsit. *Principio*, inquit, *immortalis, & corruptioni minime obnoxius a Deo factus est homo; per peccatum vero corruptioni obnoxius, & mortalis, & materiatus, & fluxus, evasit. Itaque quum eius Deus misertus esset, & ideo hominem induisset, haud indignum putavit natu-*

(1) Vide inferius *Epist.* V. & VI.

(2) Liber qui ὁ'δηγὸς seu *Dux viae* inscribitur, non est foetus senioris *Anastasii* Sinaitae, sed iunioris cuiusdam, qui floruit initio XI. Saeculi, ipse etiam Patriarcha Antiochenus, de quo egimus superius *pag.* 81. ut scribit *Cas. Oudinus De Scriptor. Ecclesiast.* Alii tamen, aliter censent.

μέλει κατοικτείρας αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, πεῖναν λέγω, καὶ δίψαν, κόπον, ὕπνον, ἱδρῶτα καὶ ὅσα ἄλλα μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσήλθεσαν, οὐκ ἀπηξίωσεν ἀναδέξασθαι· τίνος ἕνεκεν; ἵνα ταῦτα πάντα τῷ πυρὶ τῆς θεότητος ἀναχωνεύσας ἐκκαθάρῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀποκαταστήσῃ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀρευσίας καὶ ἀθανασίας ἀξίωμα. διὸ δὴ καὶ σαρκούμενος οὐκ ηὐδόκησε τὸ σῶμα φορῆσαι τοῦ πρώτου Ἀδάμ· ἐκεῖνο γὰρ ἄφθαρτον ὂν, ὡς ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνὴρ, ἰατρείας οὐκ ἔχρῃζε. διὸ δὴ τὸ νοσῆσαν ἀνέλαβε καὶ παρατραπέν μου σαρκίον, ἵνα θεραπεύ-

turales illos, & inreprehensos adfectus, famem, inquam, & sitim, laborem, somnum, sudorem, & quaecumque alia post praevaricationem humanae vitae contigerunt, suscipere. Qua de causa? Vt quum omnia haec iterum Divinitatis igne conflasset, hominem purgaret, & in antiquam incorruptionis, & minime fluxae conditionis, & immortalitatis, dignitatem restitueret. Porro hac de causa etiam, quum humanam carnem adsumsisset, Adami illius primi corpus ferre, illi haudquaquam adrisit. Illud enim corruptionis expers, iuxta divinum illum virum laudatum, medicinae non indigebat. Ideo vero aegrotan-

πεύσῃ αὐτὸ καὶ ἀπαλλάξῃ παθῶν οἷς ὑπέπεσε μετὰ ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἵνα ῥεύσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εὖ εἶναι διὰ κακίαν, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ θεῖος Γρηγόριος πρὸς αὐτὸ πάλιν ἐπαναγάγῃ διὰ σαρκώσεως· χρηματίζει τοίνυν ὡς εἴρηται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ποιεῖ τε πάντα καὶ πάσχει διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὅσα τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις διειλῆπται, τελευταῖον σαυρῷ προσηλοῦται, θανατοῦται, ταφῆς ἀξιοῦται κατὰ νόμον ἰουδαϊκόν. εἶτα τί γυμνὸς ἐκ τάφου ἐγείρεται καταλιπὼν ἐκεῖ τὰ ἐντάφια; τοῦτο δὲ πάντως ἐποίησε, δεῖξαι θέλων ὅτι τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα μετεστοιχειώθη πρός γε τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον, καὶ ὅτι τοι-

tantem, & ab integra conditione delapſam meam carnem adſumſit, ut illam curaret, & adfectibus incommodiſque liberaret, quibus poſt peccatum homo ſuccubuit, & ut nos per malitiam a beata vita delapſos, ut ille Theologus divinus *Gregorius* ait, ad eamdem illam felicitatem per noſtrae carnis ſuſceptionem iterum reduceret. Fuit igitur, ut dictum eſt, homo non ſecus ac nos; & ea omnia, quae ſacris Evangeliis continentur, propter noſtram ſalutem fecit, & perpeſſus eſt. Poſtremum in crucem actus eſt, mortuus, & ſecundum Iudaeorum conſuetudinem ſepultus. Deinde cur nudus e ſe-

τοιοῦτον ἐγένετο ὁποῖον ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἡνίκα δηλαδὴ γύμνον ὂν ἐπικαλύμματος οἵου δή τινος οὐκ ἦν ἐνδεὲς, ἐπειδὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν. οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν ἐπειδὴ φθορᾷ πρὸ τοῦ πάθους ὑπέκειτο σκέπης δὲ ἀνάγκης τῆς ἀπὸ τῶν ἀμφίων ἐδέετο. μετὰ δὲ τὸ πάθος καὶ τὴν ἔγερσιν ἄφθαρτον γεγονὸς οὐκέτι σκέπης οἵας δή τινος ἔχρηζε. μετεστοιχειώθη δὲ καὶ ἄφθαρτον ὡς εἴρηται γέγονε διὰ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ τοῦ λόγου θεότητος. ἵνα καὶ πα-

sepulcro resurrexit funebres ibidem vestes (1) relinquens? Isthuc quidem procul dubio fecit ut ostenderet suum sanctissimum corpus in illud corruptionis exsors, & immortale transformatum fuisse, & tale effectum, quale fuit (2) Adami corpus a principio: quum scilicet nudum exsistens alicuius integumenti non indigebat, utpote non exsors immortalitatis, quam divino munere acceperat. Ita quidem igitur, vir sanctissime, etiam Dominicum corpus quandoquidem ante passio-

(1) Vide inferius *Epist.* VI.

(2) Contraria, & bene quidem ac sapienter docet ὁ πάνυ *Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXIII. Multum enim interest inter corpus Christi resurgentis, & corpus Adami nondum delinquentis, ut late superius expedivimus *pag.* 101. 109. 116. 121., & inferius etiam observabimus.

πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀφθαρσίας ἐκεῖθεν μετάσχῃ· καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπανέλθῃ τῆς ἀθανασίας ἀξίωμα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ συντριβέντα διὰ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον ἀνακαινίσαι καὶ αὖθις ἤθελε καὶ ἀποκαταστῆσαι τοιοῦτον ὁποῖον ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς, τί ἄλλο λοιπὸν ἦν τὸ καταναγκάσαν αὐτὸν γενέσθαι καθ᾽ ἡμᾶς ἄνθρωπον, ποιῆσαί τε πάντα καὶ παθεῖν ὅσαπερ ὁ εὐαγγελικὸς ἐδίδαξε λόγος ἡμᾶς; οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ θεόλογος Γρηγόριος αὐτὸ τοῦτο παρίστησι διεξιὼν οὑτωσί. κεφαλαῖον ἓν τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ἡ ἐμὴ τελείωσις, καὶ ἀνάπλασις καὶ πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἐπάνοδος, εἴπερ

sionem corruptioni erat obnoxium, indumentorum tegminis necessario indigebat; post passionem vero, & resurrectionem, quum corruptionis expers evasisset, nullo amplius integumento opus habuit. Transmutatum enim est, & omni corruptione, ut diximus, expers evasit propter illam, quae in eo inerat, Verbi divinitatem; ut omnis etiam humana natura incorruptione inde participet, & ad antiquam immortalitatis dignitatem regrediatur. Etenim nisi ita res se habuisset; nisi contritum propter peccatum hominem renovare iterum, &, qualem ab initio fuerat, restituere voluisset;

εἴπερ οὖν ὁσιώτατε διὰ σαρκὸς ἐλήλυθε πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὅπως ἀναπλάσῃ συντριβέντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅπως αὐτὸν ἀνακαινίσῃ παλαιωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ὅπως αὐτὸν ἀναγάγῃ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα, τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο δηλαδὴ καὶ ἀνόλεθρον, ὡς ὁ λόγος ἄνω διείληφε, σφάλλουσι λοιπὸν οἱ δογματίζοντες οἴκοθεν ἕτερα καὶ μὴ τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα ὀρθοδόξῳ στοιχοῦντες φρονήματι. οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. εἴγε καὶ εἰς ἔτι τῷ ἰδίῳ παρασυρόμενοι λογισμῷ, πειθαρχεῖν ὅλως οὐ θέλουσι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ πνεύματος. ἄφες αὐτούς, εἴ γε καὶ εἰς ἔτι θνητὸν ἐκεῖνον ἡγοῦνται τὸν ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ· ἄφες αὐ-

set; quidnam aliud reliquum erat, quod illum hominem nobis similem fieri, & ea omnia facere & perpeti, quae nos Evangelica docuit historia, compelleret? Sine igitur illos. Vide enim Theologum etiam *Gregorium* isthuc ipsum ita disserentem adfirmare: *Unum Christi mysteriorum caput mea perfectio, & reformatio, & ad primum illum Adamum regressus:* Si igitur, Vir sanctissime, ad nos carne suscepta Deus accessit ut contritum hominem reformaret; & inveteratum ob peccatum renovaret, & ut illum ad pristinam dignitatem redigeret, illam immortalitatem videlicet, & exitii expertem condi-

αὐτοὺς, εἴγε καὶ ὁ μακάριος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐν εἰκοστῇ δευτέρᾳ τῶν αὐτοῦ κατηχήσεων ἄφθαρτον ὑπὸ Θεοῦ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσημαίνατο ἄνθρωπον, περὶ τοῦ κοινοῦ καὶ γὰρ ἀναγνωρισμοῦ τὸν λόγον ἐκεῖσε ποιούμενος, ἔφθασε καὶ τάδε κατὰ λέξιν εἰπεῖν· οἱ πρωτόπλαστοι καὶ ἄφθαρτοι ὄντες ἐν παραδείσῳ, ἀλλήλους ἐγνωρίζων· καὶ φθαρτοὶ δὲ γεγονότες μετὰ τὴν παράβασιν, γνωρίζειν ἀλλήλους οὐκ ἐκωλύοντο· εἰ καὶ τρόπῳ μὲν ἄλλῳ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἑτέρῳ δὲ μετὰ τὴν παράβασιν. οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. εἴγε καὶ εἰς ἔτι πρὸς οὕτω φανερὰν

ditionem, ut superius, differebamus; reliquum est ut toto coelo aberrent, qui diversa privatim sentiunt, neque Ecclesiae dogma orthodoxa cogitatione coniiciunt. Sine igitur illos, si & adhuc propriis ratiociniis abrepti, divini spiritus doctrinae adsentiri prorsus repugnant. Sine illos, si & adhuc mortalem illum hominem fuisse existimant, qui corruptioni minime obnoxius ad imaginem aeternitatis Dei creatus fuit. Sine illos, siquidem beatus etiam *Theodorus*(1) ille Studites in sua XXII. *Catechesi*, corruptionis expertem

(1) S. *Theodorus* Studita, Abbas, sub Leone Armenio, & Michaele Balbo, floruit, & vitae sanctimonia, multisque voluminibus scriptis, inlustris habetur.

φὰν ἀλήθειαν ἀντιφθέγγεσθαι θέλουσι. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ λόγου τὰ πράγματα πείθειν ἡμᾶς ἱκανὰ φθορᾶς ἁπάσης ἡγεῖσθαι ὑπέρτερον τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδάμ. εἰ γὰρ ὁ φθορᾷ ὑποκείμενος οὗτος ἄνθρωπος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος, ἄφθαρτος ἐκεῖθεν ἐγείρεται καὶ ἀθάνατος, καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω λέγων· σαλπίσει γάρ· ἡ σάλπιξ καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι· εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνος Ἀδὰμ τοιοῦτος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἄφθαρτος δηλαδὴ καὶ ἀθάνατος· καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἴ γε καὶ σπέρμα τῇ γῇ καταβαλλόμενον τοιοῦτον ἀναδίδοσθαι

εἰω-

tem primum hominem a Deo conditum fuisse significavit. Etenim de communi illa recognitione verba faciens ibidem, & isthaec ad verbum dicere potuit: *Protoplasti &, quum corruptionis expertes essent in Paradiso, se invicem cognoverunt, &, quum corruptioni obnoxii post praevaricationem evasissent, se invicem cognoscere non prohibebantur, etsi alio quidem modo ante transgressionem, alio vero post transgressionem.* Sine igitur illos, siquidem adhuc contra veritatem adeo manifestam obloqui non verentur. Et quid multis opus est verbis? Res quoque ipsa magis quam sermo persuadere nos potest ut primum illum A-

da-

εἴωθεν ὁποῖον ἄρα καὶ πρότερον ἔτυχεν εἶναι. εἴ τε γὰρ σίτου κόκκον εἴπῃς, εἴτε κριθῆς εἴτε σπέρμα οἷον δή ποτε ἕτερον, ἐκεῖσε πάντως ἐπανέρχεσθαι εἴωθεν ὅθεν δηλονότι ἐκπέπτωκεν. ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα: ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀποδεῖξαι θέλων ὅτι ἐξ ἀφθάρτου φθαρτοὶ γεγόναμεν, καὶ ὅτι ἀπὸ φθαρτοῦ πάλιν ἄφθαρτοι ἀνεστάμεθα, τῷ τοῦ κόκκου ὑποδείγματι καὶ μάλα προσφυῶς ἐχρήσατο πρὸς Ἀντίοχον οὕτως εἰπών. ὡς ἐπὶ τοῦ κόκκου στάχυν ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς, τοῦ δὲ στάχυος συντριβέντος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν ὁ κόκκος σπειρόμενος ἀναβλαστάνει στάχυν, οὕτως καὶ ἄνθρωπος ὑπὸ Θεοῦ γέγονεν ἄφθαρτος· εἶτα διὰ

damum quacumque corruptione ſuperiorem fuiſſe exiſtimemus. Si enim corruptioni ita obnoxius homo, terra obrutus & putrefactus, corruptionis inde expers immortaliſque reſurget, quod beatus *Paulus* confirmat ita dicens: *Clanget enim tuba, & corruptionis exſortes mortui reſurgent*: patet omnino illum etiam Adamum ante peccatum, huiuſmodi ab initio fuiſſe, corruptionis expertem videlicet, atque immortalem. Neque hac de cauſa obſtupeſcas. Siquidem & ſemen terrae commiſſum tale reddi ſolet, quale utique prius etiam fuerat. Sive enim tritici granum dixeris, ſive hordei, ſive quodcum-

διὰ τῆς παρακοῆς συνετρίβη καὶ φθορᾷ περιέπεσε· σπειρόμενος δὲ δι' αὐτοῦ θανάτου καὶ τῇ γῇ καταχωννύμενος ἀναβλαστάνει καὶ γίνεται ὥσπερ ἦν ἄφθαρτος ἀπ' ἀρχῆς· καὶ μή μοι λέγε, ὡς εἴγε τέως ἀθάνατος ἦν, πῶς ὑπέπεσε μετὰ ταῦτα φθορᾷ καὶ θνητότητι; ἄφες δὲ πῶς. Θεὸς ἦν ὁ εἰπών· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ σὺ λέγεις πῶς ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός; ἄφες τὸ πῶς. ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδὰμ λόγῳ αὐτοῦ τὴν

cumque aliud semen, inde prorsus resurgere consuevit, ubi ceciderat. At ne fabulam, quae dicuntur, putato. Vide enim & magnum *Athanasium*, quum demonstrare vellet ex corruptionis expertibus corruptioni nos obnoxios evasisse, & ex corruptioni obnoxiis corruptionis iterum expertes esse resurrecturos, grani exemplo; & valde quidem apte, usum fuisse; ita ad Antiochum (1) dicentem: *Quemadmodum ex grano ab initio Deus spicam* (2) *fecit, spica autem*

(1) Quaestiones ad Antiochum opus est ὑποβολιμαῖον. Vide *Bellarminum*, *Labbeum*, *Nat. Alexandrum*, *Caveum*, & *Montisfalconii* editionem Operum Athanasii, ubi hae Quaestiones primum editae sunt.

(2) Hac similitudine primum Apostolus usus est I. *Corinth.* XV. quae quidem aptissima, rem mira-

τὴν ἀπορίαν ἐπιλύσει σοι ταύτην οὕτω λέγων. παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἔφαγεν ἀφ᾽ οὗ παρηγγέλθη μὴ φαγεῖν, καὶ τούτου χάριν ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός. ἄφες τὸ πῶς. ἵνα μὴ ἐπὶ τῷδε τῷ θνητῷ σώματι πλείονι συχέθῃς ἀπορίᾳ, πῶς ἀναστήσεται, λέγων, ἀθάνατον ἐκ νεκρῶν, εἴγε φύ-

tem contrita granum exstitit; atque iterum ex grano sato spica germinat: ita etiam homo corruptioni minime obnoxius a Deo creatus est: deinde per inobedientiam contritus est; & corruptioni succubuit: satus vero per ipsam mortem, & terra obrutus, repullulat: &, ut ab initio erat, corruptionis expers e- va-

rabiliter inlustrat, ac comprobat. Hac eadem deinde omnes Patres, qui de Resurrectione disseruere, Christianum placitum confirmaverunt, & *Clemens* in primis *Epist. ad Corinthios* §. XXIV. *& seqq. Athenagoras De Resurrectione*, *Tertullianus De carnis Resurrectione*, *Hieronymus in Marcum*, *Rufinus in Symbolum*, *Chrysostomus Homil. De Resurrectione*, *Gregorius magnus Lib.* VI. *Moral. cap.* VI. *Ioannes Damascenus De Fide Orthodoxa Lib.* IV. Sed prae clara atque elegantia Q. *Septimii* verba, dignissima quae legantur, quibus naturam universam Resurrectionis praeconem exhibet libro laudato. At non mirum huiusmodi a Christianis Sapientibus disputari: mirandum magis a *Platone*, Ethnico homine, non multo aliter Socratem in *Phaedone*, & in *Politico*, differentem induci, dum vivos ex mortuis fieri comprobare pertendit.

φύσει θνητόν ἐστι καὶ φθαρτόν; ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων ἐπ' ἐκείνῳ πῶς ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός; ἐξ ἀνάγκης ἀπορήσειε καὶ ἐπὶ τούτῳ, πῶς ἀναστήσεται λέγων ἄφθαρτον εἴγε φθορᾶς ὑπάρχει καὶ θνητότητος μέτοχον; οὐκοῦν ἄφες αὐτούς· εἴγε καὶ μάλιστα τῷ οἰκείῳ παρασυρόμενοι λογισμῷ πρὸς ἴδιον ἐκλαμβάνουσι θέλημα. ἔλεγε Παῦλος ὁ μακάριος τὰ τῆς ἁγίας γραφῆς καλῶς οὖν, ὅτι ὁ ψυχικὸς οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. καὶ πρόσεχε εἰ βούλῃ, τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου. σωφρονίζων ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἵνα μὴ καὶ εἰς ἔτι φαντάζηται ὑπὲρ αὐτῶν, θνητὸν ἐξ ἀθανάτου, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται παραχρῆμα πεποίηκε. τὸ δ' ὅθεν αὐτῷ πρὸ τῆς ἁμαρ-

vadit. Nec mihi dixeris, si paulo ante erat immortalis, quomodo deinde in corruptionem, & mortalitatem, hic incidit? Abiice illud Quomodo. Deus fuit, qui dixit: *Quacumque die de planta illa comederitis, morte moriemini*. Et tu dicis: Quomodo immortalis mortalis evasit. Procul eiusmodi. Aureo eloquentiae flumine manans *Johannes* in suo *De Adami exsilio* sermone hanc tibi difficultatem dissolvet ita dicens: *Transgressus est praeceptum Adamus, & ex eo comedit, quod ne comederet illi mandatum fuerat, & eapropter immortalis mortalis effectus est.* Longe haec: ne circa istud mortale corpus

ἁμαρτίας ἀξίωμα. καὶ πάνυ δικαίως ἀφελόμενος ἐξ αὐτοῦ καὶ τοιοῦτον ἀποκαταστήσας αὐτὸν, ὁποῖος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ δῆλον ἐξ ὧν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔλεγε. γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· πρόσεχε οὖν, εἰ γὰρ καὶ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ κατά φησι Σολομῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐπελάθετο τοῦ ἀπηγορευμένου τε, κακόβουλος ἥψατο, καὶ θεὸς ἐκ τούτου γενέσθαι ἤλπισε τῇ τοῦ ὄφεως συμβουλῇ, ἀφῃρέθη τηνικαῦτα τὸ δοθὲν αὐτῷ τῆς ἀφθαρσίας ἀξίωμα, κατηνέχθητε καὶ αὖθις ἐκεῖσε ὅθεν ἀνελήφθη παρὰ θεοῦ. βούλῃ μαθεῖν; ἡ ἁγία σε διδάξει γραφὴ λέγουσα. καὶ ἔλαβε

pus maiori dubitatione tenearis, quomodo reſurget, dicens, a mortuis immortale, ſi natura mortale eſt, & corruptioni obnoxium? Qui enim in illo ſe ambiguum traducit; quomodo ſcilicet immortalis mortalis evaſit; dubitet quoque neceſſe eſt ſuper hoc, quomodo, inquiens, reſurget immortale, ſiquidem corruptionis & mortalitatis eſt particeps? Dimitte igitur illos, & maxime ſi propriis ratiociniis abrepti ſuo haec arbitratu interpretantur. Bene igitur beatus *Paulus* de ſancta Scriptura dicebat, *animalis*, videlicet, *non recipit ea, quae ſunt ſpiritus*. Et animum intende, ſodes, ad ea, quae

βε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεὸς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. ἐπεὶ γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε. γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπολεύσῃ. μάνθανε οὖν ὅτι τὸν ἀπὸ χοὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνον ἡ φθορὰ καὶ αὖθις ἐδέξατο εἰς γῆν ἀποστραφέντα κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν. ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάζειν οὐκ εὔλογον εἴπερ ἀθάνατος ὢν ὁ Ἀδὰμ θνητὸς ἐγεγόνει δι' αὐτὴν παράβασιν. ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ τὸν ἀπατεῶνα διάβολον ἀξιοπιστότερον ἡγήσατο τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἀπὸ χοὸς ἄφθαρτον κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. τούτου χάριν ἐξέπεσε τῆς δοθείσης αὐτῷ ἀφθαρσίας, ἵνα μὴ καὶ εἰς ἔτι αὐτὰ φαντάζηται. κατὰ γὰρ τοῦτο

καὶ

quae ex sermone consequuntur. Castigans Deus Adamum ne amplius de his cogitaret, mortalem ex immortali, quemadmodum superius dictum est, illum extemplo fecit, quum datam illi ante peccatum dignitatem, & omnino quidem iuste, ab eo abstulisset, & talem ipsum, qualis ab initio fuerat, reddidisset. Et id quidem liquet ex iis, quae illi ita dixit: *Terra es, & in terram abibis*. Attende igitur: si enim hominem corruptionis expertem ad suae aeternitatis imaginem, ut *Salomon* ait, Deus creavit: & quoniam eius, qui illum fecerat, oblitus, temere ac stulte, quod fuerat vetitum, adtigit,

&

καὶ ἤκουσε. γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἀπὸ φθαρτοῦ γέγονε κατὰ χάριν ἄφθαρτον διάγε τῆς ἐμπνευσθείσης αὐτῷ ζωτικῆς δυνάμεως, θαυμαστὸν πάντως οὐδὲν εἴγε καὶ ἐξ ἀφθάρτου φθαρτὸν ἐγεγόνει διὰ τὴν παράβασιν· μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἀπὸ χοὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἄφθαρτον, πολλῷ μᾶλλον ἠδύνατο καὶ ἐξ ἀφθάρτου ποιῆσαι φθαρτὸν ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν; καὶ μή μοι λέγε ὡς ἤδη φθορᾷ καὶ θνητότητι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος ὑπέπεσε, διὰ τί μὴ καὶ ἐκπεσόντες ἄγγελοι τὰ αὐτὰ τῷ πρωτοπλάστῳ πεπόνθασι. διὰ τί

μὴ

& Deus ob hoc ipſum ſerpentis conſilio circumventus fieri ſperavit, tunc data ei conditionis corruptioni minime obnoxiae dignitas ablata eſt, & eo iterum deductus eſt, unde principio a Deo ſumtus fuerat? Si vero, unde a Deo ſumtus fuerit, cognoſcere expetis, ſancta te Scriptura docebit ita dicens: *Et accepit pulverem de terra Deus, & hominem finxit.* Propterea enim hoc inſuper illi dixit: *Terra es, & in terram abibis.* Diſce igitur illum de pulvere, corruptionis expertem, ad Dei aeternitatis imaginem creatum, a corruptione iterum exceptum fuiſſe, quum iuxta divinam ſententiam eſset re-

vo-

μὴ κἀκεῖνοι φθαρτοὶ γεγόνασι καὶ θνητοὶ διὰ τὴν ἔκπτωσιν. ἄφες εἰ βούλῃ, τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν· ὁ γὰρ Ἀδὰμ ἐκεῖνος οὐχ ἁπλοῦς ἀλλὰ διπλοῦς ἐτύγχανε κατὰ φύσιν, ἁπότε ψυχῆς καὶ σώματος κεκτημένος τὴν σύνθεσιν. καὶ κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ταῖς ἀΰλοις ᾠκείωτο καὶ ἀοράτοις δυνάμεσι· κατὰ δὲ τὸ σῶμα τῷ ὑλικῷ τούτῳ κόσμῳ καὶ ὁρατῷ, ταύτῃ τοι καὶ τὴν θείαν παραβὰς ἐντολὴν θανάτῳ μὲν ὑπέπεσε κατάγε τὴν θείαν ἀπόφασιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἄμφω τὰ μέρη. κατὰ δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ παρὰ θεοῦ ληφθὲν ἀπὸ γῆς, οὕτω γὰρ ἤκουσε. γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἡ μέντοι ψυχή, θνητὴ μὲν οὐ γέγονε παραπλησίως τῷ σώματι ὅτι

μηδὲ

volutus in terram. Quamobrem admiratione percelli abſonum, ſi quum eſſet immortalis Adamus, mortalis per ipſam praevaricationem effectus eſt. Eo quod enim ſeductorem Diabolum fide digniorem, quam eum, qui illum corruptionis expertem ad ſuae aeternitatis imaginem de pulvere fecerat, exiſtimavit, hac de cauſa data illi minime corruptioni obnoxia conditione excidit, ne amplius haec cogitaret. Propterea enim, & illud audiit: *Terra es, & in terram abibis*. Sed quid prolixiori ſermone opus eſt? Si enim ab ipſo initio corpus Adami ex corruptioni obnoxio, per adflatam ipſi vitalem vir-

tu-

μηδὲ τὴν γένεσιν ἀπὸ γῆς ἔσχηκε, πάθεσι δὲ μυρίοις ὑπέπεσε καθὰ δὴ καὶ χρυσορρήμονι περὶ τούτου δοκεῖ. τίνα δὲ ταῦτα; λήθη, ἄγνοια, λῦπαι, φροντίδες, ἀθυμίαι, μέριμναι, καὶ ὅσα ταῦτα. ὅθεν ἀμφιβάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ ἔπρεπε. φαίνεται γὰρ ὡς εἴγε καὶ ἡ τῶν ἐκπεσόντων ἀγγέλων πληθὺς σύνθετος ἦν, ἀπότε σώματος καὶ πνεύματος, κεκτημένη τὴν σύνθεσιν, τὰ αὐτὰ τῷ πρωτοπλάστῳ πέπονθεν ἄν. μὴ λέγε λοιπὸν ὡς εἴπερ ἀθάνατος ἦν ὁ Ἀδὰμ, πῶς ἐγεγόνει θνητὸς, πῶς ἐγεγόνει φθαρτός; ἄφες τὸ πῶς· ὅπου θεὸς, ἐκεῖσε χώραν οὐκ ἔχει τὸ πῶς. ἔπλασε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πάντων κα-

tutem, Dei beneficio corruptionis expers evasit; nihil profecto mirandum si etiam ex corruptionis experte, per praevaricationem corruptioni succubuit. Ne igitur amplius dubita. Si enim a principio Deus fecit de pulvere hominem corruptionis expertem, multo magis potuit ex corruptionis experte, corruptioni obnoxium efficere, ut iam praevertentes ediximus. Nec mihi dixeris: si corruptioni iam & mortalitati per peccatum Adamus ille succubit, qua de causa Angeli etiã, qui ceciderunt, eadem ac protoplastus perpessi non sunt? Cur non illi etiam corruptioni obnoxii, & mortales per illam

κατέστησε, διηνεκῆ δέδωκε τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ καθάπερ ἄνω διείληπται, καὶ εἶχε μὲν εἰς αἰῶνας τὰ κατ' αὐτὸν οὕτω, ὅτι καὶ ἀμεταμελήματα τὰ θεῖα χαρίσματα. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ὁ θεὸς ἑώρακε ὀλι-

ruinam effecti sunt? Apage si lubet, huiusmodi nihil eloquere. Ille enim Adamus non simplex, sed duplex erat secundum naturam, ex anima, & corpore constans. Et secundum animam quidem (1) inma-

(1) Angelos, Daemonasque, incorporeos esse censet quoque *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. advers. Anthropomorphitas Cap.* XVII. & *Nemesius*, qui laudatur etiam a *Glyca* nostro *Part.* I. *Annal.* aliique. Ceterum veteres Patres ferme omnes corporeos esse Angelos arbitrati sunt, ut *Irenaeus*, *Iustinus Martyr*, *Tatianus*, *Athenagoras*, *Clemens Alexandrinus*, *Methodius*, *Eusebius Caesariensis*, *Athanasius*, *Basilius Magnus*, *Caesarius Gregorii Nazianzeni frater*, *Ioannes Thessalonicensis*, quibus addere iuvat Iudaeum Historicum *Iosephum*, & Christianum Philosophum *Michaelem Psellum*. Inter Latinos vero in hac sententia fuere, *Caecilius Cyprianus*, *Lactantius*, *Hieronymus*, *Augustinus*, *Severus Sulpitius*, *Claudianus Mamertus*, *Gregorius Magnus*, *Bernardus Abbas*, *Thomas Caietanus*, *Io. Bodinus*, quibus recte adiunxeris *Tertullianum*, *Hilarium*, *Ioannem Cassianum*, *Faustum Regiensem*, *Gennadium*, *Paschasium Diaconum*, *Rupertum*, *Raimundum Lullum*, qui Angelos non tantum corpore instructos, sed totos etiam corporeos praedicarunt. Vide quae de Angelis adnotamus etiam ad Epistolas IV. & VI.

ὀλισθαίνοντα κἀντεῦθεν ἐκπίπτοντα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ ἰσαγγέλου διαγωγῆς, παραχωρεῖ διὰ τοῦτο, καὶ λαμβάνει κατ' αὐτοῦ χώραν ὁ θάνατος. ὅτι μηδὲ συνέφερεν ἐκ τότε διηνεκῆ προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. ταύτῃ τοι καὶ τοῦ φυτοῦ μετάσχων καὶ γεγονὼς ἐκ τούτου θνητὸς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, τοῦ παραδείσου τε τηνικαῦτα ἐκβάλλεται καὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἅψασθαι συμφερόντως ἀπείργεται. τίνος ἕνεκεν; ἵνα μὴ ἁμαρτάνῃ ἀθάνατα τῇ μεταλήψει τοῦ ξύλου γεγονὼς καὶ αὖθις ἀθάνατος, καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ ἁγία λέγει γραφὴ, καὶ νῦν μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

ταῦ-

materiatis, & inadspicuis potestatibus similis erat, secundum corpus vero materiato huic mundo, & adspectabili: heinc est quod divinum transgressus mandatum morti divina sententia succubit; sed non quoad utramque partem. Etenim quoad illam partem, quae a Deo de terra sumta fuerat, haec audiit: *Terra es, & in terram abibis*. Anima vero non, prout corpus, mortalis effecta est, quia nec ortum de terra habuit; sed in sexcentas perturbationes incidit, quemadmodum *Aureo eloquio mananti* de hoc ipso videtur. Quae nam vero hae? oblivio, stultitia, tristitiae, curae, desperationes,

ταῦτα δὲ πάντως ἔλεγεν. ἐπειδὴ καὶ εἰς ἔτι τὰ τῆς ἀθανασίας πεπτωκότι προσεῖναι τῷ Ἀδὰμ οὐ συνέφερε, παραχωρεῖ τοιγαροῦν ὁ θεὸς καὶ χωρεῖ κατὰ τοῦ ἀθανάτου ὁ θάνατος. καὶ γὰρ εἰ μὴ γέγονέ τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγχώρησις ἐκεῖθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας ἕνεκεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακὸν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ προσήγγισε θάνατος, οὐκ ἂν ὑπέπεσε φθορᾷ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ θανά-

τoυ

molestiae, & quaecumque id genus alia. (1) Vnde amplius dubitare non decet. Elucet enim, si Angelorum etiam, qui ceciderunt, multitudo composita fuisset, & corpore & spiritu constitisset, eadem ac protoplastum passuram fuisse. Ceterum neve dicito, si immortalis erat Adamus, quomodo mortalis evasit, quomodo obnoxius corruptioni? Apage illud *Quomodo*. Quandoquidem ubi Deus; ibi locum non habet illud *Quomodo*. For-

ma-

(1) *Augustinus Lib.* XIV. *De Civitate Dei Cap.* X. primos homines in Paradiso nullis perturbationibus obnoxios fuisse arbitratur, & ait: *Felices erant, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporis laedebantur incommodis*. Sed in has incurrisse ait post peccatum *Cap.* XII. ceterum hominis in Paradiso tranquillitatem, & felicitatem, late exponit & explicat *Cap.* XXV. eiusdem libri.

του καὶ φθορᾶς ἄμεινον ὑπάρχον τὸ πρότερον, ὡς ὁ θεῖος ἔλεγε Κύριλλος. ἀλλ᾽ ὅρα κἀνταῦθα, καὶ τοῦτο γὰρ ἄξιον εἰδέναι τὴν σὴν ὁσιότητα, κατὰ δύο ταῦτα ὡς πρώτῳ ἀνθρώπῳ τὸ κατ᾽ εἰκόνα ὁ θεὸς ἐχαρίσατο, κατάγε τὸ ἄρχειν ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ κατ᾽ αὐτὸ τὸ ἀθάνατον ὡς Σολομῶν εὕρηται λέγων ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. ἐπ᾽ ἀφθαρσίᾳ γάρ φησι τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, σφάλλουσι προφανῶς ἐκεῖνοι λοιπὸν ὅσοι καὶ θνητότητα παραμιγνύουσι τῷ ἐπ᾽ ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ. πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ καὶ θανάτῳ κατεδίκασεν αὐτὸν ὕ-

mavit enim hominem Deus corruptionis expertem, & principem eum terrenorum omnium constituit. Perpetuam dedit illi immortalitatem, ut supra jam differuimus, & ejus omnia ita se habitura erant in aeternum, quia irrevocabilia sunt dei munera. Sed postquam illum vidit Deus in peccatum delapsum, & eapropter sublimi illa & Angelica conditione excidisse, adnuit hac de causa ut mors contra ipsum invalesceret. Quia neque expediebat exinde perenni illum immortalitate vigere. Ita quum planta etiam participasset, adeoque mortalis evasisset, ut *Linguam Aureus* ait, & de Paradiso tunc

ϛερον· ἀλλ᾽ ἐπεὶ τοῦτο χαλεπαίνειν ἡμᾶς οὐχ ὅσιον. ἵνα γὰρ μὴ ἀθανάτου μείναντος αὐτοῦ μετὰ τὴν παράβασιν, μένῃ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον, διὰ τοῦτο θανάτῳ καταδικάζει, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, τὸν ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον· ὅτι δὲ ἀθάνατος ἔμελλεν εἶναι καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος εἰ μὴ γέγονέ τις οἰκονομία θεία, ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους, ὁ θεῖος Γρηγόριος τοῖς ἀμαθέσι δίδωσι τέως ἡμῖν ἐννοεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις φησὶ γεγόνασιν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, χιτῶνας δερματίνους ἤ-

χουν

eiicitur, & vitae lignum attingere utiliter prohibetur. Cur? Ne peccet aeternum ligni participatione & ipſe aeternus effectus; & hoc eſt quod ſanctaScriptura dicit: *Et ne forte modo manum extendat, & de vitae ligno capiat, & vivat aeternum.* Iſthaec vero omnino decebat, quia immortalitatem prolapſoAdamo adhuc ineſſe non expediebat. Concedit igitur Deus, & mors illum invadit. Etenim niſi quid hujuſmodi factum eſſet; niſi conceſſio ibidem humanitatis gratia data fuiſſet, ne malum eſſet aeternum, ad illum primum Adamum, corruptionis expertem, ad Dei aeternitatis imaginem conditum, mors

uti-

γουν τὴν ἀπὸ τῶν ζώων νεκρότητα οἰκονομικῶς ἐνέθηκε τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ. καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ. κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἀθάνατα, καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν εἰς αἰῶνας τῇ ἐπωδύνῳ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βιοτῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, παραχωρεῖ τῷ θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος καὶ φθαρτὸς ὁμοίως ὁ ἄφθαρτος. καὶ πειθέτω ἡμᾶς ἐπὶ πλέον ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω περὶ τούτου λέγων. οὐκ ἐκώλυσε τὸν θάνατον ὁ

utique non accessisset; non corruptioni succubuisset corpus illud, quum morte & corruptione praestantius in antecessum fuisset, ut divinus inquit *Cyrillus*. Sed vide deinde, & hoc enim dignum quod Sanctitas tua cognoscat. Secundum duo haec primo homini imaginem suam Deus largitus est (1), & secundum principatum, ut *aureo flumine manans Ioannes* ait, & secundum ipsam immortalitatem, ut *Salomon* in *Sapientia* adfirmare deprehenditur. *Corruptionis* enim *expertem*, inquit, *Deus hominem creavit ad suae aeternitatis imaginem*. Si vero haec ita habent, reliquum est ut manifeste illi er-

(1) Vide adnotata ad *Ep.* XIII. & superius *pag.* 112.

ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀῤῥωστίαν τηρήσῃ· ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος, καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ ἡ τιμωρία δίδοται κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον, ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ καὶ εἰς γῆν ὅθεν ἐλήφθημεν ἀποστρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην τὴν λέγουσαν, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ἀλλ' ἐκεῖθεν ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ καὶ αὖθις ἀναλαμβανόμεθα. κἀντεῦθεν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμεθα καὶ τοιοῦτοι γενόμεθα πάλιν, ὁποῖοι καὶ πρότερον ἦμεν, ἄφθαρτοι δηλαδὴ καὶ ἀθάνατοι. ἀλλὰ μὴ θορυβοῦ διὰ τοῦτο μηδὲ λέγε καὶ σὺ κατὰ τοὺς πολλοὺς,

πῶς

errent, quicumque corruptionis experti, & ad Dei aeternitatis imaginem condito mortalitatem admiſcent. Attende igitur. Si enim illum damnavit morte noviſſime, nos propter hoc indignari nefas eſt. Etenim ne immortali eodem permanente poſt transgreſſionem, malum etiam neceſſario immortale cum ipſo permaneret, propterea morte, uti iam praedictum eſt, immortalem & inexterminabilem damnat. Immortalem vero hominem etiam poſt peccatum futurum fuiſſe, niſi quaedam divina diſpenſatio exſtitiſſet, ne nos quoque, quemadmodum prolapſi Angeli, immortalia pateremur,

divi-

πῶς ἀπὸ χοὸς ὑποκειμένου φθορᾷ πλάσιν ἐσχήκαμεν ἄφθαρτον; ἕχεις εἰ βούλῃ καὶ πάνυ ῥαδίαν πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησιν. εἰ γὰρ ἐξ αὐτῆς ὦ ἱερὰ κεφαλὴ τῆς ἐν τῷ τάφῳ κειμένης λεπτῆς κόνεος ἄφθαρτοι ἐγειρόμεθα κατάγε τὴν ἐσχάτην ἐκείνην ἡμέραν, ὥς φασιν αἱ γραφαὶ, θαυμαστὸν πάντως οὐδὲν εἴγε κατ' ἀρχὰς ἀπὸ χοὸς χερσὶ ταῖς θείαις ἐπλάσθημεν ἄφθαρτοι· ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθα δεσπότου φιλανθρωπίαν. ἀπὸ χοὸς ἔπλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὡς ἤδη προείρηται διὰ τί καὶ τίνος ἕνεκεν; ὁμοῦ μὲν καὶ τὸ φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἀναστάσεως ἐλπίδα καθὰ δὴ

divinus *Gregorius* Nyssenus nobis indoctis interea dat intelligere. *Postquam enim*, inquit, *primi homines interdicti fuere, & beatitate illa denudati, pelliceas tunicas, hoc est, eam, quae mutarum pecudum est, mortalitatem, naturae ad immortalitatem conditae certo consilio, ne malum immortale esset, imposuit*. Recte autem *certo consilio* dixit divinus hic vir. Nobis enim prospiciens Deus, ne in aeternum peccaremus; & ne aeternum in hac tristi & laboriosa vita permaneremus, quemadmodum etiam *Linguam Aureus* dicit, concessit morti, ut contra immortalem praevaleret. Et hoc modo fit mortalis, qui erat immortalis,

δὴ καὶ τῷ χρυσοῤῥήμονι περὶ τούτου διείληπται. ἐπειδὴ γὰρ προΐδει ὅτι τὸ ζῶον τοῦτο μέλλει τελευτᾷν καὶ εἰς χοῦν καταντᾷν προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. λαμβάνει οὖν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἵνα ὅταν ἴδῃς χοῦν ἐν τάφῳ μηδαμῶς ἀπελπίσῃς τὴν ἐκ νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι ὁ πλάσας ἀπὸ χοὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπ' ἀρχῆς οὐκ ἀδυνατοῖ καὶ αὖθις ἀπὸ χοὸς ἀναστῆσαι αὐτόν. πρόσεχε οὖν. εἰ μὴ γὰρ ἄφθαρτος ἀπὸ τοῦ χοὸς ὁ πρῶτος ἐπλάττετο ἄνθρωπος, οὐκ

talis, & corruptioni ſuccumbit, qui corruptionis expers pariter fuerat. Et perſuadeat nos amplius magnus *Baſilius* ita de hoc verba faciens: *Non prohibuit mortem Deus, ne immortalem nobis infirmitatem ſervaret.* Ad lucrum igitur, & ex beneficio poena (1) mortis data eſt ſecũdum magnum illum Theologum *Gregorium*. Quamobrem & triſtari ſuper his eſt abſurdum: ſi enim in terram, unde ſumti fuimus, revertimur iuxta maledictionem illam dicentem, *Terra es, & in terram abibis*: inde etiam, ut Au-

(1) De poena mortis conſule egregie de more ſuo differentem *Auguſtinum Lib.* XIII. *De Civitate Dei*, ubi etiam Philoſophos confutat, qui id negant: quamquam ex hac poena beneficium nobis oriri minime inficiatur, & praecipue *Cap.* IV. & VI.

οὐκ ἂν ἑτοίμως οὕτω παρεδεχόμεθα τὴν ἀνάστασιν. εἴγε αὐτὴ μεταστοιχειωθήσεται καθά φασιν αἱ γραφαί, πρόσγε τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον. ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ δίκαιον. εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ θεῖοι πατέρες οὐδέν τι ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν· καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἡ ἐν εὐαγγελίοις τοῦ πλανωμένου παραβολὴ καὶ ἡ τῆς ἀπολυμένης ὡσαύτως δραχμῆς, αὐτὴν ὑποφαίνουσι πάντως τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλάνην καὶ ἔκπτωσιν καὶ τὴν εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν

ἐπι-

Aureo fluvio manans Johannes ait, iterum resumimur, atque heincin melius transformamur, & tales rursus efficimur, quales antea fueramus, corruptionis expertes videlicet & immortales. Sed ne ob hoc ipsum turbator, neque tu etiam sequutus multitudinem (1) dicito, quomodo de pulvere corruptioni obnoxio, corruptionis expers figmentũ habuimus? Habes enim, si vis, quo facile prorsus illis occurras. Si enim ex ipso, o sacrum caput, qui in sepulcro iacet, tenui pulvere corruptionis expertes illa extrema die resurgemus, ut Scriptu-

rae

(1) Seneca. *Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi turba est.*

ἐπιςροφὴν καὶ ἀνάκλησιν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ κλίνας οὐρανοὺς ὁ θεὸς καταβέβηκε καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, ποιῆσαιτε πάντα καὶ παθεῖν οὐκ ἀπηξίωσε. τίνος ἕνεκεν; ἵνα τὸν Ἀδὰμ εἰς φθορὰν ὀλισθέντα μεταςοιχειώσῃ καὶ αὖθις πρὸς ἀφθαρσίαν ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν τε καὶ πρώτην ἐπαναγάγῃ τιμήν· ἀλλὰ μὴ ἀμφίβαλλε. εἰ μὴ γὰρ ὡς ἤδη προείπομεν ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνήγαγε τὸν ἐκπεσόντα τιμήν· εἰ μὴ, βασιλικὴν ὥσπερ εἰκόνα, φωτὶ καὶ πάλιν ἀφθαρσίας ἀςράπτοντα ἔδειξεν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς εὕρηται λέγων· οὐκ ἂν ἐπιςρέψας ὁ ἄσωτος ἤκουσεν. ἐνδύσατε αὐτὸν

rae adfirmant; haud prorsus mirari subit, si a principio de pulvere divinis manibus formati sunt homines. Sed vide heinc Domini benignitatem. De pulvere finxit primum hominem, ut iam dictum est, verum ad quid, & cuius rei gratia? Simul quidem ut superbiam nostram reprimeret, & spem simul resurrectionis daret, prout iam ab *Aurea eloquia fundente* de hoc disputatum est. Nam quia praesentiebat animal hoc esse moriturum, & in pulverem reversurum, anticipans spem dat resurrectionis in opificio. Accipit igitur pulverem de terra, ut quum pulverem in sepulcro videris, nullo modo cor-

τὸν τὴν πρώτην στολήν. εἰ δὲ καὶ λέγουσί τινες ἀθάνατον μὲν ἀπὸ θεοῦ πλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον, δυνάμει δὲ καὶ θνητὸν εἶναι τοῦτ' ἐστὶ δύνασθαι θνητότητι περιπεσεῖν, εἰ μή γε φύλαξ ἐσεῖται τῆς δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς, δεχόμεθα τὸν λόγον αὐτῶν εἰ καὶ μὴ παντάπασιν εὐπαράδεκτος, ὅτι μηδὲ τοιοῦτος ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ θεοῦ πλασθῆναι δοκεῖ τοῖς γε κατεξετάζουσι τέως ἐν ἀκριβείᾳ τὰ γραφικὰ ταῦτα καὶ θεῖα ῥητά. πάσχειν δὲ ὅλως αὐτὸν τοῦτ' ἐστὶν οἵῳ δή τινι φυσικῷ ὑποκεῖσθαι πάθει πρὸ τῆς παραβάσεως, οὐδαμοῦ τοῦτο παραδεχόμεθα·

corporum a mortuis resurrectionem desperes, probe noscens eum, qui de pulvere hominem ab initio formavit, de pulvere etiam eum iterum excitandi potestate non carere. (1) Nisi enim corruptionis expers de pulvere primus homo formatus fuisset, haud equidem ita promte resurrectionem illam expectaremus. Siquidem & ipse transformabitur, quemadmodum Scripturae dicunt, in immortalitatem, & conditionem corruptionis exsortem. Dubitare igitur de his haud par est. Et eo magis, quod divini Patres nihil aliud esse dicunt a mortuis resurrectionem,

(1) Haec egregie disputantur adversus incredulos a magno *Augustino Lib.* XXII *De Civit. Dei Cap.* XX.

θα. πῶς γὰρ εἴγε τινὰ τῶν πατρῶν τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διεξιόντα οὐχ εὕρομεν, αὐτίκα γὰρ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν ἔλεγε τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον, πεῖνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, καὶ ἱδρὼς, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν ἑξηκοστῷ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ λέγων εὕρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσέλθησαν. ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὰ ἀδιάβλητα ταῦτα πάθη τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακολουθῆσαι ἡμῖν ἔλεγεν, ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος πε-

nem, quam eorum, qui ceciderunt in integrum restitutionem (1). Et quid multis opus est verbis, si in Evangeliis & errantis illius parabola, & illa pariter drachmae deperditae, hunc omnino subindicant hominis & errorem, & ruinam, & in idem iterum reversionem atque revocationem? Ad hoc enim quum coelos Deus inclinasset descendit, & homo nobis similis fuit, et cuncta facere ac perpeti non est dedignatus. Cuius rei gratia? Vt Adamum in corruptionem labsum in conditionem corruptioni minime obnoxiam transformaret, & in antiquam prioremque illam digni-

(1) Vide supra, & infra *Epist.* III.

περιβολῇ· οὐδὲ γὰρ συμπεφυκὼς οὕτως τῇ λογικῇ φύσει καθὼς τοῖς ἀλόγοις ἐγένετο· ἀλλ' ὕστερον ἐπετέθη κολάζων ἐκεῖνον τὸν ἐν τίμῃ μὲν ὄντα μὴ συνιόντα δέ· κἀντεῦθεν εἰς ὑπόμνησιν αὐτὸν ἄγων ὧν ἐξέπεσεν ἀγαθῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης τὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου περιστὸν ἀπαθὲς ἔλεγεν. ἐννόησόν μοι μακαριότητος ὑπερβολήν. ὅτι καὶ ἐν σώματι ὄντες οἱ πρωτόπλαστοι τὰ τῶν σωμάτων οὐχ ὑπέμειναν· οὔτε γὰρ στέγης, οὔτε ὀρόφου, οὔτε ἱματίων, οὔτε ἄλλου τοιούτου τινὸς ἐδέοντο· ὅτι δὲ φυσικῶν

gnitatem restitueret. At ne dubita. Nisi enim, ut iam diximus, ad priorem illam dignitatem eum, qui ceciderat, reduxisset; nisi, regiam veluti imaginem, immortalitatis iterum luce radiantem ostendisset, (1) ut Damascenus ait, haud profecto, quum reversus esset, Asotus ille audiisset: *Induite eum stola illa priori*. (2) Si vero dicant nonnulli, immortalem quidem a Deo formatum fuisse hominem, potestate vero mortalem fuisse; potuisse scilicet mortalitati succumbere, nisi datum sibi praeceptum servaret; (3) eo-

(1) vide inferius *Epist*. III.

(2) Adi superius adnotata *pag*. 123.

(3) Consule, si lubet, adnotata superius *pag*. 89. 92. 101. 109. 116. 121.

κῶν παθῶν ὁ ἄνθρωπος ἀνώτερος ἦν ἐν ἐκείνῳ δηλαδὴ τῷ πρώτῳ καιρῷ· καὶ ὁ μέγας ἔδειξε Βασίλειος ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί. ὥσπερ εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεήθημεν· οὕτως εἰ ἦμεν ἐν ἀπαθείᾳ κατάγε τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα οὐδὲν ἂν τῶν ἐξ ἰατρικῆς πρὸς παραμυθίαν ἐχρήζομεν. εἴπερ οὖν ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα εἶχε πρὸ τοῦ παραπτώματος ἀπαθείας ὁ ἄνθρωπος πῶς εἴπωμεν οἵῳ

eorum fermónem recipiamus, quamvis, per omnia facile recipiendus non eſſet, quia neque eiuſmodi ab initio Adamus a Deo formatus fuiſſe videtur iis, qui olim diligenter haec Scripturae divinae dicta ac penſiculate examinaverunt. Pati vero ipſum omnino, hoc eſt, naturali alicui perturbationi ante praevaricationem obnoxium fuiſſe, nullo modo recipiamus (1). Quomodo enim, ſi nullum ſanctorum Patrum tale aliquid de primo homine adfirmantem invenimus? Statim enim Damaſcenus *Ioannes* ſummam (2) dicit ha-

(1) In memoriam revocanda, quae obſervavimus ſuperius *pag.* 95.

(2) Ἀπάθεια non omnes adfectus generatim excludit, ſaltem illa, quam Stoici inducere conabantur, vel

οἵῳ δή τινι φυσικῷ πάθει περιπίπτειν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἀπαθείας ἐκείνῳ καιρῷ; ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος τὰ πάθη ταῦτα λύπην, ἡδονὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρόσεστι σήμερον, ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων ἔλεγε μοίρας ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εἰσδραμεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ὁμοιωθῆναι κατεδικάσθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι κατὰ γένεσιν, ἐκεῖθεν ἂν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ πάθη ταῦτα εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο.

habuisse apathian ante transgressionem hominem. Fames enim, & sitis, labor, somnus, & sudor, ut hic divinus vir in LXIX. *Capite* dicere reperitur, post praevaricationem in humanam vitam introiere. Sed & Sinaita divinus *Anastasius* in suo *De Resurrectione* sermone inreprehensibiles has perturbationes malitiae ingressum consequutas esse nobis dicebat, quum pellicea tunica homo circumamictus est. Non ita enim ratio-

L

vel nos nominibus ludunt. Consule *Gellium Lib.* XIX. *Noct. Attic. Cap.* I. Nam dum εὐπαθείας adprobant, rectos saltem adfectus admittunt. Adeatur *Augustinus Lib.* XIV. *De Civ. Dei Cap.* VIII. Igitur Apathia talis erat in primo homine ut laudatus Theologus praestantissimus *Cap.* X. docuit: alias enim, ut recte idem *Cap.* IX. ait, *si apathia illa dicenda est, quum animum contingere omnino non potest ullus adfectus, quis hunc stuporem non omnibus vitiis iudicet esse peiorem?* Adisis superius *pag.* 93.

σατο. οὐδὲν γὰρ προηγουμένως συνεκτίσθη ταῦτα τῷ ἀνθρώπῳ, καθὼς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγε, διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπεισῆλθε τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς εἴπομεν ἐν αὐτῇ τῇ τελειότητι πάσχειν ὅλως τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον; ἀλλὰ καὶ ὁ θειότατος Βαρσανούφιος ἐρωτηθεὶς πόθεν ἔσχε τὰ πάθη ὁ ἄνθρωπος; ἔλεγεν ὅτι καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀπαθῆ κατ' ἀρχὰς ἔκτισεν ὁ θεὸς, διὰ δὲ τῆς παρακοῆς εἰς πάθη ἐξέπεσε. δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς παραβά-

tionali naturae id congenitum erat, quemadmodum expertibus ratione animantibus; ſed deinde Deus hoc addidit, puniens illum, qui in honore quidem fuerat,& non intellexerat, atque heinc illum in eorum bonorum, quibus excidit, recordationem adducens. Sed & *aureo flumine manans Ioannes* excellentem primi hominis apathian inſinuaturus dicebat: *Cogita mihi beatitatis exceſſum. Quia & quum in corpore primi parentes exſiſterent, ea, quae corporum propria ſunt, minime ſubſtinuere, neque enim domus, neque tecti, neque veſtium, neque alicuius id genus alius indigebant* (1). Supra autem naturales pertur-

(1) Conſule ſuperius *pag.* 106.

βάσεως οἵῳ δή τινι φυσικῷ οὐχ ὑπεκεῖτο πάθει ὁ ἄνθρωπος, ἅτε δὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρῶν. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔπασχεν; εἰ γὰρ ἔπασχε, καὶ θνητῆς ἂν ἐξ ἀνάγκης ὑπῆρχε φύσεως καὶ φθαρτῆς. ἀλλ' ἡμᾶς οὕτω φρονεῖν

turbationes hominē fuisse, priori scilicet illo tempore, *Magnus* etiam *Basilius* in suis Asceticis operibus ostendit, ita ad verbum dicens: *Quemadmodum si in Paradiso fuissemus, nec alimentorum curae, nec agriculturae laboris, indiguissemus* (1); *ita si esse-*

(1) Isthuc ipsum in omnium populorum notitiam quadam communi traditione devenerat: quare illa aetas aurea excogitata, qua, ut *Hesiodus* ait,

ἐσθλὰ δὲ πάντα
Τοῖσιν ἔην. καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα
Αὐτομάτη, πολλόν τε καὶ ἄφθονον.

Quae sic verti possunt.

Sed bona cuncta
His aderant, fructum foecundaque Terra ferebat
Sponte sua, multum, atque immensum.

Cuius vestigiis insistens *Ovidius* I. *Metamorph.* cecinit.

Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibis nullo cogente creatis
Arbuteos foetus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, & in duris haerentia mora rubetis,
Et quae deciderant patula Iovis arbore glandes.
Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris

νεῖν ἐπὶ τούτοις κωλύει μὲν καὶ ὁ τῶν διαληφθέντων ἁγίων χορός· κωλύει δὲ πλέον ἡ ἐν Καρθαγένῃ συςᾶσα σύνοδος οὕτω λέγουσα· εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ, καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθορὰν, ἤτω ἀνάθεμα. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ὁ θεῖος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἐν ἐπιςολαῖς αὐτοῦ δεῖξαι θέλων ὅτι παντάπασιν ἀπαθὴς ἐτύγχανε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος

mus in apathia secundum illud ante lapsum in creatione donum, nullis nos medicamentis ad consolationem indigeremus. Si igitur in creatione, ante lapsũ, apathiae donum homo habuit, quomodo dicemus alicui illum naturali perturbationi illo apathiae tempore succubuisse? Sed & magnus *Maximus*(1) perturbationes has tristitiam, voluptatem, concupiscentiam, & quaecumque alia id genus humanae naturae hodie insunt, ex mutarum pe-

Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam tellus fruges inarata ferebat:
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis, &c.

Sed consulenda quae inferius ex *Augustino* disputamus.

(1) *Maximus* Constantinopolitanus, natus anno DLXXX. anno DCXLV. iam Monachus claruit, eiusque sunt Quaestiones LXV. *in locos difficiles sacrae Scripturae ad Thalassium Monachum.* Naturae concessit anno DCLVII.

πος, οὕτως ἔλεγε κατὰ λέξιν. οὐ πῦρ αὐτοῦ κατίσχυεν, οὐχ ὕδωρ αὐτὸν ἐπότιζεν, οὐ θηρίον ἐλυμαίνετο, οὐκ ἰοβόλον ἐν αὐτῷ ἐνέργει, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων αὐτὸν ἔβλαπτε. μετὰ δὲ τὸ παραβῆναι τὴν ἐντολὴν, μετὰ τὸ τοὺς δερματίνους ἐνδυθῆναι χιτῶνας, τὴν παχυτέραν σάρκα δηλαδὴ καὶ θνητὴν καὶ ἀντίτυπον, τότε δὴ τότε μυρίοις ὑπέπεσε πάθεσιν, ὑπομνήσεως ἕνεκα καὶ παιδεύσεως· ἀντιλέγειν οὖν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ πρόσκαιρος ἦν ὁ Ἀδὰμ, εἰ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε θνητὸς, οὐκ ἂν ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος, ὀψώνιον τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. ἔ-

δει-

pecudũ ſorte, inquiebat, in hominem inrepſiſſe. Etenim quoniam condemnatus eſt ut ſimilis fieret iumentis inſipientibus ſecundum generationem, heinc utique neceſſario has quoque perturbationes in ſe ipſum attraxit; neque enim principio haec una cum homine creata ſunt, quemadmodum divinus hic vir in libris ad Thalaſſium dicebat, ſed per caſum ab illa perfectione, irrationali naturae parti adnata ſubintroiere (1). Si vero haec ita ſe habent quomodo dicemus in ipſa perfectione primum illum hominem his paſſionibus obnoxium fuiſſe? Sed & diviniſſimus

Bar-

(1) Adi *Auguſtinum Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap. X.*

δεῖξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ πασῶν λοιπῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὁ τοιοῦτος ὑπέρτερος, ὡς εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν ὅτι καὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἄγευστος ἦ ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς· εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐν παραδείσῳ φυτῶν ἐπέτρεψε τῷ Ἀδὰμ ὁ θεὸς, ἀλλ' οὐ μὲν οὖν ἐκεῖσε καὶ βρῶσις ἦν αἰσθητὴ καὶ ῥευστή· καὶ τοῦτο προιὼν ὁ λόγος ἀριδηλότερον δείξει σοι. εἰ γὰρ ὡς ὁ μέγας φη-

Barſanuphius(1) interrogatus unde homo perturbationes habuiſſet? corpus & animam perturbationibus minime obnoxiam creaſſe Deum a principio dixit, per inobedientiam vero in perturbationes incidiſſe. Multorum igitur auctoritate demonſtratum eſt hominem ante praevaricationem nec uni alicui naturali perturbationi obnoxium fuiſſe, ſiquidem nec eius, quae ex Dei gratia (2) provenit, im̃ortalitatis exſors fuit. Et quidem ſi hoc erat,

(1) *Barſanuphius* AEgyptius Anachoreta, qui circa annum DXLVIII. claruit, Aſcetica quaedam, & Paraeneſin, ſcripſit. Adeundus *Caveus*.

(2) Recte ex Dei gratia. Natura enim ſolus Deus eſt immortalis, *qui ſolus habet immortalitatem*, ut ait Apoſtolus. Vide *Platonem* in *Timaeo*, & *Auguſtinum Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XVI. & adnotata ſuperius *pag.* 89.

φησὶ πρὸς Ἀντίοχον Ἀθανάσιος, ἄφθαρτά εἰσι τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτὰ, καὶ πῶς ὀδοῦσι ἐτέμνοντο; πῶς ἐβιβρώσκοντο; τὸ γὰρ ἄφθαρτον οὔτε τέμνεσθαι πέφυκεν, οὔτε βιβρώσκεσθαι· εἰ καὶ φθαρτὰ τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ καθά τινες ὑποπτεύουσι, καὶ πῶς αὐτὰ τροφὴν ὁ Ἀδὰμ ἐποίητο; δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν· εἰ γὰρ τὸ προσὸν αὐτῷ τηνικαῦτα σῶμα διαπνεόμενον ἦν, ἅτε φθορᾷ καὶ ῥεύσει ὑποκείμενον, καὶ πει-

erat, quomodo pati poterat? Si enim passionibus agitabatur, & mortalis necessario, & corruptioni obnoxiae naturae ille fuit. Sed prohibet nos ita de his sẽtire laudatorum Patrum chorus: prohibet insuper Synodus, quae Carthagine coacta est, ita dicens: *Si quis dixerit Adamum mortalem a Deo formatum fuisse, & non post peccatum corruptioni obnoxium evasisse, anathema sit* [1]. Sed quid opus est multis? Divinus ille *Macarius* AEgyptius [2] quum in suis Epi-

(1) Adisis superius *pag.* 72.

(2) *Macarius* AEgyptius Senior, Monachus Scetensis fuit, & magni Antonii discipulus. Claruit circa annum CCCLXXIII. Eius Epistolae apud Scriptores *Hist. Litter. Eccles.* non memorantur. Fuit & alius *Macarius* AEgyptius, magni Antonii pariter discipulus, qui *Iunior*, & πολιτικός, dictus est; sed nec inter eius opera Epistolae a viris doctis recensentur.

πεινᾷν ἐξ ἀνάγκης ἦν. εἰ ἀδιάπνευστον ἔμενεν ὡς ἄρευστον ὑπάρχον καὶ ἄφθαρτον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως; ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν. εἴγε καὶ μᾶλλον ἀνώτερος ἦν ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι. πεῖνα γὰρ, καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, ὀδύνη καὶ φθορὰ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθεσαν. ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς καὶ μὴ τοῖς ἔνθεν κἀκεῖθεν εὑρισκομένοις καὶ ἄλλα διηγουμένοις ἀπερισκέπτως ὑπάνοι-

ſtolis oſtendere vellet hominem ante peccatũ cuiuſvis perturbationis expertem fuiſſe, ita ad verbum dicebat : *Non ignis adverſus illum praevalebat , non aqua illum rigabat , non beſtia perdebat , non venenatum aliquid in illo operabatur , non aliud id genus quidquam illi nocebat . Poſtquam vero mandatum tranſgreſſus fuit, poſtquam pelliceas tunicas, craſſiorem videlicet carnem , & mortalem , & ſolidam, indutus eſt* (1) , *tunc quidem tunc ſexcentis paſſionibus , & aegritudinibus , ſuccubuit admonitionis caſtigationiſque cauſa* . Abſurdum igitur adhuc contradicere. Si enim caducus fuit Adamus, ſi mortalis exſtitit ante

(1) Vide ſuperius *pag.* 153.

νοιγε τὴν ἀκοὴν, ἀποστρέφου δὲ μᾶλλον αὐτά, καὶ ὡς οὐδὲν ἡγοῦ καὶ ἀπόρριπτε, καθὰ δὴ πρὸ ὀλίγου καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν. πολλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ εὕρομεν καὶ ἀνέγνωμεν καὶ μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν. τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοῦ ὀρθοδόξου τῶν πατρῶν φρονήματος πόρρω που πίπτοντα ταῦτα διέγνωμεν· μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ βρῶσιν εἶναι ῥευστὴν ὑπολάμβανε, μηδὲ ξηρὲς οὕτω ταῖς γραφικαῖς πρόσεχε λέξεσιν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἕτερα δι' ἑτέρων ἡ ἁγία πολλαχοῦ διδάσκει γραφή. ὁποῖον δὴ καὶ τό, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς χοῦν

ante peccatum, haud profecto maximus *Paulus* diceret: *Stipendium peccati mors*. Quibus verbis significavit immortalem fuisse hominem ante peccatum (1). Si vero hoc, & supra ceteras omnes corporales necessitates homo eiusmodi fuit; ita ut ex hoc manifestum sit, nec sensilem cibum hominem ab initio gustasse. Si enim ut ex omnibus Paradisi plantis vesceretur Deus Adamo permisit, non tamen ibi sensilis cibus erat & fluxus: & hoc sermonis decursus apertius tibi demonstrabit. Si enim, ut magnus *Athanasius*, in *Quaestionibus ad Antiochum* ait, corruptionis exper-

(1) Haec eadem totidem verbis habet *Glycas Part. I. Annal.*

χοῦν λαβὼν ἀπὸ γῆς καὶ τὸ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· καὶ τὸ περιεπάτει ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν. ταῦτα μὲν οὖν ἀνοίκεια τῷ ἀσωμάτῳ πάντως Θεῷ. λέγει δὲ ὅμως ἡ ἁγία ταύτη γραφὴ ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις συγκαταβαίνουσα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο δώσομεν πολλὰ ἡμῖν ἐπακολουθήσει τὰ ἄτοπα. σῶμα γὰρ αὐτῷ περιθήσομεν, χειράς τε καὶ πόδας καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. καὶ γὰρ εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον; εἰ μὴ στόμα, πῶς ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ; εἰ μὴ πόδας εἶχε, πῶς ἡ γραφὴ λέγει περι-

ρι-

pertes Paradisi plantae erant, quomodo nam dentibus secabantur, quomodo edebantur? Natura enim comparatum est, ut quidquid corruptionis expers est, nec secari nec comedi possit. Si vero corruptioni obnoxia, quaecumque in Paradiso erant, ut quidam subspicantur, quomodo ea suum cibum faciebat Adamus? Respondeant super his. Si enim corpus, quod ille tunc habebat, facile perspirabili cute evaporatum alimenta digerebat, corruptioni siquidem & fluxae conditioni subiectum, ut esuriret etiam necesse erat. Si vero non evaporabatur, utpote minime fluxum, & corruptionis expers, quidnam illum sensi-

les

ριπατεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν. ἔφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορὸς ἐπανελθεῖν τὰ τοιαῦτα ῥητὰ καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρὴ καὶ μὴ τῷ ἰδίῳ θελήματι παρασυρομένους ἄλλεσθαί τε κατὰ κρημνῶν, καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρεσθαι. οὕτω μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ ἐκείνου τοῦ ξύλου δηλονότι τῆς γνώσεως, διανοεῖσθαί σε ἄξιον. εἴγε καὶ διαφωνίαν ἐπὶ τούτοις παρεμπίπτουσαν ἔχομεν. αὐτίκα γὰρ ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτως εὕρηται περὶ τούτου διεξιών. καταρᾶται μὲν τὴν συκῆν ὁ Χριστός; ἵνα δεί-

les cibos attingere, compellebat? Sed quid dicant utique non habebunt. Si autem superior potius erat corporalibus omnibus necessitatibus homo, qui ad Dei imaginem conditus est, ut *Linguam aureus* inquit; fames enim & sitis, labor, somnus, dolor, & corruptio, prout iam dictum est, post praevaricationem in humanam vitam introiere; reliquum est ut prudens caveas ne heinc inde inventis, & alia dissferentibus inconsiderate aures advertas: aversare vero potius illa, & pro nihilo reputa, ac abiice; quemadmodum & nos nuper fecimus. Multa enim eiusmodi & invenimus & cognovimus, & in fabularum al-

δείξει τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι καὶ κολάζειν δύναται· ἅμα δέ τις τούτῳ καὶ ἀπόρρητος συμπλέκεται λόγος παρὰ γερόντων σοφῶν εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσας· ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο ἦν, οὗ καὶ τοῖς φύλλοις οἱ παραβάντες εἰς σκέπην ἐχρήσαντο, καὶ κατηράθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρτίας. ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς βρῶσιν ἐπὶ παραδείσου τὴν θείαν εἶπεν ἐπίγνωσιν. δίδωσι μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἐξουσίαν τῷ Ἀδὰμ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν, πλὴν οὐ βρώσεως ἕνεκεν, ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐντεῦθεν τὸν δημιουργὸν ἐπανάγηται. ἀπὸ

με-

album misimus. Qua de causa? Quia cognovimus haec ab orthodoxa Patrum sententia procul recedere. Ne igitur fluxum cibum in Paradiso fuisse existimato; neque adeo ieiune sanctae Scripturae verbis inhaereto. Quandoquidem saepius aliis per alia sancta Scriptura nos instruit. Quale profecto illud: *Quum accepisset Deus pulverem de terra formavit hominem?* Et illud: *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitae?* Illud etiam: *Ambulabat Deus in Paradiso post meridiem?* Haec igitur incorporali prorsus Deo inconvenientia. Loquitur vero simili ratione sancta haec Scriptura nostrae se adcommodans imbecil-

lita-

μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ὥς που φησὶ Σολομῶν, ὁ δημιουργὸς αὐ-

litati (1). Etenim, nisi res ita se haberet, multa nos absurda consequerentur. Os enim

(1) Id quum non animadvertisset *Audaeus*, qui Syrae gentis homo, anno circiter CCCXXV. Anthropomorphitarum haeresim invexit, turpissime lapsus est, & Deum ἀνθρωποειδῆ fecit, ut videre est apud *Nicephorum Lib.* XI. *Histor. Eccles. Cap.* XIV. ut *Epiphanium*, *Augustinum*, &*Theodoretum* silentio transiliam. Vnde sectatores Audaeani dicti, *L. Ariani Cod. de Haeret. & Manich.* & passim Ἀνθρωπομορφῖται, adversus quos singularem libellum scripsit *Cyrillus* Alexandrinus. Sopitam hanc haeresin postea denuo excitarunt *Ammonius*, *Dioscorus*, *Eusebius*, & *Euthymius*, germani fratres, qui ob proceritatem corporis *Longi Monachi* sunt vocati. Eam autem originem huius erroris fuisse, quam dixi, *Pelusiotes Isidorus* Epistola XCV. Libri III. testatur his verbis: ἐπειδὴ τοῖς συγκαταβατικῶς εἰρημένοις περιπλέκονται, καὶ οὐδὲν θειότερον ἐννοεῖν ἀνέχονται. *Quod videlicet eis, quae Deus dixit condescendens ad nostrum captum, adhaerescentes, nihil divinius animo concipiant.* Eadem dicit *Cyrillus* Alexandrinus Epistola ad Calosirium, et iam *Epiphanius* subindicaverat. Et quidem Scripturarum morem minus cognoscentibus mirandum videtur, quod incorporeo Deo membra, & id genus alia, tribuantur; quo permotus *Aristobulus* Iudaeus explanationem legis Mosaicae in Ptolemaei Philometoris haec requirentis gratiam conscripsit, ut tradit *Eusebius Lib.* VIII. προπαρασκ. *Cap.* X. Serapionis Anthropomorphitae di-

αὐτῶν ἐπιγινώσκεσθαι εἴωθε· καὶ ὅρα πῶς ἐκλαμβάνει τὰ παραδείσου ὁ θεῖος οὗτος Ἰωάννης. καὶ τί φησιν ἐπ' αὐτοῖς ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρῶσιν φάγεις. διὰ πάντων λέγων τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιήτην ἀναβιβάσθητι, καὶ ἵνα καρπὸν ἐκ πάντων καρ-

enim illi tribuemus; & manus, & pedes, & quaecumque id genus alia. Etenim nisi manus haberet, quomodo hominem finxisset? Nisi haberet os, quomodo in faciem eius inspirasset? Nisi vero pedes, quomodo diceret Scriptura in Paradiso eum ad vesperam post meridiem ambulasse? At res aliter

dictum deridiculum habes apud *Cassianum Collat* X. *Cap.* III., ubi eadem Haereseos origo, ac ab *Isidoro*, traditur. Egregie *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. adversus Anthropomorphitas Cap.* I. εἰ δὲ μορίων ἤτοι μερῶν ἡ θεία γραφὴ μέμνηται τὰ περὶ αὐτοῦ λαλοῦσα πρὸς ἡμᾶς, ἰστέον ὅτι ἐξ ὧν ἴσμεν τε, καὶ εἶναι πεφύκαμεν πρὸς ἡμᾶς διαλέγεται. οὐ γὰρ ἑτέρως ἦν ἡμᾶς δύνασθαι νοεῖν τὰ περὶ θεοῦ, κτλ. *Si vero partium sive membrorum sacra Scripura meminit de rebus divinis ad nos loquens: sciendum est ex iis, quae in intellectum nostrum cadunt, & ex quibus constare solemus, nobiscum loqui. Neque enim aliter fieri poterat, ut res divinas intelligeremus, &c.* Epicurei quidem, ut apud *Ciceronem* I. *De Natura Deor.* videre est, Deos humana forma esse docebant, & omnes alii, ut videtur, qui eos sub humana figura colebant.

χάρπωσαι ἐμὲ τὴν ὄντως ζωήν. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐ δέον σε. εἰ μὴ γὰρ εἴπωμεν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως ἐν παραδείσῳ τὸν Ἀδὰμ, οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον ἡμᾶς μὴ καὶ φθαρτῆς αὐτὸν εἶναι φύσεως ἡγεῖσθαι καὶ θνητῆς. εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδύνατον ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ διαληφθεὶς Ἰωάννης φησὶ, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. πάντα σοι ζωὴν καρποφορεῖτο καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν ποιοῦ τῆς οἰκείας ὑπάρξεως σύστασιν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. ὁ δὲ θειότατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισιν, ὅτι τὸ ἀπηγορευμένον ἐκεῖ-

ter se habet, aliter prorsus. Praevenit enim omnis Sanctorum chorus, & eiusmodi dicta relegens docuit nos quomodo illa accipere oporteret, & non propria libidine abreptos in praecipitii crepidine saltare, & a recta via aberrantes longe ferri. Ita igitur & de planta illa, ligno videlicet scientiae, te cogitare par est: etsi dissonantiam in his interrepentem habeamus. Statim enim divinus *Isidorus* Pelusiota (1) ita de hoc dissertare reperitur, *Maledicit ficoChristus ut punire posse Iudaeis ostendat. Vna vero cum hoc arcanus connectitur sermo, qui ab antiquis Sapientibus ad nos usque pervenit,*

(1) *Lib.* I. *Epist.* LI.

κεῖνο τῇ βρώσει ξύλον. οὔτε συκὴν ὥς τινές φασιν οὔτε τὸ ἀβροδρύον ἕτερον εἶναι πεπείσμεθα. εἰ δὲ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς· ἀλλ' ἐγώ φησι τῆς ἁγίας ἀκούω γραφῆς. οὐ μονὸν σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφὴν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. φάγετε γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος τὴν τῶν Σαμαρειτῶν ὑποφαίνων σωτηρίαν ἔλεγε· βρῶσιν ἔχω φα-

nit, hoc scilicet lignum (1) *praevaricationis fuisse, cuius etiam foliis transgressores ad se tegendos usi fuerint, & misericorditer a Christo maledictum illi esse, ne fructum amplius ferret peccati caussam.* Divinarum vero rerum consultissimus *Ioannes* Damascenus, Paradisi cibum divinam cognitionem fuisse dixit. Dedit enim Deus Adamo omnium plantarum, quae in Paradiso erant potestatem, verumtamen non alimenti gratia, sed ut exinde ad opificem ipsum reduceretur. A magnitudine enim & pulcritudine creaturarum, ut ait *Salomon*

(1) In hac eadem sententia est *Theodoretus Interrogatione* XXVIII. *in Genesin*, *Moses Bar-Cepha*, aliique ab ipso laudati Scriptores Ecclesiastici, & inter alios *Philoxenus Mabugensis*.

φάγειν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω· οὐκοῦν τῆς φυτείας τῶν ἐν Ἐδὲμ, τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται, ἄξιόν τινα τὸν καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἐπίῤῥυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. οὕτω μὲν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν αἰσθητήν τε καὶ σαρκικήν. εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμαινε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥητὰ, καὶ σαρκικῶς ἂν ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευόμενοι. νοερῶς οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐ-

mon, earum opifex cognosci consuevit. Et vide quomodo accipit ea, quae in Paradiso erant, divinus iste *Ioannes* & quid inquit super his: *De omni ligno quod est in Paradiso vesceris. Per omnes creaturas dicens ad me creatorem adscende, & unum ex omnibus fructum cape me, qui vere sum vita*. Sed de his ambigere te non oportet. Nisi enim dicamus sensilem cibum in Paradiso Adamum attigisse, nihil est quod nos arbitrari prohibeat eum nec corruptioni obnoxiae neque mortalis fuisse naturae. Siquidem magis impossibile corruptionis expertem permanere, ut laudatus *Ioannes* ait, eum qui sensili

αὐτίκα δέχονται θάνατον. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν

fili cibo participet[1]. Omnia tibi vitam fructificent, & mei participium fac propriae substantiae constitutionem[2]. Atque ita qui-

(1) Non video quid repugnet, comedere, & esse immortalem. Daemones comedunt, & patiuntur, & sunt immortales, secundum quosdam veteres Theologos, & Philosophos. *Augustinus* etiam, ut *pag.* 100. 116. 123. observavimus, non dubitat quin homo immortalis comesturus fuisset. · Haec vero *Lib.* III. *De Genes. ad literam Cap.* XXI. addit; *Quomodo autem homo immortalis factus sit, & acceperit escam cum aliis animalibus herbam pabuli ferentem semen, & lignum fructiferum, & herbam viridem, difficile est dicere. Si enim peccato mortalis effectus est, utique ante peccatum non indigebat talibus cibis. Neque enim posset illud corpus fame corrumpi......... Sed non etiam hoc quisquam dicere audebit, ciborum indigentiam, quibus reficiebantur, nisi mortalibus esse non posse.*

(2) Ipse quidem non dubito quin verba haec, Διὰ πάντων λέγων τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων καρπῶσαι ἐμὲ τὴν ὄντως ζωήν, habuerint statim connexa & insequentia, illa πάντα σοι καρποφορείτω, usque ad σύστασιν. Nam apte coniunguntur. Separata autem orationem confundunt, aliorumque verborum interpositu, miscere omnia deprehenduntur. Igitur, nisi Librarii incuria intercessisset, legendum videbatur, *Per omnes creaturas dicens ad me creatorem adscende; & unum ex omni-*

ρίαν ἔφησεν εἶναι, τοῦτ' ἐστὶ, γνῶσιν τελεωτέραν τινὰ ἧς ἐπιβαίνειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖςγε λιχνοτέροις τὴν ἔφεσιν. μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ἅτι μηδὲν χρείαν εἶχε ταύτης ἐκεῖσε διάγε τὴν αὐτῷ τηνικαῦτα προσφῦσαν ἀπάθειαν· εἰ δὲ καὶ λέγουσί τινες ὡς εἴγε βρῶσιν αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ ἐσθίειν ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἔμελλεν, τίνος ἕνεκεν ἐπέτρεπεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων ἐσθίειν τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν; ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ

quidem hi. Divinissimus vero *Gregorius* Nyssenus ita ad verbum differtat. *Lignum illud de quo vesci interdictum fuerat, neque ficum, ut quidam adfirmant, neque aliam delicatam arborem fuisse persuasi sumus.* Etsi autem de sensili cibo videatur heic loqui Dei contemplator Moses, *Ast ego, inquit, sanctam Scripturam audio: non solum corporalem scio cibum, sed quoddam quoque aliud novi nutrimentum, cuius fructus solam animā pervadit. Comedite enim panem meum, Sapientia esurientibus praecipit, &*

M 2 bibi-

omnibus fructum cape me, qui vere sum vita. Omnia tibi vitam fructificent; & mei participium fac propriae substantiae constitutionem. Nos autem in contextu verba illa ita difiecta disiunctaque reliquimus, ne primitivi Exemplaris MS. quidquam immutaremus.

καὶ σὺ πρὸς αὐτοὺς εἴπερ οὐκ ἔμελλον ἐν παραδείσῳ συμπλέκεσθαι σαρκικῶς οἱ πρωτόπλαστοι, τίνος ἕνεκεν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεὸς, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν; ἐπίγνωθι οὖν. εἰ γὰρ ἤσθιον ἐν παραδείσῳ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν, ὡς ἐκεῖνοί φασι καὶ σαρκικῶς ἀλλήλους συνεπλέκοντο ἄν. οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. οὐκ ἦν ἐν παραδείσῳ βρῶσις αἰ-

bibite vinum quod miscui vobis. Et Dominus salutē Samaritanorum ostendens ait: Cibum habeo edere, quem vos nescitis. Et alibi, Qui sitit, ad me veniat, & bibat. Plantationis igitur (1) arborum quae erant in Edem, (delicias autem Edem significat) aliam dignum fructum intelligere non convenit, nec dubitare hoc hominem fuisse nutritum, nec omnino transitorium & fluxum alimentum vitae,

(1) *Augustinus Lib.* XIII. *De Civitate Dei Cap.* XXI. *Nonnulli totum illum Paradisum ubi primi homines parentes generis humani sanctae Scripturae veritate fuisse narrantur, ad intelligibilia referunt, arboresque illas, & ligna fructifera, in virtutes vitae moresque convertunt, tamquam visibilia & corporalia illa non fuerint, sed intelligibilium significandorum causa eo modo dicta vel scripta sint. Quasi propterea non potuerit esse Paradisus corporalis, quia potest etiam spiritualis intelligi, &c.* Adi *Natal. Alexandrum Tom.* I. *Hist. Eccles. Prim. Aetat. Dissert.* II. *Artic.* I. *Propos.* I. & adnotata superius *pag.* 77.

Se-

αἰσθητὴ καὶ ῥευστὴ, καὶ μὴ θαύμαζε διὰ τοῦτο. καθάπερ γὰρ τὸ αὐξάνεσθε, καὶ τὸ ἰδοὺ δέδωκα ταῦτα πάντα ὑμῖν εἰς βρῶσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, ἔλεγε

tae,quae in Paradiso agitabatur,cogitare(1). Ita igitur & divinissimus *Anastasius* intelligibilem fuisse vult cibum illum, non autem sensibilem & carnalem. Si enim hunc

(1) Secus, & recte mea sententia arbitratur magnus *Augustinus Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. De corpore enim post Resurrectionem loquens ait: *Non solum enim non erit tale quale nunc est in quavis optima valetudine; sed nec tale quidem quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritualia, sed adhuc animalia corpora terrena, gestantes. Quae licet senio non veterascerent, ut necessitate perducerentur ad mortem, qui status eis de ligno vitae, quod in medio paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia praestabatur: tamen & alios sumebant cibos praeter unam arborem, quae fuerat interdicta, &c. Alebantur ergo aliis quae sumebant, ne animalia corpora molestiae aliquid esuriendo, & sitiendo, sentirent. De ligno autem vitae propterea gustabatur ne mors eis undecumque subreperet, vel senectute confecta decursis temporum spaciis interirent; tamquam cetera essent alimento, illud Sacramento.* Consule etiam *Caput* XXIII. eiusdem libri. Sed quamquam ipse *Glycas* superius *pag.* . . Adamum non negat ex arboris vitae esu fuisse immortalem, & inferius etiam concedit ex aliis Paradisi plantis comesturum fuisse, tamen id vult eum modo quodam spiritali facturum fuisse.

λεγε τὸ μὲν ἐν παραδείσῳ, μετὰ ταῦτα δὲ ὁμῶς ἔσχε τὸ ἔργον, μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι δηλαδὴ τοῦ παραδείσου κατὰ τὸν Καισαρείας θεῖον Α'κάκειον. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς βρώσεως ταύτης ἐννοεῖσθαί σε ἄξιον. οὐ γὰρ ὡς ἐνδεῆ τηνικαῦτα ὄντι τῷ Α'δὰμ ἀπὸ πάντων ἐσθίειν, εἴγε καὶ περὶ αἰσθητῆς τέως ἐνομοθέτη βρώσεως, ἀλλ' ὅπως εἰδέναι ἔχεις, ἐπειδὰν ἐνδεὴς γένηται, τίνων τε χρὴ ἅπτεσθαι, καὶ τίνων οὐ χρή. καὶ γὰρ εἰ μὴ θεία τις ἐδίδοτο συγχώρησις ἐπί τε τῇ γαμικῇ συναφείᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐδηδομένων, οὐκ ἂν εἰς πλῆθος μετὰ ταῦτα τὸ γένος ἐλήλυθε τὸ ἀνθρώπινον. ἀλλὰ κἀν-

hunc cibum divina eloquia significarunt, & carnaliter utique moriebantur, qui hunc gustabant. Qui intelligibiliter igitur peccaverunt, animae statim mortem accipiunt. Ita igitur etiam Theologus *Gregorius* plantam illam, lignum videlicet scientiae, contemplationem esse dixit, hoc est, absolutiorem quãdam scientiam, ad quam minime tutum est adscendere iis, qui avidiori sunt desiderio. Ne puta igitur hominem in Paradiso sensili cibo saturari solitum, quando nullum eo opus habebat ibidem propter illam tranquillitatem perturbationibus omnibus vacuam, qua tunc gaudebat & fruebatur. Si vero di-

κἀνταῦθα προσέχειν ἄξιον· εἰ γάρ καὶ φαγεῖν ἀπόγε τοῦ ἀπηγορευμένου ἐκείνου φυτοῦ τοὺς πρωτοπλάστους ἡ ἁγία φησὶ γραφή, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν· εἴγε καὶ φθάσας ὁ λόγος ἀριδηλότερον ἔδειξε τίς τε κατὰ φύσιν ὁ Ἀδὰμ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὁποίας ἐδέετο τηνικαῦτα βρώσεως· εἰ γάρ ὡς οἱ πλείους ᾠήθησαν αἰσθητῆς ἥψατο βρώσεως, καὶ πεινῶν ἐξ ἀνάγκης ἦν· εἰ δὲ τοῦτο καὶ ῥευστῆς ὁμολογουμένως φύσεως ἦν ἐκεῖνος λοιπόν. ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἦν, οὔτε ἐκεῖνο. πεῖνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, καὶ ἱδρώς, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς ἀνθρώπινον βίον εἰσ-

dicant quidam, ſi ſenſilem cibum in Paradiſo Adamus manducaturus non erat, qua de cauſa permiſit ei Deus ex omnibus Paradiſi plantis comedere? E regione & tu illos interrogare potes: ſi Protoplaſti in Paradiſo carnaliter commiſceri non debuerant, qua de cauſa dixit illis Deus: *Creſcite & multiplicamini & implete terram?* Intellige igitur. Si enim comedebant in Paradiſo iuxta Domini dictum, ut illi aiunt, carnaliter quoque invicem coniungebantur profecto (1). Miſſos igitur illos facito. Non erat in Paradiſo cibus ſenſilis & fluxus; neque mirare propterea. Sicut enim. *Cre-*

(1) Vide quae adnotavimus inferius ad Epiſt. VI.

εἰσήλθεσαν. εἴπερ οὖν ἐν παραδείσῳ πείνα πρὸ τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ σῶμα τηνικαῦτα τοῦ Ἀδὰμ κενούμενον ἦν, τί ἄλλο λοιπὸν ἐτύγχανε τὸ καναγκάζον ἐκεῖσε τὸν ἄνθρωπον αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως; καλῶς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε προλαβὼν ὅτι ἕτερα δι᾽ ἑτέρων ἡ ἁγία διδάσκει γραφὴ, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες εἴπομεν. ὅθεν οἱ πάθεσι φυσικοῖς ὑποκεῖσθαι τὸν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παράβασεως λέγοντες, ἀπὸ πάντων ἅτε δὴ τῶν ἐν τοῦ παραδείσῳ φυτῶν ἐσθίοντα κατὰ τὴν τοῦ κυρίου

φω-

scite, & multiplicamini; etiam illud: *Ecce dedi haec omnia vobis in cibum, & cunctis bestiis terrae*; dictum est quidem in Paradiso, postea vero actio ipsa consequuta est: postquam scilicet e Paradiso expulsus fuisset. Secundum igitur divinum *Acacium* Caesariensem (1) ita de hoc cibo sentire te dignum est. Non enim Adamo, tamquam ex omnibus vesci tunc opus haberet, de sensili alimento aliquid interea praescriptum fuit, sed, ut intelligere potes, postquam eius indigus evasisset, quaeque attingere oporteret,

&

(1) *Acacius* Caesariensis Eusebii discipulus, & eius in Episcopatu successor, quam religione varius & inconstans, tam ingenio & scriptis voluminibus clarus, anno CCCXL. floruit, & circa CCCLXVI. naturae concessit.

φωνὴν οὐδέν τι παριςῶσιν ἕτερον ἢ ὅτι φθαρτὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ. εἰ δὲ τοιοῦτο ἦν, εὔδηλον ὅτι καὶ φύσει θνητὸς ἦν· εἰ δὲ τοῦτο, τί χρὴ καὶ λέγειν; αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἀκονῶσι τὴν μάχαιραν· οὐδὲ γὰρ ἀγνόουσι ὁποῖα τὰ ἐπιτίμια τοῖς οὕτω φρονοῦσι περὶ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος δίδωσιν. οὐκοῦν ἀμφιβάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ βρῶσιν ἤσθιε καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ Ἀδὰμ, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένους ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοιαύτης ἐμφορεῖσθαι βρώσεως· εἴγε καὶ μᾶλλον ἡ Ἀνάςασις ὡς

& quae non. Nisi enim divina quaedam permissio super coniugali coitu, & rerum esculentarum usu concessa fuisset, haud profecto deinde humanum genus multiplicari potuisset. Sed & heic advertere par est. Si enim etiam comedisse de vetita illa planta Protoplastos sancta Scriptura ait, ne mirare propterea. Siquidem praecedens sermo manifestissime ostendit, qualis natura Adamus a principio fuerit, & qualis cibi tunc indiguerit. Si enim ut plerique existimant, sensilem attigit cibum, necessario etiam esurivit. Si autem hoc, & ut fluxae sine controversia naturae ille fuerit reliquum est. Sed neque hoc erat,

ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, οὐδὲν ἄλλό ἐστιν· ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φθαρτῆς ἂν αὐτοὺς εἴποι τις εἶναι φύσεως καὶ θνητῆς, ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ἤδη προείρηται, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. εἰ δὲ καὶ τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν ἐντεῦθα παράγουσί τινες τὸ κατὰ λέξιν οὕτω διαλαμβάνον. εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἦμεν καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ἂν ὅπερ οὐκ ἦμεν, ἀπαθανατισθέντες καὶ τῷ θεῷ πλησιάσαντες. μὴ θορύβου διὰ τοῦτο, μηδὲ συναρπάζου τοῖς λόγοις καὶ σὺ τῶν πολλῶν

erat, neque illud. Fames enim, & sitis, labor, somnus, & sudor, sicuti iam dictum est, post praevaricationem in humanam vitam inrepsere. Si igitur in Paradiso fames ante peccatum non erat, quia neque corpus quod evacuaretur, Adamo tunc erat; quid aliud nam reliquum fuit, quod ibi hominem sensile alimentum attingere cogeret? Bene igitur praecedens oratio dicebat, aliis per alia factam nos Scripturam instruere, sicuti iam antevertentes ediximus. Vnde ii, qui dicunt Adamum ante praevaricationem naturalibus perturbationibus obnoxium fuisse, quum secundum Domini vocem ex omnibus Paradisi plan-

λῶν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἀλλαχόθεν ἔχεις τὴν τοῦ θεολογικοῦ τοῦδε ῥητοῦ καταλαβέσθαι διάνοιαν· εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ παρ᾽ ἑαυτῷ φέρειν ἀμφιβολίαν τινὰ τὸ τοιοῦτον ῥητὸν, ἀλλ᾽ ἡμεῖς τέως εἰ καὶ ἀμαθεῖς ἐσμὲν οὐ καταδεξόμεθα τοσοῦτον. αὐτὸ ὥστε καὶ πᾶσι σχεδὸν ἐναντιοῦσθαι τοῖς ὑποφήταις τοῦ πνεύματος. ἀνένδεκτον γὰρ ὦ ἱερὰ κεφαλὴ ἀναγραμμένους ἁγίους πατέρας τῷ ἑνὶ τούτῳ θεολογικῶν ῥητῶν τέλεον ἀποκρυβῆναι καὶ ὡς οὐδὲν αὐτοὺς λογισθῆναι, καὶ ταῦτα τοῦ θεολόγου-

plantis vesceretur, nihil aliud statuunt, quam principio Adamum corruptioni obnoxium fuisse. Si vero ita res se habebat, patet etiam eum natura mortalem fuisse. Sed quid hoc dicere opus est? Vibrant contra se ipsi gladium. Neque enim ignorant qualia ita de Adamo sentientibus praemia sancta iam descripta Synodus tribuat. Amplius igitur dubitare est absurdum. Si enim ante praevaricationem Adamus sensilem in Paradiso cibum comedebat; necessarium omnino est eos etiam, qui a mortuis illa die (1) resur-

(1) Haud est consectarium. Nam falsum est homines, qui surrecturi sunt, non excellentioris conditionis futuros, quam primus homo fuerit, ut ex *Augustino pag.* 123. adnotavimus.

γου λέγοντος ἀλλαχοῦ, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο τοσοῦτον ἦν ἀπαθὲς, τοσοῦτον ἦν ἀνενδεὲς ὡς μηδέ ποτε χρήζειν οἵου δή τινος ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. τοῦτο μέντοι, τὸ ἀνενδεὲς δηλαδὴ, καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ὑπερβολὴν ἐκάλει μακαριότητος. ἐφ' οὗ καὶ μᾶλλον ὑποσημαίνεται παντάπασιν εἶναι τὸ σῶμα ἐκεῖνο καὶ ἄφθαρτον ὡς ἀνενδεὲς καὶ ἀθάνατον. εἰ γὰρ καὶ τοιαῦτά τινα λέγων ὁ μέγας εὕρηται Γρηγόριος ἀφ' ὧν εἰσφέρειν ἔοικε τῷ πρωτοπλάστῳ καὶ θνητότητος ἔμφασιν, ἀλλὰ παρακατιὼν αὐτὸς ἑαυτὸν ἑρμηνεύει διεξιὼν οὑτωσὶ κατὰ λέξιν. ἐπειδὴ φθό-

ſurrecturi ſunt huiuſmodi cibo ſaturandos eſſe. Quum tamen potius reſurrectio, ut ſaepius diximus, nihil aliud ſit quam eorum qui ceciderunt in integrum reſtitutio. Si autem hoc eſt, eos & corruptioni obnoxiae mortaliſque naturae futuros eſſe quis dixerit. Fieri enim non poteſt ut corruptionis expers, ut iam dictum eſt, ille permaneat, qui ſenſili alimento participat. Si vero heinc Theologicum etiam illud dictum quidam adducunt, quod ita ad verbum habet: *Si igitur manſiſſemus quod eramus, & mandatum cuſtodiſſemus, quod non eramus utique fuiſſemus, immortalitate donati & Deo proximiores*. Ne turberis prope-

φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ ὑφεῖλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει πάσχει θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος. εἴπερ οὖν, ὁσιώτατε, φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τοῦ φθόνου ἐκείνου καὶ πρὸ τῆς κλαπῆναι δι' ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ διῆγε τῶν θείων χειρῶν τὸ πλαστούργημα. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἵου δή τινος ἐπικαλύμματος οὐκ ἦν ἐνδεὲς, ἅτε δὴ τῆς κατ' ἀρχὰς ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. εἰ δὲ ταῦ-ta

pterea, neque tu etiam multitudinis sermonibus abripiare. Aliunde siquidem Theologici huius dicti sententiam comprehendere potes. Si enim ambiguitatem quamdam Theologicum hoc dictum prae se ferre videtur, nos interea, licet indocti, hoc tale quale est non recipimus, utpote quod omnibus fere divini Spiritus sacerdotibus adversatur. Ferendum enim non est, o sacrum caput, ut laudati sancti Patres hoc uno Theologico dicto obruantur, & pro nihilo reputentur, haec etiam Theologo alibi dicente, corpus illud, Adami videlicet, ita perturbationibus expers fuisse, ita nullius indigum, ut nul-lo

τὰ οὕτως ἔχει, λεγέτωσαν ἐκεῖνοι λοιπὸν τί ἄρα πρὸ τῆς παραβάσεως ἦμεν ἡμεῖς, καὶ τί γενέσθαι μετὰ ταῦτα ἐμέλλομεν, εἴγε τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν; ἡμεῖς γὰρ εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ λόγος ἀριδηλότερον ἔδειξεν, ὅτι τὸ σῶμα ἐκεῖνο καὶ ἄφθαρτον ἦν ἀληθῶς καὶ ἀθάνατον, ὡς ἀνενδεὲς ὄν, συνιδεῖν ἄλλως οὐκ ἔχομεν εἴγε καὶ γενέσθαι τι πλέον ἔμελλεν, ἐπί γε τῇ ἀφθαρσίᾳ. τοῦ γὰρ ἀφθάρτου τί ἂν ἀφθαρτότερον εἴποι τις εἶναι; καὶ τοῦ ἀθανάτου ἀθανατώτερον πάντως οὐδέν. ὅτι μηδὲ τοῦ θνητοῦ θνητότερον εὕροι τις ἄν, ἔνθεν τοι καὶ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο τὸ λέγον ἐ-

γε-

lo tunc munimento, nulla veste opus haberet. Hoc autem, cuiusque scilicet indigẽtiae privationem, ille etiam *Linguam aureus* beatitatis excessum adpellabat; a quo amplius omnimodis etiam significatur, corpus illud corruptionis expers fuisse, quemadmodum nullius indigum & immortale. Si enim & eiusmodi quaedam magnus *Gregorius* dixisse comperitur, ex quibus mortalitatis speciem Protoplasto inducere videatur; tamen progrediens se ipse interpretatur ita ad verbum differens: *Quoniam diaboli invidia mors in mundum ingressa est, & per fraudem hominem perdidit; propterea Deus, quum homo*

fa-

γενόμεθα ἂν ὅπερ οὐκ ἦμεν εἴγε τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, κατ' ἕτερόν τινα λόγον ἐκλαβέσθαι προήγμεθα τῆς γραφικῆς ἀκολουθίας, οὐ μὲν οὖν οὐ πόῤῥω που πίπτοντα, καθὰ δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν, εἰ δὲ καὶ δοκοῦσί τινες εἶναί τι τοῦ ἀθανάτου ἀθανατώτερον, δεξόμεθα καὶ τοῦτο πάσης ἀντιλογίας ἐκτός· καὶ γὰρ ὅσον ἐγγύζει τις τῷ θεῷ, τοσοῦτον ἀπαθανατίζεται καὶ θεοειδέστερος γίνεται σώματί τε καὶ πνεύματι. δίκαιον οὖν ἐστι καὶ τὸ τὰ θεολογικὰ ῥητὰ καλοθέλως ὑποδέξεσθαι, καὶ τὰ τῶν λοιπῶν διδασκάλων διὰ τιμῆς ἔχειν, οὐ μὴν ἀπο-

factus esset, nostra passione passus est. Si igitur, vir sanctissime, invidia diaboli mors in mundum ingressa est, elucet omnino ante invidiam illam, & antequam per fraudem homo seduceretur, divinarum manuum opificium omnis corruptionis expers in immortalitate vixisse. Hac enim de causa nullius operimenti indigebat; principio siquidem, ut saepius diximus, immortalitatis exsors non erat. Si vero haec ita habent, reliquum est ut illi dicant, quid nam ante transgressionem fuerimus, & quid nam deinceps futuri fuissemus, si custodissemus mandatum? Nos enim (siquidem disputatio haec manifesti-

ἀποστρέφεσθαι· τὸ γὰρ προσάλληλα τὰ τῶν ἁγίων πατέρων ῥητὰ καλοθελῶς συμβιβάζειν, ἐπαινετόν ἐστι καὶ μακάριον καὶ τὸ ὄντως θεάρεστον. πρόσεχε οὖν· εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἦμεν καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν ἐγενόμεθα ὅπερ οὐκ ἦμεν, τοῦτ' ἐστὶν, ἄτρεπτοι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ μὴ τὸν λόγον εὐθέως ἀποστραφῇς· εἴγε καὶ οἱ θειότατοι ἄγγελοι κατὰ προαίρεσιν ἄλλο τι πρότερον ὄντες ὕστερον ὅπερ οὐκ ἦσαν ἐγένοντο. δυσκίνητοι μὲν γὰρ ἦσαν ἀλλ' οὐκ ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν ἀπ' ἀρχῆς. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἐκπεσοῦσιν ἀγγέλοις οὐδαμοῦ συνεπήχθησαν, ἅτε τῆς κακοβουλίας ἐκείνης εὑρεθέντες ἀνώτε-

ροι

ſtiſſime demonſtravit corpus illud cuiuscumque corruptionis expers, & immortale vere fuiſſe, quum nullius indigeret, intelligere omnino non poſſumus, quid ampliusquam corruptionis expers futurum eſſet. Quid enim corruptionis experte, magis corruptionis expers quis dixerit? Et immortali immortalius nihil prorſus. Quia neque mortali imortalius quidquam invenire eſt; & exinde dictum illud ita habens: *Fuiſſemus utique, quod non eramus, ſi mandatum cuſtodiſſemus*, ſecundum aliam rationem, quae ex Scriptura conſequatur, nec procul cadat, ut indoctis, quemadmodum nos, videtur, accipere ad-

ducti

ροι· διὰ τοῦτο γεγόνασι καὶ ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν οὐ φύσει ἀλλὰ χάριτι, καθὰ δὴ καὶ τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τούτου δοκεῖ· οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἐννοεῖσθαί σε χρή. καὶ γὰρ ἐξουσίαν εἶχε μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖθις ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετατρέπεσθαι. εἴπερ οὖν ἀνώτερος εὑρέθη κἀκεῖνος τῆς τοῦ ὄφεως συμβουλῆς εἴπερ ἐφύλαξε τὴν δωθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ἐγένετο ἀπαθανατισθεὶς ὅπερ οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τοῦτ' ἐστὶν ἄτρεπτος, οὐ κατὰ φύσιν μονὸν, ἀλλὰ δὲ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προαίρεσιν. ἀντιλέγειν δὲ ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ

καὶ

ducti sumus. Si autem concedunt nonnulli esse aliquid immortali immortalius, hoc etiam sine ulla contradictione recipiemus. Etenim quantum Deo quis adpropinquat, tantum ad immortalitatem adsurgit, & Deo persimilis corpore, & spiritu evadit. Par est igitur & Theologica dicta benigne accipere, & dicta reliquorum Magistrorum honore prosequi, non autem aversari. Dicta enim sanctorum Patrum invicem conlata benigne probare & laudabile est, & beatum, & Deo gratum omnino. Attende igitur: Si perseverassemus quod eramus, & praeceptum custodissemus, quod non eramus fuisse-

 mus,

καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ ἁμαρτάνειν οὐκ εἶχε κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ἅτε δὴ παρὰ θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ προαιρέσει, καθὰ δὴ καὶ προείπομεν, ἐξουσίαν εἶχε μένειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖθις ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ μετατρέπεσθαι. εἴπερ οὖν ἐφύλαξε τὴν δωθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ἐγένετο ἂν ὅπερ οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἔχων ὡς εἴρηται καὶ κατὰ προαίρεσιν τότε ἄτρεπτον ὁμοῦ καὶ ἀναμάρτητον ὁποῖος ἐσεῖται κἀκεῖνος ὁ κατάγε τὴν τοῦ πάντος συντέλειαν ἐγερθησόμενος ἄνθρωπος. ἀρκεῖ τοσαῦτα, τοῖς γὰρ ἐχέφροσι κατά σε καὶ εἷς λόγος ἀρκεῖ πρόσγε τὴν τοῦ κρείττονος εὕρεσιν.

mus, hoc eſt, immutabiles, & ſemper eiusdem propoſiti. Nec ſermonem hunc ſtatim averſare. Si enim diviniſsimi Angeli quum ſecundum propoſitum aliquid aliud prius eſſent, noviſsime, quod non erant, evaſerunt: difficulter enim mobiles erant, ſed non immobiles ad malum a principio; ſed quoniam cum cadentibus Angelis nullo pacto devoluti ſunt, utpote qui mali illorum conſilii ſuperiores contemtoresque reperti, propterea etiam immobiles ad malum evaſerũt non natura ſed gratia, quemadmodum Damaſcenus etiam *Ioannes* de hoc opinatur. Ita igitur, vir ſanctiſsime, etiam de pri-

primo homine cogitare te oportet. Etenim (1) manendi, & proficiendi in bono, potestatem habebat, & ad peius iterum a bono se convertendi. Si igitur & ille Serpentis consilii contemtor repertus esset, si datum sibi praeceptum custodisset, ad immortalitatem adsurrexisset, & evasisset quod a principio non erat, hoc est, immutabilis, non secundum naturam tantum, sed etiam secundum ipsam voluntatem. Hisce autem contradicere, non est rationi consentaneum. Si enim peccare homo a principio in natura non habuit, a Deo siquidem corruptionis expers immortalisque creatus est; in ipsa voluntate, ut diximus, perseverandi in bono potestatem habebat, & in deterius iterum ab honesto se convertendi. Si igitur datum sibi mandatum custodisset, quod a principio non erat, utique fuisset; habens, ut dictum est, etiam secundum voluntatem & immutabilitatem, & impeccabilitatem; qualis erit ille homo, qui in universitatis consummatione resurrecturus est. Et haec quidem sufficiant. Prudentibus enim quemadmodum tu es, & unum verbum, ut quod melius est inveniri posit, sufficit.

(1) *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. Contra Anthropomorph. Cap.* II. arbitrii libertatem homini praeclariter adserit.

τῷ αὐτῷ

(1) Περὶ τῆς ὁποίας ἂν ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ κατάγε δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα.

Ad eumdem

De gloria, & claritate, qua a principio Adamus coruscavit.

Λόγος γ΄.

Disputatio III.

Eodem Io. Lamio Interprete.

ΕΙ᾽ δὲ καὶ τοῦτο μαθεῖν ἐπιζητεῖς, ὁσιώτατε ἄνερ, ὁποίας ἐξέπεσεν διὰ τὴν παράβασιν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ἡ δεσποτική σε διδάξει φωνὴ κατὰ λέξιν οὕτω λέγουσα· τότε λάμψουσι οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος· ἐντεῦθεν γὰρ, εἴγε προσέχομεν, τὸ ζητούμενον εὑρήσομεν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἡ ἁγία γραφὴ δι᾽ ἑτέρων ἕτερα διδάσκει πολλάκις ἡμᾶς· ἐπειδὴ καὶ γὰρ ἡ ἐλπιζομένη

SI vero, & hoc discere expetis, Vir sanctissime, qua gloria scilicet & claritate, primus homo per praevaricationem exciderit, vox te dominica docebit, verbis, quae proferimus, ita dicens; *Tunc fulgebunt iusti sicut Sol*. Heinc enim, si animum intendimus, quod quaeritur, reperiemus: & eo magis, quo saepius (2) aliis per alia, sancta Scriptura nos instruit. Etenim cum ea, quae speratur, gra-

(1) *Lambecius Cod.* CLIX. habet καὶ περὶ τοῦ, &c.
(2) Superiori Epistola, *pag.* 172.

νη χάρις ἐπάνοδός ἐστιν πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην ζωὴν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ Γρηγόριος λέγων τάδε. οἱ δίκαιοι λάμψονται τότε κατὰ τὸν ἥλιον. εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κατ' ἀρχὰς οὐσία κατ' οὐδὲν διενήνοχε τῆς ἡλίου λαμπρότητος. ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡλικίᾳ μίᾳ, καὶ εἴδει ἑνὶ, καὶ σχήματι τῷ αὐτῷ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον ἐγερθήσονται ἅπαν-

gratia, non sit nisi regressus(1) ad illam primam, propter quam, ut Nyssenus *Gregorius* ait, iusti tunc aeque ac Sol ipse fulgebunt; manifestum omnino est & humanam ab initio naturam nihil fuisse a Solis splendore diversam. Nam resurrectio nihil est aliud, (2) quam eorum, qui ceciderunt, in integrum restitutio(3); ob hoc enim ipsum & eadem aetate omnes, eademque specie ac figura, iuxta primi illius hominis habitum resurrecturi sũt, ut in

 Quae-

(1) Epistola antecedenti.

(2) Epistola superiori *pag.* 188.

(3) Hac ratione inducti quidam, & Pauli verbis ex alia parte in angustias coacti, putaverunt prius quidem hominem fuisse corpore animali instructum, sed quum in Paradiso constitutus est, eum fuisse mutatum, sicut nos quoque in resurrectione mutabimur. *Augustinus Lib.* VI. *De Genes. ad lit. Cap.* XX. Consule superius *pag.* 123.

ἅπαντες, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὅτι τοσαύτη λαμπρότης τῷ Ἀδὰμ ἐκείνῳ προσῆν ἀπ' ἀρχῆς, ὅσην ἡ δεσποτικὴ φωνὴ τοῖς ἁγίοις ἔσεσθαι λέγει κατάγε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ μεταμορφούμενος ἀρι-

Quaestionibus ad Antiochum magnus *Athanasius* (1) adfirmat. Haec autem ita se habere, & tanto fulgore Adamum (2) illum emicuisse a principio, quantum vox dominica Sanctis illa die fore pronuntiat, ipse dominus noster Iesus Christus in monte Thabore (3) transfiguratus multo manifestius ostendit; mo-

(1) Vide superius *pag.* 138.

(2) *Lud. Thomassinus Tom.* II. *Theolog. Dogmat. Lib.* I. *Cap.* XX. §. 2. *Beatam vitam olim egit homo, sed protoplastus tantum, non omnis: beatam vitam egere animae primorum parentum, non omnino tamen corpore nudae, sed immortali, & quodammodo spiritali corpore succinctae; ut homo tum fere totus esset anima, & mens, quia & corpus in naturam animae trahebatur.*

(3) Vbi transfiguratus fuerit Iesus incertum omnino, quemadmodum & qua die, de quo *Glycas* noster III. *Part. Annal.* Ceterum montem illum fuisse Thaborem antiqua est opinio, ut intelligitur ex *Hieronymo Epitaphio Paulae.* Consulendus *Casaubonus Exercit.* XV. *in Baron.* §. XVIII. Itinerarium tamen Burdigalense Christi transfigurationem in Monte Olivarum factam fuisse docet.

ἀριδηλότερον ἔδειξε, καὶ πῶς οἱ ὑμνογράφοι καὶ θεῖοι μελῳδοὶ, ὅ, τε μέγας δηλαδὴ Κοσμᾶς, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης σοφῶς τε διδάξουσι. λέγουσι γὰρ ὅτι τὴν ἐντεθεῖσαν τῷ Ἀδὰμ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀμαύρωσιν ἐδιώξας, τῷ θεϊκῷ φωτί σου Σῶτερ ἐκλαμπρύνας· καὶ ὅτι

modum & hymnographi illi, & divini cantores, magnus videlicet *Cosmas* (1), & Damascenus *Ioannes*, (2) docebunt te sapienter. Dicunt enim: *Quum Adamo additum a peccato* (3) *nigrorem expulisses, divina tua luce, Servator, refulsisti: & archetypam illam imaginis illius primi*

(1) *Cosmas* Ierosolymitanus, Maiumae Episcopus, *Ioannis* Damasceni Praeceptor, qui scripsit Hymnos XIII. in praecipuas anni Festivitates, & metricam enarrationem Psalmorum omnium, & Ἀσματικοὺς κανόνας, claruit anno DCCXXX. Vide *Guil. Caveum*, *Lambecium*, aliosque.

(2) *Ioannes* quoque Damascenus carmina scripsit.

(3) Melius id omne de anima, & verius, quam de corpore intelligitur, quod etiam *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. advers. Anthropomorphitas Cap.* X. arbitratur. Ἠφάνισεν, inquit, τῆς θεοειδοῦς εἰκόνος τὸ κάλλος ἡ ἁμαρτία, καὶ ῥύπου μέσον τὸ λαμπρὸν τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον ἀπέφηνε ὁ Σατανᾶς. ἀλλ᾽ ὁ ἀνακαινιστὴς ἐπέφανεν ὁ ἀναμορφῶν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὸ ἠδικημένον, καὶ πάλιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ μεταλλάττων εἰκόνα, ὥστε τῆς θείας φύσεως αὐτοῦ ἐμπρέπειν τοὺς χαρακτῆρας ἡμῖν διʼ ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς κατ᾽ ἀρετὴν εὐζωΐας. Labefa-

ὅτι τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ἐκεῖνο τῆς εἰκόνος τοῦ πρώτου, δηλονότι Ἀδὰμ, οὗπερ ἐξέπεσε δι' αὐτὴν παράβασιν, ἐπειδὴ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενον ἦν, ἐν σεαυτῷ παραδόξως ὑπέδειξας. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἄφατον ἠλλοιώθης τῆς μορφῆς ἀλλοίωσιν, γνωρίσαι θέλων ἐντεῦθεν ὁποίας ἠξίοτο χάριτος πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ταύτην αὐτῷ πάλιν μετέδωκας, διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως. εἰ γὰρ καὶ διάδηλον αὐτίκα γενέσθαι τοῦτο οὐκ ἔφθασεν, οὐδὲ ἤθελε σκάνδαλον ἐξαυ-

primi (scilicet, Adami) *pulcritudinem, quam excidit ille per transgressionem, quoniam plerisque omnibus ignota erat, in teipso mirabiliter demonstrasti. Propterea enim & ineffabili tuae formae mutatione immutatus es, quum velles ea ratione patefacere quali fuisse homo ante peccatum gratia dignatus, eamdemque te illi iterum per geminae naturae cohaesionem restituisse.* Si enim & hoc statim manifestum esse non potuit, noluit enim continuo Israeli offensionem iniicere, sed

factavit divinae imaginis pulcritudinem peccatum, sordibusque opplevit splendidam humanitatis faciem Satanas. Ceterum instaurator exortus est, qui id quod depravatum erat, pristinae formae restituit, nosque denuo in suam imaginem transformavit, ut divinae ipsius naturae characteres nobis conveniant per sanctificationem, & iustitiam, vitamque ad virtutis normam bene compositam.

ἐξαυτῆς ἐνιέναι τὸ Ἰσραὴλ, ἀλλ᾽ ἐπὶ ὄρους Θαβὼρ, ὡς ἤδη προείρηται, θεουργηθεῖσα ἡ φύσις ἡμῶν ἐγνώσθη διὰ τῆς θείων ἀκτίνων προχύσεως: πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ ἀστράψας ἐπὶ τοῦ ὄρους ὡς ὁ ἥλιος ὁ Σωτὴρ ἔδειξε προφανῶς ὁποῖ-

sed supra montem Thaborem, ut iam dictum est: nostram naturam tamen divinam iam evasisse deprehensum est, quod undique divinos[1] radios effunderet. Attende igitur. Si enim Servator, tamquam sol, in monte coruscans,

(1) Id recte adfirmat *Glycas*, nec in Hesychastarum dogma prolabitur; illi enim perperam arbitrabantur, coeleſtem illum fulgorem, quo Christus transfiguratus coruscare visus est, increatum fuisse aliquid ex divina natura profluens. Horum partes propugnarunt in primis *Gregorius Palamas*, *Isidorus* Patriarcha, *Philotheus* Metropolita Heracleensis, & postea Patriarcha Constantinopolitanus, & *Iosephus Bryennius*. Ceterum hunc errorem doctis voluminibus elucubratis impugnarunt *Nicephorus Gregoras*, *Ioannes Cyparrissiotes*, *Demetrius Cydonius*, *Manuel Calecas*, & ipse *Ioannes Cantacuzenus*, cuius adversus *Palamam* opus MS. in Bibliotheca Laurentiana Florentiae adservatur, quod olim publici iuris facere, si Deus adnuit, in animo habemus. *Glycas* vero radios, qui ex Christi corpore emicabant, divinos adpellare videtur, quod mirabiliter fulgerent, & ex divino Christi corpore procederent. Divinum est quidquid excellit, vel ad Deum quomodocumque pertinet. Haeresis Palamitarum XIV. saeculo Graecam Ecclesiam infestam habuit.

ὁποῖον ἄρα καὶ τῷ Ἀδὰμ ἐκεῖνο προσῆν ἀπ' ἀρχῆς φῶς, θαυμάζειν οὐκ εὔλογον εἴγε λάμψουσιν οἱ δίκαιοι τότε ὡς ὁ ἥλιος. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπιζομένη χάρις ἐπάνοδός ἐστιν, ὡς προείρηται. πρός γε τὴν πρώτην ἐκείνην ζωὴν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοὺς ἀναστησομένης τοὺς δικαίους μὴ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος μόνον παραπλησίους ἐγερθῆναι πρώτῳ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν λαμπρότητα· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τοσαύτην λαμπρότητα τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς ἐφαιδρύνετο πρόσωπον, ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ βίβλῳ, ἣ τὸ ὄνομα ὁδηγὸς, ἀριδηλότερον

scans, quasi utique & Adamus ille ab initio lumine radiaret, luculenter ostendit; iam mirari non subit, si tamquam sol tunc iusti fulgebunt. Etenim quum gratia, quae speratur, regressus sit, ut iam diximus, ad primam illam vitam; consectarium quoque est & resurrecturos tunc iustos, non secundum figuram, & speciem tantum, surrecturos esse primo Adamo persimiles, sed & secundum ipsam claritatem(1). Haec autem ita se habere, & tanto Adami faciem ab initio enituisse fulgore, divinus etiam *Anastasius* Sinaita libro a se scripto, cui *Dux viae* titulus est, perspicue, ac dilucide, osten-

(1) Consule superius pag. 123.

τερον ἔδειξε διεξιὼν ἐκεῖσε κατὰ ῥῆμα καὶ τάδε. ποιήσας ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἐνέθηκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἀκτῖνα τοῦ μα-

ostendit, differens ibi hisce iisdem verbis ea, quae sequuntur: *Quum Adamum Deus in principio ad imaginem, & similitudinem suam fecisset, eius vultu sua inspiratione radium* (1) *sancti Spiritus,*

(1) *Cyrillus* quoque Alexandrinus *Lib. adversus Anthropomorphit. Cap.* II. opinatur illam Dei adspirationem, nonnisi Sancti Spiritus infusionem fuisse: nec illam vult homini in animam cessisse: ὅτι γὰρ, inquit, οὔτε εἰς ψυχὴν ἀνθρώπῳ, τὸ ἐμφυσηθὲν αὐτῷ γέγονε πνεῦμα, οὔτε μὴν εἰς νοῦν, ὡς οἴονταί τινες, ἐστὶν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, κτλ. *Spiritum enim homini insufflatum, non ipsi in animam neque etiam in mentem, cessisse, ut quidam existimant, hinc videre licet, &c.* Alii tamen aliter censent, & *Michael* noster praesertim, cum in hisce Epistolis, tum *Part.* I. *Annalium* de hominis creatione agens, ubi tamen *Cyrillo* ex parte saltem adsentiri videtur. *Augustinus Lib.* XIII. *Cap.* XXIV. *Unde & illud parum considerate quibusdam visum est, in eo quod legitur, inspiravit Deus in faciem eius spiritum vitae, & factus est homo in animam viventem; non tunc animam primo homini datam, sed eam, quae iam inerat, Spiritu Sancto vivificatam. Movet enim eos quod Dominus Iesus postleaquam resurrexit a mortuis insufflavit dicens discipulis suis, accipite Spiritum Sanctum. Unde tale aliquid existimant factum quale tum factum est, quasi & hic sequutus Evangelista dixerit, & facti sunt in animam viventem.* Et deinde hanc opinionem late confutat.

παναγίου πνεύματος, καὶ χάριν, καὶ ἔλλαμψιν· ἠμαύρωσε δὲ τέλεον αὐτὸν ἡ παράβασις τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας ἐντολῆς, ἐφ' ᾧ καὶ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ Σὴθ ἐνέθηκε ταύτην ὕστερον ὁ Θεὸς· γνωρίσαι θέλων ἐκ τούτου καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν δοθεῖσαν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ δι' αὐτοῦ ἐμφυσήματος ἔλλαμψιν· καὶ ἄκουε τί περὶ τούτου φησὶν ἡ ἁγία γραφή. ἔζησε δὲ Ἀδὰμ ἔτη διακόσια πρὸ τῆς τριάκοντα καὶ ἐγέννησεν υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστὶν, οἵαν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς εἰκόνα καὶ ἔλλαμψιν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ, ὃ λέγεται, ἐξανα-

tus, & gratiam, & splendorem adflavit: obfuscavit vero illum omnino, dati eidem divini praecepti transgressio, quare & ipsius Sethi vultu eumdem fulgorem Deus posterius indidit, manifestare volens ex hoc ipso futuris mortalibus, datam a se primo homini sua inspiratione claritatem: & audi quid de hoc dicat sancta Scriptura: vixit vero Adamus ducentis, & triginta annis (1), *& genuit filium iuxta formam & imaginem suam, hoc est, iuxta eam imaginem, & splendorem quem habuit ab initio, & vocavit nomen eius Sethum, quod dicitur, resurrectio: quoniam vidit renovatam mirabilem illam formam,*

(1) Graecus contextus iuxta LXX. habet: τριάκοντα καὶ διακόσια ἔτη.

ἀνάϛασις. ἐπειδὴ εἶδεν ἀνακαινισθεῖσαν τὴν παράδοξον ἐκείνην μορφὴν ἧς ἕνεκα καὶ Θεὸν αὐτὸν οἱ κατ᾽ ἐκείνου καιρὸ τυγχάνοντες ἄνθρωποι προσηγόρευσαν.

mam, cuius causa ipsum homines, qui eo tempore vivebant (1) *Deum adpellavere*. Haec eadem igitur prodere videtur etiam divinus ille *Macarius* AEgyptius.

(1) De Enos id tradit *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. advers. Anthropomorphitas Cap.* XVII. Ἐνὼς ὁς διὰ πολλὴν ἄγαν δικαιοσύνην ὠνόμασαι παρὰ τοῖς τό τηνικαῦτα Θεός. *Enos, qui ob eximiam iustitiam vocatus est ab illius temporis hominibus Deus*. Fidunt autem hi illo Geneseos loco de Enos: ἤλπισε ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. Vulgata habet: *Iste coepit invocare nomen Domini*. Vulgata antiquior: *Coeptum est invocari nomen Domini*. Alii vertunt; *Coeptum est profanari nomen Dei*. Ceterum de ipso Setho *Glycas* noster *Part.* II. *Annalium* haec habet Ὁ μὲν τοι Σὴθ ἔτη ζήσας ἐννεακόσια δώδεκα τελευτᾷ, Θεὸς εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος, καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὑρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀϛέρων ὀνομασίας. οὗτος ὁ Σὴθ γεννᾷ τὸν Ἐνὼς, καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον Θεόν. *Hic Sethus quum annos* DCCCCXII. *vixisset, propter virtutem pro Deo habitus, quod Ebraicas litteras, & adpellationes siderum, primus invenisset, Procreavit autem Enosum, qui & ipse pro Deo virtutis nomine haberi meruit*. Ceterum haec, quae de Setho *Glycas* habet, ex Apocryphis, & Haereticorum libris, deducta videntur, ex quibus petiit etiam vetus Chronicon, quod narrat, Sethum in coelum translatum, inde micanti vultu, instar Moysis post colloquium cum Domino, rediisse.

παν. ταῦτα μὲν οὖν ὑπεμφαίνειν ἔοικε καὶ ὁ θεῖος ἐκεῖνος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος. διὰ γὰρ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἐπιλαμπούσης τότε τῷ προσώπῳ τοῦ θεόπτου Μωσέως εἰς ἣν οὐδεὶς ἀτενίσαι ἠδύνατο, καὶ μὲν ἄμφω ταῦτα παρέστησε, καὶ ἣν εἶχε δηλαδὴ δόξαν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἣν ἐς ὕστερον ὁ τῶν δικαίων ἕξει χορὸς, καὶ ἄκουε τί κατὰ ῥῆμα φησὶν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν κεφαλαίοις αὐτοῦ. δοκῶ τὸ δεδοξασμένον πρόσωπον Μωσέως τύπον εἶναι καὶ ὑπόδειγμα τοῦ πρώτου διὰ χειρῶν θεοῦ δημιουργηθέντος ἀνθρώπου. καὶ αὖθις, Μωσῆς ὁ μακάριος ὑπέδειξε τύπον διὰ τῆς τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπιλαμπούσης τοῦ πνεύματος δόξης,

prius. Etenim quum de illa gloria, quam vultu suo Dei contemplator Moses coruscabat, & quam nemo poterat fixis oculis intueri, loqueretur, haec duo etiam disseruit, qua scilicet gloria a principio Adamus fuerit insignitus, & quam novissime iustorum habiturus est chorus. Audi igitur ipsissima divini huius viri verba, quibus in suis capitulis ita infit: *Opinor autem glorificatum Mosis vultum formam esse & exemplum illius hominis, quem Deus suis manibus condidit.* Et iterum: *Beatus Moses illa divini Spiritus gloria, quae in eius vultu refulgebat, specimen praebuit, quomodo in resurrectione iustorum, corpora Sancto-*

ξης, πῶς ἐν τῇ τῶν δικαίων ἀναστάσει τὰ τῶν ἁγίων δοξασθήσεται σώματα. Καλὸς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε ἀνάστασιν ἐπάνοδον εἶναι, πρός γε τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ζωήν. ἐπὶ μέντοι τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ ἕτερόν τι μεταμορφούμενος ἔδειξεν ὁ Σωτήρ. τί τοῦτο; τὴν δόξαν ἐκείνην ἣν μέλλει κατάγε τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐνδείξασθαι: καὶ πείθου τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ λέγοντι· ἥξει μὲν οὖν μετὰ τοῦ σώματος ὁ Χριστὸς τοιοῦτος ὁποῖος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ἔλεγε τοὺς δικαίους ὁ κύριος κατ' αὐτὸν ἀστράψαι τὸν ἥλιον. τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ δεσπότι.

ctorum glorificanda *sint*. Bellus igitur sermo ferebat resurrectionem esse ad antiquam illam primamque vitam regressum. Praeter ea vero, quae hactenus diximus, aliquid etiam aliud huiusmodi transfiguratus Servator ostendit, gloriam scilicet illam, quam, quum secundo venerit, manifestabit; super quo fidem adhibe Theologo *Gregorio* dicenti: *Veniet igitur cum corpore Christus talis, qualis discipulis adparuit in monte, divinitate carnem longo intervallo superante*. Bene igitur dicebat insuper Dominus fore ut tamquam Sol iusti refulgeant. Quum enim splendorem ex dominico corpore procedentem exceperint,

τικοῦ σώματος ἐκπεδῶσαν αἴγλην ὑποδεξάμενοι μεταστοιχειωθήσονται· τηνικαῦτα καίπερ ὀφθήσονται ἄντικρυς καθάπερ τι σῶμα διαφανὲς μαρμαριγὴν ἡλίου δεχόμενον. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ταύτητοι καὶ ἀμφιβάλλειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον· εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ Ἀδὰμ, ἡνίκα δηλαδὴ θείαις ἐπλάσθη χερσὶ, τοσαύτην ἐδέξατο διάγε τοῦ θείου ἐμφυσήματος τὴν φαιδρότητα, φαίνεται πάντως ὅτι ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενος ἄνθρωπος τῆς αὐτῆς ἂν ἠξιώθη λαμπρότητος διὰ τῆς τοῦ

παν-

rint, ita ii tunc tranſformabuntur, & palam adparebunt, ut corpus quoddam pellucidum ſplendore Solis inluſtratum. His magnus etiam *Paulus* concinens dicebat, tunc a Servatore noſtrum humile corpus ita transformatum iri, ut ſuo futurum ſit corpori glorioſo conforme. Quãobrem in his ſe ancipitem traducere haud dignum eſt. Si enim ab ipſo initio Adamus, quum videlicet divinis fictus eſt manibus, tantam ex divino adflatu claritatem recepit: elucet omnino hominem etiam a mortuis reſurrecturum, eiusdem fulgoris gloria, Spiritus Sancti gratia, dignandum. Crede autem beato *David*

ita

παναγίου πνεύματος χάριτος· καὶ πείθου τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ οὕτω περὶ τούτου λέγοντι· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Πρόσεχε οὖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ ἐν ἑαυτῷ μεταμορφούμενος οἷον εἶχε κάλλος ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ οἷον οἱ δίκαιοι μέλλουσι τότε λαβεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐπίσης ἔλεγε παρ' ἑαυτοῖς τὴν θείαν εἰκόνα φορεῖν, τόντε πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον, καὶ τὸν ἐκ νεκρῶν ἐφ' ὕστερον ἀναστησόμενον. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐπάνοδός ἐστι πρός γε τὴν πρώτην ζωὴν ἡ ἐλπιζομένη χάρις, ὡς πολ-

ita de hoc ipso pronuncianti: *Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terrae*. Attende igitur; quum enim supra montem Servator in seipso transformatus ostenderit, qualem a principio Adamus pulcritudinem habuerit, & qualem iusti olim accepturi sint, propterea divinus etiam *Gregorius* Nyssenus, aequaliter, dicebat, divinam imaginem ferre & ante peccatum hominem, & illum, qui novissime a mortuis resurrecturus esset. Haec autem omnia ita se habere, & gratiam, quae speratur, ad primam illam, ut saepius diximus, vitam esse regressum, ipse prae aliis Dominus ostendit. Quum

πολλάκις εἰρήκαμεν, αὐτὸς ἔδειξε πρὸ τῶν ἄλλων ὁ κύριος, ἡνίκα γὰρ ἐπιςρέφοντα τὸν ἄσωτον ἠγκαλίζετο καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγε· ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην ςολήν. μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε. ςολὴν γὰρ τὴν πρώτην εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς μηδὲν ἄλλο τὴν ἀνάςασιν εἶναι ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάςασιν.

Τῷ

enim redeuntem Asotum obviis ulnis excepiſset, & haec inſuper inquiebat: *Induite eum ſtolam illa priori* (1). Ne igitur amplius dubita: priorem enim ſtolam dicens, dilucide ſignificavit, nihil aliud eſse reſurrectionem, quam eorum, qui ceciderunt, in priſtinum ſtatum reſtitutionem (2).

Qua

(1) Epiſtola ſuperiori.

(2) Ea omnia quae in hac Epiſtola *Glycas* diſſertat languida & frigidiuſcula ſunt, atque etiam falſa manifeſte. Falſum enim reſurrectionem fore in eum tantummodo ſtatum, in quo primus homo fuerat ante peccatum, reſtitutionem. Egregie de more *Auguſtinus* id demonſtravit, ut ſupra quidem *pag.* 123. videre eſt. Verum audiamus illum ad rem pariter differentem *Lib.* VI. *De Geneſ. ad litteram*, *Hic occurrit*, inquit, *alia quaeſtio, quomodo renovemur, ſi non ad hoc per Chriſtum renovamur quod in Adam prius eramus? Quamquam enim multa non in priſtinum, ſed in melius renoventur, ab inferiore tamen ſtatu, quam quo erant antea, renovantur. Unde*

Τῷ αὐτῷ,

Τίνος ἕνεκεν ὁ διάβολος διὰ τοῦ ὄφεως καὶ οὐ δι' ἑτέρου τῶν ζώων προσέβαλε τῷ Ἀδὰμ (1) καὶ ἕως πόθεν δῆλον, ὅτι διὰ τοῦ ὄφεως προσέβαλε τῷ Ἀδὰμ, τῆς γραφῆς ὁπουδήποτε μὴ σαφῶς οὕτω λεγούσης, καὶ εἰ ἀληθῶς τινος ἕνεκεν ἡ γραφὴ τοῦτο τέλεον ἔκρυψεν.

Ad Eumdem.

Qua de causa Diabolus per serpentem, & non per aliud animal Adamum incesserit, & ex quo tandem constet, Adamum ab eo per serpentem oppugnatum fuisse, quum Scriptura id manifeste non dicat: & an aliqua vere de causa Scriptura istbuc ipsum omnino caelaverit.

Λόγος δ'.

Disputatio IV.

Eodem Interprete.

Ἐπειδὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσατε λέγοντος, ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἰκειακοὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι

Quoniam Servatorem nostrum *Iesum Christum* audistis in Evangeliis dicentem: *Inimici hominis domestici eius*, quin

de ergo ille filius mortuus erat & revixit, perierat & inventus est? Vnde illi profertur stola prima, si non immortalitatem recipit, quam perdidit in Adam? Quomodo autem perdidit immortalitatem si corpus habuit animale? Neque enim animale corpus, sed spirituale erit, quum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.....

Quo-

ὅτι διὰ τῶν τοιούτων καὶ βασιλεῖς καὶ ἕτεροί τινες ἐπιβουλεύονται ἀνθρώποις, οὐ τοσοῦτον ἐπαπορεῖν ἄξιον. εἴγε καὶ αὐτὸς ὁ

quin eiusmodi hominum opera, & Reges, & alii mortales adpetantur insidiis, dubitare non decet; siquidem & ipse callidus

Quomodo ergo, inquiunt, renovari dicimur, si non hoc recipimus quod perdidit primus homo, in quo omnes moriuntur? Hoc plane recipimus secundum quemdam modum. Non itaque immortalitatem spiritualis corporis recipimus, quam nondum habuit homo, sed recipimus iustitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo. Renovabimur ergo a vetustate peccati, non in pristinum corpus animale, in quo fuit Adam: sed in melius, idest, in corpus spiritale, quum efficiemur aequales Angelis Dei, apti caelesti habitationi, ubi esca, quae corrumpitur, non egebimus. Renovabimur ergo spiritu mentis nostrae secundum imaginem eius, qui fecit nos, quam Adam perdidit. Renovabimur autem carne, quum hoc corruptibile induet incorruptionem, ut sit spiritale corpus, in quod nondum mutatus, sed mutandus erat Adam, nisi mortem etiam corporis animalis peccando meruisset, &c. Ceterum *Lud. Thomassinus*, ut vidimus *p.* 193. corpus prope spiritale protoplasto Adamo vindicavit, &, quod omnem fidem exsuperat, claram apertamque in Paradiso Dei visionem, ut videre est *Tom.* II. *Theolog. dogm. Cap.* VII. *&* *seqq.* unde ea Adami gloria, decusque, & beatitas, processisset, quam verbis explicare non est.

(1) Quod sequitur usque ad Ἀδὰμ deest apud *Lambecium Cod. Theol.* CLIX.

ὁ πολυμήχανος δράκων ὀργάνῳ τοῦ ὄφει χρησάμενος τὸν πρῶτον ἠπάτησε ἄνθρωπον. Κατὰ γὰρ τὸν θειότατον Χρυσόστομον καὶ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, συνήθης ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ ὄφις τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τῶν ὑποσαινόντων αὐτὸν πλησιέστερος τερπνοῖς αὐτῷ προσομιλῶν τοῖς

dus Draco, serpentis instrumento (1) usus, hominem primum decepit. Etenim, iuxta divinissimum (2) *Chrysostomum*, & *Damascenum Ioannem*, erat a principio serpens Adami familiaris (3), & omnibus ei adblandientibus proximior, iucundis cum illo motibus congrediens,

(1) Hac de caufa Diabolus ferpens antiquus in facris literis adpellatur, ut *Apocalypf.* XII. XX.

(2) *Homilia* IX. *in Genefin*.

(3) *Ifidorus* Pelufiota *Epift.* XCV. *Lib.* III. pulcre differit quo pacto initio omnes ferae Adamo fubiectae fuerint, ideoque etiam nomina eis impofuerit; pofteaquam vero divinum mandatum transfreffus eft, ipfius imperium mutilatum merito fuit. Vide fuperius Epift. II. *Glycae pag.* 113. *Auguftinus Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap.* XI. de Daemone loquens ait: *Malefuada verfutia in hominis fenfus ferpere adfectans, cui utique ftanti, quoniam ipfe ceciderat, invidebat, colubrum in Paradifo corporali, ubi cum duobus illis hominibus mafculo, & femina, animalia etiam terreftria cetera fubdita, & innoxia verfabantur, animal fcilicet lubricum, & intortuofis anfractibus mobile, operi fuo congruum, per quem loqueretur, elegit, &c.*

τοῖς κινήμασι; καὶ ψυχαγωγίαν πᾶσαν ἐντεῦθεν ὑπονοούμενος. Εἰ γὰρ καὶ νῦν αὐτὸν βδελυττόμεθα καὶ ὡς δύναμις φεύγομεν, ἀλλ᾽ οὐκ ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς τοιοῦτος ὁ ὄφις. οὐδὲ φευκτέατο τότε καθάπερ καὶ νῦν ἡ ὄψις αὐτοῦ. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν καὶ αὐτὴ ἡ Εὔα τηνικαῦτα τὴν ἐκείνου καταπλαγεῖσα ὁμιλίαν ἐκρύβη τέλεον ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἂν ἡμέρως οὕτω τὴν αὐτοῦ διάλεξιν προσεδέξατο. συνήθης ἦν λοιπὸν ὁ ὄφις ἀπ᾽ ἀρχῆς τῷ

diens, & omnem hinc delectationem excogitans. Si enim illum nunc(1) abominamur, & quantum possumus fugimus, non tamen huiusmodi erat serpens a principio, nec eius tunc, quemadmodum in praesentia (2), evitabatur adspectus. Si enim isthuc ipsum forte fuisset, ipsa etiam Eva tunc temporis, eius conloquium exhorrens sese ab eo penitus abscondisset, & non ita leniter eius confabulationem admisisset.

(1) Huius rei rationem hanc adfert *Theodoretus Interrogatione* XXXIV. *in Genesin. Sed & ipsum animal quoque ad hominum utilitatem maledictionem recepit. Itaque videntes serpentem repere ac volutari super terram, maledictionis antiquae recordamur, & discimus quanta mala peccatum arcessat, non solum his, qui illud admittunt, sed & illis, qui subserviunt.*

(2) *Basilius Homilia de Paradiso: Serpens tum non erat horrendus, sed mitis ac mansuetus, &c.*

τῷ Α᾽δὰμ, καὶ τῶν ὑποσαινόντων αὐτὸν ἐγγύτερος. ἐχθρὸν γὰρ αὐτὸν, οὐδὲν ἄλλον πεποίηκε· ἡ δὲ εἰποῦσα θεία φωνὴ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου καὶ τῆς γυναικός· ἡ τοιαύτη λοιπὸν ἔχθρα τὰ τῆς φιλίας παντάπασιν ἔλυσε. φίλος ἦν ὁ ὄφις ἀπ᾽ ἀρχῆς τῷ Α᾽δὰμ, κἀντεῦθεν ὤφθη τῷ διαβό-

set(1). Reliquũ igitur est, ut Adamo serpens fuerit ab initio familiaris (2), & omnibus, qui ei adularentur, proximior. Inimicum enim illum, nec aliud quidquam, fecit vox divina, quum dixit: *Inimicitiam ponam inter te, & mulierem*. Ceterum haec inimicitia, omnia amicitiae foedera dis-

(1) Eo magis autem id credibile videtur, quod etiamnum Serpentes ab aliquibus cicurentur, & circumferantur. Quod si veterum historiarum monumenta evolvere luberet exemplorum copia Lectorem obruere possem. Consulendi *Pignorius De Mensa Isiaca*, *Spanbemius De usu & praest. Veter. Numism.* & mea *Dissertat. De Cistis Mysticis*.

(2) *Pseudo Abdias Lib.* VI. *Livor autem Angelo hinc natus est, quia vidit imaginem Dei in homine exstitisse: & quoniam homini possibile esset, ut in hac regione beata cum cunctis animantibus loqueretur. Hinc Angelus qui ex se concepit invidiam, per potentiam Angelicam serpentem ingressus, &c.* Sic *Plato* quoque scripsit in *Politico*, aureo saeculo, quum rerum Saturnus potiretur, etiam cum bestiis homines colloquia habuisse, quod & *Eusebius* refert *Lib.* XII. προπαρασκ. *Cap.* IX.

βόλῳ ἐπιτηδειότατον ὄργανον. εἶδε τὸν Ἀδὰμ χαίροντα ἐπὶ τῷ ὄφει, κἀκεῖνον ὑποσαίνοντα καὶ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων μιμούμενον, κἀντεῦθεν λαλεῖ δι' αὐτοῦ. Οὕτω καὶ οἱ δόλους κατά τινων πλέκοντες, τοὺς οἰκείους μετέρχονται καὶ οὕτω τὴν οἰκείαν ἀνυπόπτως ἐπιβουλὴν συσκιάζουσι. λαλεῖ τοιγαροῦν δι' αὐτοῦ, ἵν' ἐντεῦθεν ὑπονοήσῃ ὁ

solvit. Adami erat a principio serpens amicus, & ideo Diabolo visus est instrumentum aptissimum. (1) Vidit Adamum serpentis familiaritate gaudentem, & illum adulantem, multaque eorum, quae ab hominibus fieri consuerunt, imitantem, & ea propter per ipsum loquutus est. Ita pariter qui dolos adversus aliquem

(1) *Caietanus* adserit tentationem Evae interna tantum subgestione peractam a Daemone, qui serpentis nomine a Mose metaphorice significetur. In singularem vero aliam sententiam abiens *Cyrillus* Alexandrinus *Lib.* III. *contra Iulian.* opinatur, speciem dumtaxat, & simulacrum serpentis Evae a Diabolo exhibitum fuisse, non veri serpentis corpus ad tentationem adsumtum. At veri serpentis organo in tentatione mulieris diabolum esse usum, reliqui Patres docent, ut *Basilius*, & *Chrysostomus Homiliis in Genesin*, *Theodoretus interrog.* XXXII. *Aug. Lib.* II. *De Genes. ad literam Cap.* XXVII. & *seq. Lib.* XIV. *De Civ. Dei Cap.* XI. *Ioannes Damascenus Lib.* II. *De Fide orthodoxa Cap.* X. ut de *Beda*, *Ruperto*, *Thoma*, aliisque, taceam.

ὁ Ἀδὰμ ὅτι φρόνιμος ὁ ὄφις ὢν, τοῦτο καὶ ἡ γραφὴ προσμαρτυρεῖ αὐτῷ, κατώρθωσε καὶ τὸ μιμίσασθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου φωνὴν καὶ ὅτι τοῖς δεσπόταις ὡς εὔνους τὰ δέοντα ὑποτίθεται. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν προσῆν ὡς αὐτοῖς διελέγετο· οὐκ ἂν ἡμέρως οὕτω τὴν αὐτοῦ βουλὴν προσεδέχοντο. αὕτη οὖν ἡ αἰ

τία

quem meditantur, domesticos conveniunt, & sic nulla domi suspicionis caussa exsistente, insidias obumbrant ac tegunt. Loquitur igitur(1) per ipsum, ut heinc suspicetur Adamus, quum prudens esset serpens, quod & Scriptura ipsa de illo testificatur, & ipsam hominis vocem imitari potuisse (2), &

Do-

(1) Recte quidem: sed perperam Talmudistae, qui fabulantur Diabolum, accedentem ad Evam, ut eam falleret, inequitasse serpenti, qui magnitudine camelum aequaret. *Maimonides* in *More Nevochim*.

(2) Id magis, quam illud quod *Iosephus* I. Ἀρχαιολογ. tradit, serpentem scilicet a principio voce usum, & pedibus instructum fuisse: his autem a Deo in ipsum irato privatum deinde, & eius linguae venenum inditum. Serpentem pedibus gradientem, & mitem lenemque fuisse etiam *Basilius Homilia De Paradiso* adfirmat, *Iosephi*, & libri, qui λεπτὴ γένεσις inscribitur sententiam sequutus, quam tamen confutat *Glycas* noster *Part.* I. *Annalium*, Chrysostomi sententiam amplexus, qui censet serpentem olim orbibus quibusdam factarum inferius convolutionum erectum extenso pectore velut inequitasse.

τία κατὰ τοὺς διαληφθέντας ἄνωθεν πατέρας καὶ διδασκάλους ἡμῶν, δι᾽ ἣν ὀργάνῳ τῷ ὄφει καὶ οὐχ ἑτέρῳ τινὶ χρησάμενος ὁ παμπόνηρος τοὺς πρωτοπλάστους ἠπάτησε· καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ διάβολος ἐν τῷ ὄφει ἐλάλησε τῆς γραφῆς ὁπουδήποτε τοῦτο μὴ λεγούσης. ἴδε γὰρ ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ὄφεως μνημονεύει λέγων. φοβοῦμαι μὴ πῶς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ. πό-

θεν

Dominis, ut benevolum, ea, quae oportet, ſubgerere. Niſi enim ita res ſe habuiſſet, haud profecto cum eis blande confabulatus fuiſſet, neque ita leniter illi eius cōſilium admiſiſſent. Haec igitur cauſa fuit, iuxta ſuperius laudatorum Patrum, & Magiſtrorum noſtrorum opinionem, propter quam Malus ille (1) ſerpente, & non aliquo alio uſus eſt inſtrumento, ut Protoplaſtos deciperet (2).

At

(1) Malus κατ᾽ ἐξοχὴν a multis adpellatus eſt Diabolus, & ſunt qui cenſeant hunc indicari, ubi in Oratione Dominica dicitur: *Libera nos a malo*. *Paulinus Poem.* XVI.

Non tulit haec Malus ille diu, ſed inhorruit atris
Crinibus, & rabidis inflavit colla venenis &c.

Itaque & a *Glyca* παμπόνηρος nuncupatur.

(2) Memoriam huius ſerpentis fraudis ſunt qui velint apud Ethnicos ipſos remanſiſſe, adeoque in antiquis Graecorum myſteriis *Eva* vel *Evoe* acclamatum, & ſerpentem oſtenſum, ut tradit *Clemens Alexandrinus*

θεν οὖν δῆλον ὅτι ὁ διάβολος λαλεῖ διὰ τοῦ ὄφεως, αὐτὸς ὁ δεσπότης ὑπεφήνισε τὴν ἀπορίαν. ἵνα μή τις ἐπὶ τὸν ὄφιν καὶ μόνον ἀνενέγκῃ τὴν ἁμαρτίαν. Πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους ἡνίκα εἶπον αὐτῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμὲν, ἔλεγεν· εἰ ἦτε ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐποιεῖτε ἄν. νῦν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἐστε τοῦ δια-

At unde liquet, Diabolum in serpente esse loquutum, quum id ullibi scriptura non dicat? Vide enim & *Paulum* ipsum, quum serpentis meminisset, dicentem: *Timeo ne forte, ut serpens Evam sua calliditate seduxit.* Vnde igitur constat Diabolum per serpentem ipsum esse loquutum? Ipse Dominus e medio perple-

nus in Protreptico, & constat etiam ex *Plutarcho in Alexandro*, *Demosthene* περὶ στεφάν. *Euripide in Bacchantibus*, *Catullo*, *Virgilio*, *Nonno*, *Chalcidio*, &c. Consule *Phil. Bonarotium Dissert. in Num. max. moduli*, & *Dissertation.* meam *De Cistis Mysticis*. Sed & *Pherecydes* Syrius, dum suum Ὀφιονέα, serpentem mali auctorem, commemorat, qui adversas acies in coelo instruxerit, eadem exhibere videtur. Nam ita scribit *Origenes Lib.* VI. *contra Celsum*. *Vide*, inquit, *an non iste, qui nobis impium errorem impingit ut aenigmata male intelligentibus, ipse manifeste fallatur, non intelligens quod Mosaicae litterae multo antiquiores vel Heraclito, vel Pherecyde, vel Homero etiam, narrant de malo illo, qui de Coelo expulsus est. Nam serpens ille, a quo Pherecydes sum denominavit Ophionem, qui fuit in caussa ut primus homo ex Dei Paradiso eiiceretur*, &c.

διαβόλου. ἐκεῖνος ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν· ἐντεῦθεν οὖν σαφῶς ἐπιδέδεικται ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ ὄφει λαλήσας ὁ διάβολος θανάτῳ τὸν ἄνθροπον ὑποπεσεῖν κατεσκεύασεν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐγεγόνει θνητὸς ὁ ἀθάνατος. καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, τῷ σοφῷ Σολομῶντι πείσθητι λέγοντι. ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε. φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε. εὔδηλον οὖν ὡς αὐτὸς ἐλάλησε διὰ τοῦ ὄφεως ὁ παμπόνηρος. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸν ὁ κύριος ἀνθρωποκτόνον ἐκάλεσε. καὶ ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, τίνος ἕνεκεν μνημο-

plexitatem sustulit, ne quis peccatum in serpentem, & quidem solum, reiiciat. Iudaeis enim, quum illi dixerunt, *Ex Deo sumus*, dicebat: *Si ex Deo essetis, Dei certe voluntatem faceretis: nunc autem ex patre vestro Diabolo estis: ille erat homicida ab initio.* Heinc igitur aperte constitit, quum Diabolus in ipso serpente loquutus esset, id contexuisse, ut morti homo succumberet (1). Nisi enim res ita se habuisset, numquam ille, qui immortalis fuerat, mortalis evasisset. Et si minus his, quae dicuntur, fidem adhibe sapienti Salomoni quum dicit: *Deus mortem non fecit, sed hominem in incorruptione crea-*

(1) Vide superius Epist. *II.*

μονεύουσα ἡ γραφὴ τοῦ ὄφεως μόνου τὰ κατὰ τὸν διάβολον τέλεον ἀπεσιώπησε, διὰ τὴν Ἰουδαίων εἰδωλομανίαν. ἵνα γὰρ μὴ μαθόντες, ὥς φησιν ὁ Συναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος, καί τινας εἶναι φύσεις ἀΰλους, κἀντεῦθεν ταύτας θεοποιήσωσιν, οὔτε περὶ δαιμόνων, οὔτε περὶ φύσεως ἀγγέλων ἡ Μωσαϊκὴ βίβλος διείληφεν. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου θεὸν ἀνηγόρευσαν. τί οὐκ ἂν ἔδρασαν εἴγε τῶν ἀοράτων φύσεων τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει δῆλον, ἐξ ὧν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ὠσηὲ πρὸς αὐτὸν ἐλάλησε τὸν Ἰσραήλ. Ἐγὼ κύριος ὁ θεός σου ὁ

creavit: invidia autem Diaboli mors intravit in mundum. Manifestissimum est igitur Malum illum per serpentem ipsum esse loquutum: nisi enim ita esset, illum Dominus homicidam non adpellasset. Et quandoquidem haec ita se habent, qua de causa Scriptura solius serpentis mentionem faciens ea, quae Diabolum attinent, omnino reticuit? Propter inexpletam Iudaeorum Idololatriae inhiantium insaniam. Etenim ne quum didicissent, ut divinus *Anastasius* Sinaita ait, esse quasdam naturas(1) materia minime constantes, hasce exinde divinis honoribus prosequerentur, neque de Daemo-

(1) Vide superius *Epist.* II. *pag.* 146.

ὁ στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γὴν, οὗ αἱ χεῖρες ἔκτισαν στρατίαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ

monum, neque de Angelorum natura Mosaicus liber dissetruit (1), Si enim post tanta

(1) Eamdem rationem adfert *Michael* noster *Part.* I. *Annalium*. Sunt autem qui autument ideo Mosen productionis Angelorum non meminisse, quod ii ante mundum materiatum & adspectabilem, creati fuissent: nam haec sententia adridet *Origeni Homil.* I. *in Genesim*, & X *in Matthaeum*, *Basilio Homil.* I. *in Hexaemeron*, *Gregorio Nazianzeno Oratione* XXXVIII & XLII. *Severiano Gabalitano Orat.* IV. *De Mundi Opificio*, *Caesario Dialog.* I. *Interrog.* LXI. & *Dialogo* III *Interrog.* CXXIII. *Anastasio Sinaitae Libro* VI *Hexaemeronis*, & *Cap.* IV. ὁδηγῷ, *Zachariae Mitylenaeo De Mundi Opificio*, *Ioanni Damasceno Lib.* II. *De Fide Orthodoxa Cap.* III. & *Lib.* IV. *Cap.* XIV. Ex Patribus Latinis in eadem sententia sunt *Ambrosius Lib.* I. *in Hexaemeron Cap.* V. & *Praefat. in Psalmos*. *Hieronymus in Cap.* I *Epistolae ad Titum*. *Cassianus collat.* VIII. *Cap.* III. Et quidem si cavisset Moses Angelorum creationem reticendo ne Idololatriae occasionem Iudaeis praeberet, numquam naturae Angelicae in suis voluminibus meminisset, quod quidem non facit. *Epiphanius* quidem *Haeresi* LXV. *Theodoretus Interrogatione* III. *in Genes. Basilius Seleuciensis Orat.* I. *Procopius Gazaeus Commentario in Genesin*, *Augustinus Lib.* XXII. *contra Faustum Cap.* X. *Lib.* II. *De Genesi ad literam Cap.* VIII. & *Lib.* XI. *De Civit. Dei Cap.* XIX. *Sed & Iulius Africanus Lib.* II. *Cap.* II. *Auctor Commentarii in Genesin Sancto Eucherio adscripti*, *Gregorius Ma-*

οὐκ ἀπεκάλυψάσοι αὐτὸν τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν. Κατὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτευθέν-

των

tanta etiam miracula, vituli imaginem Deum adpellaverunt, quid non utique fecissent, si invisibilium

etiam

Magnus Lib. XXXVIII. *Moral. Cap.* XII. *Rupertus Abbas Lib.* I. *de Trinitate Cap.* X. *& Lib.* III. *de Glorificatione Trinitatis Cap.* III. *Gennadius Massiliensis Lib. De Dogmatibus Ecclesiasticis Cap.* X. *Auctor Commentarior. in Psalmos, inter Opera S. Hieronymi editorum, in Psalmum* CXXVII. *Ansbertus in Apocalypsim Lib.* V. *Cap.* XII. *Hugo Victorinus Tract.* II. *Summae Sententiarum, Thomas Aquinas* I. I. Q. LXI. *Art.* III. Angelos una cum mundo conditos fuisse existimant. Ipse quidem hanc litem meam non facio, Deo enim universitatem efficienti non aderam, utpote qui sero ab eodem in lucem eductus; sed si haec posterior sententia probabilior est, ut *Thomas* etiam arbitratur, ipse crediderim potius, ideo Mosen de Angelis initio Geneseos mentionem non fecisse, quod sibi mundi tantummodo adspectabilis & materiati generationem describere proposuisset. Quod si quis in controversiam vocet, & dubitet, an Angeli prorsus incorporei sint, obponere possem hanc opinionem jam fere ab omnibus hodie adprobatam mihi quoque probari, quamvis tota fere antiquitas repugnare videatur, ut superius ostendimus *pag.* 146. Sed si *Augustini* sententiae inhaerendum esset; Angelorum sub lucis nomine mentionem a Mose fieri adfirmare possemus, ut in ejus laudatis Operibus, & in *Confessionibus* etiam videre est; & hanc sequutus est quoque *Rupertus* Abbas in citato Opere.

των δύο ξύλων διαφοράτε καὶ φύσις τοῦ παναγίῳ σεσίγηται πνεύματι. ἐφ᾽ ᾧ καὶ τοῖς ἁγίοις πατρᾶσιν ἀσύμφωνος γέγονεν ἡ περὶ τούτων ἐξέτασις.

etiam naturarum cognitionem habuissent? Haec autem ita se habere liquet ex iis, quae Deus per Prophetam Oseam ipsi Israeli loquutus est: *Ego Dominus Deus tuus, firmans coelum, & creans terram: cuius manus militiam coeli creaverunt, & illud non revelavi tibi, ut ambulares post illa*. Ob hoc ipsum & duorum lignorum in Paradiso plantatorum differentiam atque naturam Spiritus Sanctus reticuit: quare & sanctorum Patrum discors fuit de hisce iisdem disquisitio.

Τῷ Ad

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ περὶ τοῦ ὁποῖα τῇ φύσει τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσονται, καὶ εἰ βρῶσιν αἰσθητὴν ἐσθίειν ἔχουσι μέλλουσιν, ὥς τινες ἐπιφέρουσιν.

Ad bonorabilem monachum Dominum Ioannem Aspioten. Quali natura hominum corpora a mortuis resurrectura sint, & an sensilem cibum tunc manducatura, ut quidam perhibent. (1)

Λόγος ε'.

Disputatio V.

Eodem Interprete.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ὁ σάρκα φορήσας δι' ἄφατον ἔλεος, καὶ καθ' ἡμᾶς χρηματίσας ἄνθρωπος, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ποιήσας πάντα καὶ παθὼν ὅσα περ ἐν εὐαγγελίοις ἱστόρηται, ὁ διὰ σταυροῦ καταδεξάμενος θάνατον, ὁ τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, κἀντεῦθεν τὴν τελευταίαν ἀνάστασιν δω-

DOminus noster Iesus Christus Dei filius, & Deus, ille qui carnem propter ineffabilem suam misericordiam circumtulit, homo nostri instar effectus; qui propter nostram salutem ea omnia fecit, & perpessus est, quae Evangelica narrat historia; qui in crucem actus mortem obiit, & tertia die a mor-

(1) Horum multa disputat *Glycas* etiam *Part.* I. *Annal.*

δωρησάμενος ἅπασιν, ἡ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γεγονὼς, ἀριδήλως ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ὑπετύπωσεν, ὁποῖα τὰ ἡμέτερα σώματα κατὰ ἐκείνην ἀνάστασιν ἐγερθήσονται. ὅθεν καὶ περὶ τούτων ἐξετάζειν οὐκ εὔλογον, ὅτι καὶ σαφὲς τοῖς προσέχειν ἐθέλουσιν τὸ ὑπόδειγμα πρόκειται. ἄφθαρτα μὲν γὰρ ἀληθῶς ἀναστήσονται μήτε σκέπης δεόμενα, μήτε βρώσεως καὶ πόσεως, μήτε ἄλλου τοιούτου τινός. ὅρα γὰρ νουνεχῶς, ὅτι καὶ τὸ τοῦ κυρίου σῶμα τοιοῦτον ἐκ τάφου ἐγήγερται κατὰ αὐτὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἐκεῖσε πάντα κατάλι-

mortuis resurrexit, illae eorum, qui dormierunt, primitiae, quum primogenitus mortuorum exstitisset, manifeste in semetipso demonstravit qualia nostra corpora in illa resurrectione suscitanda sint. (1)Quare de his disputare non decet. Clarum siquidem animum intendere volentibus exemplum, perspicuumque proponitur. Vere enim corruptionis expertia, neque operimenti, neque cibi, neque potionis, neque rei eiusmodi alicuius, indiga resurgent (2). Prudenter siquidem animadvertere est, & ipsum Domini corpus eiusmodi, ut Evangelica historia pro-

(1) Vide supra *Epist.* III.

(2) Vide supra *Epist.* II.

λιπὸν τὰ ἐντάφια. εἰ δὲ καθάπερ εἴρηται γυμνὸν ἐκ τάφου τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἐξέθορεν, εὔδηλον πάντως ὡς οὐκ ἔτι σκέπης τοιαύτης τινὸς καθὰ καὶ πρότερον ἔχρηζεν, ὁποῖον ἄρα κἀκεῖνο τὸ πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ σῶμα ἐτύγχανεν, εἴτε τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν. ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίσανται ἅπαντες ἡλικίᾳ τε πρὸς ἀλλήλους καὶ εἴδει κατ' οὐδὲν διαφέροντες. καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ. εἰ γὰρ ἀκριβῶς ἐννοήσεις ὅπως ὁ

prodit, e sepulcro resurrexisse, omnibus ibidem relictis sepulcralibus exuviis. Si vero, prout dictum est, nudum e sepulcro Domini corpus exsilivit, perspicuum omnino est illud amplius cuiusceumque eiusmodi operimenti, prout (1) in antecessum, non indiguisse: quale utique & illud corpus erat, quo ante praevaricationem Adamus instructus fuit. Si vero neque expers fuit illius, quae divino munere conceditur, immortalitatis: corruptionis igitur expertes resurgent omnes,

P 2 nihil

(1) Iudaei tamen somniant homines vestibus, cum quibus sepulti fuere, vel a Deo recens creatis, indutos, resurrecturos esse, ut in *Tract. Sanhedrin*, *R. Ionathan in Cohel. Rabba*, *Talmud. Ierosol. Chilai Cap.* VIIII. videre est.

ὁ οὐκ εὐμήκης τοῦ σίτου κόκκος καὶ ὁ πάνυ σμικρὸς, ἐπειδὰν τῇ γῇ καταβλήθωσιν ἴσουστε καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀναδεδόασι ςάχυας, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἀπορήσαις, εἴπερ ὁ προβεβηκὼς καὶ ὁ ἐν σπαργάνοις τὴν ψυχὴν ἀφεὶς, ἀκμάζοντες ἐν τῇ ἀναςάσει ἐγείρονται κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδὰμ, τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως δηλαδή. ἡ γὰρ ἀνάςασις οὐδὲν ἄλλο ἐςὶν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάςασις, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σίτου κόκκος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος, εἰς αὐτὸν ἐπανέρχεται τὸν ςάχυν, ὅθεν δηλονότι ἐπέπτωκε. καὶ εἰ μὴ πείθει τοῖς λεγομένοις

nihil aetate invicem & specie differentes. (1) Neque hac de caussa mirare, neque rem absurdam arbitrare: si enim diligenter expenderis, quomodo brevia tritici grana, & exigua admodum, postquam terrae mãdata fuerũt, aequales spicas, & omnino similes proferunt; haud utique tanta de re dubitabis, an ille scilicet qui maturis annis, & ille qui in incunabulis ante diem naturae concessit, florenti aeque integraque aetate in resurrectione revicturi sint secundum primum illum Adamum (2), qualis fuit ante transgressionem videlicet. Resurrectio enim nihil est aliud, quam eorum, qui

(1) Vide *Augustinum* a nobis inferius advocatum.
(2) Vide superius *Epist.* II. & III.

νοις, τῷ μακαρίῳ Παύλῳ πείσθητι λέγοντι, Σπείρονται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρονται ἐν δυνάμει. Τί τούτου παραδοξότερον; ἐν δυνάμει γὰρ εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ἐξαποστελεῖς γάρ φησι τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, τέλειοι πάντως ἐγείρονται· ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίσταντια ἅπαντες, μήτε βρώσει, μήτε πόσει καθάπερ εἴρηται χρώμενοι. Ἀλλὰ μὴ ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. εἰ γὰρ ἔτι τοῖς φυσικοῖς ὑπέκειντο πα-

qui ceciderunt, in integrum restitutio (1). Quemadmodum etiam tritici granum (2) terra obrutum & putrescens, in eamdem spicam iterum vertitur, unde scilicet excidit. Et si minus his, quae dicuntur, fidem habes, crede beato *Paulo* dicenti: *Seminantur in infirmitate, resurgunt in virtute.* Quid hoc mirabilius? In virtute enim dicens dilucide ostendit spiritali illa aetate (*Emittes*, enim inquit, *spiritum tuum & creabuntur*) perfectos (3) omnino omnes re-

(1) Superius *pag.* 197.

(2) Celeberrima comparatio a *Paulo* Apostolo primum usurpata, & deinde ab omnibus Ecclesiasticis Scriptoribus, & praecipue *Athenagora De Resurrectione*, *Tertulliano* item *De Resurrect.* *Rufino in Symbolum*, & *Io. Damasceno* pariter *De Resurrectione*.

(3) De perfectione, & decore corporum Iustorum post resurrectionem, vide quae late disputat *Tertul-*

πάθεσι, πείνῃ λέγω καὶ δίψει, καὶ τοῖς ἄλλοις ἁπλῶς οἷς ὑποπεσεῖν κατεκρίθη μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος, οὐ μὲν οὖν αὐτοὺς ἀφθάρτους ἐκ νεκρῶν ἐγήγερθαι εἴποι τις ἄν. κατὰ γὰρ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, ἀμήχανον ἄφθαρτον διαμένειν τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν. εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι φθορᾶς ἀνώτεροι ἐγείρονται πάντες οἱ ἄνθρωποι, τί τὸ καταναγκάζον αὐτοὺς αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως; δὸς ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. εἰ δὲ καὶ καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων, ὡς ὁ Νύσσης

resurrecturos. Incorruptibiles igitur omnes resurgent, neque alimento, neque potione, ut diximus, utentes. Sed ne fidem abroga his, quae dicuntur: si enim adhuc naturalibus passionibus subiicerētur, fami, inquam, ac siti, & aliis (1), ut uno verbo dicam, quibus homo ob peccatum succumbere condemnatus est, igitur incorruptibiles a mortuis non esse resurrecturos iure quis dicat. Iuxta enim Damascenum *Ioannem*, impossibile est incorruptibilem permanere eum, qui sensile alimētum participat (2). Sed res profecto haud

tullianus De Resurrectione carnis, *Augustinus Lib.* XXII. *De Civ. Dei Cap.* XIX. *&* XX. *& Enchirid. Cap.* XC.

(1) Vide superius *Epist.* II.

(2) Vide adnotata inferius.

σῆς θείας Γρηγόριος, ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ἄνθρωπος, καὶ ἔσονται γάρ φησι πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ, πῶς αὐτὸν ἐνδεᾶ βρώσεως καὶ πόσεως εἴπομεν; ἀ-
μή-

ud ita se habet (1). Si enim credimus universos homines corruptione superiores esse resurrecturos, responde iam, quid nam futurum sit, quod eos sensilem ci-
P 4 bum

(1) In aliam it sententiam magnus *Augustinus* Lib. XIII. *De Civit. Dei* Cap. XXII. *Corpora ergo iustorum, quae in resurrectione futura sunt, neque ullo ligno indigebunt, quo fiat, ut nullo morbo, vel senectute inveterata moriantur: neque ullis aliis corporalibus alimentis, quibus esuriendi ac sitiendi qualiscumque molestia devitetur: quoniam certo, & omni modo inviolabili munere immortalitatis induentur, ut nonnisi velint possibilitate non necessitate vescantur. Quod Angeli quoque visibiliter & tractabiliter adparentes, non quia indigebant, sed quia volebant & poterant, ut hominibus congruerent, sui ministerii quadam humanitate fecerunt. Neque enim in phantasmate Angelos edisse credendum est, quando homines eos hospitio susceperunt, quamvis utrum Angeli essent ignorantibus consimili nobis indigentia vesci viderentur. Unde est quod ait Angelus in libro Tobiae. Videbatis me manducare, sed vestro visu me videbatis, idest necessitate corporis reficiendi sicut vos facitis, me cibum sumere putabatis. Sed si forte de Angelis aliud credibilius disputari potest, certe fides Christiana de ipso Salvatore non dubitat, qui etiam post resurrectionem, iam quidem in spirituali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumsit.*

μήχανον τοῦτο πάντως ἀμήχανον; εἰ γὰρ καὶ βρώσεσι χρώμεθα σήμερον ἅτε τὴν φύσιν αὐτὴν ἔχοντες ἀναγκάζουσαν, ἀλλὰ καθάπερ ὁ Νύσσης φησὶ τῆς λειτουργίας ταύτης ἀπαλλαγήσεται τότε ὁ ἄνθρωπος καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐξ ἴσου διατιθήσεται καθὼς ἐν εὐαγγελίοις ἔφη ὁ κύριος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως ἑκατοστῷ κεφαλαίῳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω φησίν. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἤγουν παχύτε καὶ θνητὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, οἷον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, κεκλεισμένων ὄντων θυρῶν διερχόμενον, ἀκοπίαστον, τροφῆς, ὕπνου, καὶ

bum ſumere compellat (1)? Si vero ſecundum etiam Angelorum ſimilitudinem, ut divus *Gregorius* Nyſſenus ait, vivet in reſurrectione homo, inquit enim: *Et erunt omnes ut Angeli Dei*; quomodo ipſum cibi & potionis indigentem adfirmamus? Impoſſibile hoc omnino, impoſſibile. Si enim alimentis utimur in praeſentiarum, ex eo eſt, quod naturam ipſam habemus, quae nos compellit; ſed, quemadmodum *Nyſſenus* inquit, hoc tum miniſterio liberabitur homo, & aeque ac Angeli ſe habebit, ſicut in Evangelio Dominus dicit. Sed *Ioannes* quoque Damaſcenus in ſuo *Capite* cen-

(3) Superius *pag.* 169. *& ſeqq.*

καὶ πόσεως ἀνενδεές. βίον γὰρ ἰσάγγελον ἐπὶ πᾶσι τότε ζήσεται ἄνθρωπος κατὰ τὸν εἰπόντα, καὶ ἔσονται πάντες ὡς ἄγγελοι Θεοῦ. καὶ τί χρῆ πολλὰ λέγειν; εἰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀντὶ πάντων ἔχειν ὀφείλοντες, οἱ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀπολαβεῖν μέλλοντες ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, διαίτης ἑτέρας ὡς οἶμαι μετασχεῖν οὐκ ἄν ποτε προαχθήσονται. Ὅτι δὲ ἡ μακαριότης ἐκείνη οὐ βρῶσις αἰσθητή ἐστιν,

centesimo De Resurrectione ita dicit ad verbum : *Seminatur corpus animale, crassum videlicet, & mortale: resurgit corpus spiritale, quale fuit Domini corpus post resurrectionem, clausas ianuas pervadens, indefatigabile, nutrimenti, somni, & potionis haud indigum. Vitam enim aequalem Angelis in omnibus homo tunc vivet, iuxta eum, qui dicit: Et erunt omnes ut Angeli Dei* (1). Sed quid multis opus est verbis? Si Christum ipsum prae cunctis habere debemus, qui bona illa accepturi sunt

(1) *Tertullianus De Resur. Carn. Transituri in statum Angelicum per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiae resuscitatae tamen demutationem.* Rufinus *Expos. in Symbol. Resurrectionis ergo virtus angelicum hominibus confert statum, ut qui de terra resurrexerunt, non iterum in terra cum quadrupedibus, sed in coelo cum Angelis, vivant.*

σιν, ἀλλ᾽ ἡ νοητὴ μᾶλλον εὐφροσύνη διὰ θέας ἐγγινομένη τοῖς ἁγίοις, αὐτὸς ὁ κύριος ἔδειξεν ἐν οἷς οὕτως ἔλεγε. Πάτερ οὓς δέδωκάς μοι θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ᾽ ἐμοῦ ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Πρόσεχε οὖν. οὐκ εἶπε ἵνα μετέχωσιν, ἀλλ᾽ ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Ἔδειξεν οὖν ἐντεῦθεν ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ τὸ τοιοῦτον ἐπεξηγούμενος θεῖον ῥητὸν ὅτι πᾶσα ἀνάπαυ-

ſunt, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcenderunt, aliam vivendi rationem, ut arbitror, participare nunquam compellentur. Beatitatem vero illam, non ſenſiles epulas (1) eſſe, ſed intelligibilem potius ex ipſa viſione laetitiam in Sanctis excitatam, ipſe Dominus demonſtravit, quum ita dixit: *Pater, quos dediſti mihi, volo ut ubi ego ſum, etiam illi ſint mecum, ut meam gloriam contemplentur*. Attēde igi-

(1) Perperam igitur Theologi quidam pertendunt guſtus tactuſque voluptatibus, & eiuſmodi deliciis beatos in coelo etiam fruituros: & heinc exculcatur Cherinti haereſis, & eorum Chiliaſtarum, qui homines poſtquam reſurrexerint cum Chriſto in hoc mundo regnaturos, deliciis omnibus & voluptatibus adfluentes, adfirmant, de quibus vide *Euſebium* Caeſarienſem *Lib.* III. *Hiſtor. Eccleſ. Cap.* XXI. *&* XXX. *& Lib.* VII. *Cap.* XXI. *&* *Auguſtinum Lib.* XIX. *De Civ. Dei. Cap.* VII, ut reliquos omittam.

παυσις αὕτη ἐςὶν εἰς τὸ θεωρεῖν εἰς τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ· ὥσπερ γὰρ οἱ πρὸς τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου θεωροῦντες καὶ ἀέρος ἀπολαύοντες, λεπτοτάτην ἀπὸ τῆς ὄψεως ἔχουσι τὴν ἀπόλαυσιν, οὕτως ἔςαι καὶ τότε. νοητὴ καὶ γὰρ εὐφροσύνη ἐκεῖσε διὰ θέας ἐγγινομένη τοῖς ἁγίοις ὡς εἴρηται. τοῦτο μέντοι τὸ δόγμα συνίςησι καὶ ὁ θειότατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς περὶ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριςοῦ μυςηρίων τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τάδε φησί. τὰ ἅγια ταῦτα μυςήρια τῶν μελλόντων ἀντίτυπα λέ-

γε-

igitur: non dixit, *ut participent*, sed, *ut contemplentur gloriam meam*. Inde igitur demonstravit, ut *aurea verba fundens Ioannes* ait tale divinum dictum enarrans, omnem hanc requiem in Dei filii contemplatione consistere. (1) Uti enim ii, qui solis radios speculantur, aereque fruuntur, tenuissimā ex adspectu habent delectationem, ita quoque tunc erit. Etenim intelligibilis ibi ex contemplatione laetitia in Sanctis, ut dictum est, excitabitur. Hoc ipsum utique consultum stabilit etiam

di-

(1) Hinc recte vir doctus *Avicenna* Iustorum secundum obitum felicitatem iuxta Muhammedis placita exponens, in una Dei contemplatione eam conlocat; & ἀλληγορικῶς interpretatur, quae Ψευδοπροφήτης ille de sensilibus voluptatibus videtur ingerere. Vide eius opus *De Almabad*.

γεται οὐχ ὅτι σῶμα καὶ αἷμα οὐκ εἰσιν ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ περὶ ἀναστάσεως κεφαλαίῳ αὐτοῦ τοίαις ᾗ περὶ τούτου κέχρηται συλλαβαῖς. οἱ δὲ τἀγαθὰ πράξαντες ἐκλάμψουσιν ὥσπερ ὁ ἥλιος ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁρῶντες αὐτὸν καὶ ὁρώμενοι, καὶ ἄληκτον τὴν ἀπ' αὐτοῦ εὐφροσύνην καρπούμενοι. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὅτι βρῶσις καὶ πόσις αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι κόρον ἐκεῖσε οὐχ ἕξουσι οἱ ἐσθίοντες αὐτὸν, αὐτὸς ἔδειξε διὰ τοῦ προφήτου ὁ κύριος οὕτως εἰ-

divinissimus *Ioannes* Damaſcenus de intemeratis Chriſti myſteriis verba faciens, & ea quae ſequuntur dicit. *Sancta haec ſacramenta ſimulacra futurorum dicuntur, non quia vere non ſint Chriſti corpus, & ſanguis*(1); *ſed quia nunc per illa Chriſti divinitatem participamus, tunc vero intelligibiliter per ſolum intuitum*. Et in ſuo eodem *Capite De Reſurrectione*, talibus ſuper hoc ſyllabis uſus eſt: *Qui autem bona fecerint, fulgebunt ſicut ſol in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto, videntes ipſum, & viſi, & indeficientis ex ipſo laetitiae fructum colligentes*. Haec autem ita ſe habere, & cibum, &

(1) Obſerva *Damaſceni*, & *Glycae* fidem de vera Chriſti in pane Euchariſtico praeſentia.

εἰπών· οἱ τρώγοντές με πεινάσουσι, καὶ οἱ πίνοντές με διψήσουσι. μὴ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἀμφισβήτει καὶ πόσεως, εἰ γὰρ καὶ φάγειν τὸν Χριστὸν καὶ πίειν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αἱ θεῖαι βίβλοι διαγορεύουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις διαταράττεσθαι τὴν οὐ δέον ἀγχίνοιαν. οὐδὲ γὰρ νόμῳ φύσεως ἔφαγε διαπνευσθήσης αὐτῷ τῆς σαρκὸς, καὶ τὸ ἔνδεον ζητούσης ἀναπληρῶσαι καθάπερ καὶ πρότερον. χάριν δὲ πάντως τοῦ τὴν τελείαν τοὺς ἀποστόλους πληροφορίαν

& potionem ipsum esse Christum, & nullam ibi satietatem, qui ea comedunt, habituros, ipse Dominus per Prophetam ostendit ita dicens: *Qui comedunt me, esurient: & qui bibunt me, sitient*. Ne igitur in sensili alimento, & poculo, ancipitem te traducito. Si enim comedisse Christum & bibisse post resurrectionem divini libri testantur, non opus est ut super his torqueatur ingenium. Non enim naturae lege comedebat, cum ejus caro iam spiritalis effecta esset (1), nec

(1) *Glycas* noster *Part* III. *Annal.* Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιστηρίξαι βουλόμενος, ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ' ὀπτανόμενος αὐτοῖς ἐστιν ὅτε καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος, ὠτειλὰς ἐν τῷ θεοειδεῖ δεικνύων ἐκείνῳ σώματι συνεσθίων αὐτοῖς ἅμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος, ἀλλὰ πιστούμενος, καὶ τἄλλα πάντα ποιῶν ὅσαπερ εἴωθε τοὺς

ῥίαν λαβεῖν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως αὐτοῦ. ἔτι γὰρ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγε. μὴ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀμφίβαλλε· μηδὲ λογισμοῖς τὸ πᾶν ἐπίτρεπε, πῶς ἔφαγε λέγων, ποῦ δὲ καὶ τὰ βρωθέντα κεχώρηκε; τοιοῦτόν τι λέγε μηδὲν, ἀκριβῶς εἰδὼς ὅπως οἱ ξενισθέντες ἐκεῖνοι παρὰ τῷ θείῳ Ἀβραὰμ θειότατοι ἄγγελοι τὰ παρατιθέντα δεδαπανήκασι βρώματα. ὅθεν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα

nec necessario quaereret, quemadmodum prius, saturari; sed ea tantum de caussa profecto, ut Apostoli certum & indubitatum suae a mortuis resurrectionis argumentum acciperent. Adhuc enim iis ex gaudio non credentibus, quum cibum sumsisset coram illis manducavit. Ne igitur de his dubita; neque ratiocinationibus totum concede, quomodo comedit, dicens, vel quo comesa secessere? Nihil huiusmodi dicito, quum exacte noveris quo-

τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι, &c. Nam de magni Athanasii sententia, propterea dies in terris XL. *commoratus est Dominus, quod discipulos confirmare vellet. Idcirco se conspiciendum eis interdum praebet, amice pacificeque cum eis loquitur, cicatrices in corpore divino commonstrat: comedit atque bibit una, cetera denique facit omnia, quae ad confirmandos imbecilles aliquid adferre momenti possent.* Sed vide quae nos paulo superius *pag.* 231. ex magno *Augustino* protulimus.

σῶμα μεταποιηθὲν παραδόξως οὕτως ἐγήγερται, καὶ τοῦ λίθου τῷ τάφῳ ἐπικειμένου καὶ τῶν σφραγίδων ἐκεῖσε ἀπῃωρημένων; ἀλλὰ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων τοῖς ἀποστόλοις ἐφίσταται. παχύτητος γὰρ πάσης ἐκτὸς γεγονὼς οὐδαμῶς ἐκωλύετο παρά τινων εἰσερχόμενός τε καὶ ἐξερχόμενος, ὥστε εἰ καὶ τύπους ἐδείκνυεν τῶν ἥλων, εἰ καὶ θνητῇ χειρὶ πολυπραγμονούμενος ἦν. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο θαυμάζειν σε ἄξιον. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης ἐπαπορούμενος οἷον ἐπὶ τούτοις πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων τὸ τοιοῦτον ἀπόρημά φησιν, ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὸ γινόμενον. τὸ γὰρ οὕτω λεπτὸν καὶ κοῦφον

quomodo illi a diuino Abrahamo hospitio excepti diuinissimi Angeli adpositas epulas absumsere. Vnde & ad incorruptionem Domini corpus translatum mirabiliter ita resurrexit, & lapide adhuc sepulcro superimposito, & sigillis ibidem subspensis; sed & clausis ianuis Apostolis adparuit: crassitudine enim omni deposita, nulla re unquam ne ingrederetur, vel egrederetur, prohibebatur. Si vero formas clavorum ostendit, vel mortali manu operatus est, non tamen ob hoc ipsum admiratione te percelli par est. Vide enim quomodo & *aureo eloquio manans Ioannes* de his ipsis dubitans, & huiusmodi

φον ὡς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν, ὠτειλὰς ἐν αὐτῷ φέρειν οὐκ ἔπρεπεν ὅτι καὶ παχύτητος πάσης ἀπήλλακτος. Τούτοις καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως αὐτοῦ λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτω διέξεισιν. εἰσῆλθεν ὁ κύριος τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ τὰς χεῖρας ὑπέδειξε τοῖς μαθηταῖς, τὸ μὲν κατὰ φύσιν ποιήσας· πέφυκε γὰρ τὸ πνευματικὸν σῶμα διὰ τῶν στεγανῶν ἀκωλύτως διέρχεσθαι. τὸ δὲ κατ' οἰκονομίαν ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι τὸ

modi insuper difficultatem dissolvens, ait, hoc ipsum factum esse, ut aliorum infirmitati consuleretur. Tam subtile enim ac leve ut ianuis clausis intraret (1), cicatrices in se ferre dedecebat, utpote quod & quacumque erat crassitudine liberum. Hisce & divinissimus *Anastasius* adstipulatur, in suo *De Resurrectione libello* ita ad verbum dissertans: *Clausis ianuis ingressus est Dominus, & discipulis manus ostendit: & illud quidem secundum naturam fecit.*

Na-

(1) Non tamen ob subtilitatem intrabat, sed ob divinam virtutem; intelligi enim non potest, quomodo sine partium disiunctione, subtile corpus, corpus aliud densum ac solidum penetrare possit. Adde quod eodem modo ex Virginis matris utero clauso egressus est, licet crasso corpore circumdatus, adeoque non corporis natura, sed divina virtute, id fieri credendum est,

ὅτι πεπονθὸς ἀνέστη σῶμα δείκνυται. ταῦτα λοιπὸν ὡς οἱ διαληφθέντες θεῖοι πατέρες φασὶν ὥστε πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὥστε μαθεῖν ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ σταυρωθεὶς καὶ οὐκ ἄλλος ἂν τούτου ἀνέστη. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, Ἴδετε τὰς χεῖράς μου ὅτι ἐγώ εἰμι. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει πάντως οὐκ εὔλογον τῷ ἰδίῳ λογισμῷ πιθομένους ἡμᾶς ἑτέρως ἐκλαμβάνειν τὰ εὐαγγελικὰ καὶ θεῖα ῥητά. εἴ γε τὰ τοιαῦτα καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἔχομεν ἐπεξηγουμένους τῷ πνεύματι. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ μὴ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην, οἰκονομικῶς εἴπωμεν τοὺς

Natura enim comparatum eſt, ut ſpiritale corpus ſolida quaeque, nullo prohibente, pervadat; hoc vero ſecundum diſpenſationem oſtenditur, ut corpus, quod perpeſſum fuerat, reſurrexiſſe iam crederent. Reliquum eſt igitur ut haec facta fuerint, quemadmodum laudati divini Patres adfirmant, ut reſurrectio crederetur, & ut illum ipſum, qui crucifixus fuerat, & non alium, reſurrexiſſe intelligerent. His concinens & Dominus ipſe diſcipulis inquiebat: *Videte manus meas, quia ego ſum.* Si haec autem ita ſe habent, abſurdum omnino eſt proprio nos ratiocinio perſuaſos aliter evangelica, & divina, dicta accipere; ſiquidem

τοὺς τύπους τῶν ἥλων ὑποδείκνυσθαι χάριν τῶν μαθητῶν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένους, ὧν ἐγέγονε πρωτότοκος αὐτὸς Χριστὸς, οὕτως ἐγερθῆναι τότε καθὼς ἄρα καὶ τῇ γῇ καταληφθῆναι ἐφθάκεισαν εἴτε λώβην ἔχοντες εἴτε καὶ ἄλλως πῶς ἠκρωτηριασμένα τὰ σώματα φέροντες. καὶ πνεῦμα μὲν οὐκ ἦν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα καθάπερ οἱ μαθηταὶ πτωούμενοι ὑπελάμβανον. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν, οὐκ ἂν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι τοὺς πόδας αὐτοῦ κατησπάζοντο, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ κύριος

dem talia & eos ipsos in primis sancto Spiritu adflatos edisserentes habemus. Sed quid multis haec diducere oportet? Nisi, secundum *Aurea eloquentiae flumina fundentem Ioannem*, dicimus clavorum formas discipulorum gratia certo onsilio ostensas fuisse, necessarium omnino est adfirmare, fore ut ex mortuis resurrecturi, quorum ipse Christus primogenitus fuit, tunc ita resurgant, quemadmodum & terra defossi sunt in antecessum, sive nocumentum habentes, sive alio modo corpora detruncata ferentes (1). Et spiritus quidem non erat Domini cor-

(1) Integra omnino, & perfecta, iustorum hominum corpora suscitanda e terra esse, docent praeter alios *Tertull. de Resurr. Carn.* & *August.* in *Lib. de Civ. Dei*.

ριος ἔλεγεν ὅτι τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὄστεα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. ὅθεν πνεῦμα μὲν οὐκ ἦν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα· λεπτὸν δὲ ὅμως καὶ κοῦφον καὶ πνευματικὸν ὡς τῷ παναγίῳ πνεύματι διοικούμενον. εἰ δὲ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν μιᾷ ὥρᾳ κατὰ διαφόρους τόπους ἐφαίνετο, οὐκ ἂν τὸ χθὲς ὁρώμενόντε καὶ γνωριζόμενον ἀόρατόντε σήμερον, καὶ ἄγνωστον ἦν. Ἄφθαρτον γὰρ ὡς εἴρηται γεγονὸς, φθαρτοῖς

corpus, ut trepidi discipuli existimabant, secus enim coram illis non manducasset; non mulieres illae eius pedes exosculatae essent; non ipse Dominus dixisset: *Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere*. Quamobrem spiritus quidem Domini corpus non erat, subtile vero pariter, & leve, & spiritale, utpote a sanctissimo Spiritu (1) gubernatum. Nisi enim res ita se habuisset, haud equidem unius horae spatio in diversis locis adparuisset; non heri

(1) Secus & melius *Augustinus Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. *Caro spiritui serviens recte adpellatur spiritualis, non quod in spiritum convertatur, sicut nonnulli putant, ex eo quod scriptum est, Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale; sed quia spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur usque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem, omni molestiae sensu, omni corruptibilitate, & tarditate, detracta.*

τοῖς ὄμμασιν εὐχερῶς οὐ μὲν οὖν ἐβλέπετο τότε καὶ ἐγνωρίζετο, ἀλλ' ἡνίκα πάντως ἤθελε. καὶ καθὼς αὐτὸς συνεχώρει τοῖς μαθηταῖς αὐτὸν καθορᾷν. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔλεγεν. ἐφανέρωσεν ὁ Ἰησοῦς ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. τὸ γὰρ ἐφανέρωσεν εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς ὡς οὐκ ἂν ἑώρων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ μετ' αὐτὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ συγκαταβάσει χρώμενος ἦν, εἰ μὴ πρὸς ἑτέραν ἠλλοιοῦτο μορφήν. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ εὐαγγελικὴ φησιν ἱστορία ὅτι ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ. Δείκνυσι

ri visum & cognitum, inadspicuum hodie ignotumque fuisset. Quum enim, ut diximus, incorruptibile evasisset, corruptibilibus oculis facile nec videbatur nec cognoscebatur, sed quando tantum ipse volebat, quemadmodum quum discipulis concedebat ut ipsum intuerentur. Et isthuc ipsum est, quod .... Evangelista *Ioannes* dicebat: *Manifestavit Iesus semetipsum discipulis suis, quum a mortuis resurrexisset. Manifestavit* enim dicens aperte ostendit, eum a discipulis non aliter post resurrectionem visum fuisse, quam si indulgentia quadam in eos uteretur, quam si in aliam (1) for-

(1) Non in aliam formam conversus Deus. Vide Hie-

νυσι γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ πνευματικὸν σῶμα σαρκὸς ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, εἰ μὴ πρὸς ἑτέραν ἀλλοιώθη παραδόξως μορφήν. ἀλλοιοῦται καὶ γὰρ κατὰ πρόθεσιν τῆς κεχρημένης αὐτῷ ψυχῆς, ὡς ὁ τὰ θεῖα φησιν σοφὸς Ἀναστάσιος, πρός γε τὴν κατεπείγουσαν οἰκονομίαν. εἰ δὲ τὸ παναγίου τοῦ Χριστοῦ σῶμα τοιοῦτον ἦν, ἀφ' οὗ καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις κεχάρισται. καὶ πῶς γὰρ οὐ κεχάρισται εἴγε διὰ νεφελῶν ἁρπαγήσονται πρὸς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς

formam convertere-tur. Secundum enim hoc ipſum evangelica hiſtoria ait adparuiſſe diſcipulis alia forma. Oſtendit enim exinde ſpiritale corpus carnis oculis videri non poſſe, niſi in aliam formam mirabiliter convertatur. Immutatur enim ad animae, quae eo utitur, arbitrium, ut divinarum rerum conſultiſſimus *Anaſtaſius* adfirmat, & ad ſuperadvenientem diſpenſationem. Si vero Chriſti ſanctiſſimi corpus eiuſmodi erat, a quo & omnibus noſtris corporibus illa reſurrectionis (1) gratia

Q 3

Hieronymum, & *Platonem*. Quod ſi humanam naturam adſumſit, forma tamen Dei uſque remanſit: nec Chriſtus umquam, poſt carnem adſumtam, formam mentitus eſſe in Evangelica hiſtoria legitur.

(1) Conſule *Auguſtinum Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XXIII.

εἰς ἀέρα? περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐπαπορεῖν σε πλέον οὐκ ἄξιον. εἴγε τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ μᾶλλον οὕτως ἤκουσας λέγοντος. μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ, εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῆς δόξης αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦτο, θεοείκελε ἄνερ, ὁ νῦν περικείμεθα, ψυχικόν ἐστιν ἤγουν παχύτε καὶ θνητὸν ταῖς φυσικαῖς καὶ ψυχικαῖς ποιότησι καὶ δυνάμεσι διοικούμενόντε καὶ ζωογονούμενον τῇ ζωτικῇ, ἥ τις ἐν τῇ καρδίᾳ θεωρεῖται· διά-

tia donata est (& profecto quomodo donata non est, si in obcursum Domini per medias nubes rapientur in aera) de proposita quaestione te amplius dubitare dignum non est; & eo magis quod magnum *Paulum* ita dicentem audisti: *Transformabit tunc nostrum humile corpus Servator, adeo ut eius glorioso corpori conforme prorsus evadat*. Corpus enim hoc, divine Vir, quo nunc circumdamur, animale est, crassum scilicet, & mortale, & naturalibus atque animalibus qualitatibus[1] & potentiis guber-

(1) Hanc eamdem doctrinam *Glycas* noster *Part.* I *Annal.* ingerit *Platonis* sententiae, ut videtur, inhaerens, ita enim scribit: πρὸς τούτοις εἰδέναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρ-

διάγε τῶν ἀρτηριῶν ἐισαγουσῶν καὶ ἐξαγουσῶν συνέχουσαν ἡμῶν τὴν ζωὴν, καὶ τῇ

bernatũ, & vitali quidem vivificatũ, quae in corde conspicitur, & per arterias in-

καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. *Praeter haec etiam illud te scire volo partem eam animi, quae adpetendi facultatem continet, in iecinore sedem suam obtinere; alteram, qua irascendi vis continetur, in corde; rationis denique domicilium, in cerebro esse.* Et *Annal.* pariter *Part.* I. quum unam tantum esse animam demonstrasset, diversis eam facultatibus praeditam recte ac sapienter adfirmat, easque ita distribuit. Αὐτίκα γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ λέγουσι ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν. τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ὁμοίως ἐν τῷ ἥπατι. ἡ δὲ λογικὴ αὐτοῦ κατατεταγμένη τοῦ ἐγκεφάλου, δι᾽ αὐτῦ τοῖς πᾶσιν ἐπιλάμπεται καὶ δείκνυται. *Ac pars quidem eius illa, quae vim irascendi continet, sedem in corde fertur obtinere: altera vero, qua concupiscimus, in iecinore: tertia, quae rationis facultas est, in cerebro sita, per id omnibus sese declarat.* Haec quidem *Platonis* sententia, quam exponit *Lib.* VI. *De Repub.* & de qua *Cicero* I. *Tuscul. Quaest.* & eleganter *Claudianus De* IV. *Consulatu Honorii*, ut Platonis Enarratores omittam. Reprehendit in eodem loco *Michael Apollinarium* Laodiceae Antistitem, quasi duas animas in homine conlocarit, & partem brutam ac rationis expertem a rationali aut intelligente, separaverit; *Plotinum*que simul damnat quod hominem mente, anima, & corpore, constare dixerit. Sed si probe res expendatur, eorum sententia verbis tantum non re a nostra

di-

τῇ κατὰ τὸ ἧπαρ φυσικῇ, ἥτις καὶ θρεπτικὴ λέγεται διὰ τῶν ἐκφυομένων ἐκεῖ φλε-

ducentes(1) & educentes nostram continens vitam; & naturali, quae in iecinore est,

discrepat, & multi etiam veterum Patrum idem ac illi sensere: non enim plures animas inducebant, sed plures animae partes vel facultates, quod & ipse *Michael* facit. Vult tamen hic animam per omnia membra diffusam toto corpore contineri, nec in aliqua tantum peculiari corporis parte residere, contra *Aristotelem*, qui eam in corde, & *Platonem*, qui in capite, certisque sedibus, posuit. *Michael* insuper *Platonis* vehiculum seu substantiam mediam corpoream admittere in homine videtur; de qua tam multa legi possunt apud Platonicos, & veteres Ecclesiae Patres, ut *Origenem*, *Hieronymum*, aliosque, quos modo recensere non vacat.

(1) Recte admodum ac sapienter *Glycas* arteriarum originem ex corde deducit, ut videre est apud *Thom. Bartholinum Libell.* II. *De Arteriis.* Quod autem eas ἐξαγούσας *educentes*, & εἰσαγούσας *inducentes* dicat, humorum circulum quemdam inducere videtur, id quod multis ex antiquioribus quoque persuasum fuit, ut *Auctori Lib.* I. *De Victus Ratione*, *Hippocrati* in medio *Libelli de Ossium natura*, & in fine *Libri de Natura Humana*, *Auctori Libri de Alimento*, *Diogeni Apolloniati apud Aristotelem Lib.* III. *Histor. Animal. Cap.* II. *& Lib. De Somno Cap.* III. *& Platoni in Timaeo*. Et id quidem de sanguine praecipue intelligendum esse censet *Io. Walaeus Epistola de Motu Chyli & Sanguinis ad Thom. Bartholinum*. Ceterum mirari subit, quum hi omnes

Au-

φλεβῶν ὅλον ἐπαρδεύ-	eſt, & quae etiam nu-
ουσάτε σῶμα, καὶ	tritiva dicitur, quae-
τρέφουσα· καὶ τῇ κα-	que ob naſcentes ibi-
τὰ τὸν ἐγκέφαλον ἥ-	dem venas(1)torum in-
τις	ri-

Auctores aliquali, ut quibusdam videtur, motus ſanguinis circularis cognitioni praeluxiſſent, adeo per multa ſaecula hanc homines doctos latuiſſe, ut proximiore aetate tantum, *Michaele Serveto*, *Paulo Servita*, *Caeſalpino*, *Columbo*, *Guil. Harvaeio* tandem ducibus, in eam proſpero quodam fato devenerint, & rem veriſſimam perſpicue, ac dilucide comprehenderint., ut laudata Epiſtola *Io. Walaeus*, & *Io. Bapt. Morgagnius* V. C. *Epiſtola* 1. memoriae prodiderunt.

(1) Non mirandum quidem ſi *Glycas* noſter initia venarum ex hepate deducit, id enim antiquorum multis perſuaſum fuit, & inter noſtrae aetati proximiores *Th. Bartholino Libello De Venis Cap.* 1. Et quidem quoad Venam Portae, & Cavam, ex qua Cava omnes prope aliae venae per corpus propagantur, *Paulo Barbettae Anatom. Pract. Cap.* VIII. *Io. Munnicks De Re Anatom. & Mangeto*, ut *Walleſium*, *Heurnium*, aliosque omittam. Niſi mirum videatur *Glycam* Ariſtoteli repugnare voluiſſe, qui *Lib.* III. *De Part. Animal. Cap.* IIII. aperte docet venas ex corde tamquam fonte, & principio, derivari. At *Glycas* Ariſtotelis veſtigiis ubique inſiſtere ſibi non propoſuit, & *Platoni* frequentius inhaerere videtur. Vnum tantum inſuper obſervandum maiori proprietate quem dicturum fuiſſe *venas e ſingulis corporis partibus etiam remotiſſimis ortum ſuum ducere, & ad cor uſque pertingere* quae verba ſunt doctiſſimi *Vieuſſens De Sanguine, & Corde in Tom.* I. *Bibliothecae Anatomi-*

τις καὶ ψυχικὴ λέγεται, διάγε τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν αἴσθησίν τε καὶ κίνησιν ὅλων χορηγοῦσα τῷ σώματι. διὰ γὰρ τῶν τοιούτων ψυχικῶν δυνάμεων πᾶσα
συν-

rigat corpus, ac nutrit; & ea, quae in cerebro, quaeque etiam animalis adpellatur, quod per nervos & musculos sensum omnium & motum suppeditet corpori (1).
Per

tomicae Clerici, *& Mangeti*. Ceterum fallitur etiam *Glycas* antiquorum fidem sequutus, dum per venas sanguinem deferentes nutritionem fieri dicit: secus enim rem se habere Medici neoterici evicerunt, ut videre est apud laudatum *Bartholinum de Venis Cap.* I.

(1) Quam recte de nervis, eorumque officio, loquutus sit *Glycas* ostendunt ea, quae habet de eorum origine, & usu *Thom. Bartholinus Libello De Nervis Cap.* I. *Principium*, inquit, *dispensationis, vel pars, unde origo nervorum immediata, est medulla oblongata, prout partim est intra cranium, partim extra, in spina. Intra cranium oriuntur, quae vulgo dicuntur a cerebro oriri, septem nervorum paria; in spina vero, triginta. Et haec verissima sententia non tantum ex similitudine substantiarum, medullaris, & nervalis, verum etiam oculari experientia confirmatur. Aristoteles voluit a corde oriri, quem sequuntur Alexander, Averroes, & Aponensis, qui tamen dicunt fieri hoc mediante cerebro. Alii voluerunt nervos nihil esse aliud quam venas, & arterias continuatas, & in nervos degenerantes, ut olim Praxagoras, & nostro saeculo Caesalpinus, Reusnerus, Hofmannus, & Martianus, sed minus bene*;

Quum

συνίσταται ἡμῶν ἡ ζωή. Ὅτι δὲ τὸ ψυχικὸν σῶμα τοιαύτην ἔκφασιν κέκτηται καὶ οὕτως ἐκεῖθεν συνίσταται καθ' ἃ καὶ φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισε, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν οὐχ
ἥτ-

Per eiusmodi enim animales virtutes omnis nostra vita consistit. Animale autem corpus, quemadmodum narravimus, se habere, atque ita ex iis constare, quae praecedens sermo manifestavit, liquet etiam
ex

Quum I. In cerebro arteriarum nervorumque nulla adpareat per anastomoses coniunctio.

II. *Laesa vel secta in capite arteria, convulsionem non excitet.*

III. *Distinctus nervorum in cerebro exortus, ut arteriarum in corde, videatur.*

Erasistratus putavit a dura matre prodire.

Hodie cum Galeno statuunt Medici complures, alios nervos oriri a cerebro, alios a medulla spinali. Quos omnes refutat αὐτοψία.

Finis & usus est, facultatem animalem cum spiritu animali a cerebro acceptam instar canalium adferre ad partes;

I. *Sensorias, ut oculos, aures, &c.*

II. *Motorias, ut musculos ad motum.*

III. *Ad omnes fere partes, ut in genere sentiant & dignoscant, quae dolorem adferunt.*

Itaque nervi partibus inserti dant his vel solum sensum, vel solum motum, vel utrumque; nec ullus motus voluntarius aut sensus absque nervi fit opera; unde nervo inciso statim privatur illa pars sensu, & motu, &c. Atque ita quidem ille.

ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐμπεριεχομένων κατὰ Μάρκον εὐαγγελικῶν νομικῶν παραγγελμάτων. Ἀγαπήσεις γάρ φησι κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου κ.τ.λ. Καρδίαν γὰρ εἰπὼν, καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, τὰς διαφόρους τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐδήλωσε, τήντε ζωώδη ἣν διὰ καρδίας ἐνέφηνε, καὶ τὴν φυσικὴν ἣν διὰ τῆς ψυχῆς ὑπεσήμανε, καὶ τὴν λογικὴν ἣν διὰ τῆς διανοίας ὁ λόγος παρέστησε. παρακελεύεται γὰρ διὰ πασῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἀγαπᾶν τὸν Θεόν. καὶ νῦν μὲν οὕτω ζωογονεῖται τὸ σῶμα ἡμῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ψυχικὸν λέγεται. τότε δὲ τούτων ἀπάντων ἀπαλλαγὲν, ὡς ἄφθαρτον γεγονὸς, ἔσται πάντως πνευματικὸν ...

ex ipſis operibus, neque minus ex ea comprehendentibus in Evangelio ſecundum Marcum legitimis praeceptis: *Diliges enim*, inquit, *Dominum Deum tuum, ex tota mente tua, &c.* Cor enim dicens, & animam, & mentem, differentes animae virtutes manifeſtavit, & illam vitalem, quā per cor indicavit; & illam naturalem, quam ſignificavit per animam; & rationalem illam, quam per mentem ſermo repraeſentavit. Iubet enim omnibus animalibus potentiis diligere Deum. Ita nunc corpus noſtrum vivificatur, quamobrem animale etiam dicitur. Tunc vero hiſce omnibus liberum, ut illud quod nulli corruptioni obno-

τικὸν ἀῤῥήτῳ τρόπῳ τῷ παναγίῳ πνεύματι διοικούμενόντε καὶ οἰκονομούμενον. ἔνθεν τοι καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. πρόσεχε οὖν. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἤγουν παχύτε καὶ θνητὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, τοῦτ' ἐςὶ λεπτὸν καὶ κοῦφον καὶ αἰθέριον, πάντως τε πάχους καὶ βάρους ἀπηλλαγμένον. Ἀλλὰ καὶ μόνῳ τῷ πνεύματι διοικούμενον ὡς ὁ Πηλουσιώτης φησὶν θεῖος Ἰσίδωρος. νῦν μὴν γὰρ εἰ καὶ πάρεςι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τὸ κῦρος τῶν πραττομένων κέκτηται, ἐσεῖται καὶ αὕτη τὰ πάντα διαπραττομένη κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πνεύ-

noxium iam evasit, spiritale omnino erit, ineffabili modo a sanctissimo Spiritu gubernatū atque dispositū. Inde etiam *Paulus* dicebat: *Seminatur corpus animale, resurgit corpus spiritale*. Attende igitur. *Seminatur corpus animale*, crassum videlicet, & mortale: *resurgit corpus spiritale*, hoc est, tenue & leve, & aetherium, & crassitie omni ac pondere liberatum: sed & a solo divino Spiritu gubernatum, ut divus *Isidorus* Pelusiota ait. Nunc enim, etsi nobis spiritus Sanctus adsistit, anima tamen actionum dominium possidet; tunc vero haec omnia aget iuxta divini Spiritus leges, & hoc est, quod Paulus dicebat: *Semina-*

πνεύματος, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγε· Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. οὐδὲ γὰρ ταῖς ψυχικαῖς ἐκ τότε διοικεῖται δυνάμεσιν· καὶ

natur corpus animale, resurgit corpus spiritale. Non enim deinceps animalibus potentiis regetur, animale enim etiam post resurrectionem dicetur (1). Sed res aliter

(1) De his longe aliter disserit *Tertullianus de Resurrect. Carn. Praescribens*, inquit, *enim adhuc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturam adversus dominum suum temere defendis, legem adversus gratiam impie adseris, quasi domino non liceat & mutare naturam, & sine lege servare. Quomodo ergo legimus, quae impossibilia apud homines, possibilia apud Deum? Et, stulta mundi elegit Deus, ut sapientia mundi confundat? Oro te si famulum tuum libertate mutaveris: quia eadem caro atque anima permanebunt, quae flagellis, & compedibus, & stigmatibus obnoxiae retro fuerant, idcirco ne illa eadem pati oportebit? Non opinor. Atqui & vestis albae nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honoratur. Permitte hanc & Deo potestatem per vim demutationis illius conditionem non naturam reformandi, dum & passiones auferuntur & munitiones conferantur. Ita manebit quidem caro etiam post resurrectionem, eatenus passibilis qua ipsa, qua eadem, ea tamen impassibilis, quia in hoc ipsum manumissa a Domino, ne ultra pati possit.* His adstipulatur ὁ πάνυ in *Libris de Civitate Dei*, ut intelligere est ex illis quae spar-

καὶ γὰρ ἂν ψυχικὸν ἐλέγετο καὶ μετ' ἀνάστασιν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. ἐφ' ᾧ καὶ πνευματικὸν ἐγείρεται τότε λέγεται, ἅτε μόνῳ τῷ παναγίῳ διοικούμενον πνεύματι. ἄλλος λοιπὸν ἔσται τρόπος ζωῆς ἄῤῥητός τε καὶ ἀνεπινόητος, οὐ διὰ τῶν ἀρτηριῶν ὡς ἄνωθεν εἴρηται συνιστάμενος, ὅτι μηδὲ περὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔμφυτον τότε θερμὸν, ὥστε ἐντεῦθεν ἀναῤῥιπίσεώς τε καὶ ἀναψύξεως δέεσθαι. εἰ γὰρ τοῦτο ἦ, τάχα ἂν καὶ νόσος ἐπικολού-

ter habet, aliter omnino. Quamobrem illud *spiritale tunc resurget* dicitur. Siquidem a solo sanctissimo Spiritu gubernabitur. Ceterum alius erit vitae modus & ineffabilis, & qui ipsam intelligentiam exsuperat; non propter arterias, ut superius diximus, consistens, quia neque circa cor nostrum ingenitus erit tunc calor, ita ut propterea fomenti, & refrigerationis, indigeat. Si enim hoc esset, morbus etiam fortasse, atque mors ipsa conse-

sparsim ex eo protulimus; qui tamen *Lib.* XIII. *Cap.* XXIII. id, quod de Spiritu vivificante ait *Glycas*, & ipse confirmat ex his verbis; *Si autem spiritus eius qui suscitavit Christum a mortuis habitat in nobis; qui suscitavit Christum a mortuis vivificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Tunc ergo erit corpus in spiritum vivificantem, quod nunc est in animam viventem.*

λούθει καὶ θάνατος, ἅτε τῆς ἐκπνοῆς παραβλαβήσεις ὀψέ ποτε· ἀλλ' οὐδέν τι τοιοῦτον ἐκεῖ, τῆς καταστάσεως ἐκείνης καινοπρεπούσης πάντάπασι· καὶ πειθέτω σε τὸ τοῦ κόκκου παράδειγμα ᾧ Παῦλος ἐχρήσατο, δεῖξαι θέλων ἐντεῦθεν ὁποίατ' ἐστὶ τότε τῶν σωμάτων ἡμῶν ἡ κατάστασις. καταδύεται γὰρ ὁ κόκκος τῇ γῇ σίτου τυχὸν ἢ κριθῆς, καὶ οὐκέτι κόκκον ὁρᾷς, ἀλλ' εὐμεγέθη καλάμην, ἀλλὰ στάχυας, ἀλλ' αὖ θέρικας· ἄλλο εἶδος, ἄλλη φύσις, ἕτερον ὄνομα, ἐκ τοῦ κόκκου μὲν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, ἄλλα δὲ ὅμως παρὰ τὸν κόκκον ὑπάρχοντα. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἐστιν

ἰδεῖν

ſequeretur, ſiquidem haec non ſunt niſi reſpirationis vitia. Sed nihil huiuſmodi ibi, nova illa conſtitutione undequaque conveniente. Et perſuadeat te illud grani exemplum, quo & *Paulus* uſus eſt, quum exinde oſtendere vellet, qualis erit tunc noſtrorum corporum conſtitutio. Obruitur enim terra tritici, vel hordei granum, nec amplius granum vides, ſed longum calamum, ſed ſpicas, ſed meſſes. Alia forma eſt, alia natura, aliud nomen. Quae quidem omnia ex grano duxerunt originem, alia vero ſunt pariter atque illud granum. Ita igitur & quoad corpora noſtra videre erit; ſeminantur enim in

cor-

ἰδεῖν, σπείρονται ἐν φθορᾷ, ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν ἀτιμίᾳ, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐγείρονται δὲ ἐν δόξῃ, ἐν δυνάμει, ἐν ἀφθαρσίᾳ, κεκτημένα μὲν ἐντεῦθεν τὴν ὕπαρξιν, ἄλλης δὲ παρὰ ταῦτα χρηματίζοντα ποιότητός τε καὶ κράσεως. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἀναστάσιος ἐν τῷ διαληφθέντι λόγῳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιών. καὶ τὴν μὲν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνισταμένου σώματος διαβεβαιούμενοί φαμεν εἶναι τὴν αὐτὴν τήνδε κράσιν οὐδαμῶς. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ μακάριος Παῦλός φησι. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἄλλο καὶ γὰρ ἀληθῶς κατὰ ποιότητα,

corruptione, & in infirmitate, & in contumelia, ut ait *Apoſtolus*, reſurgunt vero in gloria, in virtute, in incorruptione. Et quum exinde eſſentiam poſsideant, alio tamen inſuper nomine quoad qualitatem temperiemque cenſentur. Haec igitur quidem confirmat etiam ille divinarum rerum peritus *Anaſtaſius* hiſce iisdem verbis in laudato libro diſſertans: *Et naturam quidem ipſius corporis reſurgentis adfirmate dicimus eſſe eamdem, temperiem autem nullo modo.* Et conſtat ex iis quae beatus *Paulus* dicit: *Seminatur corpus animale, reſurgit corpus ſpiritale.* Etenim aliud vere eſt ſecundum qualitatem & granum, &

τα, τότε ἐγερθησόμενον σῶμα, ὥσπερ ἄλλο κατὰ ποιότητα, ὅτε κόκκος καὶ ὁ στάχυς. καὶ ὅτι μὲν ἐγείρονται πνευματικὰ τότε σώματα οἴδαμεν. Ὁποία δὲ ἡ τούτων διάπλασις ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀνὴρ, οὐκ οἴδαμεν. καὶ θαυμάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον. εἰ γὰρ τῷ παναγίῳ πνεύματι, τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν τηνικαῦτα συν-

ſpica. Iam ſpiritalia tunc reſurrectura eſſe corpora novimus; qualis vero horum figura (1) erit, ut vir divinus laudatus ait, ignoramus. Nec tamen ob hoc ipſum mirari ſubit. Si enim a ſanctiſſimo Spiritu ea, quae noſtram vitam attinent, conſtituentur, *Emittes*, enim dicit, *Spiritum tuum, & creabuntur*, reliquum eſt, ut nullius omnino talis inſtru-

(1) Non videtur *Glycas* ſentire corpora eadem, ac modo ſunt, figura reſurrectura eſſe. Error *Origenis* fuit eam futuram orbiculatam. Sed aliter ſentiunt Theologi eminentiſſimi, inter quos *Tertullianus Lib. De Reſurrect. Carn.* de demutatione agens, quae in reſurrectione futura eſt: *Sic & Stephanus angelicum jam faſtigium induerat, ſed non alia genua in lapidatione ſucciderant. Dominus quoque in ſeceſſu montis etiam veſtimenta luce mutaverat, ſed lineamenta Petro agnoſcibilia ſervaverat. Vbi etiam Moyſes & Elias, alter in imagine carnis nondum receptae, alter in veritate nondum defunctae, eamdem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria, perſeverare docuerunt.*

συνίσαται. ἐξαποσελεῖς γάρ φησι τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται. τοιούτου λοιπὸν ὀργάνου τινὸς δι' οὗ σήμερον συγκροτούμεθά τε καὶ ζωογονούμεθα χρείαν ἐκεῖσε πάντως οὐκ ἔχομεν. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ ψυχικὸν ἀνελέγετο τὸ ἡμέτερον

ſtrumenti, quali hodie inſtruimur, & vivificamur, egeamus. Si enim res ita ſe haberet, noſtrum pariter corpus, animale etiam poſt reſurrectionẽ adpellaretur, ut ex praecedenti ſermone iam conſtitit(1). Sed nemo unquam iſthuc ipſum dixerit, qui

(1) Adverſus haec omnia praeclariter ſapienterque diſputat *Tertullianus Lib. De Reſurrect. Carnis*, quum enim huiuſmodi obiecta ſibi obpoſuiſſet reſpondet: *Ad haec ergo praeſtruximus non oportere committi futurorum atque praeſentium diſpoſitiones, interceſſura cum demutatione: & nunc ſuperſtruimus officia iſta membrorum neceſſitatibus vitae huius eo uſque conſiſtere, donec & ipſa vita transferatur, a temporalitate in aeternitatem, ſicut animale corpus in ſpiritale: dum mortale iſtud induit immortalitatem & corruptivum iſtud incorruptelam: & ipſa autem liberata tum vita a neceſſitatibus, liberabuntur & membra ab officiis: nec ideo non erunt neceſſaria. Licet enim officiis liberentur, ſed iudiciis retinentur, ut quis referat per corpus prout geſſit. Salvum eum hominem tribunal Dei exigit. Salvum vero ſine membris non liquet eum, ex quorum non officiis, ſed ſubſtantiis conſtat, &c.* Digniſſima ſunt quae legantur, & quae praecedunt, & quae ſubſequuntur; nos enim ea brevitati conſulentes omittimus.

ρον σῶμα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὡς ἤδη φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισεν. ἀλλ' οὐκ ἄν τις εἴποι τοῦτο πότε ταῖς ἁγίαις ὡς ἡ δυνάμις ἐμβαθύνων γραφαῖς. Ὅρα γὰρ ὅτι πνευματικὸν ἐκεῖνο τὸ σῶμα καλήσας ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὅτι παράδοξον παρὰ τὸ ψυχικὸν εἶναι καὶ εἴδει καὶ σχήματι, πάντως ἐνέφηνε καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐν οἷς οὕτως ἔλεγεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, ποίῳ σώματι ἐγείρονται οἱ νεκροί; ἄφρον, ὃ σπείρεις οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν εἰ τύχῃ κόκκον σίτου ἢ ἑτέρου τῶν τοιούτων τινὸς, ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα καθὼς ἠθέλησεν. εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατὰ τὸ σπειρόμενον νῦν ἐγείρεται τότε σῶμα, με-

quicumque, quoad fieri poteſt, in penitam ſanctarum Scripturarum intelligentiam deſcenderit. Vide enim quomodo *Paulus*, quum corpus illud ſpiritale vocaſſet, etiam admirabile, eo quod animale futurum ſit ſpecie & figura, omnino manifeſtius indicavit in iis, quae ita diſſeruit: *At dicet quis quali corpore mortui reſurgent? Stulte, numquid quod ſeminas, corpus ſeminas, quod naſcetur, & non nudum quodcumque tritici granum, vel alicuius alterius eiuſmodi? Deus autem dat ipſi corpus, quemadmodum illi placuit*. Si quod aliud igitur, quam id quod nunc ſeritur, tunc corpus excitabitur; etenim ipſum tunc Ser-

μετασχηματίσει καὶ γὰρ αὐτὸ τηνικαῦτα ὁ Σωτὴρ καθώς φησιν ὁ Παῦλος, μὴ ζήτει τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὁποία τίς ἐστιν, πνευματικοῦ γὰρ σώματος ποιότητα καὶ κρᾶσιν οἶδεν οὐδείς. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ γὰρ ἐσφραγισμένου τοῦ τάφου τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἐξῆλθεν, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθε, πολυπραγμονεῖν ἐπὶ πλέον οὐχ ὅσιον. Ἀμήχανον γὰρ ἡμᾶς ὅτι καὶ παχύτερον διακείμεθα τῆς ἐκείνου καταστοχασθῆναι λεπτότητος. οὕτω μὲν ἄπρακτα κἀκεῖνα τυγχάνει τὰ μόρια, δι' ὧν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰς πλῆθο ἐπαύξεται. ἐπειδὴ

Servator transformabit, ut *Paulus* inquit, ne quaere eius natura qualis futura sit. Nemo enim novit spiritalis corporis qualitatem atque temperiem. Et quid multis verbis opus est? Si enim e signato sepulcro Domini corpus exivit, & clausis ianuis intravit; nefas est ulterius de his vana animi contentione perquirere. Fieri enim non potest, ut nos, qui crassiori circumamicimur, tenuitatem illius vel coniectura saltem adsequamur. Ita quidem inutilia quoque sunt illa membra, quibus humanum genus multiplicatur (1). Quoniam

(1) Vide infra Epist. VI. Haec profecto talia sunt, qualia, ut resurrectionis veritatem impugnarent, haere-

δὴ γὰρ οὔτε γάμος ἐκεῖσε κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν, οὔτε χρεία τις ἑτέρα τοὺς ἀνθρώπους ἐγείρουσα τὸ βαρύνον ἀποθεῖσθαι καὶ ἄκοντας. τίνι ταῦτα καὶ πότε, καὶ ποίῳ τρόπῳ καθυπουργήσουσι; καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγει, κἀντεῦθεν ἡμῖν ὑπεμφαίνοντος ὅτι τὰ ἐπιτεχνηθέντα διὰ τὴν παράβασιν, οὐδέ ποτε

niam enim neque nuptiae ibi secundum Domini effatum, neque usus ullus alius homines excitans etiam invitos, ad id quod gravat, deponendum, cui nam rei haec unquam, & qua ratione, inservient? Atque ista quidem *Pauli* videntur esse dicentis, figuram huius mundi praeterire, atque inde nobis significantis ea, quae propter transgressionem fabricata fuere, ad

retici interrogabant apud *Tertullianum De Resurrect. Carn. Adeone autem eadem sperabitur, quae intercidit? ut claudus, & luscus, caecus, & leprosus & paralyticus revertantur, ut rediisse non libeat ad pristinum integri? Vt iterum talia pati timeant? Quid tum de consequentiis carnis? Rursusne omnia necessaria illi, & in primis pabula atque potacula, & pulmonibus natandum, & intestinis aestuandum, & pudendis non pudendum, & omnibus membris laborandum? Rursus ulcera, & vulnera, & febris, & podagra, & mors redoptanda? Nimirum haec erunt vota carnis recuperandae, iterum cupere de ea evadere.*

πότε παρελεύσονται. ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα· καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ θεῖος Ἀναστάσιος τὸ δόγμα τοῦτο παρίστησι λέγων, ὅτι πᾶν μὲν ἀλλότριον τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπεισελθὸν ἀποθησόμεθα, μὴ ζητεῖν δὲ ἐν ὁποίῳ σώματι ἀναστησόμεθα. καὶ σχήματα γὰρ καὶ διάπλασιν ἀφθάρτου καὶ πνευματικοῦ σώματος οἶδεν οὐδείς. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοὺς τὰ τοιαῦτα περιεργαζομένους εὐμεθόδως ἀποπαύων, ἄλλο μὲν ἔλεγε καταβαλέσθαι τῇ γῇ, ἄλλο δὲ παραδόξως ἐκεῖθεν ἀνίστασθαι.

ad extremum transitura(1). Haec fabulosa tibi nequaquam videantur. Et ipse enim divinus *Anastasius* consultum hoc infert dicens, omne nos alienum, quod propter peccatum subrepsit, deposituros esse. Ne quaere vero quali corpore resurgemus, figuram enim, & formam, incorruptibilis, & spiritalis corporis nemo novit. Hac enim de causa beatus etiam *Paulus* eos, qui huiusmodi curiose sectantur, optima ratione quiescere faciens, aliud quidem dicebat terrae mandatur, aliud vero exinde mirabiliter surgit,

(1) Consule *Epistolam* VI. Vbi ostendere nequidquam contendit, inter alia sexuum discrimen propter peccatum inductum fuisse.

σθαι. καθὼς ὁ θεὸς πάντως ἠθέλησεν, ἄφρον, γάρ φησιν, ὁ σπείρεις οὐ τὸ σῶμα

git (1), quemadmodum Deus omnino voluit; *Stulte*, enim inquit, *quod seminas non*

(1) Ex Pauli verbis multo melius *Tertullianus* differtat *Lib. De Resurrect. Carnis. Hoc ergo iam de exemplo seminis constet, non aliam vivificari carnem, quam ipsam, quae erit mortua. Et ita sequentia relucebunt. Nihil enim adversus regulam exempli licebit intelligi, ne quia sequitur & quod seminas non corpus quod futurum est seminas, idcirco aliud resurrecturum corpus, quam quod moriendo seminatur, existimes. Ceterum excidisti ab exemplo, neque enim frumento seminato, & in terra dissoluto, bordeum erumpit, & non idipsum genus grani, eademque natura, & qualitas, & forma. Denique unde? Si non idipsum. Et corruptela enim ipsum est, dum ipsum est. Non enim, & suggerit quomodo: non quod futurum est corpus seminatur dicens, sed nudum granum, si forte frumenti, vel alicuius huiusmodi. Deus autem dat illi corpus prout vult, certe ei grano, quod nudum seminari ait. Certe inquis. Ergo salvum est cui dare habet Deus corpus, Quomodo autem salvum est, si nusquam est? Si non resurgit? si non idipsum resurgit? Si non resurgit, salvum non est. Si non est, & salvum accipere corpus a Deo non potest. Sed enim salvum omni modo constat. Ad quid ergo dabit illi Deus, prout vult corpus, habenti utique proprium corpus illud nudum, nisi ut iam non nudum resurgat? Ergo additum erit quod corpori superstruitur: nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Salvum est autem quod augetur. Seritur enim*

μα τὸ γεννησόμενον σπείρεις, καὶ τὰ ἑξῆς. ἄλλος λοιπὸν ἐκεῖσε τρόπος ζωῆς, ἄῤῥητόστε καὶ ἀνεπινόητος. οὐ χρεία τότε ἥπατος καὶ κοίλης φλεβὸς, ἀφ' ὧν καὶ δι' ὧν τὸ αἷμα σήμερον ἐπὶ πάντα τὰ μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος κατασπείρεται. ὅτι μηδὲ σὰρξ τοιαύτη τοῖς ἀνθρώποις τότε πρόσεστι, παχεῖα δηλαδὴ καὶ ῥευστὴ, καὶ ἐκ τεσσάρων χυμῶν τὴν σύστασιν ἔχουσα. εἰ γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὕτω τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· τὸ πνεῦμα σάρ-

non corpus, *quod naſciturum eſt*, *ſeminas*, & quae ſequuntur. Ceterum alius erit ibi vitae modus, & ineffabilis, & humanae intelligentiae incomprehenſibilis. Nullus erit tunc uſus iecinoris, & venae cavae, a quibus, & per quae nunc ſanguis in omnia membra ac partes corporis diſſeminatur (1). Quia neque homines tunc huiuſmodi carne conſtabunt, craſſa & fluxa videlicet, & ex quatuor humoribus conflata. Si enim & Dominus quum a mortuis reſurrexiſſet di-

enim ſolummodo granum ſine folliculi veſte, ſine fundamento ſpicae, ſine munimento ariſtae, ſine ſuperbia culmi. Exſurgit autem copia foeneratum, compagine aedificatum, ordine ſtructum, cultu munitum, & uſquequaque veſtitum. Haec ſunt ei corpus a Deo aliud, in quo non abolitione, ſed ampliatione, mutatur.

(1) Vide ſuperius *pag.* 248.

σάρκα καὶ ὄστα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, μὴ θορυβοῦ καθ' ἑαυτόν. εἴ γε καὶ μᾶλλον ὁ κύριος συγκαταβαίνων ἦν ἀπανταχοῦ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. εἰ γὰρ καὶ σάρκα φορεῖν ἔλεγε μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὁ μακάριος Παῦλος εἰπών· οὐκέτι νοοῦμεν τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα, ἔδειξε προφανῶς ὅτι συγκαταβατικῶς ὁ κύριος καὶ ἔλεγε τὰ πλείω καὶ ἔπραττεν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ἐν οὕτω λέπτῳ καὶ πνευματικῷ σώματι τὰς ὠτειλὰς ὑπεδύκνυεν. ἀλλ' ἐρωτᾷς τίς ἡ τοσαύτη συγκατάβασις; ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἐδόκουν οἱ

discipulis ita dicebat: *Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere*; ne turberis in temetipso: siquidem Dominus potius discipulis suis ubique condescendebat. Si enim post resurrectionem a mortuis carnem se ferre dicebat, quum beatus *Paulus* pronuntiaverit, *Amplius Christum secundum carnem non intelligimus*: manifeste demonstravit pluria Dominum dixisse & fecisse (1), ut aliis condescenderet. Nisi enim res ita se habuisset, haudquaquam certe in adeo tenui, & spiritali, corpore cicatrices ostendisset. Sed interrogabis: Quorsum isthaec

(1) Observa *Glycam* in Origenis erraticum dogma pene prolabentem.

οἱ μαθηταὶ πνεῦμα θεωρεῖν. ἵνα οὖν μὴ χώραν ἐκ τούτου λαβὼν ὁ Σατανᾶς ἐνσπείρῃ ὅτι Χριςὸς οὐκ ἐγείγερται ἀληθῶς· εἰ δὲ Χριςὸς οὐκ ἐγείγερται, οὐδὲ τῶν σωμάτων ἀνάςασις ἔςαι. διὰ τοῦτο καὶ ἔφαγεν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὠτειλὰς ἐν ἀφθάρτῳ σώματι ὑπεδύκνυεν, ὥστε καὶ σὰρξ ἐν ἀληθείᾳ μὴ ὤν, σὰρξ εἶναι ἐδόκει τοῖς οὕτω θέλουσιν αὐτὸν κατιδεῖν· ἐὰν μὴ ἴδω γάρ φησιν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦτὸν τύπον τῶν ἥλων, οὐ μὴ πιςεύσω. πρόσεχε οὖν. εἰ μὴ συγκαταβὰς ὡς ἤδη προείρηται σὰρξ ὤφθη τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἂν αὐτοῖς τὸν τύπον τῶν ἥλων ὑπέδειξεν, οὐκ ἀπι-

isthaec indulgentia? Quum ipse a mortuis resurrexisset, spiritum discipuli se videre opinabātur; prohibere igitur voluitne Satanas ex hoc occasionē adripiens Christum vere a mortuis non resurrexisse insinuaret. Si vero Christus non resurrexit, neque ulla erit corporum resurrectio, & propterea coram discipulis suis comedebat, & in corpore corruptioni non obnoxio cicatrices ostendebat, ita ut, quum reipsa caro non esset, caro esse, eum ita videre cupientibus, videretur. *Nisi enim videro*, inquit, *in eius manibus formam clavorum, non credam*. Attende igitur. Nisi condescendens, ut iam di-

ἀπιϛοῦντας αὐτοὺς ἐθεράπευσεν, ὥς τε σῶμα μὲν ἦν ὁ κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, σὰρξ οὐδαμῶς. οὐδὲ γὰρ ει τὸ σῶμα, τοῦτο καὶ σάρξ, καὶ δῆλον ἔκ τε τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης, καὶ τοῦ λοίπου τῶν ἀϛέρων χοροῦ, σώ-

dictum eſt, caro diſcipulis viſus fuiſſet, haud utique ipſis clavorum formam oſtendiſſet., non eos incredulos curaviſſet. Itaque corpus quidem erat Dominus quum a mortuis reſurrexiſſet, caro vero nequaquam (1). Non enim

(1) Caro erat & corpus. Ita ratiocinari poterat etiam *Origenes*. Contra hos *Tertullianus De Reſurrect. Carn. Viderit unus aliquis Lucanus, nec huic quidem ſubſtantiae parcens, quam ſecundum Ariſtotelem diſſolvens, aliud quid pro ea ſubiicit: tertium quiddam reſurrecturum, neque anima, neque caro, ideſt, non homo, ſed urſus, forſitan tamquam Lucanus*. Nam ut recte diſſertat ibidem Carthaginienſis Theologus ad illud Eſaiae: *Ego occidam & vivificabo. Caro autem eſt quae occiditur per mortem, caro itaque & vivificabitur per reſurrectionem, &c.* Et haec vera ſententia eſt, quae & in Symbolo exprimitur, & omnes veri Theologi tuentur. Itaque proſequitur egregie idem *Tertullianus*. *Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quaeſtio cavillatur, ego corpus hominis non aliud intelligam, quam omnem iſtam molem carnis, quoquo genere materiarum concinnatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur, quod denique ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam, quam cementa, quam ſaxa, quam lateres.*

σώματα μέν εἰσι, σὰρξ δὲ οὐδαμῶς. κεκοινώνηκε μὲν γὰρ πρὸς τὰ παιδία σαρκὸς καὶ αἵματος ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος. ἀλλ' ἐκεῖ σάρκα μὲν ὡς

enim ſtatim ac aliquid eſt corpus, caro etiam eſt, ut liquet ex Sole, & Luna, & reliquo ſtellarum choro: corpora enim ſunt, caro vero nequaquam.

res. Si quis arcanum aliquod corpus inducit, oſtendat, revelet, probet ipſum eſſe etiam, quod occidatur ab homine, & de illo erit dictum. Auguſtinus *Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XXIII. *Tunc iam non terrenus ſed coeleſtis homo erit, non quia corpus quod de terra factum eſt, non ipſum erit, ſed quia dono coeleſti iam tale erit, ut etiam coelo incolendo non amiſſa natura, ſed mutata qualitate, conveniat.* Et *Lib.* XXII. *Cap.* XXI. *Erit ergo ſpiritui ſubdita caro ſpiritualis, ſed tantum caro non ſpiritus; ſicut carni ſubditus fuit ſpiritus ipſe carnalis: ſed tamen ſpiritus non caro.* Et mox: *Quae ſit autem, & quam magna corporis ſpiritualis gratia, quae nondum venit in experimentum, vereor ne temerarium ſit omne, quod de illa profertur eloquium.* Quod autem *Glycas* ait explicari recte poteſt, & modo, quo ſimile dictum effert laudatus *Auguſtinus Enchirid. Cap.* LXXXX. Alias enim prope ὠριγενίζειν videretur, contra quod *Gennadius Lib. De Diffinit. Fidei Orthodoxae Cap.* VI. *Si id reſurgere dicitur, quod cadit, caro ergo noſtra in veritate reſurgit ſicut in veritate cadit, & non ſecundum Origenem immutatio corporum erit: ideſt aliud novum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis quae cadit, tam iuſtorum, quam iniuſtorum, incorruptibilis reſurget, &c.*

ὡς ὁ θεολόγος φησὶν Γρηγόριος, οὐκέτι τὸν Χριςὸν ἴδοι τις οὐ μὲν δὲ καὶ ἀσώματον, οἷς οἶδε λόγοις θεοειδεςέρου σώματος, ἵνα καὶ ὤφθη ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, καὶ μείνη θεὸς ἔξω παχύτητος. εἰ μὴ γὰρ τοιοῦτος ἦν ὁποῖον ἤδη τὰ θεῖα παρίςησι λόγια, καὶ ζώων ἂν ἐξ ἀνάγκης ἀνάςασιν προσδέχεσθαι δίκαιον ἦν, χερσαίων δηλαδὴ καὶ θαλαττίων καὶ τῶν ὅσα πτηνῆς μετείληχε φύσεως· ἀλλ' οὐκ ἔςι τοῦτο οὐκ ἔςιν. οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμίαι βρωμάτων ἐκεῖσε διενοχλοῦσιν, ὡς ἐντεῦθεν θείας ἀκοῦσαι φωνῆς οὕτω λεγούσης, φάγεσθε πάντα ὡς λάχανα χόρτου. εἰ γὰρ ἐνταῦθα, θειότατε

quam(1). Participavit enim vere ad terreſtre ſolum delapſus carnem, & ſanguinē, quum vere homo effectus eſſet; ſed adhuc carnem, ut Theologus *Gregorius* ait, nullus amplius Chriſtum videbit, ſed neque etiam incorporeum, iis divinioris corporis rationibus, quas ipſe novit; & ut videatur ab iis, qui eum compunxerunt, & Deus extra craſſitudinem maneat. Alia tum vitae ratio nec dictu enarrabilis nec captu comprehenſibilis. Niſi enim talis eſſet qualem iam divina eloquia pronunciant, fas etiam neceſſario eſſet & animalium ceterorum reſurrectionem expectare,

(1) O admirabilis ſcientiae virum, & iudicio acerrimo praeditum!

τατε ἄνερ, ἔνθα ῥοώδης ἡμῶν ἡ φύσις ἐςί, τοσοῦτο ἀποθεωθῆναί τινες ἴσχυσαν ὡς ἐν ἀσιτίᾳ σχεδὸν ἀνύσαι τὸν βίον αὐτῶν ἅπαντα, πόλλῳ μᾶλλον ἐν ἐκείνῃ τῇ ζωῇ κατὰ κύριον οὐκ ἔχει χώραν ὅλως τὰ τῆς φθορᾶς, καθ' ἣν ἰσότιμος τοῖς ἀγγέλοις ὁ ἄνθρωπος, καθ' ἣν τοῖς δικαίοις ὁ κύριος καὶ θρόνοι καὶ τράπεζα, βρῶσιςτε καὶ πόσις καὶ πᾶν, εἴ τι ἕτερον ἥδυσμα. οὐ φόρτους ἐκεῖ μετακομίζειν ἐπάναγκες, οὐδὲ σπέρματα τῇ γῇ καταβάλλειν ὡς ἐντεῦθεν ἡμιόνων δεῖσθαι καὶ ἀροτριόντων βοῶν, πάντων γὰρ καὶ ἁπλῶς τῶν ὅσα τῇ παρούσῃ ζωῇ συντελοῦσι, ὁ βίος ἐκεῖνος ἐλεύθερος. καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Βα-

ctare, terreſtrium videlicet, & marinorũ, & quae volucrem naturã participant. Sed res haud ita ſe habet, haud profecto. Neque enim ciborum adpetentiae tunc perturbabunt, ita ut exinde divinam vocem liceat ita dicentem audire: *Comedite omnia tamquam olera foeni*. Si enim, vir ſanctiſſime, ubi fluxa eſt noſtra natura, adeo quidam ad divinam praeſtantiã accedere conati ſunt, ut in perpetua prope a cibis abſtinentia vitam ſuam omnem transegerint: Quanto magis id in illa vita continget, in qua iuxta Dominum nullum omnino locum corruptio habet, & ſecundum quam homo Angelis honore aequi-

Βασιλείῳ ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ λέγοντι. ὥσπερ εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεήθημεν· εἰ γὰρ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου μετὰ παράβασιν ἐσθίειν τὸν ἄρτον κατεδικάσθη ὁ ἄνθρωπος, εὔδηλον πάντως ὅτι πρὸ τῆς παρακοῆς καμάτου, καὶ ἱδρώτων, καὶ πάσης ἄλλης ὀδύνης ἄνω ἄνθρωπος ἦν. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς ὅτι πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ἀναδραμεῖται διαγωγὴν, ἔλεγεν, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγεται, διὰ τὴν παράβασιν δηλονότι. τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ παλαιωθέντι, συνεπαλαιώθη κατὰ τῆς κτί-

quiparatur; & secundum quam ipse Dominus iustis & sedes, & mensa, & dapes, & potio, & omne erit, siquod aliud suave condimentũ est. Non onera ibi ferre necessarium, neque semina terrae committere, ut exinde mulis, & arantibus bobus, opus sit. Etenim iis, ut semel dicam, omnibus, quaecumque ad praesentis vitae absolutionem conferunt, vita illa libera est. Fidem autem habe magno *Basilio* in suis *Asceticis operibus* dicenti, si in deliciarum Paradiso essemus, artificii amplius, & laboris, quo terra exercetur, minime ĩdigos futuros. Si enim post praevaricationem ad panem in sudore vultus comedendum con-

κτίσεως. ἀμήχανον γὰρ ἐν ἀφθάρτῳ διάγειν τὸν ἐξ ἀβουλίας εἰς φθορὰν ὀλισθήσαντα. Ὅθεν ἀνακαινιζομένης τῆς ἀνθρωπότητος ἀκολούθως καὶ τὰ τοῦ κόσμου τούτου συνανακαινισθήσεται. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία φησὶ τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυ-

ψιν

condemnatus est homo; patet omnino eum ante inobedientiam supra laborem, & sudores, & omnem alium dolorem constitutum fuisse(1). Inde etiam *Paulus* sciens eum ad antiquam illam, & priorem vitae rationem, reversurum, dicebat, figu-

S ram

(1) An si Adamus non peccasset, tamen terram culturus fuisset, quaestio est. Et quidem adfirmat magnus *Augustinus Lib.* VIII. *De Genes. ad litt. Cap.* VIII. *Videamus*, inquit, *itaque quid sit quod dictum est, ut operaretur, & custodiret. Numquid forte agriculturam Dominus voluit operari primum hominum? An non est credibile quod eum ante peccatum damnaverit ad laborem? Ita sane arbitraremur nisi videremus cum tanta voluptate animi agricolare quosdam, ut eis magna poena sit inde ad aliud avocari. Quidquid ergo delitiarum habet agricultura, tunc utique longe amplius erat, quando nihil acciderat adversi, vel terra, vel coelo. Non enim erat laboris adflictio exhilaratio voluntatis, quum ea, quae Deus creaverat humani operis adiutorio, laetius feraciusque provenirent, unde creator ipse uberius laudaretur, quia animae in corpore animali constitutae rationem dedisset operandi ac facultatem, quantum animo volenti satis esset, non quantum invitum indigentia corporis cogeret &c.* Vide quae sequuntur, admiranda quidem, & lectu dignissima.

ψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχηται. ἀλλ' ἡ τοίνυν ἐκεῖσε κατάστασις, ἣν παραστῆσαι λόγος οὐ δύναται· καὶ γὰρ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἡνίκα τὰ τῆς καίνης ἀλλοιώσεως ὑπεσήμαινε, πρὸς τὸν θεὸν οὕτως ἤκουσας λέγοντος. ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ ἐνερημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ξηρανῶ. καὶ τοῦ εὐαγγελίστου Ἰωάννου ἐν τῇ ἀποκαλύψει αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντος· εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. πρὸς δὲ τοῦ κορυφαίου Πέτρου ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ λέγοντος. Οὐρανοὶ μὲν ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαιήσονται. τοῦ Δαβὶδ ὁ-

μο-

ram huius mundi tranſire, per tranſgreſſionem videlicet. Vna enim cum homine illo inueterato cetera omnia creata inueterata ſũt. Fieri enim non poteſt ut corruptioni minime obnoxius viuat, qui ob ſtoliditatẽ in corruptionem delapſus eſt. Vnde renouata hominis natura hic quoque orbis uniuerſus una conſequenter renouabitur. *Anxia enim creaturae exſpectatio*, inquit, *filiorum Dei reuelationem exſpectat*. Ceterum ea ibi erit conſtitutio, quam exhibere ſermo non poteſt. Audiſti enim Prophetam *Eſaiam*, quum nouam immutationem ſignificaret, Deo ita dicentem. *Qui dicit Abyſ-*

ſo,

μοίως. ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς καταστάσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ τὰ σύμπαντα πρὸς τὸ βέλτιον μεταμείβονται; πῶς δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα τηνικαῦτα διακείσεται σώματα, ἡνίκα μὲν θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι κατὰ τὸν θειώτατον Ἰωάννην· ἡνίκα τὰ ὕδατα πάντα ξηραίνεται κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαίαν· ἡνίκα τὰ ἐν τῇ γῇ πάντα κα-

so, deserta eris, & omnia flumina exsiccabo (1). Et Evangelistam *Ioannem* in sua Apocalipsi ita ad verbum differentem: *Video coelum novum, & & terram novam, & mare non est amplius*. Insuper & principem *Petrum* in sua catholica Epistola pronunciantem: *Coeli quidem cum magno impetu adclinabuntur ad terram, & quae in ea sunt opera comburentur.*

(1) *Michael* noster *Part.* I. *Annalium* hunc eumdem Esaiae locum de mundi incendio extremo intelligit: ἔσται μέν τοι ὅτε καὶ πάντα καταφρυγήσεται τῷ πυρὶ, ὡς ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶν, ἐν οἷς πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν διαλέγεται. Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας ποταμούς σου ξηρανῶ. *Et erit aliquando tempus quum ab igne cuncta exurentur, quemadmodum vates noster Esaias inquit, cum universitatis huiusce Deo quasi conloquens: Qui ad abissum ait, deserta esto, cunctique fluvii tui exarescant*. De mundi hac conflagratione & renovatione consule τὸν πάνυ *Lib.* XX. *de Civ. Dei Cap.* XIIX. & XX. Eadem adcredita fuit etiam Ethnicis, ut Stoicis, & *Ovidio* I. *Metam.*

καυθήσεται κατὰ τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἅτε τοῦ ἡλίου μετὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐκνικήσαντος, καὶ πάντα πάντη τότε καταπεφρωσαντος. ἄλλος τρόπος τότε ζωῆς ἄῤῥητόστε καὶ ἀνεπινόητος. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἢ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιέπεσε παντοίως ἀπαλλαγὲν, δεῖ γὰρ φησι τὸν φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, οὔτε θαλάττης, οὔτε φωςήρων, οὔτε ςοιχείων ἑτέρων τινῶν χρείαν ἕξει ποτε. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαςον; ἡμέρα καὶ νὺξ οὐκ ἔςιν ἐκεῖ κατὰ τὴν κυ-

tur. Et *Davidem* pariter: *Renovabis faciem terrae*. Et quid iam de illa rerum constitutione dicere oportet, in qua omnia commutabuntur in melius? Et quomodo nostra tunc corpora se habebunt, quum ne mare quidem erit amplius iuxta diviniſſimum *Iohannem*? Quum aquae omnes exſiccabuntur ſecundum prophetam *Eſaiam*? Quum terrena omnia exurentur ſecundum principem *Petrum*? Siquidem quum ſol iuxta magnum *Basilium* praevaluerit, & omnia penitus tunc inflammaverit, alia tunc vitae ratio, & ineffallibilis, & intelligentia (1) minime com-

(1) De hiſce omnibus conſule egregie diſputantem,

κυκλικὴν ταύτην τοῦ ἡλίου περίοδον. οὔτε γὰρ νυκτὸς εἰς ἀνάπαυσιν τὸ σῶμα τοῦτο δέεται πότε· οὔτε πάλιν ἡμέρας εἰς ἐργασίας ἀντίληψιν. εἴγε πάντων ὡς εἴρηται τῶν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀπήλλακται. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτῷ παρὰ τῷ Παύλῳ ψυχικὸν μὲν ἐλέγετο σπείρεσθαι, πνευματικὸν δὲ αὖθις ἐγείρεσθαι. Ὅθεν τοιοῦτον καθαρὸν ἐγειρόμενον, καὶ λάμψει πάντως κατὰ τὸν ἥλιον ἐκ τῆς ἀῤῥήτου δόξης καὶ μᾶλλον ἐκείνης ὑπερφυῶς ἐλλαμπόμενον. καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ σκεύος

υἱέ-

cõprehenſibilis. Corpus enim hoc naturali infirmitate, in quã incidit poſt peccatum, omnino liberatum, *Oportet enim*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem*, & *mortale hoc induere immortalitatem*, neque maris, neque luminarium, neque aliorum quorumlibet elemẽtorum tunc illi opus erit. Et quid multa dicere neceſſe eſt, & omnia ſingillatim enumerare? Dies, & nox iuxta circularem hanc ſolis converſionem tunc non erit (1); neque enim noctis propter requiem corpus hoc umquam in-

S 3 di-

tem, & varias Patrum & Teologorum ſententias adferentem *Calmetium Diſſert. De Fine mundi*, ex quo innumera erui poſſunt unde *Glycas* noſter illuſtretur.

(1) *Petrus Lombardus Lib.* IIII. *Diſtinct.* XLVIII.

ὑέλινον ἐπειδὰν τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἐμφορηθείη σφοδρότερον πῦρτε ὅλον αὐτίκα γίνεται καὶ τοῖς παρατυχοῦσι φλογὸς μεταδίδωσι, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῶν καθαρωτάτων ἐκείνων σωμάτων ἡνίκα ἐκ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐκπηδῶσαν αἴγλην παραδόξως εἰσδέξονται· καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἀστράψουσι πάντως τὸν ἥλιον; καὶ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ. εἰ γὰρ ἐν τῷ παχεῖ τούτῳ καὶ πηλίνῳ σώματι τῶν ὁσίων οὐκ ὀλίγοι πῦρ ὤφθησαν ἄντικρυς, ἅτε δὴ τὸ κατ' εἰκόνα τηρήσαντες ἀδιάλωβητον, κἀντεῦθεν εἰς τὰ μέτρα φθάσαντες τοῦ πρώτου ἐκείνου Ἀδὰμ, πολλῷ μᾶλλον ἡνίκα καὶ πνευματικὰ ἐκεῖνα καὶ λεπτὰ

digebit: neque iterum diei ad operationis ſuſceptionem. Siquidem omnibus, ut dictum eſt, quae ei poſt peccatum contigere, liberum erit. Niſi enim haec ita ſe haberent, haud equidem apud ipſum *Paulum* animale quidem ſeminari diceretur, ſpiritale vero deinde reſurgere. Vnde quum adeo purum reſurrexerit, & ſicut ſol ob ineffabilem gloriam omnino fulgebit, & magis quam illa mirum inmodum ſplendeſcens. Neque ob hoc ipſum mirere. Si enim vas vitreum, poſtquam ſolari radio impletum fuerit, totum ſtatim vehementior ignis efficitur, & cum prope adſtantibus flammam communicat, quid dicendum

πτὰ καὶ κοῦφα, καὶ αἰθέρια δέξονται σώματα ὑπὲρ τὸν ἥλιον ὄντως ὁ τῶν ἁγίων ἀςράψει τότε χορός· καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντι. μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν θεαρέςως ἐνταῦθα πολιτευσαμένων ἱκανῶς ὁ λόγος ἀπέδειξε. περὶ δὲ τῶν μὴ τοιούτων τί χρὴ καὶ λέγειν. ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίςανται ἅπαντες, εἴτε δικαίους εἴπῃς, εἴτε ἁμαρτωλούς, λεπτὰ καὶ κοῦφα καὶ πνευματικὰ σώματα φέροντας ὅτι καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων ὁ Χριςὸς ἀπέθανε. πρὸς ἀλλή-

dum erit de illis puriſſimis corporibus quando ex dominico corpore procedentem ſplendorem mirabiliter excipient(1), & pluſquam ſol ipſe prorſus fulgebunt? Neque inſolitã omnino rem hanc exiſtima. Si enim in craſſo hoc & luteo corpore Sanctorum non pauci ignis palam adparuere, quod illud *ad imaginem* ſervaviſſent, & inlaeſum exinde ad primi illius Adami menſuras praeoccupaſſent; multo magis quum & ſpiritualia illa, & tenuia, & levia, & aetheria, corpora excipient, plus quam ſol ipſe omnino Sanctorum chorus tunc radiabit. Et crede magno *Paulo* ad

(1) Vide ſupra *Epiſt.* III.

λήλους δὲ ὅμως ἐκ διαμέτρȣ διενηνόχασι. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν. καθάπερ ἐπὶ τῶν σπερμάτων σίτου τυχὸν ἢ κριθῆς ἐςιν, ἰδεῖν καταβάλλονται μὲν γὰρ ἐπίσης καὶ ἄμφω τῇ γῇ καὶ ςάχυες ἐκεῖθεν εὐπρεπεῖς ἀναδίδονται, κατ᾽ αὐτὴν δὲ ὅμως διαφέρουσι τὴν ποιότητα. οὐδὲ γὰρ εἰς σίτου κόκκον μεταβάλλεται ἡ κριθὴ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἴδῃ τις ἄντικρυς. ἄφθαρτοι μὲν

ad verbum ita differenti: *Transformabit tunc humile corpus nostrum Servator, ut suo evadat corpori glorioso conforme*. Et haec quidem de iis, qui vitam Deo gratam heic vixere, sufficienter oratio demõstravit. De iis autem qui tales non fuere, quid dicere oportet? Omnes igitur corruptionis expertes resurgent (1), sive iustos dicas, sive peccatores, tenuia, & levia, & spiritalia, corpora gestan-

(1) *Fulgentius Lib. De Fide ad Petrum: Erit enim etiam iniquorum resurrectio, sed sine immutatione, quam solis fidelibus & ex fide iuste viventibus daturus est Deus. Hoc est enim quod ait Apostolus Paulus: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Ostendens autem iustos divino munere commutandos, ait: & nos immutabimur. Habebunt ergo iniqui cum iustis resurrectionem carnis communem; immutationis tamen gratiam non habebunt, quae dabitur iustis. Quoniam a corporibus impiorum non auferetur corruptio, & ignobilitas, & infirmitas, in quibus seminantur.*

μὲν, γὰρ ἀνίστανται ἅπαντες, ὅτι καὶ πᾶσι κοινῶς ἡ ἀφθαρσία κεχάρισται, διαφορὰν δὲ ὅλως οὐ τὴν τυχοῦσαν κεκαθαρμένοι ἀλλήλους εὑρίσκονται. οἱ μὲν γὰρ φωτὸς ἔργα διαπραξάμενοι πλήρεις φωτὸς ἐξανίστανται. οἱ δὲ σκότους ἔργα θησαυρίσαντες ἑαυτοῖς, σκότου τηνικαῦτα μέστοι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τοιοῦτοι κατὰ τὴν κρίσιν ἀνίστανται ἅπαντες ὁποῖοι τῇ γῇ κατεβλήθησαν ἐν τῷ τῆς ἐξόδου καιρῷ. καὶ τοῦτο δηλοῦν ὁ πάμμεγας Παῦλος ἔλεγεν. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι ἀναστήσεται. ἀρκεῖ το-

ſtantes, quia communiter pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. Different vero pariter ad invicem ex diametro. Et quid multis verbis opus eſt? Sicuti in quibus libet tritici, vel hordei ſeminibus videre eſt: obruuntur enim aequaliter utraque terra, & ſpicae exinde decentes pullulant: per qualitatẽ autem pariter differunt, non enim in tritici granum hordeum convertitur; ſic & in corporibus ipſis manifeſte quis videat. Omnes enim corruptionis expertes reſurgent (1), quia omnibus

(1) Iudaeis quibusdam perſuaſum fuit, non omnes homines reſurrecturos eſſe, ſed iuſtos tantum bonoſque Iſraelitas, ut *Kimchi*, *Maimonidi*, *Abarbaneli &c.* qui ſuam ſententiam iuvari putant ex *Pſ.* I. *verſ.* 6. & II. *Machabaeor.* VII. *verſ.* 14. Millenarii autem

τοσαῦτα. τοῖς γὰρ ἐχέφροσι κατά σε. καὶ εἷς λόγος ἀρκεῖ πρὸς τὴν κρίττονος εὕρεσιν. κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.

mnibus communiter incorruptio data eſt: differentiam vero pariter, & non quamlibet quidem, ii, qui mundati fuerint, habere comperientur. Hi enim quilucis opera egerint, luce pleni excitabuntur; qui autem tenebrarum opera ſibi congeſſerint, tenebris tunc obſiti erunt. Et, ut uno verbo dicam, tales iudicii die omnes reſurgent, quales tempore obitus terra ſepulti fuerint. Et hoc manifeſtans maximus *Paulus* dicebat (1): *Vnuſquiſque in ſuo ordine reſurget.* Talia actanta ſufficiunt. Prudentibus enim viris, qualis tu es, & unum verbum ad eius, quod ſufficit, inventionem ſatis eſt. Iuxta enim ſapientem Salomonem, *Da cauſam ſapienti, & ſapientior erit* (2).

autem impios, ſaltem a prima reſurrectione, excludebant, poſt quam Iuſti mille annis cum Chriſto ſuper terram regnaturi erant.

(1) I. *Corinth.* XV. 23.

(2) Idem finis ac II Epiſtolae.

Quum quaedam paginae vacuae superessent, visum est ex eodem Codice MS. quo Glycae Epistolae continentur, & hanc fidei Catholicae formulam exscribere, & in Latinam linguam conversam heic edere, non tam ut paginae illae expleantur, quam in meae persuasionis argumentum; quod enim corde credo ad iustitiam, ore profiteor ad salutem. Ipsa quidem edita alias fuerit, necne, ignoro: sed qualiscumque sit, certe meo proposito conducit, apteque haeret.

ΟΡΟΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ.

Πιστεύω εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, τουτέστιν ἕνα θεὸν ἐν τρίσι γνωριζομέναις ὑποστάσεσι, νοεραῖς, τελείαις, καθ' αὐτὰς ὑφεστώσαις, ἀριθμῷ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεότητι, ἕνη

DEFINITIO FIDEI CATHOLICAE.

Credo in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Trinitatem consubstantialem, unam divinitatem, unam virtutem, unam potestatem, unam voluntatem, unam actionem, hoc est, unum Deum in tribus indicatis personis, intellectualibus, perfectis, secundum seipsas exsistentibus, numero distinctis, sed non distinctis di-

ἑνὴ γὰρ ἐν τρίσι ἡ Θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν. τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης. ὁμολογῶ δὲ καὶ πιστεύω τὸν ἕνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν, προαιωνίως μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, ἀχρόνως καὶ ἀσωματως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου, σαρκὶ ἐμψυχομένῃ ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ, γενόμενον ἄνθρωπον κατὰ πάντα

divinitate: una enim in tribus divinitas, & haec tria (1) unum, in quibus quaecumque sunt divinitas est. Cōfiteor vero, & credo, unum ex ſancta & cōſubſtantiali Trinitate, Dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, unigenitum Dei filium, ante ſaecula quidē ex Patre genitū intemporaliter, & incorporaliter; ultimis vero diebus propter nos & propter noſtrā ſalutē incarnatū de Spiritu ſancto, ex Maria Virgine, & vere Deipara, carne animata anima rationali & intellectuali, & factum hominem per omnia ſecundum ſimilitudinem,

(1) Neutro etiam genere divinae Trinitatis Hypoſtaſes indicari poſſe, & *Tria* dici, & viri longe doctiſſimi obſervarunt, & nos exſequuti ſumus eo libello, quem *De recta Nicaenorum Patrum Fide* inſcripſimus, *Cap.* XXXII. §. V.

τα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας· τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι. ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐν δύσι ταῖς φύσεσι γνωριζομέναις ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως.

nem, excepto peccato; perfectum in divinitate, & perfectum eumdem in humanitate; conſubſtantialem Patri ſecundum divinitatẽ, & conſubſtantialem nobis ſecundum humanitatẽ: ex duabus naturis, & in duabus naturis indicatis, inconfuſe, inconvertibiliter, indiviſibiliter.

ADmodum Reverendus Pater Thomas Vincentius Moniglia Ordinis Praedicatorum, attente perlegat Librum hunc, cui titulus *Deliciae Eruditorum, seu veterum, &c.* & videat si quid contineat, quod bonis moribus, & Christianae Fidei adversetur, ac referat.

Dat. die 30. Augusti 1736.

Dominicus de Bardi Vic. Gen.

MIchaelis Glycae, cuius complura typis edita publici iuris facta sunt, monumenta quaedam, vel anecdota, vel in meliore lumine conlocata, Vir clarifs. *Io. Lamius*, Publ. in Florent. Vniverf. Prof. ita eruditis adnotationibus suis illustrat, & ubi oportuit, castigat, ut nihil Religioni, nihil morum integritati, a Graeco Scriptore metuendum sit, optimus autem Interpres omnes sui muneris partes impleverit.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ord. Praed. Id. Septembris 1736.

F. Thomas Vincentius Moniglia Suprad. Colleg. Sac. Theolog. Prof.

Attenta supradicta relatione imprimatur.

Dominicus de Bardi Vic. Gen.

Admodum Reverendus Pater Lector Theologus Thomas Maria Grifelli Ord. Praedicatorum, Censor pro S. Inquisitione, perlustrare dignetur Opus, cui titulus *Deliciae Eruditorum*, *&c.* iussu Reverendiss. Patris Mag. Pauli Antonii Ambrogii Ord. Min. Conv. S. Francisci Inquisitoris Gen. Dominii Florentini, & referre, an permitti possit, ut typis mandetur.

Ex AEdibus S.Officii Florentiae 15. Septembr. 1736.

Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Con. Vicarius Gen. S. Officii Florentiae.

Iussu Reverendissimi Patris Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquisitoris attente perlegi Librum, qui inscribitur *Deliciae Eruditorum*, *&c.* ipsumque dignum censeo, qui publica luce donetur.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ord. Praed. VIII Cal. Octobr. 1736.

Fr. Thomas M. Griselli in suprad. Collegio Sac. Theol. Lector, & Censor pro S. Inquis.

Stante suprapofita attestatione imprimatur.

Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Con. Vic. Gen. S. Off. Florentiae.

Carolus Ginori pro Reg. Cels. vidit.

	ERRATA	CORRIGE
Pag. XII	reſtituate	reſtitutae
XV	χαλ χογράπτων	χαλκογράπτων
XVII	omnes	omnia
XXVII	Hiacinthus	Hyacinthus
28	Aelianus	Acacius Caeſarienſis Aelianus
37	Heraclonem	Heracleonem
41	ἐπιβεβαιοῦνται	ἐπιβεβαιοῦται
46	ἐληλάκει	ἐλήλακε
	ominum	omnium
47	ne	en
58	ἐπιτρέπτωσι	ἐπιτρέπουσι
59	διςίν	δυσίν
67	εἰπῶν	εἰπών
76	διηνεγκές	διηνεκές
77	ἁμά	ἅμα
81	ἔχει	ἔχεις
96	ἠνόχλει	ἐνώχλει
107	ὡμολογῆται	ὁμολογεῖται
110	Aureae	Aurae
120	θεσβήτα	θεσβίτα
128	εἶνει	εἶναι
133	incorruptione	incorruptionem
149	planta	plantam
160	95	93
174	tribuemus	tribueremus
178	ſenſili cibo	ſenſilem cibum
	participium	participatum
188	ſenſili alimento	ſenſile alimentum
199	modum	quemadmodum
214	exhorrens	exhorreſcens
224	illud	illum
259	ſapienterquae	ſapienterque
265	in quo	in quod

195.

